rebreanu

«Mulți învățători consideră nașterea și începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol sau, în sfîrșit, ceva inexplicabil prin obișnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat și a persistat aici poporul nostru în mijlocul tuturor uraganelor. Dar țăranul român, existența lui permanentă pe aceste plaiuri poate dezlega taina aceasta și altele care ne privesc... Cînd se abat marile urgii, oamenii bogați, posedanții de toate felurile, sunt imediat gata de ducă. Ei n-au legături organice cu pămîntul țării și se despart ușor de orașele sau de castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi, cu aurul lor, în alte țări, alte orașe și alte castele unde vor putea continua viața ușoară de belșug... Pentru țăranul nostru pămîntul nu e obiect de exploatare, ci o ființă vie, față de care nutrește un sentiment straniu de adorare și de teamă. El se simte zămislit și născut din acest pămînt ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor... Pămîntul nostru are un glas pe care țăranul îl aude și-l înțelege. E „sfîntul pămînt inspirator" care ne-a modelat trupul și sufletul, care prin soarele și apele și munții și șesurile lui ne-a dăruit toate calitățile și defectele cu care ne prezentăm azi în lume...

Acest fapt singur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri — dacă nu să-i dezarmeze — pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anume manuale istorice cu tîlc.»

LIVIU REBREANU — **Lauda țăranului român**
(discurs de recepție la Academia Română, 1940)

Vol. I și II lei 10

editura pentru literatură

38

rebreanu

rebreanu
răscoala

Ilustrația copertei: *Ion State*

liviu rebreanu

răscoala

★★

FOCURILE

1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Capitolul VII

SCÎNTEIA

1

În aceeaşi duminică, pe la amiazi, Grigore Iuga cu Titu Herdelea coborau în gara Burdea, unde îi aştepta brişca galbenă de la Amara cu Ichim pe capră.

— Toate bune pe aici, Ichime ? întrebă Grigore.

— Deocamdată pace, conaşule ! zise vizitiul. Răspunsul cu „deocamdată“ nu-i plăcu lui Grigore, totuşi nu insistă. Destul îl plictisise călătoria cu trenul. Într-un vagon a fost numai el cu Herdelea. Celelalte, de asemenea, aproape goale. În toate gările, în schimb, vălmăşag de oameni speriaţi, care-şi povesteau grozăvii despre ţăranii răzvrătiţi şi mai ales despre intenţiile lor. Toţi recunoşteau pînă la urmă că la ei e linişte, ce-i drept, dar că se pregătesc lucruri nemaipomenite. Grigore ştia bine că prin părţile acestea nu s-a întîmplat încă nimica şi de aceea minciunile îl supărau, socotindu-le ca o propagandă directă pentru stîrnirea dezordinilor. În gara Titu, avu apoi ghinionul să se mai întîlnească şi cu Ilie Rogojinaru, arendaşul cu care călătorise astă-toamnă şi-l exaspe-

rase cu teoriile lui agrare practice. Nu mai scăpă de el pînă la Costeşti.

— Ei, cucoane, am avut ori n-am avut dreptate cu ţăranii ? îl apostrofase arendaşul, mereu jovial şi zgomotos.

Pe urmă a venit în compartimentul lor, să le mai treacă urîtul. Le-a povestit că se repezise la Bucureşti, fiindcă prinsese din vînt o vorbă cum că moşia Babaroaga a doamnei Iuga ar fi de vînzare. De mult tot umblă el să se tragă mai aproape de capitală şi i-ar fi convenit de minune un petec de pămînt în Argeşul de jos, în regiunea unde şi-a început meseria asta grea de agricultor. S-a interesat niţel, şi s-a dus în strada Argintari. Nu ştia că boierii sînt în divorţ şi încă a întrebat pe doamna (tare mai e frumoasă, nu-i fie de deochi) ce mai face conul Grigore, de i-a venit să-i plesnească obrazul de ruşine cînd a auzit cum e situaţia chiar din guriţa cucoanei. Au discutat şi au rămas să se întîlnească la ţară acuma, în zilele astea, că dumneaei merge acolo tocmai pentru vînzarea proprietăţii. Şi iată că s-a pornit răzmeriţa şi trebuie să plece degrabă şi el acasă, la Olena, să-şi apere bruma de agoniseală, că el ştie cum să vorbească şi să se tocmească cu ţăranii.

— Poate că ne-o feri Dumnezeu de pîrjol ! zise Rogojinaru într-un rînd. Numai stăpînirea să fie cuminte şi energică. Ţăranului îi trebuie dreptate, cucoane, dar şi stăpîn. Dacă stăpînul e slab, dreptatea nu-i mai ajunge. De aceea zic că fără o mînă tare nu se vor linişti oamenii. Eu nu mă iau după jurnale, că

jurnalele spun mai multe minciuni decît adevăr. M-am întîlnit însă alaltăieri cu un arendaş ovrei de pe lîngă Vaslui. Ce mi-a povestit bietul om, nici nu-ţi vine a crede. Cu ţăranii s-ar fi înţeles el, cum s-a înţeles şi altă dată. Dar la încheierea învoielilor s-a pomenit cu prefectul, care le-a spus să nu se lase înşelaţi de arendaşul jidan şi mai bine să-l ia la goană. Auzi dumneata, prefect să îndemne pe ţărani să ia la goană pe arendaş ! Oamenilor atît le-a trebuit, că s-au şi apucat să dea foc conacului, să omoare vitele şi cîte ticăloşii... Şi de ce credeţi că i-a aţîţat prefectul ? Din ură contra jidanilor ? Aş ! Un cumnat de-a lui umbla să ia cu arendă moşia, şi nu putea. Acuma, dacă a alungat pe ovrei, credea că vor pune ei mîna pe bunătatea de proprietate. Numai că socoteala a ieşit pe dos, că ţăranii s-au ridicat pe urmă să împartă între ei pămîntul. Prefectul s-a supărat, fireşte, şi a scos armata. Degeaba, oamenii nu s-au înfricoşat nici de armată, că ştiau bine că armata n-are voie să tragă, şi unde mi-au început să se repeadă în soldaţi cu furci, cu pietre, de nici n-au nimerit, sărmanii, încotro să fugă !... Ei, apoi vedeţi dumneavoastră, cum să se potolească oamenii şi cum să fie ascultători, dacă tocmai cîrmuirea îi învaţă la rele ? Destul că opoziţia îşi face de cap şi ţipă prin toate jurnalele că ţăranii au dreptate şi că sînt nişte mieluşei...

De altfel, plictiseala lui Grigore creştea cu cît se apropiau de Amara, parcă atmosfera s-ar fi încărcat mereu de mai multe presimţiri rele. Tînărul Herde-

lea, văzîndu-l cum se posomorăşte, regreta că a venit şi se întreba de ce l-o mai fi luat. Grigore îşi dădu seama şi-i zise amărît :

— Să mă ierţi că sînt cum sînt, dar nici eu nu mai ştiu ce e cu mine !

Brişca înainta anevoie pe şoseaua desfundată de ploile începutului de primăvară. Vizitiul îndemna telegarii, bombănind :

— Nu s-a zbicit de loc drumul... Dacă tot plouă şi nu mai dă soarele...

Grigore observa cu atenţie şi satele, şi cîmpurile, parc-ar fi căutat să ghicească o taină. Sub bolta mohorîtă, pămîntul negru se zgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure, iar prin sate ţăranii, ca dumineca, mai pe la cîrciumă, mai pe la cîte o casă, se sfătuiau ca şi altă dată. Lui Grigore însă i se părea că în ochii lor luceşte ceva deosebit şi că toată înfăţişarea lor ar fi mai dîrză. După ce ieşiră din Lespezi, întrebă deodată pe vizitiu :

— Cu muncile cum mai staţi, Ichime ?

— Apoi stăm bine, conaşule, că nici nu le-am început ! răspunse vizitiul cu o şovăire. Şi vremea a fost rea, c-a tot plouat, şi nici oamenii nu s-au cumpănit încă la învoieli...

— A, nici învoielile nu le-aţi făcut ? zise Grigore.

— Nu le-am făcut, conaşule, că oamenii se codesc şi tărăgănesc, că pe aici a venit vestea că trebuie să se împartă moşiile la oameni, ş-apoi oamenii aşteaptă împărţeala...

În Amara, în jurul cîrciumii lui Busuioc, era mai multă lume ca de obicei. Ichim spuse că s-au adunat oamenii şi din celelalte sate din pricina călăreţilor care au trecut de dimineaţă cu poruncile lui vodă.

Grigore desluşi pînă şi pe faţa tatălui său o îngrijorare, cu toate că bătrînul se silea s-o ascundă. Ştia că de la el nu va afla nimic şi că va trebui să ia contact direct cu ţăranii, ca să-şi dea seama de adevărata atmosferă, deşi chiar puţinele cuvinte ale lui Ichim i-o zugrăviseră suficient. Vorbi întîi cu logofătul Bumbu, care mărturisi că trăieşte cu spaima în sîn şi nici măcar nu poate să-i spuie boierului cum stau lucrurile, şi pentru că se sfieşte, şi de teamă să nu-l supere. Dacă ar fi consimţit acum trei săptămîni să îndulcească numai niţeluş condiţiile învoielilor, azi n-ar mai avea nici o grijă. Atunci oamenii s-ar fi mulţumit cu cîteva fărîmături, acuma nici nu mai vor să audă de ce-a fost. Mai ales de cînd umblă fel de fel de zvonuri despre împărţirea moşiilor, nu e chip să te mai înţelegi cu nimeni...

Ieşind apoi cu Titu Herdelea în sat, plutonierul Boiangiu le spuse că pînă acum e linişte şi doar arestarea învăţătorului Dragoş a cam aţîţat pe săteni. El nu cunoştea motivele arestării, prin sat însă merge zvonul că boierul Miron ar fi provocat-o, pentru că Dragoş a intervenit în favoarea ţăranilor.

Se amestecară, în sfîrşit, între oamenii adunaţi la cîrciumă. Grigore îi întrebă de necazuri. Auzi răspunsuri blînde, dar în doi peri. Nu îndrăzneau sau nu voiau să-şi deschidă inimile cu toate că privirile

lor nu erau duşmănoase, ci mai curînd întrebătoare. Ispiti îndeosebi pe Petre, a cărui faţă aspră părea mai frămîntată de înfrigurare. Petre se zăpăci. El iubea pe Grigore ca pe un arhanghel, mai ales de cînd cu plata boilor şi ştergerea datoriei, şi ar fi fost în stare să sară în foc pentru el. Bîlbîi încurcat :

— De, coane Grigoriţă, ne-am luat şi noi după alţii, că învoielile vechi au fost prea grele şi nu putem trăi... Moş Lupule, ia spune matale conaşului, că eşti mai bun de gură şi mai bătrîn !

— Spune, moş Lupule, să te-auzim ! îl îndemnă şi Grigore cu o curiozitate prietenoasă.

— Apoi, conaşule, unii s-au învoit, alţii au mai chibzuit, cum i-a mînat mintea şi simţirea pe fiecare ! făcu Lupu Chiriţoiu tărăgănat. Da oamenii o duc tare greu, conaşule, credeţi-ne şi pe noi ! Eu sînt bătrîn şi cine ştie de-oi mai apuca Crăciunul, dar mergem din rău în mai rău. Eram flăcău pe vremea bunicului matale, coane Grigoriţă, şi ştiu ce a fost. Era uite-aşa ca matale şi la fel de bun şi de milos, şi nu suferea să vadă un om flămînd ori necăjit, că îndată poruncea să-i dea de la curte ce-i lipsea. Lua boierul din zece una şi aşa ne ajutam şi ieşeam deasupra nevoilor. Şi pămînt era destul, că şi oamenii erau mai puţini...

Se întinse la amintiri pînă ce alţii îl întrerupseră, întrebînd pe Grigore ce să fie cu călăreţii care au vestit poruncile regelui şi cînd şi cum o să înceapă împărţirea pămînturilor.

Întorcîndu-se spre casă, tînărul Iuga ceru impresiile lui Herdelea.

— Mie oamenii mi se par liniştiţi, zise Titu. Dacă-i iei cu binele, te poţi înţelege cu dînşii. Nu se ştie însă pînă cînd, căci...

— Şi tocmai asta e întrebarea cea mare ! murmură îngrijorat Grigore.

Seara rămase în patru ochi cu bătrînul să discute împreună situaţia şi mijloacele de întrebuinţat pentru a evita o nenorocire posibilă. Miron Iuga strînse din sprîncene de îndată ce auzi că Grigore, pentru liniştea spiritelor, a stat de vorbă cu oamenii. Iar cînd tînărul îi ceru să intervie pentru eliberarea grabnică a învăţătorului, bătrînul izbucni :

— Adică să mă umilesc eu în faţa ţăranilor ?

— Nu e umilinţă, tată ! zise Grigore. Dragoş n-a săvîrşit nici o crimă care să...

— Dragoşul tău e instigatorul sătenilor mei ! spuse Miron grav. El mi i-a zăpăcit, mi i-a aţîţat şi le-a scormonit toate nemulţumirile. Ce-aţi făcut voi la oraşe, a făcut el aici, încît mi-a distrus toată munca mea de treizeci de ani !... De altfel, dacă nu ştiai, află că eu am cerut, motivat, prefectului să mi-l ridice imediat din sat şi te asigur că lipsa învăţătorului tău nu e de loc spre răul ţăranilor !

— Te înşeli, tată ! Dragoş e indispensabil aici în momentele acestea. Numai el ar fi în stare, prin influenţa lui firească, să mai înfrîneze pornirile de ură !

— O, dacă am fi ajuns în aşa hal, ar fi rău de noi, Grigoriţă! zise batjocoritor bătrînul. Frîna sînt eu, Grigoriţă!

Tînărul se spăimîntă. Înţelegea că tatăl său trăieşte pe altă lume sau nu vrea să-şi dea seama de realitate. Îi expuse toate cîte le-a aflat, subliniind că n-a avut timp să afle decît cine ştie a cîta parte din nemulţumirile care ameninţă să se transforme în incendiu. Îl rugă, în sfîrşit, să-l lase pe dînsul să încerce a se învoi cu ţăranii.

Bătrînul refuză. Era convins că Grigore, cu metodele lui feminine, ar îngreuia situaţia. Avea atîta încredere în propria-i experienţă şi cunoaştere a oamenilor, că s-ar fi considerat înjosit dacă, tocmai în zilele grele, şi-ar fi renegat mijloacele sale cu eficacitate experimentate în trei decenii şi ar fi trecut mîna unui tînăr cu capul plin de teorii.

— Orice clipă de slăbiciune, orice ezitare, orice lipsă de energie n-ar face decît să încurajeze în rele pe nenorociţii înfierbîntaţi de agitaţiile voastre! zise Miron ocrotitor. De altfel tu exagerezi mult, desigur fără să-ţi dai seama, gravitatea stărilor de lucruri de aici. Ce-o fi în alte locuri nu ştiu. Bănuiesc că exagerările tendenţioase au creat atmosfera apăsată în general. Cu oamenii mei însă eu am metodele mele încercate. Întîi supunere şi pe urmă tocmeală. Fireşte cu două sisteme în acelaşi timp nu se poate lucra şi nu se pot obţine rezultate. Dacă m-ai fi întrebat pe mine, te-aş fi rugat să nu te amesteci între ţărani şi să nu le culegi revendicările. E un semn de slăbiciune,

după părerea mea, ş-apoi mă descoperi pe mine ca pe un tiran fără inimă şi-mi încurci socotelile.

— Cînd apare un conflict, e bine să fie un intermediar care... obiectă Grigore.

— Nu, nu! întrerupse bătrînul mai vioi, fiindcă îşi amintea cum şi învăţătorul îi vorbise deunăzi cam la fel. Eu nu cunosc nici un conflict şi nici nu admit măcar posibilitatea de conflicte între mine şi ţărani. Ar însemna că şi eu caut să-i exploatez ca alţii, sau să profit de neputinţele lor. Şi tu ştii că nu e în obiceiul nostru să ne îngrăşăm din stoarcerea ţăranului.

Discuţia se lungi pînă tîrziu după miezul nopţii. Tînărul Iuga încercă toate argumentele şi rugămintile. Insistenţele enervară de cîteva ori pe bătrînul Miron, precum încăpăţînarea bătrînului enerva pe Grigore, care trebui să-i spuie neted că atitudinea aceasta de sfidare a realităţii poate să-i primejduiască averea şi viaţa.

— S-a făcut tîrziu şi ne certăm în zadar! zise la urmă Miron. Îmi pare rău că n-ai ajuns încă să ştii că tatăl tău nu cedează niciodată cînd e convins de dreptatea lui şi că nu se pleacă decît înaintea lui Dumnezeu.

— Atunci mie nu-mi rămîne decît să plec cum am venit? întrebă Grigore uluit.

— Cred că da! mormăi bătrînul, dînd din cap. Mi-ar fi fost drag să te am alături de mine, dar mi-e teamă că, în loc de a avea un sprijin, aş avea o piedecă. Întoarce-te liniştit la Bucureşti şi lasă-mă pe

mine să-mi apăr pămîntul. Cît trăiesc eu, asta e datoria mea...

A doua zi de dimineață, Grigore vru să reia convorbirea. Tatăl său îl opri hotărît, sfătuindu-l să plece. S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este asta. Altfel, ar avea în fiece moment controverse care i-ar paraliza orice mișcare. Mai cu seamă că și Nadina și-a anunțat sosirea. Tînărul numai acuma află vestea și se revoltă :

— Ce impresie are să facă asupra lumii comerțul dumitale cu fosta mea nevastă ? Bună, nu, cu siguranță. Nici chiar asupra sătenilor !

— Pentru că s-a despărțit de tine a devenit o ciumată cu care nu mai poți avea legături de curtenie sau de afaceri ? făcu bătrînul. Ca-n toate, exagerezi și aici.

— Nu știu care exagerăm, tată, dar știu că eu, într-adevăr, nu pot rămînea să mă întîlnesc cu Nadina în preajma transcrierii divorțului ! spuse Grigore.

— Un motiv mai mult să mă lași singur spre binele amîndurora ! aprobă Miron Iuga grav.

Îndată după dejun trebui să plece, ca să poată prinde la Costești acceleratul. Brișca galbenă cu Ichim trăsese din vreme la scară. Miron își îmbrățișă odrasla fără emfază, ca totdeauna. Grigore îl sărută pe amîndoi obrajii, înduioșat și de-abia stăpînindu-și firea.

— Am să reviu peste cîteva zile, tată ! Sper că atunci te voi găsi singur !

— Să revii cînd va fi liniște, Grigoriță ! răspunse bătrînul, plin de încredere.

Însoți brișca pînă în fața noului conac, lîngă rondul în formă de inimă, răvășit de intemperiile iernii. Ieșind pe poartă, Grigore întoarse capul. Bătrînul era în același loc, ca un stîlp înfipt în pămînt...

În dreptul cîrciumii, țăranii stăteau ca și ieri, parcă nici nu s-ar mai fi mișcat de acolo.

— Ce mai așteaptă oamenii, Ichime ? zise Grigore.

— Parcă ei știu ce așteaptă, conașule ? bolborosi vizitiul. Uite-așa, ca proștii...

Titu Herdelea se simțea de prisos, cum se simțise toată vremea. Se bucura că pleacă mai repede. I se părea că scapă dintr-un cazan clocotitor.

2

— Oare de ce-o fi plecînd așa degrabă ? întrebă Ignat Cercel cu ochii după brișca galbenă, ce se depărta.

Țăranii se uitau toți după brișcă, mai mult din obișnuință.

— Apoi ce să caute aici ? zise cineva. Se duce unde-i mai bine și mai cald.

— Rămîne boierul cel bătrîn, n-ai grijă ! făcu Serafim Mogoș acru. Nu scapi de boieri cu una, cu două, Gherasime !

— Măcar de-ar fi toți ca dumnealui ! strigă Petre. L-ai văzut și ieri cum a venit între oameni... Dacă n-ar fi bătrînul...

— Păi da, vezi bine, numai că bătrînul poruncește ! zise Serafim.

Bătea puțin vînt. Oamenii își strîngeau sumanele și-și înfundau căciulile. Nu se îndurau de loc să se împrăștie. Unii se mai repezeau pe acasă, să-și mai vază de vite ori să mai îmbuce, dar se întorceau curînd, parcă le-ar fi fost frică să nu se întîmple ceva în lipsa lor. Cei din satele vecine, care fuseseră ieri să întrebe despre călăreții albi, au venit și azi, aducînd și alți tovarăși, ca la o șezătoare mare. Vorbeau despre aceleași necazuri, ca totdeauna, doar mai cu luare-aminte, ca și cînd s-ar feri să nu-i audă cineva. Nu se prea priveau în ochi, fie de teamă să nu se vadă ce pîlpîie în ochii celorlalți sau să nu vadă ceilalți focul din ochii proprii. Pe toate fețele, însă, juca o întrebare, aceeași, posomorîtă și pătimașă, care aștepta un răspuns.

Primarul, de cîte ori trecea, striga :

— Da ce, măi oameni, voi n-aveți case, n-aveți neveste, n-aveți copii ?

Îi răspundea mereu Vasile Zidaru, cu aceeași glumă, stîrnind același rîs aspru :

— Ne-am ciocoit și noi, don' primar, c-așa au venit vremurile !

De-abia către seară se mai risipiră, după ce văzură pe colonelul Ștefănescu trecînd cu careta spre conacul Iuga, iar mai pe urmă pe arendașul Cosma Buruiană. Pe grecul, însă, nu l-a zărit nimeni, pentru că

a sosit pe întuneric, cînd numai în cîrciumă mai erau cîțiva întîrziați.

Miron Iuga îi adunase pe toți, chiar și pe Platamonu, ca să se documenteze. Cel mai speriat era colonelul pensionar. Se văicărea ca o babă că-și pierde acuma tot rodul unei vieți de trudă. Grija cea mare o avea, însă, din pricina celor trei fete pe care le-ar fi trimis undeva, să nu le pîngărească cumva bestiile astea turbate. Luat mai de scurt de Miron, mărturisi că la el e liniște și pace, învoielile făcute, numai muncile nu le-a început încă. Îi era frică de ziua de mîine, pentru că bestiile astea turbate nu merită nici o încredere.

— Cum să fiu calm, domnule, cînd îi cunosc cum îi cunosc eu ? strigă Ștefănescu plîngător. Dumneata ai jandarmii colea, sub streașină. Eu nimic, sînt singur cu bietele fete la cheremul tîlharilor. Cerui generalului Dadarlat măcar un pichet de soldați pentru paza copilelor, cel puțin. Aș ! Nu poate. Nici la moșia lui n-are decît o ordonanță. Și să mai faci agricultură în țara asta !... Cum să nu te jupoaie de viu țăranii, dacă guvernului nu-i pasă de soarta noastră ?

— Dacă vorbești așa și față de țărani, să nu te miri de ce ți-or face ! zise Iuga ironic.

— Se poate, coane Miroane ? se indignă colonelul. Dar cum îți închipui ? Eu vă spun aci, dumneavoastră, ca unor frați de suferință ! Cu țăranii însă fac miliție în toată regula ! Se poate ?

Mai liniștit era Platamonu. Fata o expediase la Pitești mai de multișor, iar el cu nevasta și feciorul

n-aveau de ce să se teamă. Ei stau pe loc, orice s-ar întîmpla, şi nici n-ar avea unde să meargă, toată averea lor fiind vîrîtă în cele două moşii. Fireşte, nu pomenea nimic despre rezervele în monetă bună ce le avea la banca din Bucureşti. Asta îl privea. De altfel, el se află foarte bine cu ţăranii. Nu i-a bruftuluit niciodată, nu i-a bătut, aşa că n-are nimeni de ce să-l urască. Bietul Chirilă Păun s-a supărat pentru întîmplarea fetei cu Aristide, dar şi pe el are să-l împace. Pentru proprietatea Lespezi s-a învoit perfect cu oamenii ; i-a mai înlesnit puţin, ce-i drept, totuşi speră că se va despăgubi altfel. Numai cu Babaroaga e bucluc. Ţăranii, de unde odinioară umblau s-o cumpere ei, acuma cer să fie parcelată între dînşii gratis. Din fericire mîine soseşte doamna Nadina şi se va lichida şi încurcătura cu Babaroaga.

Cosma Buruiană n-avea nici o noutate să-i comunice. Frica lui o cunoştea Iuga prea bine. Ce nu voia să spuie Cosma nimănui, era că-şi pregătise familia să fie gata în orice clipă de plecare. Mai bine să se ducă pe gîrlă toate, numai să scape cu viaţă.

Miron Iuga le recomandă sînge rece şi energie, deşi îşi dădea seama că recomandaţia lui e vorbă în vînt. Oamenii aceştia sînt morţi de frică de acuma. Îi convocase, în realitate, ca să se controleze pe sine însuşi. El, după cîte aflase, credea că zvonurile despre intenţiile de răzvrătire ale ţăranilor lui sînt în bună parte exagerări de ale celor fricoşi. Credinţa şi-a găsit-o deplin confirmată de lamentaţiile arendaşilor, încît acuma era lămurit.

Mai multă încredere avea în primarul satului şi în şeful postului de jandarmi, cu care stătu mai lung de vorbă în aceeaşi seară, după ce se retraseră arendaşii. Amîndoi raportară că oamenii sînt liniştiţi, cam murmură ei din pricina învoielilor, după obicei, dar numai să se îndrepte puţin vremea şi toţi se vor da pe brazdă. De cumpărarea moşiei Babaroaga s-au lăsat, fiindcă le-a intrat în cap că stăpînirea le-o va împărţi lor pe degeaba. Aşa s-a născocit şi povestea cu călăreţii albi care vestesc împărţirea pămînturilor... Oamenii mereu asta visează, mai cu seamă primăvara. Totuşi primarul Pravilă observă respectuos că trebuie să meargă mînă-n mînă cu jandarmii, că de s-ar ivi niscai smintiţi să facă vreo răutate, să poată fi puşi îndată la locul lor. Boiangiu de asemenea spuse că şi primarul să fie cu ochii în patru, că postul e slab, abia cinci oameni cu dînsul împreună. Miron Iuga făgădui că va atrage atenţia prefectului, care are să treacă pe aici într-o zi d-astea, să vadă dacă nu s-ar putea să-i mai trimită cîţiva jandarmi. Adăugă însă că ordinea nu depinde de mulţimea paznicilor, ci de vigilenţa lor.

— Oamenii trebuie să simtă că există o autoritate ! zise bătrînul Miron. Nici provocări, dar nici şovăiri ! Orice încercare de dezordine, înainte de a servi ca îndemn altora, să fie reprimată energic şi exemplar !

— Am înţeles, cucoane ! murmură primarul supus.

— Trăiţi ! făcu Boiangiu umflîndu-şi pieptul, ca să arate că are energie mai multă chiar decît trebuie.

3

Titu Herdelea şi Grigore Iuga sosiră la Bucureşti pe înserat. Acceleratul era ticsit de oameni îngroziţi, care-şi părăsiseră gospodăriile de frica ţăranilor, fugind la Bucureşti, singurul loc unde sperau să fie la adăpostul primejdiilor.

— Asta e începutul panicii ! spuse Grigore trist. Îţi închipui cum alimentează asta nenorocirile !

Nefiind chip să puie mîna pe o birjă în îmbulzeala din piaţa Gării de Nord, se agăţară de un vagon de tramvai cu cai, arhiplin, de asemenea. În piaţa Teatrului Naţional coborîră. Grigore spunea că se va duce la Predeleanu, iar Titu voia să iasă mai tîrziu în oraş să mai culeagă noutăţi. În clipa cînd îşi dădură mîna să se despartă, se apropie un ţigănuş cu ziare, ţipînd cît îl ţinea gura :

— *Adevărul*, ediţie specială !... *Adevărul !*... Specială !

Cumpărară amîndoi. Titlul gras sărea în ochi : *Tulburările ţărăneşti în discuţia Camerei.* Fără o vorbă, se retraseră împreună sub un felinar să citească. O interpelare prilejuise o dezbatere furtunoasă în jurul dezordinelor ţărăneşti, care se întindeau vertiginos. Cîţiva deputaţi din opoziţie acuzau guvernul că n-a fost capabil să împiedice izbucnirea nemulţumirilor, apărau pe ţărani şi protestau vehement ca nu cumva să se recurgă la represiuni sîngeroase. Mai mulţi guvernamentali imputau opoziţiei că încurajează pe răufăcători şi că agenţii ei îndeamnă pe ţărani la nelegiuiri.

— Bună propagandă ! murmură Grigore Iuga. Ţara arde şi dumnealor îşi fac complimente !

Titu Herdelea o luă pe Calea Victoriei. N-auzea decît „răscoale“, „ţărani“, „tulburări“, „arendaşi“... Coti la dreapta pe bulevard, spre casă. Un glas cunoscut îl opri :

— Ei, domnule Herdelea ?... Ce mai faci ?... Ce zici de răscoale ? Ce ? Văzuşi surpriza ciocoilor ? Dumnealor credeau că s-a găsit ţapul ispăşitor : jidanii sînt vinovaţi că ciocoii exploatează pe ţărani ! Ştiţi, la noi totdeauna jidanii sînt pricina tuturor relelor. Ei, dar ţăranii s-au întors împotriva ciocoilor, şi acuma nu mai sînt buni ţăranii. Acuma scoate armata, ucide-i, spînzură-i !

Era tînărul Mendelson, fiul cizmarului din Buzeşti. Vorbea cu un zîmbet ciudat, care pe Titu îl supăra, încît îi răspunse cu imputare :

— Nu e nici un motiv de bucurie, domnule Mendelson, în...

— Da ce, eu mă bucur ? protestă tînărul atît de vehement, că intonă cuvintele cu un accent ovreiesc aproape comic. Cine ţi-a spus dumitale că mă bucur ?... Mai întîi eu, ca socialist, sînt contra violenţelor şi deci nu pot să mă bucur. Pe urmă eu ştiu că bieţii ţărani vor plăti cu mult sînge curajul lor de a se ridica împotriva boierilor...

Un sfert de ceas îi făcu teoria nedreptăţilor sociale, să-i dovedească de ce pe el îl dor mai mult mişcările actuale decît pe alţii. Herdelea, ca să scape de vorbăria lui, se scuză că trebuie să meargă acasă, că vine de pe drum, dar tînărul Mendelson îl întovărăşi pînă în faţa porţii şi nu-l slăbi pînă nu-şi termină expozeul.

Acasă îl aşteptau pe Titu două scrisorele. Una, sosită prin poştă, îl anunţa că Tanţa va veni miercuri, după-amiază, pe la orele şase, cînd se mai întunecă puţin, şi se încheia cu mii de sărutări. Cealaltă i-o lăsase aseară preotul Belciug, comunicîndu-i că pleacă în mare grabă, fiindcă revoluţia a luat proporţii mari de tot şi are să ajungă curînd la Bucureşti, încît orice întîrziere ar putea să-l coste viaţa... Lui Titu îi părea rău că părinţelul a fugit aşa. Ar fi vrut să trimită şi el acasă măcar cîteva nimicuri, să primească şi ai lui ceva de la dînsul din Bucureşti. Cu bileţelul popii în mînă însă se pomeni gîndindu-se :

„Cînd zice Tanţa că vine ? Miercuri ?... Azi e luni... Va să zică tocmai poimîine..."

A doua zi se înfiinţă mai devreme la *Drapelul.* Ca niciodată, odaia lui Roşu era plină de redactori şi de gălăgie. Se discutau întîmplările de ieri de la Cameră şi mai cu seamă un articol-manifest apărut în *Glasul poporului*, oficiosul opoziţiei, semnat de un fost ministru. Directorul Deliceanu tuna şi fulgera comentînd pasagiile, pe care un redactor roşcovan, veşnic revoltatul Bebe Antoniade, le citea cu glas tare.

— Stai, şefule, ascultă, că acuma vine partea cea mai tare ! strigă Bebe triumfător. Ia ascultaţi : „Cu cîtă durere de inimă văd insuficienţa, nedestoinicia guvernului în faţa gravelor evenimente. Cînd ţăranii nu cer decît putinţa de a trăi, cînd putinţa aceasta li se refuză cu obrăznicie, cînd dreptatea muritorilor de foame strigă la cer, pe d. prim-ministru îl preocupă drepturile cîştigate. Ce drepturi cîştigate ? Acelea de a extermina pe ţăranii noştri, pe aceia care sînt talpa, tăria, fiinţa ţării întregi ?" Staţi, staţi, că acuma e şi mai frumos ! „Nu există decît un singur drept, care e mai presus de orice, anume dreptul ţăranilor de a trăi în ţara lor, de a nu fi jefuiţi, de a fi ocrotiţi contra venalităţii unei administraţii corupte, de a fi sprijiniţi în lupta pentru recucerirea pămîntului lor strămoşesc din mîinile murdare ale exploatatorilor fără milă. Şi cine nu înţelege lupta aceasta, de trei ori sfîntă, trebuie să se coboare la locul care este mai potrivit cu gradul lui de înţelegere a lucrurilor. Să se ştie că toate au o margine, chiar şi în ţara noastră binecuvîntată şi că pietrele s-ar ridica singure să ne lovească, dacă am tolera ca sîngele românilor să plătească incapacitatea guvernului !"

După o clipă de consternare generală, Deliceanu exclamă în culmea indignării :

— Asta e provocare directă la rebeliune ! La asta nu există decît un singur răspuns demn : arestarea individului, indiferent cine ar fi ! Cu atît mai ruşinos, că e un fost ministru !

— Aşa-s ăştia, şefule, zise redactorul cititor, sentenţios. Cînd vor să răstoarne guvernul, nu mai aleg mijloacele.

— Ei, tocmai de aceea, guvernul nu poate răspunde la astfel de crime decît printr-un singur gest : la Văcăreşti ! declară directorul marţial. Sau, dacă nu se simte în stare, atunci mai bine să se retragă şi să-i lase pe demagogi să potolească mişcările pe care le-au provocat.

— De ce să-i lase, domnule ? ! protestă bătrînul reporter Davidescu, înfricoşat de perspectiva opoziţiei. Mai bine să-i bage pe toţi la dubă şi să-i înveţe omenie !

Titu Herdelea, care se strecurase într-un colţ, intimidat de sanhedrinul redacţional, deveni centrul interesului cînd Roşu îl întrebă ce-a văzut la ţară. După ce tînărul povesti că în general a găsit linişte şi numai atmosfera i s-a părut apăsată, Deliceanu observă :

— Fireşte ! Unde n-au ajuns încă instigatorii dumnealor e linişte... Trimiteţi însă articolul onorabilului fost ministru şi să vedem dacă va mai fi linişte !

Roşu nu mai rămase singur pînă la amiazi, deşi grozav ar fi dorit să spuie lui Titu, confidentul său de toate zilele, cîteva amănunte extraordinare, pe care numai el le cunoştea. De aceea, cînd Herdelea se pregăti să plece, îi zise semnificativ :

— N-ar fi rău să treci după masă pe la Cameră, puiule ! Poate să fie iar ceva interesant ! Şi mîine să vii mai de dimineaţă la redacţie, ai înţeles ?

4

Marţi dimineaţa soarele scoase capul de după perdeaua de nori plumburii. În bătaia razelor calde, ţăranii se îmbulzeau împrejurul cîrciumii lui Busuioc, să afle ce-o fi pus la cale aseară boierii la curtea bătrînului. Primarul, mieros şi glumeţ, le spunea mereu :

— Măi băieţi, nu vă pierdeţi vremea degeaba, măi !... Ori aşteptaţi să mai vie călăreţii cei năzdrăvani ?... Vedeţi-vă de treburi, măi oameni !

— Ei, săracii călăreţi, că bine-au mai glăsuit ! zise Marin Stan puţin cherchelit, după ce poposise un răstimp la tejgheaua lui Cristea. Altfel cine ar mai fi adunat pe boierii noştri la sfat şi la tocmeală ?... Ehei, fraţilor, frica-i mare cucoană !... Nu-i aşa, dom' primar ?

— Măi Marine, cum îţi vine ţie, om în toată firea, să vorbeşti atîtea bazaconii ? făcu Pravilă în batjocură. Da de cine să le fie frică boierilor, măi Marine ? De tine, mă ?... Vai de căpăţîna ta, Marine !

Unii rîseră, dar alţii strigau ameninţător :

— Ba să le mai fie frică şi de noi !

— Apoi de bine şi de bucurie nu s-au strîns ei ! zise Serafim Mogoş.

— Poruncile cu împărţirea pămînturilor o fi umblînd să le dosească ! zise Ignat Cercel.

— Bine că ne-au spus călăreţii, că nici noi nu ne-om lăsa ! zise Toader Strîmbu.

Primarul întrerupse energic :

— Ia mai ţineţi-vă gura, măi, că pe urmă mă supăr ! Eu vă vorbesc frumos, iar voi dă-i, şi dă-i cu prostia ! Apoi aşa, nu ne împăcăm, fraţilor !

Marin Stan, cu o privire galeşă, caraghioasă, întrebă deodată :

— Don' primar, eu poate c-am băut ceva, nu zic, dar matale cu plutonierul ce-aţi cătat azi-noapte la boierul cel bătrîn, ai ?

— Dar ce, tu crezi că noi ne ascundem de tine ori de cineva ? ripostă Pravilă semeţ. Ce, mi-e ruşine că m-a chemat boierul Miron ? Nu-s eu primarul comunei ? Apoi ?... Şi ce, am pus la cale lucruri de ruşine ? Cine umblă să ţie linişte şi pace în sat face rău, ai ? Aşa zici tu, măi Marinică ?

— Ba nu, Doamne fereşte ! răspunse Marin serios, parcă i-ar fi trecut şumeneala. Că noi linişte şi pace vrem, şi dreptate !... Dar credeam că boierul te-a întrebat şi pe matale cum şi în cel fel să împartă pămînturile la oameni...

— Apoi tocmai pe boierul Miron l-ai nimerit să împartă pămînturi, Marine băiete ? rîse primarul. Nu-l ştii tu pe dumnealui cît i-e de dragă moşia ?

— De bunăvoie cine-şi împarte averea ? mormăi Ignat Cercel. Dar dacă-i porunca de la vodă ?... Mie nu mi-a luat porcul pentru bir ? Ş-am tăcut, că n-am avut ce face, şi copilaşii rabdă de foame !

Văzînd că n-o scoate la capăt, primarul Pravilă mai făcu vreo două glume şi apoi o şterse la cancelarie. Pe la amiază pică însă Matei Dulmanu de la Lespezi cu ştirea aflată de la argaţii conacului că azi

are să sosească cuconiţa de la Bucureşti cu automobilul, că a şi făcut foc în toate odăile şi curăţenie... Între ţărani se începu o fierbere, ca şi cînd intră dihorul între găini. Glasuri felurite porniră şi se încrucişară în mulţimea răscolită :

— Da de ce mai vine ?... Ori tot vrea să vîndă Babaroaga altora ?

— N-o lăsăm, cum s-o lăsăm ?

— Mai bine să le dăm foc !

— Poate că are şi dumneaei vreo poruncă pentru împărţire...

— Trebuia să băgăm plugurile şi să nu tot aşteptăm !

— Lăsaţi-o să vie, oameni buni, că noi ce păzim ? strigă Petre Petre mai tare ca toţi.

În vreme ce oamenii se frămîntau aşa, Pavel Tunsu, un bărbat uscăţiv, cu cap mic şi cu ochi hrăpăreţi, ginerele babei Ioana, se tocmea cu copilaşul său Costică :

— Du-te, măi băiete, la mă-ta mare să te joci cu copiii, c-aşa ţi-a poruncit mămica ! Du-te, Costică, nu te ţine după mine, printre picioarele oamenilor, c-aici nu-i de copii, nu vezi ? (Şi cum Costică tăcea şi se agăţa de mîneca lui :) Pleacă, măi, că te bat, auzi ? Ori nu vrei să auzi ?

— Mi-e frică de cîini, se scînci copilul.

— Ce cîini, că nu-i nici un cîine pînă la mă-ta mare, că-i numai colea ! îl îndemnă Pavel. Aide, du-te, dragul tatii, nu mă necăji ! Du-te binişor !

Costică, mai convins, mai de teama bătăii, căci ta-tă-său îl cam snopea cînd se supăra, porni tîndălind devale pe uliţă. Era desculţ, cu capul gol, cu o că-maşă murdară, ruptă şi cu mînecile largi. Cum se de-părtă puţin îşi recăpătă zburdălnicia obişnuită, iar ajungînd la cocioaba babei Ioana, înainte chiar de a intra în ogradă, începu să cheme pe Nicu, băieţelul lui Vasile Zidaru, de peste drum, cu nişte strigăte de să răscoale toţi vecinii.

Baba Ioana era necăjită cu o găină care căzuse cloşcă, o aşezase pe ouă şi acuma, după o săptămînă, nu mai voia să stea, încît o făcea să alerge după ea prin cea ogradă şi grădină. Auzind glasul nepotului, mormăi bosumflată, gîndindu-se că numai adineaori i-a plecat de pe cap nebunul de Anton :

„Abia scăpai de un nebun şi-mi vine altul, mai în-drăcit".

Cînd în sfîrşit Costică, împreună cu Nicu, se ivi în pragul casei, bătrîna îl bombăni fără să-l privească :

— Ascultă, băiete, să vă jucaţi frumos şi să nu mă mai amărăşti şi tu, că sînt eu destul de amărîtă, fire-ar a dracului !

Costică nu luă în seamă cicăleala ei şi, după ce se învîrti puţin prin casă şi se hărţui cu cîinii, se văită că i-e foame.

— Te trimite şi nemîncat să te hrănesc eu, că nu v-am hrănit destul ! bufni baba Ioana. Vezi că-i mă-măligă pe masă, învălită în prosop, şi oala cu lapte pe vatră ! Du-te şi crapă pînă-i plesni !

Bătrîna îşi văzu de ale ei, iar copiii de jocurile lor. Din cînd în cînd însă îi mai ocăra, îi mai blestema ca să nu-şi facă de cap :

— Măi dracilor, lăsaţi cîinii în pace, c-o să vă muşte !... Costică, fire-ai al dracului, nu-mi hîşăi găinile, că se sperie şi nu se mai strîng acasă !... Băiete, nebunit-ai, ori nu mai ai mult ? Cum te sui tu călare pe purcel, să mi-l deşăli, bată-te Dumnezeu !

Mai tîrziu, Costică ieşi în uliţă, unde avea mai mult loc pentru a arăta lui Nicu alte năzdrăvănii. El, fiind mai mare, se socotea obligat să întreţie admiraţia to-varăşului de joacă prin toate obrăzniciile posibile faţă de bunică-sa. După un răstimp baba Ioana iar strigă din casă :

— Măi băiete, stai în ogradă şi nu te mai juca în uliţă, să te calce vreo căruţă şi să-mi mai găsesc be-leaua din pricina ta !

Numaidecît răsună de peste drum şi glasul nevestei lui Vasile Zidaru :

— Nicuşor ! Vin' la mămica şi nu te mai ţinea după zănaticul de Costică ! Vino să-ţi dea mămica ta ceva !

Costică se juca de-a calul, fugea de ici-colo şi, de cîte ori trecea pe lîngă Nicu, necheza triumfător. Nicuşor era atît de fermecat de joc, că nici nu auzi glasul mămicăi.

Pe baba Ioana o înfuria orice amestec al nevestei lui Vasile. Mai ales, însă, nu suferea să-i ocărască nepotul. Cu mîinile ude, cum spăla o cratiţă, ieşi la poartă, în uliţă :

— Costică, drace, acu să vii înăuntru, auzi ?... Ce mi te zbenguieşti pe drum ? Ograda nu-ţi ajunge ?... N-auzi, măi băiete ?... Ori înlăuntru, ori pleacă acasă !

Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc :

— Ce-ai cu mine, ma'mare ?... Lasă-ne să ne jucăm, că nu facem nimic !

Bunica, dezarmată, bolborosi ceva, trînti portiţa şi se întoarse la cratiţă :

— Să te duci dracului acasă, să nu-mi scoţi mie sufletul, că n-am vreme să mă ţin de coada ta, fire-ai al dracului !

Nici n-apucă bine să-şi bage iar mîinile în cratiţă, că se şi auzi de departe un tutuit de automobil. Cît era de mînioasă, baba tot mai strigă după odorul de nepot :

— Fugi de-acolo, băiete, să nu te calce aia !

Nicu, fricos, nu mai aşteptă glasul mămicăi şi se retrase grabnic după portiţă, mulţumit să privească printre uluci. Costică însă, viteaz, se înfipse în mijlocul uliţei şi de acolo făcu falnic :

— Uite, Nicule, mie nu mi-e frică !... Uite ! Uite !

Întinse braţele, încît mînecile largi îi atîrnau ca nişte aripi de liliac şi scoase limba mare în batjocură spre maşina care apăruse şi se apropia în goană, cu gemete stridente de sirenă.

— Măi Costică, unde eşti, ia seama, fire-ai al dracului ! răsună iar glasul babei la uşa cocioabei.

Automobilul ajunsese numai la vreo cincizeci de paşi şi copilul nu se clintea din loc în ciuda avertismentelor nervoase ale trompetei. Observînd îndărătnicia copilului, şoferul dădu să-l ferească la dreapta. Costică trecu de asemenea la dreapta, parc-ar fi vrut cu tot dinadinsul să se arunce sub roţi. Cu o răsucire bruscă de volan trăsura viră la stînga, dar tot atît de brusc trecu şi copilul la stînga. Atunci frînele scîrţîiră cu oftări ruginite şi maşina stopă scurt în ţipetele doamnei din fund. În clipa următoare şoferul fu lîngă copilul care rămăsese cu limba scoasă, încremenit, la doi paşi de botul automobilului.

— Rupe-i urechile, Rudolf, să se înveţe minte, blestematul ! strigă domnul cu bărbuţă din maşină.

Şoferul zgîlţîi zdravăn urechile băiatului, îi mai arse şi cîteva palme peste cap şi apoi îl azvîrli pe podeţ, lîngă portiţa în dosul căreia Nicu amorţise de frică cu gura căscată şi lumînările sub nas :

— Acolo să stai, hoţule, nu înaintea maşinilor !

Pe cînd automobilul cotea puţin mai jos, în curtea conacului Iuga, răcnetele lui Costică umpleau văzduhul şi adunau vecinii. Baba Ioana, speriată, sosi într-un suflet :

— Ce-i, Costică ?... Ce-ai păţit ?

Copilul răspunse printre sughiţuri de plîns :

— Eu m-am... m-am... m-am jucat... şi... aoleu, aoleu urechile mele !

— Ce s-a întîmplat, măi Nicuşor, că tu ai văzut ? întrebă baba.

— L-a bătut domnul, dacă n-a vrut să ferească ! bîigui Nicu, suspinînd de emoţie.

— Bine ţi-a făcut! Prea bine! făcu baba Ioana, venindu-şi în fire, către nepotu-său bătut. Trebuia să-ţi sucească gîtul, afurisitule, că n-asculţi, oricît îmi bat gura cu tine!... Aide, pleacă acasă! Du-te dracului cu cine mi te-a trimis, să-mi mai sară inima şi pentru tine!... Acu să pleci, că te iau şi eu la bătaie, drac împieliţat ce eşti!

Copilul se ridică şi, fără să se uite la nimeni, porni pe uliţă în sus, ţinîndu-se cu mîinile de urechi şi urlînd:

— Aoleu, că mi-a rupt urechea!... Aoleu, că m-a omorît!

— Tare-i neastîmpărat şi nebunatic băiatul ăsta! clătină din cap o femeie.

— Hai acasă, Nicuşor! zise nevasta lui Vasile Zidaru, luîndu-şi odrasla cu mîndrie de mînă. Tu eşti cuminte, Nicuşor, aşa-i, dragul mamei? Tu nu eşti obraznic cu oamenii, aşa-i, Nicuşor?

Baba Ioana se întoarse în ogradă închinîndu-se şi apoi blodogorind:

— Fire-aţi ai dracului să fiţi!

5

Tribuna presei era aproape goală. Doar vreo trei redactori care dezbăteau, împreună cu Titu Herdelea, probabilitatea căderii guvernului, şi bătrînul reporter parlamentar de la *Universul*, Bididiu, care, în colţul său rezervat, dormita gîfîind în aşteptarea deschiderii

şedinţei. Trecuse de cinci, şi jos, în incintă, numai cîţiva deputaţi obscuri şi plictisiţi căscau cu gravitate de mameluci. Tribunele însă gemeau de lume. Un redactor tinerel, plimbîndu-şi privirea peste feţele înroşite de curiozitate şi enervare, remarcă diplomatic:

— Numai moşieri şi arendaşi în tribune... Parcă discursurile de aici o să-i apere de furia ţăranilor!

Titu Herdelea ştia că noutăţi numai jos, în culoare, ar putea auzi. Dar el venea rar la Cameră şi nu îndrăznea să coboare ca alţi confraţi specializaţi. Deocamdată se cam plictisea şi el. Subtilităţile pentru şi contra guvernului, pe care le vînturau cei trei, nu-l prea interesau. Nu cunoştea culisele luptelor dintre partide şi în partide, iar dintre oamenii politici numai pe cei cîţiva despre care se vorbea mai des în ziare şi numai din nume.

Deodată intră, misterios şi important, un reporter slab, mic şi cocîrjit, Popescu-Răcaru de la *Dimineaţa*. Cel de la *Universul* se trezi din moleşeală şi întrebă căscînd:

— Ce-i, monşer, începe, ori nu începe, că eu o dau dracului de afacere!

— Taci, bre, că începe! zise Popescu-Răcaru. Dar şedinţa e fleac. Să vă spun eu mai bine o ştire extraordinară şi senzaţională. A adus-o adineaori şeful de cabinet de la Interne. E caldă... Zice că într-un oraşel de la Dunăre, n-a vrut să comunice ce oraş, trebuie să fie Giurgiu, azi-dimineaţă rezerviştii concentraţi s-au revoltat contra ofiţerilor, pe doi i-au ucis, pe mai

mulţi i-au rănit foarte grav şi apoi s-au risipit prin satele lor, luînd şi armele cu ei. Ai ? Asta nu e glumă ! Vă închipuiţi ce panică a produs în guvern ştirea asta. Va să zică nici armata nu e sigură. Şi tulburările au ajuns în Vlaşca. Se pare că şi din Ilfov, împrejurul Bucureştilor, s-au primit informaţii că ţăranii se agită. Ce-ar fi să se năpustească asupra capitalei şi armata să treacă de partea lor ?... Guvernul se zice că se gîndeşte foarte serios să ceară intervenţia armatelor austriace, altfel e pericol să se ducă peste cap ţara...

Informaţiile reporterului stîrniră consternare. Gîturi curioase din tribuna vecină se întindeau să audă. Un redactor obiectă totuşi :

— Cîte basme circulă acuma...

— Ce basme, bre ? se indignă Popescu-Răcaru. N-auzi că ştirea e proaspătă, adusă de şeful de cabinet de la Interne şi spusă într-un grup de deputaţi ?... Da ce, azi mai e nevoie de basme ? De altfel eu o şi duc la gazetă. Nu ştiu însă dacă ne-o lăsa-o guvernul s-o dăm.

— Eu nici n-o mai comunic, făcu Bididiu, somnolent. Ar fi inutil. Noi nu publicăm decît informaţii cu ştampila oficialităţii.

— D-aia sînteţi organul laşităţii de cugetare ! surîse un tînăr bătăios.

— Zi, băiete, cît pofteşti ! murmură redactorul, strîngînd din umeri. Ce, *Universul* e jurnalul meu ?

Incinta începea să se învioreze. Pe estrada prezidenţială forfoteau secretari şi funcţionari. Se auzeau glasurile aprozilor de pe culoare : „Poftiţi la şedinţă, domnilor deputaţi !" Examinînd figurile de jos, Titu Herdelea zări pe Gogu Ionescu, care se uita la tribuna doamnelor, căutîndu-şi soţia, cu care schimbă cîteva semne. Eugenia văzuse pe tînărul Herdelea şi i-l arăta din ochi lui Gogu. Peste cîteva clipe Gogu veni sub tribuna presei şi de acolo strigă lui Titu :

— Ia pe Eugenia la sfîrşitul şedinţei şi aşteptaţi-mă jos !

Herdelea numai acuma descoperi pe Eugenia, care-i zîmbea prietenos. O salută cu o plecăciune reverenţioasă.

Şedinţa în sfîrşit se deschise. Zgomotul continua în incintă în timp ce în jurul preşedintelui se morfoleau procese-verbale, sumare şi alte lucruri pe care nu le asculta nimeni. O figură incoloră se pierdea pe banca ministerială. Apoi glasul expeditiv al preşedintelui anunţă :

— Domnul raportor are cuvîntul !

Un domn mustăcios şi vînjos se urcă la tribună şi citi cu voce mîndră de bariton proiectul de lege pentru scutirea de orice taxe a benzinei întrebuinţată de automobile. Deputaţii din bănci, cu convorbirile lor zeloase, înăbuşeau cuvintele raportorului, ca şi cînd le-ar fi fost ruşine de ele.

— Uite de ce le arde dumnealor în momentele astea, să uşureze pe cei treizeci de milionari care se plimbă cu automobile ! mormăi redactorul *Universului*, scriindu-şi cronica.

Peste cîteva minute apoi răsună iarăşi chemarea aprozilor : „Poftiţi la vot, domnilor deputaţi !"

— Aideţi, domnilor, că nu mai e nimic ! zise un gazetar, strîngîndu-şi grăbit filele şi plecînd.

Titu Herdelea stătu pînă văzu pe Gogu Ionescu defilînd în faţa urnelor de vot, iar pe urmă coborî cu Eugenia.

— Nu ştiu cine-mi spuse, mi se pare Deliceanu, c-ai fost cu Grigore la Amara ? îl întrebă foarte agitat Gogu. Ce-i pe acolo ?... Nici idee n-ai cît sîntem de îngrijoraţi ! Închipuieşte-ţi, dragă, Nadina tocmai acuma s-a găsit să se ducă la ţară, să-şi vînză moşia ! Azi la prînz a plecat cu automobilul... Ce zici dumneata de treaba asta ?

Tînărul Herdelea căută să-l liniştească, povestindu-i că într-adevăr numai aseară a sosit de la Amara, unde stăpînea ordine şi pace. Gogu Ionescu reluă aproape lăcrimînd :

— Da, dar n-ai auzit că şi în Vlaşca au început devastările şi omorurile ?... Nici în Bucureşti nu mai este deplină siguranţă şi ea se duce la ţară !... Doamne, parcă tot nu-mi vine a crede c-a plecat ! Ce capriciu şi îndărătnicie ! N-am mai pomenit ! În vremuri d-astea dai încolo şi moşii, şi bani, numai viaţa să ţi-o salvezi. De unde pînă unde graba asta să lichideze moşia ?... Nu ştiu, am impresia că un demon a ispitit-o, altfel nu se poate înţelege.

Îl luară pe Titu cu dînşii, îl opriră la masă şi toată seara vorbiră despre Nadina.

5

Ţăranii vorbeau tocmai despre cuconiţa, care adineaori trecuse cu automobilul spre conacul boierului Miron, cînd copilul lui Pavel Tunsu se apropie văitîndu-se ca din gură de şarpe :

— Aoleu, că mi-a smuls urechea !... Aoleu, că m-a omorît !

Vasile Zidaru, aflîndu-se mai la margine, îl întrebă :

— Da cine te-a bătut, măi Costică ?... Ai ?... Nu vrei să spui ?... De ce nu spui, mă, cine te-a bătut ?

Pavel Tunsu plecase acasă. Copilul înţelese că tatăl său nu poate să fie între oameni, altfel ar fi sărit să vadă de ce plînge. De aceea nici nu răspunse lui Vasile, ci îşi văzu de drum, continuînd urletele mai cu foc, parcă s-ar fi fălit cu ce-a păţit şi ar fi vrut să dea de ştire la tot satul.

O femeie, venind în urma copilului, se crezu obligată să răspundă ea lui Vasile :

— L-au muştruluit niţel boierii, că nu s-a ferit din uliţă cînd a venit maşina !

Zidaru clătină din cap :

— Da dumnealor ce-şi mai pun mintea cu copiii ?

Vreo doi ţărani, alături, făcură de asemenea :

— Aşa-i, de ce să bată copilul ?... Că doar nu le-a mîncat averea !

Iar Ignat Cercel se burzului :

— Acu nu le mai ajunge că ne schingiuiesc pe noi, încep să ne oropsească şi copilaşii. Pe ai mei i-au lăsat flămînzi, că le-au luat purcelul... Bine stăm, n-am ce zice !

Alţii se amestecară :

— Apoi să lase-n pace copiii !... Ce-au şi cu bieţii copii !... Nici de dînşii nu mai încap ?... Of, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit !... Dacă sîntem şi noi molîi şi fricoşi !... Ia să te ştie că pui mîna pe par, să vedem, ar mai îndrăzni să te mai batjocorească ?

Toader Strîmbu, cu faţa roşită, cu ochii bolbocaţi, răcnea :

— Să fi fost copilaşul meu, c-apoi le arătam eu !

Şi într-un grup, mai aproape de uşa cîrciumii, Trifon Guju spunea fără pripeală, rece, liniştit, doar cu ochii încruntaţi ca totdeauna :

— Boierii numai de frică ştiu omenie !

Glasurile se împleteau, se încurcau şi se întreceau. Oamenii se îmbulzeau cînd într-o parte, cînd în alta, ascultînd, bombănind, blestemînd. Parcă un vînt nehotărît ar fi împins-o încoace şi încolo, mulţimea se zvîrcolea şi se aprindea.

Cîrciumarul Busuioc, care ieşise în prag, înţelegînd pricina forfotelii, strigă către Trifon :

— De-al lui Pavel vorbiţi ? De băieţel ?... Ia lăsaţi-l dracului, măi creştini, că-i obraznic şi neastîmpărat de n-are pereche !... Că doar şi tu l-ai ocărît deunăzi aici, Trifoane, cînd nu ştiu ce făcuse...

Vorbele cîrciumarului căzură peste oameni ca o undă rece pe o fîlfîire de aburi. Se făcu o clipă de tăcere uimită, parcă mulţimea s-ar fi dezmeticit dintr-o aiureală. Trifon, aproape ruşinat, deschise gura să recunoască :

— Apoi...

Îi curmă brusc şovăirea glasul lui Petre Petre, înveninat de imputare aspră :

— Dar dumneata de ce sudui copilul, nea Cristache ?... Pentru că l-au bătut boierii ?

Şi deodată fierberea izbucni din nou, ca flăcările dintr-un jăratec scormonit la timp. Trifon, care n-apucase a închide gura, continuă acum înfuriat :

— Apoi tălică se vede că tot spre ciocoime tragi, d-aia n-ai simţit în suflet şi nu te doare cînd ne bate pe noi !

Busuioc mirosi o dogoreală din grămada de ţărani turburaţi. Deşi adineaori i se părea caraghios să se zbuciume nişte oameni în toată firea pentru că, pe bună dreptate, a fost tras niţel de urechi un copil cunoscut de toţi ca cel mai deşucheat din sat (cîte zile amare i-a făcut lui Pavel Tunsu îndrăcitul ăsta de băiat, numai sufletul lui ştie), fu cuprins şi el, fără voia lui, în vîrtejul indignării, şi izbucni, umflîndu-se de mînie :

— Adică cum, măi Trifoane, eu trag cu ciocoii ? Nu ţi-e ruşine să-mi arunci tu mie aşa ocară ? Tocmai tu, mă, care, de, mi-ai mîncat din strachină destul ? Apoi tu te iei după alde Petre, mă, care linge toată ziua la curte şi pe urmă vine aici să mă înfrunte pe mine, mă ?

— Da de ce ling eu, măi nea Cristache ? strigă Petre îmbulzindu-se să se apropie de el. Cum ling, nea Cristache ?... Că muncesc la boieri, d-aia ling ?... Mie mi-a dat boierul ăl bătrîn brevet de cîrciumar să înşel oamenii şi să mă umplu de bani şi de toate, ori

matale ?... Ia lăsaţi-mă, măi oameni, să trec şi să-mi răspundă, că doar n-oi răbda să mă ruşineze dînsul pe mine în faţa satului, parc-aş fi cîrpă lui...

— Apoi gură mare ca a ta mai rar, măi Petrică ! zise cîrciumarul mai împăciuitor, văzînd zvîrcolirile flăcăului pe care ţăranii îl ostoiau. Şi ţîfnă, şi semeţie ! Lasă, că te-am păscut de cînd te-ai întors de la oaste ! Parcă numai tu eşti om în sat !... Stai, băiete, că eşti tinerel ! Lasă-ne şi pe noi să trăim şi să mai spunem cîte o vorbă aşezată !

Petre, cu cît îi aţineau drumul oamenii, şi-l opreau şi cu cît Busuioc îşi înmuia glasul, cu atît se înverşuna şi răcnea :

— Dă-te la o parte, nea Leonte ! Lasă-mă, nea Toadere, n-ai auzit cum m-a ocărît ? Vreau să-mi spuie burduhosul ce-am greşit eu de mă ocărăşte în aşa hal ?

— Taci, băiete, că nu ţi-a dat cu paru-n cap ! făcu Leonte Orbişor, zgîlţîindu-l de braţ, mîndru că e amestecat şi el în harţă.

— Mai bine-mi dădea o palmă decît să mă trăsnească cu vorbe d-astea ! strigă Petre mai zbătîndu-se, dar totuşi mai domolit. Că nici nu i-am furat nimic şi nici nu l-am huiduit, dacă am luat partea băieţelului !

— Asta-i soarta noastră ! zise Toader Strîmbu amărît. Cînd ne bat boierii, în loc să întoarcem bătul ori măcar să ţipăm, ne apucăm să ne batem între noi pe bătaia lor !

— Bine zici, Toadere ! bombăni şi Ignat Cercel cu glasu-i jalnic. Uite-aşa-i cum ai zis !

— Ba eu arţăgos nu sînt, că nu mi-e felul, dar cînd îşi bate joc de mine, sfîntul din cer să fie, şi nu mă las pînă nu-i plătesc cu vîrf şi îndesat ! făcu Petre potrivindu-şi hainele ce i se cocoloşiseră în vălmăşeală.

Tocmai cînd se mai potoli vrajba sosi şi Pavel Tunsu cu o mutră jalnică, de parc-ar fi venit de la un mort. În jurul lui, ţăranii se îngrămădiră cu nouă curiozitate, ca şi cînd din gura lui ar fi aşteptat cuvîntul de mîntuire. Cîrciumarul, şi ca să dreagă vorbele de adineaori, rupse gheaţa din prag :

— Da ce-i, Pavele, cu băieţelul tău ?... Ce-a păţit cu boierii ?

— Aoleu, nu mă mai întreba, Cristache, şi lasă-mă-n plata Domnului, că amărît ca mine nu mai poate fi un om sub soare ! răbufni ţăranul cu un glas în care era mai multă ură decît durere.

Şi povesti el, pe îndelete, cum s-ar fi întîmplat lucrurile : că Costică şedea pe podeţ, la maică-sa mare, şi se juca liniştit cu copilaşul lui Vasile Zidaru ; că a venit apoi maşina, iar copiii, şi de frică, şi de dragul petrecerii lor nevinovate, au rămas frumos la locul lor şi numai s-au uitat după ea, cum s-au uitat şi oamenii cînd a trecut pe aici adineaori. Ce li s-o fi părut boierilor din maşină, ce nu li s-o fi părut, Dumnezeu ştie, destul că a oprit deodată şi neamţul a sărit jos şi a dat fuga spre copii ; Nicuşor al lui Vasile, mai micşor şi mai sperios, a zbughit-o în

ogradă, spre norocul lui, că altfel pătimea şi el poate mai rău. Dacă nu se ştia cu nici o vină, Costică a stat liniştit, ba încă se şi mira ce-o fi vrînd neamţul care trîmbiţează la cîrma maşinii? Neamţul, însă, nici una, nici alta, înşfacă de urechi pe copil, şi trage, şi suceşte, pînă i le sfîrtecă de-a binelea, apoi se pune cu palmele şi cu picioarele pe dînsul, pînă l-a făcut una cu pămîntul. Pe urmă, după ce l-a bătut cît a poftit, l-a mai înjurat pe nemţeşte, cum o fi zis, şi s-a suit în maşină şi s-a dus dracului la boierul cel bătrîn.

— Acu au şi prins să-i curgă urechile şi să-i coacă, nu le-ar ajuta Maica Precista! urmă Pavel închinîndu-se ca la altar. Îl lăsai să-l oblojească muierea şi-am trimis şi pe ţaţa Nastasia a lui Nistor, să-i ajute, că-i mai bătrînă şi a vindecat şi pe fata lui Zamfir acum doi ani, cînd i-a zdrobit mîna maşina de treierat... Nea Luca m-a sfătuit, că-l întîlnii venind încoace, să-l duc la spital la Piteşti. Şi chiar am să-l duc, că n-am încotro şi tare mi-e milă de cît suferă, vai de păcatele lui. Numai mă gîndesc să nu fie degeaba şi să mai cheltuiesc cine ştie cît bănet şi să-mi rămîie şi neom pe toată viaţa... Of!

Sfîrşi cu un suspin şi cu un gest de desperare. Ţăranii, care clătinaseră mereu din cap în semn de compătimire, cît a vorbit Pavel, tăceau. Numai după cîteva clipe Vasile Zidaru observă tărăgănat şi uşurat, parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă:

— Mă miram eu să fi îndrăznit băieţelul să le facă vreun rău!

Zeci de glasuri aprobară acuma grăbite şi cu diferite apăsări:

— Nu, nu, cum să îndrăznească copilul!

Dintre toate însă se desprinse tocmai glasul cîrciumarului Busuioc, aproape poruncitor:

— De ce nu-ţi iei tu copilul de mînă, măi Pavele, să te duci cu dînsul, aşa oblojit şi chinuit cum e, la curtea boierului şi să ceri să-ţi plătească durerea acuma, îndată?

Pavel întoarse capul spre cîrciumar, încurcat, în vreme ce împrejurul lui se înălţau alte îndemnuri gălăgioase:

— Du-te, Pavele!... Că bine zice Cristea! Aide, Pavele, nu mai sta în cumpănă!... Trebuie să-ţi plătească!

În sfîrşit, ţăranul bîigui şovăitor:

— Aoleu, oameni buni, mă mînaţi să mă stîlcească şi pe mine?... Că doar n-o să se sperie dînşii de o umbră de om!

— Hai, Pavele, că merg şi eu cu tine! sări Petre, îndreptîndu-şi sumanul pe umeri.

— Să ne ducem cu toţii! strigă un om mic şi îndesat, cu o căciulă uriaşă dată pe ceafă. Că doar n-au să ne bată pe toţi!

— Taci, Gavrilă, nu fi copil! zise repede Ignat Cercel. Nu ne-am dus deunăzi mai tot satul pentru don' Nică şi nu ne-a izgonit boierul Miron ca pe nişte cîini?

— Apoi dacă ne-om tot lăsa ca atunci, vezi bine că ne-or alunga! făcu gros şi ursuz Trifon Guju.

— De ce să ne lăsăm ?... Să nu ne lăsăm !... Că nu sîntem cîini ! izbucniră de-a valma mai mulţi.

— Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum şi cenuşă din tot neamul lor ! răcni singuratic un glas subţire ca un fir roşu şi atît de limpede, parc-ar fi coborît din văzduh.

Toţi se întoarseră spre Melinte Heruvimu, care ţinea capul sus, să arate că nu se ascunde de ce a spus. În aceeaşi clipă însă, din jos se auzi, ca o chemare de alarmă, zgomotul stăpînitor al automobilului.

— Vine, vine ! şoptiră multe glasuri înfiorate, ca şi cînd ar fi uitat brusc îndemnul lui Melinte.

Mulţimea de ţărani cuprindea şi bătătura pentru horă, şi uliţa din şanţ în şanţ, fără să se mişte şi închizînd drumul, parcă ar fi vrut să oprească trecerea. Totuşi cînd se arătă în zare maşina, cineva strigă împăciuitor :

— Feriţi, măi oameni, feriţi, că vine !

Cu mişcări încete, silite, ţăranii deschiseră calea, strîngîndu-se pe marginile uliţei. Maşina repeta, stăruitor şi poruncitor, acelaşi avertisment ascuţit ca un ţipăt mînios. Uruitul motorului şi pocniturile eşapamentului se înăspreau cu cît se apropia, dominînd toate glasurile şi toate zgomotele satului. Oamenii, rînduiţi ca nişte străjeri vechi pe amîndouă părţile drumului, priveau cu ochi tulburi şi cu feţe întunecate goana automobilului. Numai cîrciumarul Busuioc, din pragul lui, scoase căciula cu plecăciunea obişnuită. O mînă delicată îi răspunse din maşină cu o fluturare amicală. În acest moment, parcă nu s-ar mai fi putut stăpîni, Petre Petre ţîşni în mijlocul uliţei, în urma maşinii, urlînd furios :

— Huo !... Huo !

Din vreo sută de gîturi izbucni aproape simultan şi furtunos acelaşi „huo“ revoltat, pe cînd Trifon Guju, apucînd o piatră, o zvîrli după automobilul ce se depărta, scrîşnind :

— Soarele şi dumnezeii voştri de tîlhari !

Zgomotul motorului era însă mai puternic decît huiduielile oamenilor. Domnul cu bărbuţă din maşină, totuşi, parc-ar fi bănuit ceva, se uită o clipă înapoi şi văzu feţele mînioase, pumni ridicaţi şi pe Trifon Guju zvîrlind. Îngrozit şi buimăcit, întoarse repede capul şi strînse umerii, aşteptînd lovitura. Apoi, cu cît depărtarea potolea uruitul automobilului, cu atît se îngroşa şi se umfla vuietul îngrămădirii de ţărani în mijlocul uliţei din care se ridică întocmai ca o poruncă un glas răguşit :

— Mama voastră de ciocoi !

Capitolul VIII

FLĂCĂRI

1

Ziua următoare, miercuri, înainte de amiazi, Platamonu sosi la Lespezi cu cabrioleta, aducînd şi pe avocatul Olimp Stavrat, pe care-l găzduia la Gliganu.

— Iacă, ajungem cu bine, domnule avocat! zise arendaşul, care mîna calul, avînd alături de dînsul, în faţă, pe Stavrat, iar în fund, pe Aristide.

— De ajuns văd că ajungem, dar cît de bine, vom vedea la urmă! răspunse Stavrat nervos, mîngîindu-şi bărbiţa ciupită puţin de cărunţeală şi uitîndu-se mereu în toate părţile, parcă i-ar fi fost frică să nu răsară de undeva o ceată de ţărani răzvrătiţi.

— N-aveţi nici o grijă, onorate domnule avocat! reluă Platamonu atît de ocrotitor, că devenea ironic. Nu sînt oamenii aşa de nebuni cum crede lumea la oraş! Ţăranu e foarte cuminte din fire, poate chiar prea cuminte!

Olimp Stavrat nu se putea însă linişti cu asemenea consolări platonice. Îi intrase în suflet o spaimă care-l tortura necontenit şi-i zugrăvea toate primejdiile în nişte culori atît de sumbre, că pretutindeni vedea numai stafii. Îşi blestema în gînd inspiraţia nenorocită de a se lua după capriciile unei cucoane inconştiente. Ce-i trebuia lui să-şi părăsească pacea şi siguranţa din Bucureşti şi să se aventureze prin satele străbătute de fiorii răzvrătirii? Nu i-ar şedea lui mai bine, ca un om în vîrstă ce este, să citească despre tulburările ţărăneşti în jurnale, acasă la el, în fotoliu, sorbind o cafeluţă dulce şi fumînd o ţigară de foi, în loc să tremure pe aici? Ştia dînsul, şi din alte experienţe proprii, că a pune sentimentalism în relaţiile de afaceri înseamnă a compromite şi afacerile, şi sentimentul. Ce l-a găsit să se ambaleze după clienta asta în aşa hal prostesc? Bine, e frumoasă şi pofticioasă, dar iată unde l-a adus. Şi măcar de-ar fi profitat ceva. Ba deocamdată nici onorariul pentru procesul divorţului nu i l-a achitat. S-a ales cu avansul ce i l-a luat la început, cînd o trata ca pe o clientă distinsă. Nu-şi va ierta niciodată mai ales greşeala de a nu fi refuzat barem în ultimul moment să plece, cînd toate ziarele anunţau că dezordinele şi sălbăticiile au cuprins toată ţara. Sau să se fi oprit în Piteşti, unde e armată, după ce a văzut prin toate satele din calea lor ţăranii cu mutrele fioroase, în pîlcuri şoptind cine ştie ce şi complotînd la lumina zilei şi sub ochii lumii... Toată noaptea s-a zvîrcolit fără somn, cercetînd de nenumărate ori dacă e bine încuiată uşa şi tresărind de groază la fiece zgomot de afară. Nu avea mare încredere nici în arendaş, oricît se arăta de amabil. Cine garantează că nu e şi dînsul înţeles

cu ţăranii în taină, să se pomenească deodată cu tîlharii în cameră ?

Înainte de a coti pe poarta conacului, avocatul zări un grup de vreo cinci ţărani într-o ogradă.

— Uite-i ş-aici ! zise dînsul, tresărind şi arătîndu-i arendaşului cu degetul.

— Oameni de treabă, domnule avocat ! îl linişti Platamonu. Îi garantez eu pe ăştia !... Îi cunosc bine!... Cel cu căciulă albă e Matei Dulmanu, bărbat cu stare şi de inimă. Poate să aveţi de-a face şi dumneavoastră cu dînsul, că e dintre cei care se întovărăşiseră să cumpere proprietatea coniţei Nadina !

Avocatul Stavrat se oprise şi ieri, de două ori, în curtea conacului bătrînesc, cînd au sosit şi cînd pe urmă s-au înapoiat de la Miron Iuga fără să fi intrat în casă. Totuşi acuma examină clădirile şi ograda, parcă niciodată nu le-ar fi văzut, observînd ursuz :

— În conacurile astea nu e nici o siguranţă... Deschis peste tot, intră cine pofteşte, te gîtuie şi-ţi dă foc, şi pleacă pe aci încolo, nesupărat de nimeni.

Platamonu nici nu mai răspunse şi se mulţumi să zîmbească, pe cînd în dosul lor Aristide rîdea pe înfundate de laşitatea avocatului, ţinîndu-şi gura cu mîinile să nu bufnească.

De fapt conacul, într-adevăr, era cam neglijat, mai ales în privinţa dependinţelor. Întreţinerea cădea în sarcina arendaşului, care avea dreptul să-l utilizeze după bunul său plac, afară de clădirea principală, pe care Gogu Ionescu o restaurase acum cîţiva ani şi o rezervase pentru el şi soţia sa. Platamonu întrebuinţa

numeroasele acareturi de aici mai mult ca magazii şi depozite. Grajdurile şi coteţele stăteau aproape goale. Un căluţ pentru îngrijitorul conacului, Dumitru Ciulici, o vacă de lapte, cîteva păsări, ca să aibă boierii, cînd vin pentru cîteva zile sau măcar pentru trebuinţele imediate. Dacă stau mai îndelung, arendaşul se îngrijeşte să trimită de la Gliganu complectările necesare. În toată harabaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia, adică nevasta şi patru copii. Arendaşul l-a moştenit şi-l păstrează, fiindcă e de ispravă. Muierea lui Dumitru a fost bucătăreasă la Piteşti şi deci ştie să gătească perfect pentru boieri, iar fata cea mai mare, Ileana, s-a învăţat a face serviciul în casă ca o jupîneasă de la oraş. Pentru alte nevoi, Dumitru s-a obişnuit să cheme oameni sau femei din sat. Totuşi conacul nu-şi capătă înfăţişarea de viaţă decît rareori, cînd se adună mai mulţi boieri. Numai atunci se înviorează curtea de oameni, de mişcare şi de zgomot.

Acuma, într-un şopron, şoferul curăţa automobilul, fluierînd de zor o melodie nemţească. Şi cîteva găini şi raţe se plimbau prin curte, bucuroase de căldura soarelui. Dumitru Ciulici, cu faţa osoasă, mustăcioasă, puţin adus de mijloc, se iuţea să ajute boierilor a coborî. Întrebat, înştiinţă pe Platamonu că coniţa s-a odihnit bine, s-a sculat mai adineaori şi în clipa aceasta se află la oglindă, gătindu-se.

Din cerdacul care apăra intrarea, arendaşul introduse pe Stavrat într-un vestibul mare, unde aşteptară cîteva minute, pînă ce apăru Ileana să le spuie că

coniţa vine numaidecît şi să poftească dumnealor în salon. În stînga era salonul şi un fel de cameră de lucru pentru Gogu Ionescu, în dreapta sufrageria, despărţită printr-o altă odăiţă de odaia de culcare, care de altfel comunica direct şi cu vestibulul. Gogu împărţise în două odăiţa de la mijloc şi instalase o baie modernă, care dădea numai spre dormitor. Din sufragerie, spre fund, un coridor ducea într-o cămăruţă transformată în oficiu. Pe urmă venea bucătăria mare şi mai încolo încăperile pentru servitori, în care locuia Dumitru Ciulici cu ai săi.

Nadina intră fragedă şi frumoasă ca o rază de soare primăvăratic. În ochii ei lucea o bucurie trandafirie.

— Ei, tot speriat, cavalerul meu viteaz ? zise cu ironie drăgălaşă către Stavrat. Vai, dacă aş fi ştiut că ai să fii aşa de circumspect, te-aş fi cruţat : mi-aş fi ales alt avocat !

— O, dumneavoastră glumiţi, coniţă, pentru că n-aveţi experienţa vieţii ! murmură avocatul, îngrijorat. Din nefericire...

— Nu, te rog, încetează, domnule Stavrat, cu lamentările ! reluă Nadina serios. Ori vrei cu tot dinadinsul să mă faci să regret c-am venit ? Nu voi regreta, fii sigur ! Din contra, parcă niciodată nu mi s-a părut mai interesant la ţară ca acuma ! Primăvara aceasta e mai superbă ca toate sau poate mi se pare mie aşa, pentru că sînt pe cale să... Dar mai bine să vorbim despre afacerile noastre !

Cei doi schimbară o privire de înţelegere. Despre „afacerile" Nadinei vorbiseră ei aseară, după cină pe îndelete, pînă spre miezul nopţii. Discuţia i-a convenit avocatului, fiindcă astfel se întîrzia retragerea la culcare, de care îi era groază. Platamonu i-a explicat, şi Stavrat a fost de acord, că doamna trebuie să se hotărască întîi cui vinde, ca să poată trata serios. Stînd de vorbă în acelaşi timp cu mai mulţi amatori, fără a se intra în detalii practice, înseamnă vreme pierdută şi frămîntare zadarnică pentru toţi. El ar avea dreptul să ceară a fi preferat. Nu vrea totuşi să se spună că ar fi forţat mîna cucoanei. E sigur că moşia dacă se va vinde, numai el va cumpăra-o, căci numai el îşi dă seama cît face şi cît rentează. Bine şi înţelept ar fi fost să fi încheiat tranzacţia atunci cînd i-a propus el şi a stăruit. Atunci însă Nadina n-a vrut să trateze. Azi situaţia s-a schimbat în defavoarea ei. Cu mişcările ţărăneşti actuale, nimeni nu mai cutează să-şi vîre capitalul în proprietăţi rurale, cînd nu ştie ce va aduce ziua de mîine. El, în orice caz, acuma n-ar mai reflecta decît cel mult la o opţiune, urmînd ca eventuala definitivare să se facă după ce se vor mai linişti lucrurile.

Nadina ascultă puţin nerăbdătoare obiecţiile şi scrupulurile avocatului, se jena să-l întrerupă şi să-i spuie că a făcut apel la dînsul, tocmai pentru că ea nu ştie să se descurce, iar nu ca el să-i demonstreze şi să multiplice încurcăturile. Totuşi în cele din urmă îi zise :

— Eu îţi comunicasem, dacă nu mă înşel, că vînd cui îmi plăteşte mai mult şi îndată ! Acuma amănuntele urmează să le aranjezi dumneata...

— Da, dar nu putem face licitaţie publică ! observă Stavrat.

— Nu putem asculta ce oferă fiecare şi pe urmă să decidem ? surîse Nadina.

— S-ar putea în alte împrejurări, coniţă, dacă-mi daţi voie şi mie să mă amestec în vorbă ! interveni Platamonu. Momentul însă nu e prea potrivit pentru astfel de încercări.

— Adică din pricina ţăranilor, răspunse Nadina. Prea bine. Eu nu mă dau în lături să vînd ţăranilor. Le-am promis că vom sta de vorbă cînd va fi cazul. N-avem decît să stăm de vorbă !

— Cred că ar fi de prisos, coniţă ! făcu iar arendaşul. Ţăranii, şi cînd se zbăteau să cumpere, se gîndeau şi la preţ redus, şi la mari înlesniri de plată, deoarece ei n-au alt capital decît munca lor...

— A, nu, în asemenea condiţii nu ! protestă Nadina.

— Ei vor, fireşte, şi azi, să ia proprietatea dumneavoastră, dar vor s-o ia gratis ! continuă Platamonu.

— Cum gratis ? Cum s-o ia ?

— Adică fără să plătească nimica şi să împartă pămîntul între dînşii !

— O, o, ce idee !

— Cu toate astea ei speră şi aşteaptă, pentru că aşa bate vîntul acuma ! zise arendaşul.

— E puţin anacronic să ne mai mirăm de pretenţiile sătenilor cînd ştim din ziare, cel puţin, că în multe locuri au început să-şi puie în aplicare speranţele într-un mod cît se poate de evident ! bombăni Stavrat. Nu încape, prin urmare, nici o îndoială că momentul nu e excesiv de fericit pentru a trata vînzarea unei moşii şi încă la faţa locului. Tatonările acestea se puteau face perfect şi la Bucureşti.

— Înţeleg reproşurile dumitale, ripostă Nadina contrariată. Dar de ce nu mi le-ai făcut la Bucureşti ?

— V-am prevenit că e periculoasă călătoria la ţară şi nu m-aţi ascultat.

— Să lăsăm călătoria cu pericolele. Dacă-mi spuneai că nu se poate trata vînzarea acuma sau că o putem face mai bine în Bucureşti...

— Aveţi dreptate, coniţă. Am neglijat, recunosc...

Avocatul se simţea vinovat că a făcut prostia de a pleca din Bucureşti, nu că n-a sfătuit-o pe ea. De aceea nici nu-l mai interesa acum pe el afacerile ei, ci necazurile lui. În sinea sa se gîndea numai cum s-ar putea aranja ca diseară să nu mai doarmă la conacul din Gliganu, ci să fie cel puţin în drum spre Bucureşti. N-a îndrăznit să spuie nici Nadinei, nici arendaşului ce a văzut ieri în Amara cînd a întors capul în maşină. Nu l-ar fi crezut şi ar fi rîs de el. El însuşi nu era prea sigur dacă n-a fost cumva o simplă închipuire a lui de om cu nervii exasperaţi. Dar chiar de n-ar fi fost ieri decît o viziune, mîine scena poate să devie realitate. De ce s-ar expune el,

om bătrîn şi cu mintea sănătoasă, să fie măcelărit de ţăranii înnebuniţi ? Ba chiar trebuie să profite pînă ce mai e posibilă salvarea.

— Acuma coniţă să mai aveţi şi dumneavoastră niţică răbdare ! reluă Platamonu. Aţi făcut foarte bine c-aţi venit, să vadă oamenii că nu vă lepădaţi de moşie, cum ziceau dînşii. Chestie de cîteva zile, pînă ce se va mai domoli dîrdora asta cu răzmeriţele. Azi o să treacă şi domnul prefect pe aici, că e prin judeţ, să vorbească cu ţăranii, să-i astîmpere şi să le scoată din cap închipuirile...

— Dar bătrînul Iuga ? întrebă Nadina. Ieri i-am zis doar bună ziua. E imposibil să mă eschivez. Trebuie să discutăm cu dînsul, să nu creadă că vreau să...

— Nu, nu, coniţă ! zise arendaşul. Fiţi sigură că nici dumnealui nu se gîndeşte în clipele astea la tratative ! Deocamdată azi staţi liniştită şi odihniţi-vă, iar mîine vom vedea ce va mai fi. Dacă domnul Iuga va dori să vă spuie ceva, vă trimite dumnealui ştire, n-aveţi grijă !

Nadina nemulţumită totuşi cu soluţiile acestea, deşi trebuia să le recunoască cuminţi, zise deodată cu o candoare, parcă acum s-ar fi deşteptat :

— Atunci de ce am mai venit ? Dacă era să aştept să treacă potopul, cum îmi spune de abia acum d. Stavrat, de ce m-am mai deranjat încoace ?

— Să nu vă pară rău, coniţă ! o linişti Platamonu. Aţi făcut o plimbare frumoasă şi veţi face şi o afacere bună cu ajutorul lui Dumnezeu !

Convorbirea se prelungi. Vreo două ore fură sucite şi răsucite aceleaşi întrebări cu aceleaşi răspunsuri şi rezultate. Nadina pofti pe Stavrat la masă, să-i mai ţie de urît. Arendaşul se retrase, făgăduind că spre seară va reveni să ia pe domnul avocat.

— Sper că ai să-mi faci curte, iar nu să mă sperii cu ororile ţăranilor ? glumi Nadina către Stavrat pe cînd Platamonu îşi lua rămas bun.

Olimp Stavrat îşi mîngîia zăpăcit bărbuţa, cu un surîs în care îngrijorarea se lupta cu cochetăria.

Afară, în curte, Aristide era nerăbdător. Ciupise puţin pe Ileana, în glumă şi de faţă cu tatăl ei, cu care se apucase să discute, ca să-şi omoare plictiseala, despre mişcările ţăranilor de prin alte părţi, Dumitru interesîndu-se grav dacă e adevărat că are să se dea pămînt oamenilor.

— Aidem, puiule, c-am isprăvit ! strigă Platamonu, coborînd grăbit din cerdac şi suindu-se îndată în cabrioletă. Aidem — adăugă mai încet, cînd Aristide luă loc lîngă dînsul — că maică-ta o fi speriată !

Îndată ce ieşiră în uliţă, dădură peste Matei Dulmanu cu oamenii de adineaori, care parcă-i aşteptau. Într-adevăr, Matei făcu semn să oprească puţin şi se apropie singur.

— Ce-i, Matei ? Ce te doare ? zise arendaşul prietenos ca totdeauna.

Ţăranul trecu pe sub botul calului de partea cealaltă, lîngă Platamonu. Faţa îi era mai întunecată ca

de obicei şi în ochi avea o pîlpîire mocnită. Puse un picior pe scăriţa cabrioletei şi, aplecîndu-se la urechea arendaşului, rosti tainic :

— Cucoane, să te astîmperi cu Babaroaga, că-i rău !

Platamonu îngălbeni, dar ca să nu-şi arate turburarea, răspunse cu acelaşi glas blajin :

— Da ce s-a întîmplat, omule ? Nu ţi-am spus eu chiar ţie că nu mă bag şi nu mă amestec, dacă o luaţi voi ?

— Apoi atunci ce cată aici cucoana ? întrebă ţăranul bănuitor.

— Bine, ea o fi vrînd s-o vîndă, că doar e moşia ei !

— Apoi d-aia, să nu te bagi, că noi nu putem lăsa să ne ia nimeni pămîntul ! făcu Matei cu o ameninţare.

— Din parte-mi să n-aveţi grijă, băiete ! Numai cu dumneaei să vă înţelegeţi ! bîigui arendaşul cu un glas care voia să fie ocrotitor şi nu izbutea.

— Apoi cu dumneaei om vedea noi ce-om face ! spuse ţăranul. Aşa, cucoane ! Să nu zici că nu ţi-am spus !

— Măi Matei, la mine vorba-i sfîntă ! zise Platamonu mai sigur de sine. La mine pe unde iese vorba iese şi sufletul ! Să ştii, Matei !... Rămîi sănătos !

Ţăranul se dădu la o parte bombănind, în vreme ce arendaşul îşi îndemnă calul :

— Hi, Ortac !... Haidem că-i tîrziu !... Ţţţ !

2

— Da ce-o fi azi cu oamenii de stau toţi ascunşi pe-acasă ? se minună Busuioc, ieşind pentru cine ştie a cîta oară în pragul cîrciumii şi uitîndu-se pe uliţă. Că de la muşterii ca tine slabă nădejde de viaţă, măi Spiridoane !

Spiridon Răgălie băuse o măsură de ţuică şi o plătise. Ar mai fi cerut, dar ştia că Busuioc nu-i dă pe datorie, fiindcă mai e scris acolo la catastif şi nu se înlesneşte cam de mult să zvîrle ceva şi să-l mai scază. Răspunse dulce, să fie pe placul cîrciumarului :

— Apoi, dacă s-a îndreptat vremea, s-or mai fi apucat şi dînşii să cureţe plugurile, să fie gata cînd o veni împărţeala pămîntului.

— Cum nu, că boierii nu vezi cum se îmbulzesc să-şi lepede moşiile ? făcu Busuioc din prag, cu spatele şi batjocoritor ; apoi, întorcîndu-se şi trecînd după tejghea, adăugă : Mă Spiridoane, tu eşti beţiv şi oropsit, dar tot parcă ai mai multă minte ca ceilalţi, că barem nu te mai osteneşti de pomană !

Ţăranul, slăbănog şi bătrîn, îşi potrivi o mutră mai amărîtă şi zise plîngător :

— D-apoi că alţii mai beau şi de bine, dar eu numai de supărări şi de necazuri, măi nea Cristache ! Că de cînd mi-a murit baba, uite-aşa mă zbat, că noră-mea nu mă rabdă, şi mă huiduieşte, şi nu mă îngrijeşte...

— Lasă că-ţi ştiu eu povestea, Spiridoane taică! i-o curmă cîrciumarul.

— Cum să n-o ştii tălică, vezi-bine c-o ştii, bolborosi bătrînul jignit, întorcînd privirea spre uşa deschisă pe care tocmai intra un copil al lui Filip Ilioasa, încălţat şi curat.

— M-a trimis tata-mare să-mi dai... să-mi dai... strigă copilul, lipindu-se de tejghea, cu glas subţire, cu ochii alunecînd peste rafturile din fund.

— Ce să-ţi dau pentru părinţelul, Antonel? întrebă Busuioc surîzător.

— Să-mi dai... un litru de gaz, dar cu sticla matale, c-a noastră s-a spart! zise copilul încîntat că şi-a adus aminte.

— Bani ai, ori să... ?

— Am, uite-i! făcu Antonel cu mîndrie, arătîndu-i gologanii strînşi în palmă.

Doamna Dragoş a picat adineaori de la Piteşti unde fusese să-şi vadă soţul întemniţat. Pînă la Costeşti a venit cu trenul şi de acolo, cum a putut. Nici o birjă nu se încumetă să plece la ţară, de frică, deşi învăţătoreasa ar fi plătit bine.

Se întorcea mai mîhnită de cum s-a dus. A stat toată ziua de luni pe la uşile domnilor, degeaba. Procurorul numai cu mare greutate a admis să-i lase merindea şi banii. Totuşi, ea nu s-a dat bătută. Ieri, marţi, a schimbat macazul, a cinstit pe cine a trebuit dintre cei mai mici şi aşa a izbutit să vorbească cîteva minute cu Ionel, care nici pînă azi nu ştie de ce l-au

închis, pentru că nimeni nu i-a spus şi nici măcar de sănătate nu l-a întrebat. Învăţătorul însă e convins că-l ţine acolo ca să nu asmută pe oameni împotriva boierilor. Cînd i-a spus asta a şi rîs bietul Ionel şi a adăugat că e mai bine pentru dînsul că se află acum departe de Amara, fiindcă de-ar fi fost acasă şi s-ar fi întîmplat ceva în sat, numai pe dînsul l-ar fi învinuit boierii de toate.

Florica povestea şi plîngea, iar bătrînii îşi frîngeau mîinile, ascultînd.

— Apoi lasă, că nici noi n-om mai răbda mult şi le-om da lor ce li se cuvine! mormăi Nicolae Dragoş deodată, cu o ură care parcă înnegrea cuvintele.

— Ba mai stai mulcom, Niculе, şi nu te tot băga în răutăţile oamenilor! protestă Florica, ştergîndu-şi lacrimile. Că de n-or ieşi bine lucrurile, vina iar pe bietul Ionel are să cadă, c-o să zică lumea că el te-a învăţat să...

— Să ştiu că mă taie bucăţele şi mă aruncă la cîini, şi nu mă las pînă ce n-oi plăti cui trebuie şi ce trebuie! făcu flăcăul. Nu, nu, degeaba te superi, că n-ascult nici de tătăl din ceruri, aşa să ştii!

*

— Noroc, noroc, Trifoane! strigă Leonte Orbişor din uliţă, oprindu-se o clipă, cu sapa de-a umăr. Te-ai apucat de treburi?

— Ce să facem? Pe lîngă casă, răspunse Trifon Guju de pe prispă, ciocănind de zor.

— Bați coasa, Trifoane, ori...? întrebă Leonte, fără mirare.

— O bat să fie bătută! zise Trifon fără să ridice capul.

— Mi se pare că vrei să coseşti înainte de-a semăna?

— Apoi dacă trebuie?... De!

Carul cotea pe poarta veşnic dată în lături. Marin Stan, cu o închipuire de bici în mînă, strigă din urma carului gol către copiii ce se jucau în bătătură:

— Fugi, băiete, din picioarele boilor!... Dați-vă la o parte!

Apoi deodată, necăjit, se repezi înaintea vitelor, care o luaseră razna spre fundul ogrăzii.

— Fire-ați ai dracului de zăpăciți, unde vă duceți?... Hooo!... Ho!... Ia seama, că am să-ți dau bătaie!... Hoo!... Ce, nu ți-e bine? Te-ai boierit, ai?... Apoi stai, că-ți dau eu!

Îl plesni cu codiriştea biciului peste bot, întîi pe unul, apoi pe celălalt, scrîşnind:

— Să nu fii boier, că te-a luat dracul!

— Nu ştiu ce să mă fac, socrule, zise Filip Ilioasa către preotul Nicodim, care şedea pe un jilț, în cerdac, la soare. Văd că vremea s-a îndreptat, pămîntul s-a zbicit şi mă tot bate capul să începem aratul, că parcă mă şi doare să stăm degeaba. Dar văd că oamenii...

Tăcu întrebător. Preotul bolea şi de bătrînețe, şi de amărăciunea cu fiul său, care-l obseda mai mult cu cît se simțea mai slăbit. Toată iarna a suferit ba de una, ba de alta, şi a spus mereu că nu mai apucă vara. O dată însă cu primele raze de soare, se mai înviorase şi-şi recăpătase pofta de viață... Răspunse îngrijorat ginerelui său, care stătea lîngă el, în picioare, gros, greoi, ca un butuc:

— De, Filipe, ar trebui, văd şi eu, dar dacă oamenii...

Apoi cu glas schimbat:

— Dar mă mir ce mai aşteaptă şi oamenii de nu se apucă de munci?

— Se iau unii după alții şi se îndeamnă, bolborosi Filip. Dar pînă una-alta, am rămas fără învoială cu boierul şi-apoi numai cu pămînturile noastre...

Niculina aducea o ulcică de lapte fierbinte pentru tatăl său. Adineaori se sfătuise Filip şi cu ea. Se burzului cu vioiciunea ei obişnuită:

— Oamenii au înnebunit de tot şi umblă după cai verzi pe pereți de o să rămînă cu toții muritori de foame! Uite aşa are să fie!

— Mai rău e că nu se alege nici aşa, nici altfel! făcu Filip, morfolindu-şi alene cuvintele. Ca să ştim ce facem...

— Împotriva oamenilor nu ne putem pune, zise preotul strîngînd în palme ulcica cu lapte, ca să-şi încălzească mîinile. Ce face toată lumea vom face şi noi, că n-avem încotro...

— Apoi dacă lumea s-o apuca de blestemăţii, Filip n-are să se mai amestece, că el e om cu casă grea şi nu poate să se ia după cei dezmăţaţi, care n-aşteaptă decît să strice şi să prade cum ne-au furat şi nouă carnea astă-iarnă ! reluă Niculina revoltată. Că oamenii nu ne-or da nici de mîncare, şi nici n-or sări pentru noi. Sînt păţită eu cu oamenii, de nici să nu mai aud de ei !

Filip, bucuros de energia soţiei sale, mormăi greoi :

— S-a stricat lumea şi s-a înrăit cum nu se mai poate...

După o clipă, Niculina, parcă şi-ar fi adus aminte, zise îngrijorată :

— Da ce-o fi păţit Antonel de nu mai vine de la cîrciumă cu gazul, că a plecat de multişor şi...

— Muiere, să taci ! Auzi, ori n-auzi ! Să taci că de unde nu, te plesnesc să mă ţii minte şi să nu mă mai înveţi tu pe mine ce şi cum ! strigă Ignat Cercel mînios din ogradă, către nevastă-sa care-l cicălea mereu din tindă :

— Apoi ţie ţi-e uşor să sudui, că umbli toată ziulica de ici-colo, dar eu ce să mă fac cu copilaşii ăştia, bărbate, ce să mă fac ? Şi cu ce să le astup gura ? Că de unde am putut am cerut, şi m-am împrumutat, şi m-am zbătut de-am ajuns să nu-mi mai dea nimeni nici un pumn de mălai...

Ignat înţelegea că femeia are dreptate şi de aceea se supăra mai tare. Se apucase, că n-avea nici o treabă,

să mai dreagă gardul, şi cioplea, şi bocănea de mama focului. Se opri o clipă, cu toporul pe tăietor :

— Măi muiere, tu nu pricepi de vorbă bună ?... Ce vrei să fac ? Să mă spînzur ? Ei, iaca am să mă spînzur ca să te mulţumesc... Că tu nu mai ai răbdare cum au şi alţi oameni şi baţi mereu din clanţă : ham, ham, ham, parcă ai fi cîine şi nu om ! Că doar vezi bine că ne zbatem şi trebuie să ne ajute Dumnezeu şi nouă !

Femeia boscorodea în tindă. Glasul ei tînguitor îi borşea sîngele. Lîngă dînsul, stătea liniştit, sorindu-se, cîinele jigărit şi flămînd. Văzîndu-l, fu cuprins de o furie prostească, parcă odihna cîinelui l-ar fi sfidat. Îi trînti brusc un picior, rostogolindu-l la cîţiva paşi :

— Mai du-te dracului şi tu, nu-mi sta-n picioare !

Cîinele chelălăi prelung şi jalnic. Chelălăiala îi făcea bine lui Ignat, ca o mîngîiere. Murmură răcorit într-un tîrziu, reluîndu-şi meremetiseala :

— Fire-ai al dracului să fii !

— Alo !... Alo !... Da, da, postul Amara !... Aici şeful postului, plutonier Boiangiu !... Poftim ?... Tu eşti, Popescule ? Bată-te, nu-ţi cunoşteam glasul... Pe-aci bine, linişte, Popescule ! La voi, la Izvoru ?... Tot bine... Ce zici ? Au dat foc conacului ? Unde ? În Dobreşti ? A, Teleorman... E departe, prin mijlocul judeţului. Dar, oricum, nu-i bine. Jandarmii ce-au făcut ?... A, nu sînt jandarmi... Atunci d-aia, fiindcă altfel... Spune, spune, Popescule, ascult !... Va să zică

a fost domnul prefect cu domnul căpitan la Izvoru şi au plecat de o oră. Bine. Ştiu că trebuie să vie şi-i aştept, dar mulţumesc că mi-ai dat de ştire. Aici o să pice atunci mai după-amiazi, aşa-i ?... Bine, bine, perfect. Eu te înştiinţez îndată, orice s-ar întîmpla aici. Şi tu de asemenea despre situaţia de la voi. Aşa, Popescule !... La revedere şi noroc ! Ce face madam Popescu, bine... Didina mea foarte bine. Mersi. Spune-i şi tu din partea noastră !...

Boiangiu, vorbind la telefon, făcuse semne nervoase nevestei sale să tacă pînă isprăveşte. Agăţînd receptorul, zise plictisit :

— Ce vrei, soro ?... Mai lasă-mă acuma că am de lucru...

Doamna Boiangiu citea *Universul* foarte regulat şi era spăimîntată de veştile despre tulburările ţăranilor tot mai stăruitoare, care eclipsau toate crimele şi faptele diverse ce o interesau de obicei pe ea în jurnal. De vreo două zile însă, de cînd citea despre lumea care se refugiase la oraşe, îşi întreba într-una soţul că ea ce face şi cum rămîne aici s-o omoare ţăranii ? Plutonierul îşi simţea subminat curajul militar prin intenţiile ei de fugă, iar pe deasupra, cum doamna vorbea şi în faţa jandarmilor şi chiar a civililor, îi demoraliza oamenii şi răspîndea între sătenii lui gînduri de rebeliune. A admonestat-o cu frumosul, a şi înjurat-o, dar cucoana se ţinea scai :

— Cu mine ce-ai hotărît, bărbate ? Mă ţii aici să mă...

— Ascultă, Didino, mă scoţi din sărite ! izbucni Boiangiu, profitînd că erau singuri. N-auzişi cu urechile tale că vine prefectul cu comandantul companiei ?

— Am auzit, dar...

— Atunci să mă slăbeşti ! Am să-ţi bag pe foc *Universul*, fi-ţi-ar al dracului !... Nici nu-mi mai pot face serviciul în tihnă din pricina smiorcăielilor tale ! Te omoară şi te omoară ţăranii ! Parc-ai turbat !... Dac-o fi să te omoare, las' să te omoare cu mine împreună, că d-aia te-am luat şi te-am făcut cucoană de militar din ce n-ai fost !

Didina ieşi plîngînd :

— Of, nu ţi-ar mai ajuta Dumnezeu ţie cum îţi baţi tu joc de durerile mele !... Fire-ar...

— Of, Doamne, Doamne, rău mă mai chinuiesc, măi Melentie, şi nu mai vine moartea să mă ia şi să ne scape pe toţi ! Că de cum s-a lăsat toamna zac şi mă perpelesc şi mă rog lui Dumnezeu să aibă milă de bieţii copilaşi, că mi se rupe inima cît sînt ei sărăcuţii de golaşi şi de flămînzi... Aoleu, aoleu... nu mai pot, mă năbuş... Uite, cum mi s-au răcit mîinile !... Aoleu, Maică Precistă !

În cocioabă era un aer greu de sudori şi de suspinuri. Pe geamurile murdare de-abia pătrundeau cîteva raze de soare. În vatră fîşia un ciot verde bolbocînd şomoioage de fum. Un băieţel de doi ani se juca gîngurind vesel cu un pisoi bălţat, la picioarele patului, jos, pe pardoseala de lut umed.

Melentie Heruvimu stătea lîngă patul de scînduri cu mîinile împreunate în faţă, cu gîtul plecat puţin şi se uita la femeia bolnavă cu ochii îndureraţi de milă. Obrajii lui galbeni şi supţi zvîcneau cînd îşi auzea maţele chiorăind, parcă i-ar fi fost frică să nu audă şi ea. Într-un tîrziu o întrebă :

— Te doare rău ?

Pe faţa femeii trecu o undă de înviorare, ca şi cînd glasul lui i-ar fi alinat suferinţa. Răspunse cu un început de zîmbet :

— Nu mă doare, numai... Aoleu, aoleu !

Se zvîrcolea ca o rîmă zdrobită.

Peste cîteva clipe dădu buzna pe uşă înlăuntru o fetiţă de vreo cinci ani, îmbujorată şi bosumflată. Începu din prag să pîrască.

— Tată, Păvăluc mi-a zis că... şi eu am zis că... şi el a zis...

— Du-te şi te joacă pe-afară cu copiii, Lenuţo, du-te, că maică-ta e bolnavă şi...

Fetiţa n-ascultă pînă la capăt. Se retrase, satisfăcută. Din tindă începu să strige, de se auzi bine în casă :

— Păvăluc, a zis tata că...

Leonte Bumbu intrase să povestească repede nevestei ce-a aflat de la nişte oameni care au trecut adineaori cu căruţa spre Mozăceni : că au întîlnit, mai de vale, în Teleorman, cete de ţărani umblînd din sat în sat, alungînd pe boieri, luîndu-le moşiile şi dînd foc conacelor, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi...

Logofătul era mai îngrijorat ca boierul să nu se întîmple cumva să se scoale ţăranii. Deşi zicea, sfătuindu-se cu nevastă-sa, că el n-a năpăstuit pe nimeni şi a ajutat unde a putut, încît n-are de ce să-i fie frică, adăuga că ţăranii, cînd o pornesc razna, nu mai ţin socoteală de nimic. Avea dînsul destui oameni de credinţă, care-l înştiinţau ce se petrece în sat şi care mereu îl asigurau că-l iubeşte toată lumea ca pe un frate. Pe asigurările astea însă nu prea conta, ştiind ce asigurări oferă şi dînsul bătrînului Miron Iuga şi cît sînt ele de adevărate. De altfel, fără a mai avea nevoie de informaţii, simţea el de ajuns că ţăranii fierb şi tot îşi iau vînt să facă ceva, fără să ştie nici ei ce anume. Dacă acuma vor prinde de veste ce fac alţii în alte părţi, n-ar fi de mirare să se ridice şi cei de aici şi să se apuce de fărădelegi. Cum sînt oamenii de îndîrjiţi, te poţi aştepta la orice... Pe cînd nevastă-sa tocmai îl liniştea că Dumnezeu e bun şi o să-i ferească, un argat veni să-l vestească puţin speriat că-l cheamă repede boierul.

— Măi Leonte, băieţii ăştia ai noştri de la curte ce treabă învîrtesc acuma ? întrebă Miron. Stăm şi noi ca nenorociţii ceilalţi s-aşteptăm revoluţia ? Aceia, săracii, s-au îmbătat de aţîţările derbedeilor şi trebuie să-i laşi să le treacă beţia. Dar noi sîntem încă treji, Leonte ! Să ne vedem de treburile noastre, Leonte ! Dacă nu putem începe muncile pe afară, pune-i cel puţin să cureţe grădinile şi parcul, c-a venit primăvara şi mai mare ruşinea de halul în care ne găseşte !

— Prea bine, cucoane, am înţeles ! zise logofătul ca un caporal în faţa generalului.

— Ş-apoi, să nu uităm că e aici şi coniţa Nadina — continuă bătrînul — şi după-amiazi vine prefectul şi pe urmă...

— De unde vii, măi Toadere ? făcu Serafim Mogoş, ieşind în uliţă.

— Numai de-aici, din Vaideei. Fusei pînă la cuscru-meu Zaharia, răspunse Toader Strîmbu, oprindu-se.

Vorbiră despre vreme, despre pămînt, despre sărăcie. Toader îi spuse că în Vaideei s-aude că prin alte locuri oamenii au şi pus mîna pe ce-au putut, şi au alungat pe boieri, şi au început să-şi ia fiecare cît pămînt îi trebuie.

— Of, că nu mai vine şi la noi, să-mi iau şi eu măcar niţel porumb de cel boieresc, să-mi satur copilaşii, că greu am mai dus-o iarna asta ! oftă Toader Strîmbu.

— Ba eu parcă m-aş lipsi de toate, dar tare mi-e sete să-i dau şefului numai două scatoalce, ştii, româneşti, să le ţie minte şi-n groapă ! făcu Serafim printre dinţi, întunecîndu-se la faţă, parc-ar fi băut otravă. Uite-atîta poftesc, Toadere, şi pe urmă poate să-mi taie capul !

Trăsura cea bună cu caii cei buni stătea la scară de un ceas, încărcată cu fel de fel de pachete şi legături şi Cosma Buruiană încă nu se îndura să iasă. Vreo doi argaţi cu pîndarul Iacob Mitruţoiu se învîrteau pe lîngă trăsură, ajutau, potriveau...

În sfîrşit, apăru arendaşul cu toată familia, nevastă şi copii, îmbondoriţi şi fiecare cu cîte o cutie sau un pacheţel în mînă. Vătăşelul Lazăr Odudie, omul de încredere al lui Cosma, venea în urma lor, cu capul gol, ascultînd respectuos potopul de instrucţii. În vreme ce doamna Buruiană şi copiii se instalau în trăsură, printre bagaje, arendaşul mai spuse vătăşelului :

— Aşa, Lazăre... Cred că ne-am înţeles ?... Să ai grijă de toate şi să nu cumva să-mi laşi casa singură, să te duci la cîrciumă sau după alte parascovenii...

— Vai de mine, conaşule, se poate ? protestă Odudie. Nu mă cunoaşteţi dumneavoastră ?

— Bine, bine, dar să iei seama, Lazăre ! zise Cosma Buruiană, urcîndu-se şi el sus pe capră, lîngă vizitiu.

— Am înţeles, conaşule ! făcu vătăşelul plecat, adăugînd după o clipă, nedumerit : Iertaţi, că vă întreb, conaşule, dar ca să ştiu pentru... Dumneavoastră adică nu vă mai întoarceţi ?

— Ce vorbă-i asta, Lazăre ? strigă arendaşul. Cum să nu mă mai întorc ? De ce să nu mă întorc ?... I-auzi vorbă ! O să-mi las eu averea vraişte ? Şi ce, e vreo pricină ?... Se poate să-ţi închipui aşa ceva, Lazăre ?... Nu, băiete ! Noi diseară sîntem înapoi, aici, nu ţi-am spus ? Ori da, nu ţi-am spus... Diseară ne întoarcem, mai devreme, mai tîrziu, cum ne-o ajuta Dumnezeu. Ne ducem numai la Costeşti, să tîrguim cîte ceva pentru copii, că vine vara şi trebuie, iar la Piteşti e prea

departe... Aşa, rămîi sănătos, Lazăre !... Hai, dă-i drumul, băiete !

Vizitiul ţîţîi la cai. Trăsura se urni scîrţîind şi ieşi din curte, cotind spre dreapta. Cînd dispăru, un argat rîse :

— Ăsta s-a dus dorului... Nu se mai întoarce, cum nu plec eu !

— D-apoi să se întoarcă numai cînd l-oi chema eu ! mormăi Iacob Mitruţoiu.

— Gura, gura, băieţi ! făcu Lazăr Odudie, vătăşelul, fără convingere, ca o obligaţie maşinală.

— Ce vînt te-aduce, Luco, pe la noi ?... Ia şezi !... Dă-i un scaun, măi babo, nu te mai zăpăci degeaba, că n-a venit la peţit ! făcu Lupu Chiriţoiu, cînd se pomeni cu Luca Talabă în casă.

— Apoi lasă, maică Paraschivo, c-am tot şezut ! zise Luca aşezîndu-se.

Voia să se înţeleagă cu moş Lupu cum şi ce să facă cu moşia Babaroaga, care nici azi nu-l lăsa să doarmă. Cît a fost vorba de cumpărat cinstit, cum ştia că se cuvine, s-a străduit, a alergat, s-a luptat în toate felurile. Nu s-ar da bătut nici acuma, dar a aflat că oamenii umblă să bage plugurile fără nici o învoială, să cuprindă care ce s-o nimeri.

— Eu în treburi d-astea nu m-am amestecat, moş Lupule, drept îţi spun, şi nici nu mi-au plăcut !... Acu oamenii tot vin să mă ispitească, ba unul, ba altul, să nu ne lăsăm şi, dacă am început isprava, s-o şi isprăvim... „Bine, bine, zic, am început-o, dar voi aţi cîrmit-o astfel !“ — „Apoi am cîrmit-o — zic dînşii — pentru că a venit dreptatea noastră şi după dreptate, ale noastre trebuie să fie toate moşiile...“ Eu văd bine că nu-i bine şi totuşi ei nu mă slăbesc, de nici nu mai ştiu pe ce lume sînt !

— Ba eu spun în faţa oricui că-mi văd de necazurile mele şi nu mă bag, nu mă amestec ! se feri bătrînul Lupu. D-astea am mai pomenit eu că-s cu părul alb. Tot aşa, c-o fi şi c-o drege, ş-a venit pe urmă potopul !... Nu, nu, Luco, nu-i bine !

În sufrageria conacului de la Vlăduţa, o fetişcană aşternea masa pentru o singură persoană. Era întîia oară, căci numai ieri au plecat domnişoarele la oraş şi colonelul s-a întors azi-noapte tîrziu şi mîncat. Încercase întîi să aşeze tacîmurile la locul unde şedea de obicei colonelul, dar i se părea masa prea bearcă. Pe urmă a mutat farfuriile în jurul mesei, poposindu-le la fiecare margine, pînă ce a ajuns iar la locul obişnuit.

— Acu de i-o plăcea, bine, de nu, să-mi spuie dumnealui cum e mai bine ! murmură fata resemnată şi nemulţumită, aruncîndu-şi ochii pe fereastra mare, deschisă, dinspre curte, unde colonelul Ştefănescu vorbea şi nu mai isprăvea cu ţăranii.

Bătrînul pensionar arendaş avea o înfăţişare mai vioaie şi glasul cutezător. Într-un moment de inspiraţie, alaltăieri, şi-a adus aminte de maiorul Tănăsescu, care i-a fost camarad de promoţie şi de regiment ani de zile, la Severin, pe cînd erau căpitani. Nevastă-sa, fie iertată, a fost bună prietenă pe atunci cu Tănă-

seasca. Mutați de curînd la Pitești și fără copii, ar putea găzdui perfect pe cele trei domnișoare Ștefănescu pînă va trece primejdia la țară. Nici n-a mai scris să-i întrebe. S-a îmbarcat ieri dimineață cu fetele și cu o încărcătură respectabilă de provizii diferite. A revenit singur și fericit. Scăpase de grija cea mai mare. Acuma putea vorbi liniștit cu țăranii, să mai și glumească și să-i batjocorească :

— V-ați boierit și voi, mă ! Vă vine cu strîmbul munca ! E mai ușor să stai cu luleaua-n gură decît să dai cu sapa, cum nu ! Și să ocărești pe boieri și să pui la cale rebeliuni ! Ce zici, măi Ștefane ?

— De, don' colonel — făcu Ștefan cu fața zîmbitoare — mai încercăm și noi marea cu degetul...

— Vrem să vedem și noi cum o mai fi și altfel, că ce a fost am văzut și n-a fost bine ! adăugă altul, întunecat.

— Numai să nu vedeți pe dracul, măi băieți ! zise colonelul.

Peste cîteva minute, din vorbă-n vorbă, țăranul zîmbitor întrebă :

— Da pe domnișoarele le-ați dus la oraș, don' colonel ?

— Ați fi poftit să le las aici să vă bateți voi joc de tinerețea lor, ai ? răspunse pensionarul cu ton glumeț. Nu vă cunosc eu ce tîlhari sînteți voi ?

— De ce, don' colonel, păcatele noastre ?

— Fiindcă sînteți, Ștefane ! Nu m-am trudit eu destul cu alde voi la armată ? Vă știu și măselele din gură !... Dar mie ce puteți să-mi faceți ? Să mă omo-

rîți ? Ce, mi-e frică mie de moarte, mă ? D-aia-s eu militar, mă ?... Ori să mă prădați ? Prădați-mă, dacă vă dă mîna ! Că eu tot ce am, aici am băgat și cu voi am împărțit... Nu-i nimic, băieți ! Dumnezeu e sus și vede !... Eu nu v-am bătut, nu v-am înșelat, nu v-am năpăstuit, v-am ajutat, v-am ocrotit, v-am învățat. Acu puteți să-mi trageți cu parul. Așa-i ?

Colonelul se uită pe rînd la țărani, așteptînd o vorbă de protestare sau de recunoaștere. Oamenii tăceau. De-abia într-un tîrziu Ștefan, cel mai deschis, făcu :

— De !

Glasul se stinse gol ca o bășică de săpun.

— Oare ce-i cu tine, Petrică, dragul mamei, de nu mai ai stare și nu te strîngi și tu pe acasă ca oamenii ? se tîngui Smaranda.

— D-apoi acu nu-s acasă, mamă ? făcu Petre aspru.

— Ești, maică, dar stai mereu pe spini... Și, Doamne, groază mi-e să nu pățești ceva dacă te amesteci în toate, în loc să vezi de sărăcia noastră !

— Nu m-amestec eu, mamă, că nici n-am ce să m-amestec ! mormăi flăcăul. Dar dacă mă cheamă oamenii trebuie să mă duc, c-ar fi rușine să stau !

— Ba nu-i rușine, dragul mamei ! Că io-s văduvă și copiii ceilalți sînt mai micșori și numai în tine mi-i nădejdea să ne mai înlesnim. Că destul mi te-au ținut acolo la oaste, și eu am fost singurică, să mă lupt...

— Apoi tocmai s-aude că iar ne cheamă pe toţi la regiment din pricina...

— Doamne fereşte, şi ne păzeşte, şi ne mîntuieşte! se închină deodată femeia, cuprinsă de spaimă.

— Dar pe aici încă n-a venit ordin, că ne-ar fi spus primarul, urmă Petre. Acu ce-o fi, o fi, nu-ţi mai face grijă şi supărare de pomană!

Şi, după un răstimp, parcă să-şi smulgă un cui din inimă, reluă înăbuşit:

— Numai cucoana asta de n-ar mai sta pe aici că, nu ştiu, dînsa poartă toate relele... Barem de s-ar duce cu Dumnezeu, să nu ne mai amărască!

Smaranda se înfurie brusc:

— Ducă-se pe pustii de cucoană, fire-ar a dracului!

Primarul Ion Pravilă intră în cîrciumă frecîndu-şi mîinile mulţumit:

— Singur, Cristache, singur?... Uite-aşa-mi place! Dă-mi repede un ciocănel că sînt grăbit!... Cîte am eu pe cap acuma, nici nu mai ştiu pe ce lume sînt!

— Vine, vine prefectul? întrebă Busuioc, servindu-l.

— De l-ar aduce Dumnezeu mai degrabă, să se mai potolească şi oamenii! zise primarul, dînd peste cap ţuica dintr-o înghiţitură.

— Apoi parcă s-au mai mulcomit, că stau pe-acasă, murmură cîrciumarul cu părere de rău. Numai Spiridon mi-a ţinut de urît pînă adineaori de l-am şi dat afară...

— Ehei, băiete, liniştea asta nu-i a bună, ascultă-mă pe mine! făcu Pravilă misterios. Cîinele cînd muşcă, nu mai latră!

— Ai simţit ceva, ai auzit ceva?

— Ce s-aud şi ce să simt? Parcă oamenii cînd fac ceva spun? Ori ştie cineva?... Începe unul şi ceilalţi ca oile, Cristache!

— Urîte timpuri, don' primar!

— De, după nimereală!... Măcar de nu s-ar urîţi mai rău!

Îşi aduse aminte că e grăbit şi, pornind spre uşă, strigă cu glas schimbat, poruncitor:

— Ia vezi, Cristache, să fie ordine şi la tine! De unde ştii că nu-i vine domnului prefect să intre şi să-ţi facă o inspecţie? Mai bine să fii pregătit!

— Să vie sănătos!... Dar nu cred că-i mai arde nimănui de inspecţia cîrciumilor. Sînt focuri mai mari acuma!

3

Miercuri dimineaţa, Titu Herdelea merse foarte devreme la *Drapelul*, să comunice lui Roşu ştirea despre revolta rezerviştilor şi uciderea ofiţerilor, mai ales că nici în *Dimineaţa* n-o văzuse apărută.

— Cunosc! zise secretarul cu superioritate. Ştiu şi altele mai grozave. *Dimineaţa* a încercat s-o publice, dar a fost avertizată că va fi imediat confiscată toată ediţia şi-a trebuit să renunţe. Ştiu, puiule. Eu să nu ştiu?

Se sculă de la biroul său acoperit de jurnale, luă pe tînărul Herdelea de mînă ca pe un şcolar şi-l duse la o hartă a României bătută cu piuneze pe un perete.

— Vezi tu potcoava asta, puiule ? îl dăscăli cu un glas de corepetitor experimentat, urmărind cu arătătorul sinuozităţile graniţei. O vezi, va să zică... Îţi aduci aminte, acum vreo zece zile, cînd am vorbit noi despre tulburările ţărăneşti, ce ţi-am spus ? Ei, am avut dreptate ?... Iacă, d-aici au pornit, sus de tot, colţul dinspre Bucovina, cu jidanii... Ş-a mers aşa cîteva zile, şi-a coborît mereu, şi mereu cu „jos jidanii" şi „jos perciunii". Îţi aduci aminte, că şi tu credeai că ar fi vorba numai de nişte perciuni de jidani. Ş-acuma uite colea a ajuns în Teleorman ! Vezi ? Şi se întinde vertiginos mai departe pîrjolul. Te asigur că în trei-patru zile va fi la Severin, adică va fi cuprins toată potcoava... Acuma au băgat-o pe mînecă domnii cu „jos jidanii". Acuma simt pe pielea lor că ţăranul nu face deosebire între jidan şi creştin cînd s-a ridicat să-şi caute singur dreptate. Ba tocmai unde nu-s jidani mişcările au început să ia un caracter mai sălbatic. În Moldova se pare că n-au fost omoruri şi nu s-a vărsat sînge ; pe cînd pe-aici mulţi proprietari şi arendaşi au fost măcelăriţi de ţăranii revoltaţi.

Se aşeză iarăşi la birou. Din mormanul de ziare numai capul i se vedea cu ochelarii, care sticleau ca nişte ochi monstruoşi... Titu Herdelea a ascultat îngrozit mai cu seamă de cînd i-a pomenit de Teleorman. Asta înseamnă că şi Amara e în primejdie şi deci şi Nadina, despre care a vorbit aseară mereu la Gogu Ionescu.

— Domnule Roşu, te rog mult — zise deodată tînărul Herdelea — din Argeş ai vreo informaţie gravă ?

— Încă nu, răspunse secretarul. Dar anevoie va fi ferit şi Argeşul de potop, dacă bîntuie în Teleorman, adică în vecini. Ei, ce vrei ? Întrebaşi din cauza amicului tău ? De, e periclitat foarte serios, deşi nu se poate şti. Depinde mult şi de capriciul sorţii. În orice caz, fiindcă te interesează mai de aproape chestia, am să-ţi dau o sursă de informaţie sigură şi promptă. Du-te la Ministerul de Interne, la directorul Modreanu... Spune-i că te-am trimis eu, din partea gazetei. La el se centralizează toate ştirile acuma, cele oficiale, fireşte. Are o însărcinare specială. E un om simpatic şi subţire, mare amator de reclamă. Îţi spun detaliile astea ca să ştii cum să-l iai...

Titu mulţumi mişcat. Era fericit că va putea servi şi el pe Grigore Iuga, îndeosebi, care l-a îmbrăţişat atît de călduros de la prima întîlnire şi nu s-a dezminţit de loc, apoi şi pe Gogu Ionescu care, sărmanul, e atît de îngrijorat din pricina Nadinei...

Uşa directorului se întredeschise subit şi în crăpătură apăru capul lui Deliceanu :

— Roşule, mai ai ceva ?

— Nimic !... Poate mai spre amiazi. Am să telefonez şi viu să anunţ ! zise secretarul fără să ridice nasul din jurnale.

Cînd se închise uşa, Titu întrebă uimit :

— A şi venit ?

— Ehe ! Chiar înaintea mea ! rîse Roşu ironic. Ne clătinăm, ne clătinăm !

— Guvernul ? făcu Herdelea.

— Şi guvernul, şi toată banda, urma Roşu ursuz ca de obicei. Ne ducem dracului cu toţii azi, mîine...

— Cel puţin în opoziţie vom putea lucra cu mai multă libertate ! zîmbi naiv tînărul.

— De opoziţie să nu te bucuri, amice, pentru că e cu mari primejdii pentru noi ! mormăi secretarul, apucîndu-se să-şi frece nervos ochelarii, încît fără ei figura lui părea neputincioasă şi mai acră. Văzuşi ce armată de redactori, pararedactori şi reporteri avem azi, toţi mai mult sau mai puţin sinecurişti ? Ei, mîine mă pot pomeni c-am rămas singur cu foarfecele astea, dacă cumva nu voi fi dat şi eu afară !... Asta-i gazeta de partid, tinere ! Care poate, profită cît e la putere, pe urmă... Dar tu nu-ţi face inimă rea, puiule ! adăugă cînd îşi potrivi ochelarii după urechi şi văzu cum s-a îngălbenit Herdelea. Tu mai eşti asigurat cîteva luni, întîmplător. Pînă atunci ai vreme suficientă să te aranjezi...

Redacţia apoi începu să se populeze. Fiecare nou sosit aducea cîte o veste, toate care de care mai rele. Că răscoala s-a întins în judeţul cutare, că ţăranii au ucis în cutare regiune atîţia arendaşi sau moşieri, că armata s-a ciocnit într-un sat cu revoltaţii şi au fost sute de morţi şi răniţi de ambele părţi, că în altă parte sătenii au alungat cu pietre un detaşament de infanterie, că multe judeţe sînt complect izolate fiindcă ţăranii au tăiat firele telegrafice şi telefonice, că o doamnă proprietăreasă surprinsă de răsculaţi a fost dezbrăcată în pielea goală şi purtată aşa prin mai multe comune, că ministrul de Război e idiot, pentru că trimite trupele recrutate din cutare ţinut să reprime dezordinile tocmai în ţinutul respectiv, încît soldaţii ar trebui să tragă în părinţii şi fraţii lor proprii, că astfel un caporal, după ce a împuşcat pe tatăl său, care se afla printre ţăranii răzvrătiţi, a cerut voie căpitanului să-l înmormînteze şi a fost decorat şi citat pe ordinea de zi a întregii armate, că în anume oraşele s-au format gărzi naţionale pentru a se apăra de eventuale atacuri ale bandelor de ţărani dobitociţi, că la marginea judeţului Ilfov, azi-noapte, o patrulă de cavalerie de-abia a putut împrăştia o ceată de cîteva mii de ţărani, pornită asupra Bucureştilor...

Pe la unsprezece intră grav, ca un ministru fără portofoliu, Antimiu, reporterul gras, cu blana soioasă şi căciuliţa de lutru fals, mai asudat ca alte dăţi, căci afară bătea soarele şi, dînd mîna plictisit cu cîţiva, şoptind „bonjur, monşer“, se prăvăli pe un scaun liber de lîngă Roşu. Intrarea lui, ca unul ce culegea informaţii politice din izvoare înalte, potoli zelul limbuţilor gălăgioşi. Observînd că tace, ca să-şi dea mai mare importanţă, Roşu îi întrebă ironic, dar şi curios :

— Ai adus ceva, Antimiule ?

— Ceva foarte important, nene Roşule ! exclamă reporterul patetic. Din nenorocire nu pentru noi, cu

toate că pe noi ne priveşte de aproape, fiindcă e soarta noastră la mijloc...

— Spune, frate, nu mai face literatură ! îl întrerupse enervat secretarul.

— Ei bine, guvernul e căzut ! zise reporterul, păstrînd mereu un accent de durere în glas. Cel mult mîine seară avem guvern nou !

Pe urmă povesti celor doritori de amănunte că primul-ministru a avut adineaori o audienţă la rege în care i-a raportat că tulburările agrare au luat proporţii atît de grave, încît e nevoie de o urgentă şi energică expediţie de represiune. I-a arătat cu dovezi că nu s-ar mai putea conta deplin pe armata noastră pentru asemenea însărcinare tragică şi l-a rugat să facă apel la concursul armatei austriace, adăugînd că aceasta ar fi singura salvare şi că altfel ţara este ameninţată de o complectă distrugere. Regele însă a refuzat net să recurgă la amestec străin pentru pacificarea unor dezordini interioare şi a cerut primului-ministru o soluţie potrivită împrejurărilor şi demnităţii ţării. Neavînd altă soluţie, şi din cauza opoziţiei care nu e dispusă să-i dea concurs nici chiar în situaţia actuală, primul-ministru a oferit regelui demisia cabinetului. Demisia s-a primit în principiu, dar nu se va anunţa pînă ce se va stabili succesiunea, ca să nu se sporească haosul. Pentru că guvernul viitor ar putea să aibă nevoie de anume legi urgente, trebuie să i se asigure deocamdată colaborarea actualului Parlament, cea ce ar mai avea şi înfăţişarea unei uniuni naţionale în faţa gravităţii împrejurărilor şi ar înlesni luarea de măsuri

severe. Şeful guvernului şi al partidului trebuie deci să se consulte cu prietenii săi şi să raporteze din nou regelui. Dar acestea nu mai sînt decît formalităţi, care se vor împlini foarte repede.

— Va să zică crunta opoziţie ? zise Roşu cu un surîs acru. Ia stai, să vedem dacă Deliceanu e în curent...

Trecu în cabinetul directorului. Peste cîteva clipe Deliceanu se ivi în prag, cu faţa puţin aprinsă, strigînd :

— Ce tot spui, Antimiule ?... Ia vino-ncoace !

— Şefule, ne-am curăţat ! zise reporterul iarăşi patetic, dispărînd în camera lui Deliceanu cu paşi legănaţi de năduf.

Titu Herdelea se strecură afară. Roşu îi vîrîse un cuţit în suflet. De unde îşi închipuise că, muncind conştiincios, are asigurată o lefşoară din care să trăiască, azi iată-l iar ca frunza pe apă. Trebuie să se lămurească mai bine cu Roşu în chestia asta, ca să nu se pomenească pe drumuri.

Deocamdată căuta să nu se lase copleşit de gîndurile negre. Răul te chinuieşte destul cînd a sosit, de ce să-i înmulţeşti efectele, suferind şi în aşteptarea sosirii lui ? Fiind aproape de amiazi, se îndreptă spre Ministerul de Interne să găsească pe Modreanu. Trebui să aştepte împreună cu alţi gazetari, veniţi de asemenea după noutăţi. Directorul lucra cu ministrul, comunicîndu-i probabil tocmai dosarul telegramelor şi rapoartelor primite în cursul nopţii şi al dimineţii. În sfîrşit, sosi afabil, surîzător şi sclivisit, zicînd, dulce, ca o cucoană întîrziată la întîlnire :

— Domnilor, dragii mei, scuzaţi-mă... Ministrul !... Timpuri grele, domnilor !... Numai un minut să lichidez dosarul ăsta şi sînt al dumneavoastră !

Sunase. Un funcţionar bătrîn şi necăjit la faţă luă dosarul roşu, îl încuie într-un sertar şi-i dădu cheia. În răstimp Modreanu trecuse în mijlocul ziariştilor şi le spuse cîteva noutăţi răsuflate. Ca să le şteargă decepţia, adăugă că după-amiazi la cinci are să le comunice lor ce-i va mai sosi, chiar înaintea ministrului.

Ziariştii se retraseră cu gălăgia cuvenită. Titu Herdelea rămase singur, la urmă, se prezintă şi întrebă în particular dacă are cumva vreo informaţie din Argeş, arătîndu-i că se interesează din pricina lui Grigore Iuga.

— A, domnul Iuga ? exclamă Modreanu aranjîndu-şi cravata la gît. Mi se pare c-am avut plăcerea să-l cunosc odată în tren... Cum nu, domnule Herdelea, bucuros, vino oricînd şi-ţi stau la dispoziţie. Pînă acuma însă poţi asigura pe prietenul dumitale că în Argeş e linişte !

Titu Herdelea coborî scara ca şi cînd ar fi aflat ştirea cea mai senzaţională, zicîndu-şi mulţumit :

— Trebuie să fiu şi eu recunoscător măcar cît pot, că nu se ştie ce aduce ziua de mîine.

4

Era plină de ţărani şi curtea primăriei, şi uliţa. Aşteptau de vreun ceas şi prefectul nu sosea. Primarul Pravilă, zelos şi înfrigurat, zorise lumea să se adune parc-ar fi izbucnit pîrjolul.

— Nu-i nimic, băieţi ! zicea dînsul cînd unuia, cînd altuia, prietenos şi ca o scuză. Noi s-aşteptăm pe domnul prefect, nu domnul prefect pe noi, c-aşa-i omenia !

Ţăranii aşteptau cu răbdarea tradiţională, fiindcă timpul n-are preţ decît în toiul muncilor. Şi aşteptînd, gurile se osteneau. Unii spuneau că prefectul vine să împartă pămînturi, că tot aşa s-a întîmplat şi într-alt judeţ şi s-au liniştit creştinii şi s-au apucat de lucru. Alături însă alţii vorbeau domol despre ce-au făcut oamenii în Teleorman, cum s-au sculat cu mic cu mare, cum au izgonit pe toţi boierii şi au ajuns ei stăpîni pe toate.

— Altfel de oameni sînt pe acolo — mormăi un glas amărît. Nu ca noi ! Acolo oamenii au şi pămînt şi nici nu-s flămînzi şi nevoiaşi ca pe aici !

— Apoi norocul numai de cei îndrăzneţi se ţine, nu de neputincioşii cu inima-n izmene !

— Numai noi parcă avem terci în loc de sînge !

— Binişor, binişor, băieţi !

Plutonierul Boiangiu, în uliţă, cu ochii în direcţia de unde trebuiau să sosească boierii (de altfel un jandarm postat în dreptul cîrciumii lui Busuioc, la încrucişarea drumurilor, avea ordin să vie în pas alergător să anunţe din vreme apropierea), tăifăsuia cu ţăranii dimprejurul lui, aruncînd şi cîte o glumă care stîrnea negreşit mari hohote, dar păstrînd totuşi demnitatea cuvenită. Un ţăran îşi îngădui chiar să-l întrebe cu gravitate :

— Oare, don' plutonier, ne dă pămînt, ori nu ne dă ? Că dumneata trebuie să știi și, Doamne, bine ne-ar mai prinde, don' plutonier, de ne-ar da !

— Crezi că mie nu mi-ar prinde bine, băiete ? zise Boiangiu. Aolică !... Ori voi credeți că și eu am moșii ca boierul Miron ?... Sabia, și pușca, și lefșoara, fraților, asta mi-e moșia !

— Și ce mai pică pe de lături, don' șef ! complectă un mucalit.

Țăranii porniră pe rîsete. Plutonierul se supără :

— Apoi vezi, măi, că sînteți porci ?... Care-i ăla, să-l văd și să-l cunosc !... Așa sînteți, măi, fără rușine și fără obraz și vă mai mirați cînd luați la ceafă ce vi se cuvine !... Ieși, măi, ăl cu nerușinarea !

— Iartă-l, don' șef, c-a glumit și el ca prostul...

— Apoi tocmai, să-i dau și eu o glumă...

Dar sosi într-un suflet jandarmul și raportă că trăsura cu domnii tocmai a cotit spre curtea lui Miron Iuga. Între țărani știrea provocă o mișcare. Primarul, care se apropiase să afle ce-a spus ștafeta, se crezu obligat să explice că nici nu se putea să nu treacă prefectul pe la boierul bătrîn cu care e vechi prieten. Lămurirea nu curmă agitația, ci mai mult o spori : ce-o fi punînd la cale prefectul cu boierul Miron ?

Peste un sfert de oră trăsura greoaie și voluminoasă a prefecturii oprea în mijlocul țăranilor. Lîngă prefectul Boerescu ședea în fund Miron Iuga, iar pe scăunel, în fața lor, căpitanul de jandarmi Tiberiu

Corbuleanu, cu o mustață țanțoșă pe o figură brună, lătăreață.

— Noroc, băieți, bine v-am găsit ! strigă Boerescu, coborînd tacticos.

— Trăiți, dom'le prefect ! răspunse Ion Pravilă supus, îndesîndu-se să dea o mînă de ajutor, în vreme ce Boiangiu stătea țeapăn cu dreapta la cozorocul chipiului.

— Tu ești primarul ? întrebă prefectul văzîndu-l. Da, te cunosc !... Ei, liniște pe aici, ai ?... Ordine ?

— Toate bune, domnule prefect ! declară primarul dulce, subliniindu-și convingerea cu o înflorire de zîmbet nehotărît pe față.

— Așa-mi place, băieți, bravo ! strigă prefectul Boerescu, rotindu-și privirea peste țăranii care se uitau la dînsul și la trăsură, tăcuți, cu căciulile-n cap. Să fiți cuminți și pașnici, oameni buni, cum trebuie să fie românul !

Coborîse și Miron Iuga. Prefectul îl luă de braț și intrară împreună în curtea primăriei. Căpitanul rămase puțin în urmă, ascultînd raportul plutonierului cu aprobări din cap... Apoi se opriră toți în dreptul ușii cancelariei. În jurul lor, țăranii se îmbulzeau. Rămase liber numai un mic cerc dinaintea prefectului, care examina parcă înfățișarea oamenilor și mai cu seamă privirile lor. Se silea să zîmbească și să pară prietenos și binevoitor, deși se simțea obosit rău, fiind a doua zi de cînd se afla pe drum, în turneul de constatări, observație și îmbărbătare. Mai mult decît oboseala îl supăra și aproape îl jignea atitudinea ță-

ranilor, pretutindeni prea puţin cuviincioasă şi uneori chiar provocătoare. Se obişnuise să fie primit, în cursul inspecţiilor, cu izbucniri de „trăiţi" şi voie bună, şi numai pe urmă să vie plîngerile şi reclamaţiile. Acuma sătenii îl întîmpinaseră peste tot cu tăcere şi cu ochi încruntaţi şi bănuitori. Dacă n-ar fi fost ambiţia lui de a-şi feri judeţul de tulburările ce bîntuiau aiurea, n-ar fi tolerat obrăzniciile acestea. Îşi rezerva în sine să-i înveţe omenie mai tîrziu, după ce se va restabili ordinea în ţară. Se credea cel mai destoinic prefect şi spunea cu mîndrie că primul judeţ din România, în ordine alfabetică, e condus de primul prefect, în ordine calitativă. Faptul că judeţele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii iar într-al lui nu se semnalase încă nici un incident, îl considera ca o dovadă a excelentelor metode administrative aplicate de dînsul. A întreprins turneul de inspecţie de acuma convins profund că ţăranii, văzîndu-l şi ascultîndu-l, vor fi atît de sugestionaţi de autoritatea lui, încît, chiar de-ar fi avut gînduri rebele, vor continua a fi cuminţi şi a păstra ordinea. Cînd a plecat din Piteşti a spus căpitanului Corbuleanu, care socotea imprudentă călătoria prin sate în asemenea zile de surescitare, că el stă sau cade cu deviza lui, iar deviza, citită undeva de curînd şi adoptată, era: pumn de oţel în mănuşi de catifea. Cu atît mai mult ţinea să-şi puie în evidenţă calităţile de gospodar judeţean eminent, cu cît ministrul ezitase să-l numească şi marcase oarecare preferinţe pentru un avocat care mai ocupase demnitatea de prefect în guvernarea trecută. A trebuit să puie

piciorul în prag, adică să intervie direct şi prin anume prieteni influenţi de la Bucureşti, ca să frîngă rezistenţa ministrului.

— Încă o dată, băieţi, bine v-am găsit ! repetă Boerescu cu glas puternic de întrunire publică.

Făcu o mică pauză, aşteptînd vreun răspuns de mulţumire, cum se obişnuieşte. Oamenii tăceau. Numai cîţiva în uliţă se mai zbăteau să se apropie, bombănind şi chicotind. Prefectul nu-şi pierdu cumpătul. În clipa cînd vru să continue, primarul răcni energic :

— Oameni buni, faceţi tăcere !... Tăcere !... S-auzim pe domnul prefect !

Boerescu ţinu apoi o cuvîntare patriotică. Îşi umfla glasul, gesticula, se roşea. În gura lui, cu cîţiva dinţi de aur şi alţii falşi, vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii, gîlgîiau ca nişte băşici goale, care pocnesc inutil într-un bîlci unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate. Între multiplele calităţi politice ce-şi atribuia prefectul era şi aceea de neîntrecut orator poporan. Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge drept în inima ţăranului şi o modelează după intenţiile lui. Jongla şi acuma cu frazele şi cuvintele irezistibile: „opinca e talpa ţării", „munca voastră sfîntă", „ţăranul român cuminte şi harnic", „regele şi guvernul vă poartă de grijă", „aveţi încredere în cîrmuitorii ţării", „iubirea patriei", „interesul ţării cere linişte şi ordine, fraţilor", „românul nu piere"... Ţăranii ascultau şi-l priveau nemişcaţi, cu ochi ca de sticlă. Sutele de feţe cu aceeaşi expresie păreau a fi ale aceluiaşi cap, cu aceleaşi gînduri şi

simţiri, un singur şi acelaşi om în infinite exemplare, ca un produs în mare al unei uzine uriaşe. Imobilitatea şi tăcerea lor îndărătnică l-au supărat şi l-au cam speriat cînd le-a observat întîia oară în primul sat, încît de-abia a avut puterea să continue risipa de însufleţire oratorică...

Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El dispreţuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară bătută-n piuă. Ţăranului nu-i trebuiesc discursuri, ci sfaturi sau porunci. El atrăsese atenţia lui Boerescu să nu piardă vremea cu vorbe şi mai bine, printr-o consultare limpede şi sinceră, să caute a afla nevoile şi dorinţele oamenilor, din care să vadă ce se poate satisface şi ce nu, iar promisiunile să nu rămînă vînt, ci să se transforme imediat în fapte. Prefectul n-a vrut, în ruptul capului, să renunţe la cuvîntarea lui pe motiv că pretutindenea a ţinut-o şi a fost ascultată cu evlavie, o cuvîntare inteligentă (ca a lui, fireşte) fiind cea mai bună introducere pentru îndulcirea spiritelor şi descoperirea adevăratelor stări. Văzînd efectul vorbăriei pe care numai căpitanul, plutonierul şi primarul o gusta cu entuziasmul subaltern obligator, bătrînul Miron se simţea ruşinat şi aproape umilit în faţa ţăranilor.

În sfîrşit, după vreo jumătate de ceas, prefectul Boerescu îşi termină discursul, în loc de peroraţie, cu un îndemn vibrant:

— Aşa, copii !... Ş-acuma să-mi daţi îndată o dovadă că sînteţi buni români şi cetăţeni vrednici ! Vă cer dovada aceasta eu, părintele vostru şi al judeţului nostru scump ! Ei bine, dacă vreţi să-mi arătaţi că sînteţi cuminţi, şi cinstiţi, şi muncitori, cum ştiu că sînteţi, atunci să nu mai ascultaţi vorbele ce vi le spun răuvoitorii şi nici zvonurile urîte, ci să vă întoarceţi degrabă la plugurile voastre, la munca voastră cea frumoasă care e temelia ţării ! A dat Dumnezeu vreme bună, pămîntul cere munca şi sudoarea voastră ca să rodească mai îmbelşugat spre binele vostru şi al scumpei noastre ţărişoare !... Aţi auzit, copii ? M-aţi înţeles voi bine, copii ?... Faceţi voi cum v-am învăţat eu, ori nu vreţi să faceţi ?

Ultimele cuvinte stîrniră un zgomot nehotărît. Din diferite părţi ale mulţimii se porniră glasuri :

— Nu putem, cucoane !... N-avem pămînt !... Pe ce să muncim ?

Prefectul, auzind glasurile şi considerîndu-le drept efectul discursului său potolitor de spirite, aruncă o privire semnificativă spre Miron Iuga, apoi strigă :

— De ce nu puteţi, copii ?... Spuneţi drept şi pe faţă, ca să ştim !

Mai multe glasuri răspunseră mai hotărît :

— N-avem pămînt !... Ne trebuie pămînt !... Fără pămînt nu mai muncim !

Boerescu luă o mutră de învăţător indulgent, care dojeneşte nişte copii nepricepuţi :

— Cum se poate, oamenii lui Dumnezeu, să-mi spuneţi mie prăpăstii d-astea ?... Că n-aveţi pămînt !... N-a vrut dumnealui, domnul Iuga, să vă dea pămînt ? Ori ceilalţi boieri ?... Nu v-au dat dumnealor

totdeauna ? Din moşi-strămoşi ? Că doar cu voi şi-a muncit moşiile, măi oameni, nu cu străinii !

Toader Strîmbu se întinse în vîrful picioarelor, răcnind :

— Cum a fost nu mai putem, dom'le prefect, că ni-e munca în zadar şi ne omoară sărăcia !

— Adică vreţi alte învoieli ? zise Boerescu candid. Apoi staţi, măi băieţi, că...

— Nu mai vrem învoieli !... Să ne dea nouă pămîntul, că noi îl muncim ! îl întrerupseră alţii gălăgios.

Atunci Miron Iuga, nemulţumit de întorsătura ce o ia consfătuirea aceasta, făcu semn cu mîna că vrea să spuie şi el ceva. Ţăranii făcură linişte. Boierul cel bătrîn era pentru ei adevăratul stăpîn respectat, al cărui cuvînt trebuie totdeauna ascultat cu sfinţenie.

— Cum vine asta, măi care strigaţi ? întrebă bătrînul Iuga cuprinzînd cu o privire toată mulţimea. Pămîntul meu să vi-l dau vouă ?... Adică drept răsplată pentru că eu, şi tatăl meu, şi bunicul meu v-am primit pe moşiile noastre pe voi, şi pe părinţii, şi pe bunicii voştri şi v-am dat de lucru ca să puteţi trăi, şi am împărţit cu voi cele bune şi cele rele, acuma aţi vrea să ne scoateţi de tot de pe moşia ce ne-a mai rămas şi din casele noastre, să ne alungaţi ca pe nişte venetici ?... Unde aţi mai pomenit voi dreptate de asta, măi creştini ?... Dar tu, Toadere, că te văd cu gura mare, tu împarţi averea ta cu alţii ? Ia spune pe şleau, să te auzim !

Cei ce erau mai aproape întoarseră capetele rîzînd spre Toader Strîmbu, care însă răspunse dîrz :

— Eu aş împărţi, cucoane, dacă aş avea ce, dar n-am !

— Cum n-ai, băiete ? insistă Miron. Dar casă n-ai şi petecul de pămînt pe care-i casa nu-i al tău ?

— Se surpă casa pe noi, cucoane, făcu Toader cu acelaşi glas.

— Va să zică, fiindcă se surpă, n-o împarţi ! continuă bătrînul boier. Iar eu sau altul, fiindcă ne-am învrednicit de n-am lăsat-o pe a noastră să se surpe, noi s-o împărţim cu tine ? Parcă aşa zici tu că ar veni socoteala ?... Apoi socoteala asta e strîmbă, măi oameni ! Cine v-a învăţat şi v-a sucit minţile rău a făcut, că iată v-aţi pierdut cumpătul şi umblaţi după potcoave de cai morţi în loc să vă vedeţi de treburi ca oamenii cumsecade. Şi cine vă întărîtă să stăruiţi în purtările astea îşi bate joc de voi, să ştiţi ! Eu nu v-am minţit niciodată şi nici nu v-am ademenit. Mie-mi place dreptatea şi omenia. N-aţi fost mulţumiţi cu învoielile trecute ? Puteam sta de vorbă şi dacă aş fi văzut că dreptatea e de partea voastră, le-am fi schimbat. Dar nu cu ameninţare, ci cu vorbă bună, omenească. De ameninţări mie nu mi-e frică şi nu mă plec înaintea ameninţărilor de oriunde ar veni. Cine are dreptate n-are de ce să ameninţe, fiindcă dreptatea iese totdeauna singură deasupra. Cu strîmbătatea treci gîrla cîteodată, dar în rîu te îneci cu siguranţă, pe cînd cu dreptatea treci şi marea. Aşa să ştiţi, măi oameni ! Şi vi-o spun, şi pentru că-s bă-

trîn, şi pentru că am păţit multe în viaţă şi m-am izbit de multe. Băgaţi-vă minţile-n cap, potoliţi-vă, că numai aşa puteţi trăi !

Din şovăirea tăcerii următoare, numai peste cîteva clipe se desprinse, ca un suspin al tuturor, cuvîntul plîngăreţ şi umil al lui Ignat Cercel, aflat în primele rînduri :

— Decît aşa trai, tot mai bună o fi moartea !

Glasul lui încurajă altele, cînd ici, cînd colo :

— Mai bine omorîţi-ne, să scăpaţi de noi !

— Ori că mori de foame, ori de altceva, tot moarte se cheamă !

— Barem dacă muncim de ne zdrobim oasele, s-avem cu ce să ne ţinem zilele !

— Nici aşa nu-i drept ca unii să plesnească de prea sătui, iar altora să li se usuce maţele de nemîncare !

Prefectului i se păru favorabilă evoluţia atmosferei. Cînd omul furios începe să discute e semn că a ajuns pe calea cuminţirii. Începu deci din nou şi mai îmbăbeşte să explice oamenilor că a venit pentru împăciuire, căci pacea cea mai rea tot e mai bună ca bătălia cea mai vitejească. Ba a adus şi pe domnul Iuga în mijlocul lor, tocmai ca să se ajungă mai repede şi mai sigur la o pace frumoasă.

— Apoi, cu dumnealui ne-am învoi noi, domnule prefect, vorbi Lupu Chiriţoiu, ieşind în faţa boierilor, ca şi cînd s-ar fi simţit dator, ca cel mai bătrîn, să dea lămuriri depline. Dar acu, dacă a venit răzmeriţa, oamenii vor s-apuce şi ei niţel pămînt, că n-au mai de loc, cum apucă toţi pe unde trece focul. Drept şi cin-

stit este ce-a spus boierul nostru, domnule prefect, că nu se cade să rîvneşti la moşia omului care o munceşte şi se trudeşte cu ea ca şi noi şi o are din moşi-strămoşi. Nici nu cred că rîvneşte nimeni dintre oamenii ăştia de treabă la averea boierului Miron, că doar cu dumnealui trăim şi ne ajutăm. Dar sînt moşii destule pe care boierii le-au lepădat şi le ţin alţii, numai ca să stoarcă bani din ele şi să-şi bată joc de munca noastră. Oamenii nu-s răi şi stau liniştiţi, numai să le daţi pămînt, că fără pămînt nu pot trăi ! Iacă v-am spus eu ce vrea satul, că dacă vorbesc toţi deodată nu-i chip de înţelegere !

Din toate părţile ţăranii izbucniră în aprobări gălăgioase, toate cuprinzînd cuvîntul „pămînt“, încît glasul mulţimii părea un cor în multe voci, repetînd nesfîrşit acelaşi refren :

— Pămînt !... Pămînt !... Pămînt !...

Prefectul Boerescu se zăpăci puţin şi dădu în altă pologhie de explicaţii : că el înţelege dragostea şi nevoia lor de pămînt, că doar şi dînsul e proprietar şi iubeşte ogorul strămoşesc, dar ce doresc oamenii nu se poate împlini pe dată şi cu japca ; sîntem o ţară cu legi şi trebuie să ne purtăm după ele. Să aibă răbdare şi să stea liniştiţi, fiindcă el, cum soseşte la Piteşti, va raporta guvernului, şi guvernul, înţelept şi cu grijă pentru necazurile sătenilor, va face legile care trebuiesc şi va împărţi pămînt celor ce au fost cuminţi şi paşnici... Promisiunea mincinoasă era o inspiraţie a momentului. Nu-i venise în minte s-o facă şi în celelalte sate pe unde a umblat şi-i părea rău. Interesul ordinii

şi siguranţei în ţară nu numai scuză, dar chiar obligă la asemenea pioase mijloace de persuasiune. Cînd se va restabili pacea, nu-şi va mai aduce aminte nimeni de nişte vorbe aruncate în vînt, sau cel mult va fi elogiată isteţimea lui de-a trata pe copiii mari, ce sînt ţăranii, cu vorbele potrivite pentru copii.

Dar ţăranii întrerupeau făgăduielile prefectului cu glume şi cu rîsete. Unul strigă ascuţit că s-au săturat de vorbe, altul adăugă că boierii numai cu minciuni i-au ţinut, iar un al treilea că boierul, cum deschide gura, iese minciuna. Miron Iuga se înăbuşea în mijlocul ploii de necuviinţe. Prefectul însuşi roşi încurcat, neştiind ce să mai facă. Primarul, observînd că se îngroaşe glumele, strigă deodată energic :

— Ia mai lăsaţi gura, băieţi, lăsaţi gura !

Luca Talabă, aproape de ei, răspunse primarului :

— Ba mai bine să spuie tot, să ştie şi dumnealor ce-i doare pe oameni !

Totuşi ţăranii făcură iar tăcere, încît Boerescu, socotind că n-a fost destul de înţeles, încercă din nou să-i momească cu promisiuni.

Nici n-apucă, însă, acuma să deschidă gura, că Ştefan Mogoş îi reteză vorba :

— Am fost batjocoriţi destul şi mai rău ca vitele !

Şi apoi Nicolae Dragoş, morocănos :

— Pe frate-meu cum l-aţi batjocorit, de l-aţi închis fără nici o vină ?

Bătrînul Dragoş, mai potolit şi respectuos, spuse de asemenea :

— Mare nedreptate, dom'le prefect ! A rămas şi satul fără învăţător !

În vreme ce alţi oameni strigau şi zvîrleau mereu vorba „batjocură", prefectul, nedumerit, se plecă spre primar să afle despre cine e vorba, iar înţelegînd, făcu repede :

— Staţi, staţi !.. Să ne înţelegem, copii !... Cazul învăţătorului Dragoş nu e în mîna mea şi nici nu depinde de mine. E în cercetarea justiţiei şi deci...

Fiindcă zgomotul stăruia, Boerescu continuă mai tare :

— Cu toate astea am să rog pe domnul procuror să-i dea drumul imediat şi să-l cerceteze în libertate. Aţi auzit ?... Sînteţi mulţumiţi, oameni buni ?

Nicolae Dragoş mîrîi ceva, dar cum vorbeau mulţi deodată şi tot strigînd de-a valma, nu i se auzi glasul, ci i se vedeau numai dinţii, albi şi puternici, ca nişte colţi de cîine care muşcă. Din gălăgia tot mai aprinsă se deosebiră apoi îndemnuri către Pavel Tunsu să iasă înaintea prefectului, să ceară despăgubiri pentru bătaia şi durerile copilului. Pavel se lupta să străbată prin înghesuială, ajutat de glasuri silitoare :

— Du-te, Pavele, ce ţi-e frică ? Lăsaţi-l, măi creştini, să treacă omul, că are jalbă !...

Ajuns în cele din urmă în faţa boierilor, Pavel Tunsu expuse cu mutră amărîtă şi glas plîns păţania copilaşului său şi reclamă bani pentru batjocura îndurată. Diversiunile acestea erau pe placul prefectului, care socotea că, oferindu-le satisfacţie în lucrurile mici, vor da uitării nebuniile cele mari. Puse lui Pavel diferite

întrebări, îl compătimi şi porunci primarului să facă îndată o anchetă oficială, să înregistreze plîngerea omului şi justele lui pretenţii, ca pe urmă el, prefectul, să poată obliga pe domnii automobilişti la plata cuvenitelor despăgubiri şi în acelaşi timp să-i pedepsească după lege. Declaraţia, făcută cu o gravitate solemnă, stîrni într-adevăr mulţumiri, care se exprimau într-o mişcare de uşurare şi în mulcomirea glasurilor.

De cum a apărut Pavel Tunsu cu plîngerea, Petre Petre prinse a se nelinişti, a se roşi şi a mormăi. Se vîrîse dintru început în faţă, unde erau fruntaşii satului. Stătea chiar alături de plutonierul Boiangiu. A ascultat cuminte şi respectuos toate frazele prefectului şi mai cu sfinţenie pe ale bătrînului Iuga, ba de cîteva ori, cînd unii oameni prea strigau, Petre s-a uitat urît spre dînşii, parcă i-ar fi dojenit. S-a schimbat însă la faţă cum a auzit de cucoana cu automobilul, mînia copleşindu-l ca o flacără arzătoare. Se stăpînea şi stăpînirea mai mult îl durea. Apoi, cînd prefectul a pomenit despre domnii automobilişti, Petre a izbucnit, aproape fără voia lui, parc-ar fi vrut să-mpiedice o nedreptate, cu o voce aspră, răguşită şi cu o văpaie în ochi :

— Numai cucoana e de vină, domnule prefect, c-a venit aci, peste noi, să ne zgîndăre necazurile !

Intervenţia şi mai cu seamă înfăţişarea lui pătimaşă păru tuturor atît de insolentă, că provocă indignare. Miron Iuga îi aruncă o privire de dispreţ, căpitanul

de jandarmi îşi muşcă buzele strivind o înjurătură, iar Boerescu îl apostrofă nervos :

— Ce vrei tu, băiete, ce ?

Pe Petre întrebarea parcă l-ar fi pălmuit. Adică acelaşi prefect, care a ascultat strigătele şi batjocurile celorlalţi, numai pe el îl bruftuluieşte, ca şi cînd el ar fi cel mai ticălos om din sat, tocmai el care... Răspunse încruntat, în glas cu zvîcniri bolovănoase :

— De ce-a mai venit cucoana aci ? De ce ne batjocoreşte cucoana ?... Nouă nu ne trebuie, să se ducă de unde a venit, la ciocoii ei, şi să ne lase pe noi în pace, să nu ne chinuiască şi să nu ne schilodească copiii oamenilor, că noi nu i-am făcut nici cu rău, şi nici să nu creadă că moşia are s-o înstrăineze, că...

Izbucnirea aceasta totuşi nu găsi răsunet decît la o parte din oameni, ceilalţi întorcînd doar capetele spre dînsul cu o uimire binevoitoare. Plutonierul Boiangiu însă, închipuindu-şi că s-a aprins şi vorbeşte urît fără să-şi dea seama, încît mai tîrziu are să-i pară rău că s-a făcut de rîs, ridică deodată mîna şi-i acoperi gura cu palma ca unui copil nepriceput. Gestul jandarmului scoase cu totul din minţi pe Petre, care-l socotea ca o nouă înjosire a lui în faţa satului. Respinse violent mîna plutonierului, se smuci înapoi peste oamenii din dosul lui, răcnind furios :

— Ia mîna de pe mine !... De ce pui mîna pe mine ?... Ce-s eu, sluga ta, să pui mîna pe mine ?... Mă batjocoreşti pe mine... De ce-ai pus mîna pe mine ?

Mulţimea de ţărani fu pătrunsă brusc de un fior, parcă răcnetele lui Petre i-ar fi răscolit toate durerile.

Înainte ca lumea să se dezmeticească şi să pornească pe făgaşul deschis de feciorul Smarandei, primarul Ion Pravilă sări la dînsul şi-i zise prietenos, dar şi poruncitor, găsind tocmai glasul potrivit împrejurării :

— Taci, băiete, că n-a pus nimeni mîna pe tine şi nici nu te-a batjocorit ! Taci şi mai bine du-te şi-ţi vezi de treabă şi nu strica adunarea creştinilor !

Serafim Mogoş şi Nicolae Dragoş, dintre cei mai de aproape, precum şi alţi cîţiva mai dinspre uliţă mormăiră ca într-un glas :

— Să nu mai puie mîna pe dînsul !... De ce-a pus mîna ?

Primarul, profitînd de amestecul lor, continuă cu aceeaşi energie :

— Hai, Serafime şi tu, Nicule, haideţi, luaţi-l voi şi duceţi-l să se răcorească !... Hai, hai, nu staţi !

Sugestionat parcă de stăruinţa primarului, Petre îşi croi drum spre uliţă, urmat de cei doi, şi apoi, ici-colo, de alţii. Depărtîndu-se însă striga mereu aceleaşi cuvinte, parcă limba i s-ar fi răsucit astfel, încît altceva să nu mai poată rosti :

— De ce pune mîna pe mine, că nu-s batjocura nimănui... De ce pune mîna ?...

În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliţă, Ion Pravilă spuse prefectului, tot cu glas tare, să audă şi oamenii, că băiatul cine ştie ce are ori i s-o fi năzărit, că altfel e foarte de treabă şi aşezat, şi harnic, fruntea flăcăilor, dar nevoile mai sucesc mintea multora şi-i înfierbîntă cînd nici cu gîndul n-ai gîndi. Numai căpitanul Corbuleanu îngălbenise şi-şi muşca buzele într-o

enervare de frică şi nehotărîre ; el crezuse că răcnetele flăcăului vor dezlănţui pe loc răzmeriţa, dacă cumva n-o fi chiar semnalul dinainte stabilit de ţăranii conspiratori.

Prefectul, după ce se potoli incidentul, îşi zise în sine că şi-a făcut datoria şi poate să plece mai departe, să pacifice şi alte sate pînă diseară. Ca să încheie vizita cu mai multă solemnitate, se crezu obligat să le mai tragă un mic discurs cu „iubita noastră patrie", „ţărişoara noastră scumpă", „regele venerat", „datoria cetăţenească", „guvernul vă poartă de grijă", sfîrşind jovial şi mulţumit :

— Şi acuma rămîneţi sănătoşi, copii !... Eu am încredere în voi, precum şi voi să aveţi încredere în mine ! Aşa, copii !... Linişte, ordine şi muncă !... Aşa !... Aidem, căpitane !... Noroc şi sănătate !

Ţăranii năvăliră afară din curtea primăriei. Boerescu vru să conducă pe Iuga pînă acasă. Bătrînul refuză. Îşi luă rămas bun, îmbrăţişîndu-se. Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul. Ei porniră în stînga, spre Lespezi, Miron Iuga în dreapta, pe jos, singur.

— Ţi-a plăcut, căpitane, cum i-am liniştit şi aici ? zise prefectul Boerescu cînd se mai depărtară.

— Aveţi mare curaj şi multă experienţă, domnule prefect ! răspunse cu admiraţie căpitanul Corbuleanu, gîndindu-se în sine că liniştirile acestea mai mult încurajează pe ţărani la dezordini.

Miron Iuga mergea pe mijlocul uliţei, examinînd în trecere casele şi ogrăzile, parcă de mult nu le-ar mai fi văzut, şi regretînd că a consimţit să vie cu idiotul

de Boerescu care își închipuie că cu palavrele lui poate să influențeze pe oamenii cu sufletele tulburate de toate vînturile demagogiei orășenești.

În urma lui, la cîțiva pași, veneau primarul cu plutonierul, înconjurați de țărani, vorbind între ei încetișor, parcă să nu supere pe boierul lor care, cum mergea acuma în fruntea mulțimii, părea păstorul urmat de turma lui.

La cîrciuma lui Busuioc era gălăgie și veselie. Din prag, cîrciumarul salută cu mare plecăciune. După ce trecu bătrînul Iuga, zgomotul, care încetase o clipă, reîncepu. Se auzea limpede glasul lui Petre :

— De ce să puie mîna pe mine ?

5

Oricît se silea avocatul Stavrat să-și uite spaima și să fie numai amabil și curtenitor, îi era peste putință. Își zicea că ar da dovadă de mare nesimțire și cinism dacă, în împrejurările acestea, cînd toate primejdiile roiesc în aer gata să se abată asupra lui, s-ar mai putea gîndi la aventuri amoroase. De altfel acum toată „curtea" lui îi apărea sie însuși mai mult ridicolă decît pasionată. Parcă ar fi înțeles subit că e om bătrîn și nu-i șade bine să dea tîrcoale unei cucoane tinere și mondene ca Nadina, care n-are ce găsi la dînsul, dacă vrea iubire, și care, tolerîndu-i totuși oftările, cel mult se amuză pe socoteala lui.

Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-colo să se intereseze de masă și mereu zicea avocatului :

— Credeam că ai să-mi fii un tovarăș agreabil, să rîzi, să-mi faci curte sau barem să-mi spui anecdote, în sfîrșit, să petrecem aici cîteva zile simpatice... Cînd colo, ești un ursuz și un fricos capabil să-mi strici toată dispoziția !

Stavrat răspundea printr-un surîs amar, prin care parcă voia să-i demonstreze fără vorbe că numai neînțelegerea situației o poate face să privească lucrurile cu atîta ușurință și să gîndească la petreceri...

După masă, compunîndu-și o figură funerară, o rugă să-l asculte cîteva minute cu atenție și seriozitate și apoi, adunîndu-și toate darurile de persuasiune, îi explică amănunțit și elocvent că a mai rămînea aici, în mijlocul țărănimii agitate și gata în fiece clipă să se revolte, să devasteze și să masacreze, ar fi o nebunie. Dacă a dorit o escapadă extraordinară, a avut-o, căci a străbătut zeci de sate cu automobilul într-o vreme cînd nici trenurile nu mai sînt în siguranță, ba a mai dormit și o noapte într-un conac, nepăzită, expusă să fie atacată prin surprindere de țărani, fără vreo posibilitate de apărare. Scopul pentru care a riscat călătoria aceasta, sau poate numai pretextul, a căzut, cum prea bine i-a spus chiar și arendașul Platamonu, deși amator de-a cumpăra. Concluzia : trebuie să plece imediat de aici, dacă nu la București, pentru că ar fi prea departe și cu prea multe pericole, măcar la Pitești, de unde eventual ar putea continua călătoria cu trenul, rămînînd ca automobilul să vie mai tîrziu, cînd va fi posibil. E singura ieșire înțeleaptă din încurcătura aceasta tragică...

Nadina ascultă întîi cu o seriozitate prefăcută şi malițioasă. Încetul cu încetul însă groaza care tremura în cuvintele cele mai banale ale avocatului şi care stătea pe față ca o mască din ce în ce mai reliefată, i se strecură şi ei în inimă. În curînd înțelese că Stavrat, într-adevăr, are dreptate şi că primejdia e la uşă, gata să intre în casă. O fereastră a salonului era deschisă larg. Se vedea curtea conacului vastă şi pustie. De afară, nu pătrundea nici un zgomot. Liniştea era apăsătoare. Soarele lucea de undeva cu o lumină albă, făcînd mai dureroasă tăcerea în care vorbele speriate ale lui Stavrat bîjbîiau ca nişte păsări fugărite. Nadina nu voia totuşi să-şi dea pe față îngrijorarea, ca şi cînd ar fi fost o umilință pentru ea. Dorea să se împotrivească şi, din pricina liniştii de afară, nu îndrăznea nici să deschidă gura. Numai cînd se auzi deodată, ca un semnal de salvare, o melodie fluierată sîrguincios de Rudolf, care probabil lucra ceva la maşină, Nadina îşi redobîndi încrederea şi zise:

— Desigur, dar nici să nu exagerăm excesiv, domnule Stavrat! Arendaşul ne-a asigurat, ştii bine, că țăranii sînt pe aici liniştiți şi...

— Arendaşul e zevzec, coniță, iertați-mă! exclamă avocatul cu vioiciune. De altfel oamenii care trăiesc permanent în primejdie ajung să nu-şi mai dea seama de ea. Numai aşa se explică de ce şi bătrînul Iuga, om ponderat şi cu scaun la cap, nu s-a arătat ieri de loc alarmat, sau poate că dînsul are şi alte motive de a fi calm! Noi însă, care sîntem străini de împrejurările obişnuite, mirosim în aer lucrurile anormale, fiindcă

sensibilitatea noastră e mai ascuțită şi nu s-a tocit prin contactul cu primejdiile zilnice...

Olimp Stavrat continuă cu mai mut elan pînă ce Nadina, după un răstimp de ezitări, între frică şi mîndrie, trimise pe Ileana să cheme pe Rudolf.

— Plecăm imediat! zise ea şoferului. Dă drumul maşinii! Imediat!

Rudolf răspunse simplu că, deocamdată, nu poate scoate maşina, fiindcă are un defect de magnetou; chiar acuma lucrează şi se sileşte să-l repare. L-a demontat. În trei-patru ore însă speră să termine şi atunci ar putea pleca. Nadina îi porunci să zorească, adăugînd că trebuie neapărat să plece şi că nu mai vrea să petreacă noaptea aici, cu nici un preț.

— Vedeți, coniță, ghinionul? făcu Stavrat cînd rămaseră iar singuri. Peste trei-patru ore se întunecă. Dacă ziua e periculos să umbli prin sate, noaptea vă închipuiți ce poate să fie... Dar să avem răbdare. Mecanicii, ca să-şi dovedească utilitatea şi valoarea, exagerează uneori timpul unei reparații. Poate că amicul Rudolf, unde v-a văzut aşa de grăbită, va isprăvi mai curînd, şi atunci...

De aici încolo fu rîndul avocatului să liniştească pe Nadina şi să se ducă, în cîteva rînduri, la şopronul unde lucra Rudolf, să vadă dacă mai are mult pînă să sfîrşească...

Pe la ora cinci apoi auziră gălăgie în curte. Era prefectul Boerescu, care, plecat din Amara, vorbise şi aici, în Lespezi, țăranilor şi acuma venea să facă o scurtă vizită Nadinei, s-o felicite că tocmai în zilele

acestea tulburi a coborît în mijlocul sătenilor, dînd pildă de curaj şi virtute şi altor proprietari... Platamonu, asistînd la întrunire împreună cu fiul său, a crezut de bine să amintească prefectului că Nadina se află la conac. Boerescu, zorit cum era să ajungă la Costeşti înainte de a se întuneca, ar fi uitat-o, deşi Miron îi spusese şi chiar îl rugase s-o viziteze.

— Bine, bine, domnule prefect, dar eşti sigur că pînă mîine nu se întîmplă nimic rău aici ? zise Nadina prea puţin încîntată de galanteriile lui Boerescu la care se adăugau discret şi bătăile din călcîi ale căpitanului Corbuleanu.

— Vai de mine, coniţă, se poate ? protestă prefectul trufaş. Pînă mîine ?... Mă ofensezi, coniţă !... Pentru eternitate, coniţă, pentru eternitate poţi fi sigură aici de linişte !

Boerescu plecă repede, lăsînd în urmă-i o nouă serie de felicitări şi complimente. Platamonu rămase să ducă pe avocatul Stavrat.

— Aş vrea să plec acuma ! zise Nadina cuprinsă deodată de mai mare frică. Trebuie să plec !... Nu mai vreau să dorm aici ! Mi-e urît !

— Fiţi liniştită, coniţă ! îi răspunse arendaşul cu un calm ce răspîndea o undă de încredere. N-aveţi nici o teamă !... Oamenii noştri sînt cuminţi !... De altfel, v-a spus şi domnul prefect...

— Din păcate, prefectul dumitale e cam idiot şi îngîmfat, observă Stavrat. Dacă ar fi după asigurările lui...

— Nu, nu, puteţi dormi fără grijă ! repetă Platamonu cu un zîmbet protector şi liniştitor. N-aveţi nici o teamă !

Se înţeleseră că mîine dimineaţă, după răsăritul soarelui, Nadina va trece cu automobilul prin Gliganu şi va lua pe Stavrat, care o va aştepta gata de drum. Nadina îi petrecu pînă în cerdac. Îi văzu urcîndu-se în caretă. Cînd porni calul, toţi trei întoarseră capetele şi o salutară ceremonios. Ea le răspunse cu un surîs, apoi întinse mîna spre ei, mîna mică şi albă a cărei mişcare părea o bătaie de aripă. Îi urmări cu privirea pînă dispărură pe poartă şi apoi în dreapta, pe uliţă. Dumitru Ciulici însoţite careta cîţiva paşi şi rămase pe urmă în mijlocul curţii, cu capul gol, nemişcat, parcă l-ar fi încremenit un gînd. Nadina stătea în acelaşi loc, cu mîna repetînd mereu acelaşi gest, cu ochii pierduţi după cei plecaţi, murmurînd mereu, parcă fără voia ei, în neştire :

— Pe mîine... pe mîine...

Zări pe Dumitru, pe care nu-l observase pînă atunci, şi avu o tresărire de spaimă, ca în faţa unui duşman de moarte. Murmurul i se stinse, dar surîsul îi rămase atîrnat pe buze, ca o amintire din alte vremuri.

6

— Cine-i ?... Cine-i acolo ?... Cine bate ?

— Fii bun, Leonte, şi scoală niţel, că s-a întîmplat o... !

— Dumneata eşti, primare ! bîigui logofătul Bumbu, recunoscînd glasul. Uite-acu mă scol... Iacă viu !... Oare ce s-o mai fi întîmplat, Doamne fereşte ? adăugă apoi în sineşi, horobăind prin întuneric, speriat, fiindcă nu pricepuse, somnoros cum era, ce spusese primarul.

Cînd deschise logofătul uşa, Ion Pravilă, fără să-l lase să mai întrebe ceva, îl întoarse înapoi :

— Hai, bre, îmbracă-te repede să plecăm, că arde Ruginoasa !

— Aoleu !... Ruginoasa ? făcu Leonte Bumbu dîrdîind deodată. Nu se poate !

— Acu lasă, nu te mai tocmi, omule ! zise primarul nerăbdător. Nu vezi ? Că parcă-i lună !

— Aoleu, aoleu ! se cruci logofătul, intrînd în casă.

De afară primarul auzi întrebările femeii şi pe urmă văicărerile ei speriate. Se retrase mai departe, lîngă straja de la Ruginoasa, care venise să-l vestească. De buimăceală, nici măcar nu l-a prea descusut ce şi cum, ci a dat fuga încoace, la curte. Straja sufla greu şi bolborosea într-una aiurit.

— Oare de mult arde, măi Nichifore ? întrebă primarul, uitîndu-se spre Ruginoasa, unde cerul era roşu, parc-ar fi stat să răsară soarele.

— D-apoi cînd am luat eu seama încă nu cîntase cocoşii de miezul nopţii, zise straja cu glas înăbuşit. Acu nu ştiu cît să fie ceasul... O fi unu ?... Că pînă am trezit oamenii, pînă am venit, o fi trecut vremea...

— Şi de unde a pornit focul ?

— Apoi întîi ardeau numai stogurile de paie şi clăile de fîn, dar pe urmă au luat foc şi acareturile, că bate niţel vînt, nu tare, ca ş-aici...

Logofătul apăru îmbrăcat. Din casă îl petrecu glasul nevestei, plîngător :

— Ia seama, Leonte... Fii mai lăsător şi nu te înfurci cu oamenii, că-i ştii cît sînt de oţărîţi acuma şi...

Porni cu primarul şi cu straja, fără să întrebe nimic. Numai după cîţiva paşi, zise şovăind :

— Ce zici, dom' primar, n-ar fi mai bine să sculăm şi pe boierul Miron ?

— Ba lasă-l să se odihnească — bodogăni Pravilă — că are destulă vreme mîine să se tot supere şi să se amărască !

Copacii din parcul conacului închideau ca un zid negru zarea din curte spre Ruginoasa. De-abia în uliţă Leonte Bumbu văzu şi înmărmuri cu mîna la falcă :

— Aoleu, mamă, mamă !

La răsărit, pe cer, atîrna o uriaşă perdea de flăcări. Cu toate că satul se afla la peste trei kilometri, vîlvătaia părea atît de aproape, ca şi cînd ar fi fost la marginea Amarei. Cerul era curat şi luminos ca în zorii zorilor, doar cîteva stele mari mai pîlpîiau, înfricoşate şi mirate, gata parcă şi ele să moară. Dintr-o vatră de jăratec în care mîini puternice parcă zvîrleau mereu hrană nouă focului, limbile de flăcări ţîşneau, se zvîrcoleau, se împleteau neîncetat, ca nişte şerpi apocaliptici, lingeau şi înţepau poalele cerului, zugrăvind răni în toate culorile, ştergîndu-le pe toate cu imense şomoioage de fum şi lăsînd pentru fiecare cîteva clipe

numai cîte o zdreanţă purpurie zvăpăiată care fîlfîia ca un ameninţător steag roşu... În luminile biruitoare ale focului umbre mari jucau şi se întindeau pînă în tării, parcă toată lumea ar fi început să se clatine şi să pîrîie.

— Aoleu, ce-i asta ? gemu iarăşi logofătul.

— Acu lasă văicăreala, bolborosi primarul, care privise şi el flăcările cu aceeaşi înfricoşare. Haidem să sculăm şi pe şeful postului şi să ne ducem într-acolo...

Plutonierul Boiangiu tocmai ieşea pe poartă, îmbrăcat şi înarmat, însoţit de doi jandarmi. Cineva îl deşteptase adineaori şi el a sărit îndată.

— Ei, ce facem, dom'le primar ? întrebă Boiangiu uluit.

— D-apoi trebuie să ne ducem la Ruginoasa, şefule, să vedem ! răspunse primarul morocănos. Bine că au avut grijă să te scoale... Măi Nichifore, ia fugi tu pînă la curte, să iasă un argat cu căruţa, ca să mergem mai repede...

Cei rămaşi se holbau îngroziţi la jăratecul uriaş, care părea a creşte mereu, a se întinde şi a se apropia ca un potop. Leonte Bumbu murmură, ca o explicaţie, că acolo sînt cîteva mii de care de nutreţ, afară de clădiri, afară de magazii. Pe urmă nimeni nu mai îndrăzni să deschidă gura. În tăcerea grea parcă se auzeau trosniturile flăcărilor ce se răsuceau şi se zvîrcoleau pe bolta cerească. Împrejur, satul dormea sau se prefăcea că doarme într-o linişte de mormînt, sporind fiorii de groază ce stăpîneau văzduhul. Şi totuşi cei din uliţă simţeau că în fiecare casă şi la fiecare

geam ochi lacomi priveau luminile focului, aşteptînd un semn sau o chemare tainică.

Apoi deodată, pe uliţă, dinspre Ruginoasa, se văzu venind un pîlc de oameni, fluierînd de zor, parcă nici nu s-ar fi sinchisit de prăpădul din urma lor. Cu cît se apropiau, cu atît oamenii păreau mai îndrăzneţi, ca şi cînd ar fi vrut să batjocorească prin purtarea lor pe cei ce stăteau în faţa postului de jandarmi. Trecînd, unul din grup strigă simplu :

— Bună seara !

Primarul, logofătul şi plutonierul răspunseră deodată, grăbiţi :

— Bună seara !

O clipă fluieratul încetă, ca şi cum ar mai fi aşteptat vreo întrebare sau chiar o dojană. Apoi cîţiva reluară melodia în vreme ce alţii bufniră în rîsete, iar după ce se mai depărtară puţin, unul dădu un chiot prelung şi ascuţit, parcă să ridice toată lumea în picioare. În acelaşi moment noianul de flăcări de la răsărit se învolbură mai năprasnic, parcă glasul omenesc de aici ar fi scormonit temeliile jăratecului de acolo. O vîltoare de scîntei se ridică în văzduh, risipindu-se într-o vijelie de stele căzătoare. Mici şi îndărătnice stoluri de păsări de foc, scînteile se revărsau spre Amara în zbor sinuos, ca împinse de o putere misterioasă.

Reculegîndu-se din tulburarea ce-i încătuşa pe toţi, plutonierul Boiangiu murmură cu un glas răguşit de spaimă :

— Mi se pare, măi creştini, c-a sosit revoluţia !

Capitolul IX

FOCUL

1

Joi dimineaţa, soarele răsărea în Amara prevestit de zori mai roşii ca totdeauna.

Orizontul vopsit de flăcările pămînteşti se împurpura tot mai mînios, pînă ce se ridică greoi globul soarelui, un cap scăldat în sînge proaspăt. Atunci lumina vîlvătaiei începu să pălească înăbuşită de lumina zilei, scufundîndu-se parcă în zidul de foc ce tivea marginile cerului. Apoi, cu cît văzduhul se limpezea, cu atît deasupra răsăritului se îngrămădeau trîmbele negre de fum, care se încolăceau şi se frîngeau ca nişte braţe arse înălţate spre Dumnezeu.

Ţăranii se sculară împreună cu soarele, ca şi altă dată. Se învîrteau prin ogrăzi, se uitau la cerul senin şi mai ales la vîrtejurile de fum, ridicau nările să simtă mirosul, fără mirare şi fără bucurie, ca în faţa unor întîmplări fireşti. Unii ieşeau în mijlocul uliţei să vadă mai bine ori să schimbe o vorbă cu cine s-ar nimeri.

— Foc, nu glumă! strigă Vasile Zidaru din ogradă către Leonte Orbişor care, stînd mai sus cu două case, coborîse în uliţă tocmai fiindcă îl auzise tuşind şi scuipînd. Şi uite-aşa arde de la miezul nopţii!... Cu ce arde acolo ştiu c-ar fi trăit boiereşte un an de zile tot satul, dacă nu şi mai mult!

— Apoi las să se aleagă scrum şi cenuşă din toate, că ele stăteau acolo degeaba, şi noi pieream şi nu ne auzea nimeni! făcu Orbişor aproape piţigăiat, frecîndu-şi cu plăcere coşul pieptului pe deasupra cămăşii, parcă şi-ar fi alungat o durere.

Peste drum baba Ioana, cu o strachină de boabe în braţe, îşi hrănea orătăniile, ocărînd pe cele mai hămesite, ocrotind pe cele fricoase, făcînd dreptate cu glasul ei veşnic morocănos.

— Văzuşi pălălaia, maică Ioană? strigă Vasile şi către ea. Mi se pare c-o să avem nuntă... Ai, ce zici, maică Ioană?

Baba întoarse numai o clipă faţa spre dînsul, să-l cîntărească, apoi îşi văzu de păsările ei, bombănind:

— Numai la nuntă se mai îmbulzeşte lumea, fire-ar a dracului!

Alţi vecini se apropiară, fiecare cu cîte o întrebare sau cu vreo lămurire. După cîteva vorbe însă fiecare se uita la ceilalţi, aşteptînd un semn sau o poruncă mîntuitoare. Apoi, pe măsură ce se înmulţeau, feţele lor se înăspreau şi glasurile se îngroşau, parcă o nerăbdare stăpînită le-ar fi sugrumat sufletele. Pînă ce Leonte Orbişor izbucni cu necaz:

— Da noi ce ne holbăm de pomană, măi fraţilor ?... Ori n-avem altă treabă ?... Ia haidem mai sus, să vedem şi noi ce mai mişcă prin sat şi să nu rămînem de căruţă !

— Aşa-i ! făcură ceilalţi înviorați, ca şi cînd le-ar fi vorbit din fundul inimii.

Pe drum mai întîlniră ici-colo oameni care se sfătuiau şi care de asemenea se luară după dînşii. În bătătura cîrciumii barem era bîlci. Pînă şi femei, şi copii căscau gura amestecaţi prin mulţimea înfrigurată. Glăsuiau însă puţin şi domol, parcă cuvintele ar fi avut greutăţi de plumb. Numai uneori ţîşnea cîte-o vorbă tare, ca un strop într-un nor încărcat, stîrnind uimirea şi întoarcerea capetelor.

— Înlăuntru care sînt ? întrebă Vasile Zidaru, auzind zgomot din cîrciumă.

— Apoi sînt mulţi, răspunse Ignat Cercel, care umbla de colo pînă colo, printre oameni. E şi Marin, este şi feciorul cel mic al lui Dragoş, mai e şi Petrică al Smarandei, sînt mulţi şi petrec, dacă au de ce...

— Adică de ce ? iscodi mai departe Vasile.

— Ei ştiu de ce, mormăi Ignat tainic. Da lasă-i, că fac bine ce fac.

— Nu-ţi spuneam eu, nea Vasile, că i-am văzut azi-noapte cum se întorceau şuierînd din jos ? zise Leonte Orbişor cu mîndrie. Că ieşisem în bătătură să văd cum arde şi mă gîndeam aşa singur, oare cine l-o fi pus că prea e mare şi-a pornit deodată din toate părţile de parcă-ar fi fost mai mulţi...

— Ar putea să ne spuie şi nouă, să nu zică pe urmă că ne-am codit şi să ne lase fără parte ! se amestecă în vorbă un bătrîn slăbănog şi amărît.

— Dac-ar sta să ne-ntrebe pe toţi, pînă-i lume nu s-ar mişca nimeni ! spuse iarăşi tainic Ignat, ca şi cînd el ar fi ştiut mai multe.

— Asta cam aşa-i, şoptiră cîţiva, clătinînd din cap.

Atunci într-alt grup, mai spre margine, porni un hohot mare de rîs şi toată lumea dădu năvală într-acolo. Se auzi un glas bucuros şi pizmaş :

— Luaşi toporul, Toderiţă ?... Nu cumva pornişi tocmai acuma la pădure după uscături !

Întrebarea păru atît de caraghioasă, că alt val de rîsete cuprinse mulţimea. Toader Strîmbu, cu toporul agăţat pe braţul stîng, cu sumanul pe umeri, răspunse tot rîzînd, dezvăluindu-şi dinţii lungi, sclipitori, ca nişte colţi de fiară flămîndă :

— Apoi cu uscăturile trebuie să începem, măi nea Iosife, că doar aşa ne-am învăţat !

În uşa cîrciumii ieşise Nicolae Dragoş, boţit la faţă, parcă toată noaptea n-ar fi închis ochii şi totuşi mai vioi ca de obicei. Văzînd pe Toader Strîmbu, strigă din prag înlăuntru :

— Haideţi, Petrică, nu mai staţi, c-a venit şi Toderiţă !

Pe cînd el cobora în uliţă, ieşi din cîrciumă şi Petre, înconjurat de o grămadă de oameni, mai ales flăcăi. În urma lor apăru şi cîrciumarul, care trase de mînă pe Niculae :

— Bine, băieţi, băurăţi cît v-a poftit inima şi acuma plecaţi neplătiţi ? Apoi asta-i treabă de omenie, Nicule ?... Adică aşa să...

Petre îi reteză vorba batjocoritor :

— Ia vezi, nea Cristache, întoarce-te uşurel la tejgheluţa matale şi lasă-ne în pace, că ţi-om plăti noi cînd om avea vreme !... Hai, hai, du-te şi nu mai sta !

Busuioc se întoarse spre Petre, nedumerit. Vru să mai zică ceva, dar flăcăul urmă, săgetîndu-l cu o privire urîtă, deşi cu acelaşi glas :

— Nu te uităm noi nici pe tălică, n-ai grijă, nea Cristache !... Ne-om socoti după cuviinţă, numai să-ţi vie rîndul ! Că de-acu n-om mai zăbovi cu răfuielile, fii pe pace !

Oamenii dimprejur, care rîdeau, care bombăneau. Cîrciumarul păli şi bîigui foarte răguşit :

— Da cu mine ce-aveţi, măi Petrică băiete, că doar...

Petre îl împinse la o parte, fără răspuns, zicînd către Toader Strîmbu :

— Bine că venişi, că tocmai eram să plecăm, să nu te mai aşteptăm, că uite, soarele e sus şi vine prînzul şi noi tot nu ne-am urnit !

— Lasă, c-avem vreme destulă, Petrică, şi nu ne goneşte nimeni ! făcu Toader. Pînă mi-am aşezat copilaşii, că i-am lăsat singuri...

Nicolae Dragoş puse capăt vorbăriei. Erau vreo douăzeci cei ce fuseseră în cîrciumă şi se aleseseră

să pornească. Tocmai atunci sosi gîfîind de alergătură şi Chirilă Păun, cu un băţ noduros în mînă.

— Staţi, băieţi, să nu plecaţi fără mine ! strigă dînsul de-abia răsuflînd. C-ar fi mai mare ruşinea să lipsesc eu, cînd ştiţi doar bine ce-am păţit cu...

— Apoi nici să stăm pînă te scormoneşti tălică... îl întrerupse Nicolae, fără a-şi sfîrşi nici el gîndul. Numai cînd observă că ceata gata de drum se dublase, adăugă schimbînd glasul : Nu mai veniţi atîţia degeaba, măi oameni, că n-avem lipsă ! Ş-apoi sînt şi acolo oameni să mai puie mîna, de-ar trebui !

Bătrînul de adineaori, care se vîrîse în faţă, zise iar tînguitor :

— Văd că umblaţi şi faceţi, şi de noi n-aveţi grijă, măi flăcăi !... Apoi aşa...

— Taci mulcom, moşule, că avem întîi nişte răfuieli, dar pe urmă om face noi cum o fi mai bine, cu toţii ! zise Petre cam ţanţoş, ca un cocoş tînăr cînd se găteşte să cînte.

Grupul porni în sus, spre Lespezi. Numai Toader Strîmbu cu toporul şi Chirilă Păun cu băţul, încolo toţi cu mîinile goale. Între ei parcă cel mai mîndru era Ilie Cîrlan, care se tot uita înapoi şi rîdea spre cei mulţi, rămaşi tăcuţi pe loc.

— Da oare unde se duc tocmai în sus ? zise Vasile Zidaru după ce ceata se mai depărtă puţin. Ori umblă tot după Babaroaga ?

Cîrciumarul Busuioc, care rămăsese printre oameni, bolborosind înfricoşat, îşi recăpătă deodată curajul, ca şi cînd ar fi scăpat de primejdie :

— Ce mai întrebi, Vasile, unde se duc?... Tu nu-i vezi că s-au apucat de revoluţie?... Mai bine întreabă ce au cu mine băieţii ăştia? Că eu n-am făcut rău nimănui, oameni buni, şi...

Ileana, fata lui Dumitru Ciulici, se culcase la uşa Nadinei, în odăiţa dintre dormitor şi sufragerie. Cucoana o pusese să zăvorească toate uşile, ba le-a mai şi încercat ea însăşi, să vază dacă sînt bine încuiate. I-a spus că i-e frică de tîlhari şi fata a rîs.

Acuma, dimineaţa, Ileana s-a trezit şi a ieşit binişor în sufragerie, să nu tulbure odihna cucoanei. Deschise uşa ceardacului şi ferestrele de la salon şi sufragerie; voia să se poată apuca de dereticat pînă se va scula cucoana. Apoi îşi luă aşternutul să-l treacă, prin coridor şi bucătărie, acasă. În bucătărie, unde duduia focul, erau părinţii ei, amîndoi supăraţi şi spăimîntaţi.

— Hai, fato, nu dospi ca boierii, că nu-i vreme de dormit! o întîmpină tatăl său. Hai, c-am dat de mare belea, că numai astea ne mai lipseau!

Adineaori, cînd răsărea soarele, Dumitru s-a dus de a sculat pe şoferul cucoanei, cum se înţelesese. A stat pînă ce a ieşit afară neamţul din odăiţa lui, apoi a plecat să dea o raită pe la hambare, ca în toate dimineţile. Cînd s-a întors a găsit pe Rudolf în poartă, prăvălit la pămînt, plin de sînge, cu capul spart. Se vede că ieşise pînă în uliţă, să se uite mai bine la focul cel mare dinspre Ruginoasa, şi atunci l-au trăsnit cei care-l pîndeau. Nu ştie

cine să fie, dar aseară a auzit aşa, o vorbă, că neamţul cucoanei n-are să scape de-aici fără să mănînce o bătaie soră cu moartea, pentru că şi el ar fi bătut rău de tot nişte copii în Amara, alaltăieri. L-a luat în cîrcă şi l-a dus în odăiţă, unde zace şi acuma ca un bolovan, măcar că l-a spălat de sînge şi l-a legat la cap... Ileana să-i spuie deci cucoanei, cînd se va trezi, ce s-a întîmplat, ca să chibzuiască dumneaei ce-i de făcut, deoarece, în halul în care se află, şoferul nu e în stare să ducă maşina. Dar nici să mai zăbovească pe-aici cucoana nu e bine. Focul de la Ruginoasa are să se întindă şi încoace, negreşit, şi oamenii sînt îndîrjiţi. De aceea el s-a gătit să pornească îndată cu brişca, numai să adape calul, la Gliganu, la stăpînul lui, să-i dea de ştire...

Primarul Pravilă cu plutonierul Boiangiu şi cu logofătul Bumbu se întoarseră osteniţi, negri de fum şi de funingine. Căruţa intră în curtea conacului, după ce oprise o clipă în uliţă să se dea jos cei doi jandarmi. Boiangiu însuşi numai cu mare greutate s-a lăsat convins să se prezinte boierului Miron, socotind că datoria lui acuma este să vegheze la post necontenit, să nu se pomenească cu vreun atac prin surprindere din partea sătenilor.

Miron Iuga era sculat şi-i aştepta. Văzuse flăcările de la Ruginoasa şi a aflat de la argaţi cîte ceva. În primul moment a chemat pe Ichim, să puie caii şi să plece la faţa locului. S-a răzgîndit. Dacă s-a dus logofătul, se va fi făcut acolo ce se putea. Prezenţa lui cel mult i-ar fi stînjenit şi poate ar fi

precipitat alte urmări... De ieri, după întrunirea cu prefectul, a presimţit că se va întîmpla ceva ce nu se mai poate împiedeca. Intervenţia prefectului a fost picătura de vitriol într-un pahar plin ochi. O atitudine energică sau un gest de autoritate, însoţit de măsurile respective, ar mai fi înfricoşat pornirile anarhice latente. Frica este singurul stimulent de ordine pentru oamenii primitivi. Prefectul a venit cu duhul blîndeţii şi cu tocmeala, semne de slăbiciune. Astfel s-a încurajat îndrăzneala celor ce încă şovăiau. Ceea ce vroise să încerce Grigore a încercat Boerescu. Flăcările de la Ruginoasa se înfăţişau pentru Miron Iuga ca o cumplită confirmare a prevederilor sale.

Ascultă relatările celor trei cu un calm, parcă nici n-ar fi fost vorba despre averea lui prefăcută în cenuşă. I se spuse că focul a pornit de la şirele de nutreţ. Cînd s-a prins de veste, ardeau toate şi flăcările cuprinseseră hambarele şi grajdurile. Oamenii curţii au sărit să salveze vitele. Cele mai multe însă au pierit, fiindcă abia se mai putea cineva apropia de acareturi. Chiar să fi fost apă şi să fi dat ajutor toţi sătenii, anevoie s-ar fi putut potoli prăpădul. Ţăranii s-au urnit greu. Numai cei mai învecinaţi s-au ridicat să-şi apere casele lor. Ceilalţi dormeau, parcă erau morţi. Puneau mîna în silă şi fiecare se gîndea numai să şterpelească cîte ceva... Plutonierul îşi exprimă părerea că focul a fost pus de oamenii din Amara. Aşa i-au spus cîţiva ţărani întrebaţi,

precum şi colegul său de la Izvoru, care a venit de asemenea acolo mai spre dimineaţă.

— Ai vreo speranţă să-i descoperi ? întrebă bătrînul Iuga atunci cu o înviorare subită...

— Cred că i-aş descoperi, dacă...

Boiangiu ezită cîteva clipe pînă să mărturisească limpede că nu prea îndrăzneşte să întrebuinţeze metoda lui obişnuită. Ţăranii au devenit foarte turbulenţi şi arţăgoşi, cum s-a văzut şi ieri, în faţa domnului prefect. Cu vorba simplă sau cu ameninţări nu se mai pot înfrîna. Nici cu forţa nu cutează să procedeze deocamdată, pentru că n-are destui oameni şi i-e teamă să nu provoace răscularea satului întreg şi să-şi atragă pe urmă vreo pedeapsă gravă. De aceea încearcă să menţină ordinea cel puţin în Amara prin indulgenţă şi convingere, cum i-a recomandat, nu mai departe decît ieri, comandantul companiei. Altfel azi-noapte n-ar fi lăsat să treacă fluierînd grupul de ţărani între care el e sigur că se aflau incendiatorii de la Ruginoasa.

Miron Iuga recunoştea că, în situaţia actuală, aşa cum a fost lăsată să se dezvolte, plutonierul într-adevăr nu mai era în stare decît să-şi apere propria-i piele. De altminteri nici nu-i rămînea altceva de făcut. Acuma nu mai poate fi vorba decît să dureze pînă cînd cei de sus vor înţelege, în sfîrşit, că răzmeriţa pe care au fermentat-o nu e o mascaradă ca manifestaţiile lor de la Bucureşti şi vor lua măsuri s-o stîrpească. Totuşi îndemnă pe primar şi plutonier să-şi facă datoria :

— Sînt şi oameni cuminţi în sat, poate mai mulţi decît cei ticăloşi. Puneţi-i şi pe ei să se mişte şi să nu se lase copleşiţi de răufăcători, căci şi ei sînt ameninţaţi de prăpădul care vine. Popa Nicodim ce face ?... Să nu uite nimeni că are să vie şi ceasul socotelilor, cînd toţi vor trebui să dea seama !

În faţa conacului din Lespezi, în uliţă, cîţiva ţărani vorbeau despre foc. Îl socoteau un semn. O fi bun, ori o fi rău ? Matei Dulmanu, care fusese aseară prin Amara, se tot uita în jos, parc-ar fi aşteptat pe cineva. Bodogăni ca pentru sine :

— Numai focul curăţă păcatele !

Ceilalţi clătinară din cap şi unul observă că asta-i vorbă cu tîlc mare. Matei zări atunci pîlcul de oameni din Amara apropiindu-se şi zise uşurat :

— Vine ea şi vremea dezlegării tîlcurilor, n-aveţi grijă !

Amărenii se mai înmulţiseră. Pe drum i-a ajuns din urmă Pavel Tunsu, iar alţii s-au agăţat din curiozitate.

Se sfătuiră cu Matei Dulmanu şi apoi se împărţiră în două. Cei mai mulţi trecură cu Nicolae Dragoş înainte.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, că sîntem destui aci ! zise Petre. Şi de-or mai trebui oameni, nea Matei ştie vorba noastră !

— Eu rămîn cu tălică, nea Petrică ! vorbi Ilie Cîrlan cu însufleţire.

— D-apoi dînşii ce treabă au ? răspunse Matei Dulmanu, arătînd pe cei cu care stătuse.

— Tocmai ! făcu Petre. Da să nu pierdem vremea cu multă vorbă nici noi, că ceilalţi uite-i cum zoresc !

2

Nadina transformase, cît s-a putut, după gustul ei dormitorul conacului. Gogu şi Eugenia se mulţumeau la ţară cu un confort relativ, în care nu intrau preocupări de frumos, ci numai de util. Nadina nu voia să renunţe la minimul de artistic nici în voiajuri, în camerele de hotel unde avea să petreacă o noapte, două. Patul monumental şi masiv pentru două persoane, cu care se mîndrea Gogu, spunînd că te odihneşti într-însul ca la sînul mamei, Nadinei i se părea c-ar înăbuşi-o şi prin scufundarea în moliciunea lui, dar mai cu seamă prin monstruoasa-i lipsă de proporţii şi de gust. În colţul dinspre vestibul, aproape de una din ferestrele mari, cu grilaj de fier, ce deschideau o vedere simpatică spre grădina de flori, i se pusese o canapea simplă, largă, pe care noaptea întîi a dormit scăldată după oboseala călătoriei. Azi-noapte, însă, somnul a ocolit-o, deşi l-ar fi dorit mai mult ca oricînd, tocmai ca s-o scape de frica insistentă ce pusese stăpînire pe toată fiinţa ei. Mereu i se năzărea că aude paşi, prin grădină sau prin celelalte camere, că a bătut cineva în geam, că o mînă a încercat clanţa de la vestibul... De cîte ori ajungea în semiluciditatea ce precedează somnul, cîte un zgomot nou, straniu, o

făcea să tresară, să-i îndepărteze odihna. De-abia spre dimineață, după ce a ascultat un răstimp cum își răspundeau cocoșii din sat, vestind apropierea răsăritului, a adormit de-a binele. Tot un cîntec de cocoș, sub fereastra ei, în grădină, a deșteptat-o adineaori dintr-un vis atît de plăcut, că nici nu și-l putea aduce aminte, rămînîndu-i doar senzația și regretul că nu l-a putut visa pînă la sfîrșit. Fără să-și dea încă seama unde se află, cîteva clipe făcu sforțări, cu ochii încă închiși, să adoarmă iar, ca să poată continua visul sau măcar să și-l reamintească. În loc de aceasta, își redeșteptă frica urîtă cu care s-a luptat toată noaptea și deodată se dezmetici... Nu îndrăzni să deschidă pleoapele, parcă nevăzînd nimic ar fi mai în siguranță. Era o tăcere mare. Își auzi întîi vibrațiile firești și de obicei nebăgate în seamă ale propriilor ei nervi auditivi, ca un susur continuu, infinit de delicat, apoi zvîcnirile ritmice ale inimii în piept și, după un răstimp ce i se părea nesfîrșit, îi răsună în timpane, brusc și strident, cotcodăcitul indignat al unei găini în grădină, atît de clar, ca și cînd fereastra ar fi fost larg deschisă. Zgomotul acesta neașteptat îi zgîlțîi inima o clipă, dar îndată ce îl identifică, spaima i se transformă într-un sentiment de încredere. Întinse mîna spre mescioara pe care își pusese micul ei ceasornic de aur.

— Opt ! murmură ea examinînd cadranul. Cît sînt de obosită ! Parcă nici nu m-aș mai ridica din culcuș !... Și totuși trebuie să plec ! Am întîrziat...

Aș putea fi pe drum, dacă... Numai Rudolf să fie gata, eu într-o jumătate de oră sînt în mașină... Dar fata asta pe unde o fi umblînd ?

Începu să strige, lungind și cîntînd silabele :

— Ileana... Ilenuțo !... Unde ești, Ilenuțo ?... Ileana !...

Peste cîteva secunde capul fetei apăru în crăpătura ușii de la vestibul, încetinel, ca și cînd n-ar fi fost sigură dacă a auzit aievea glasul cucoanei sau numai i s-a părut.

— Hai, fetițo, intră !... Te-ai sculat ? zise Nadina întinzîndu-se alene sub plapomă și răsfățîndu-se ca o pisică la căldură. Rudolf a scos mașina ?

Ileana, frumușică și curățică, avea veșnic un rîs zglobiu, care-i plăcea Nadinei, încît o și întrebase dacă n-ar vrea să meargă cu ea la București. Acuma însă rîsul ei era speriat.

— Iar te-a certat maică-ta, Ilenuțo ? urmă Nadina văzînd-o așa. Aide, nu mai fi tristă, că nu-ți șade bine !

— Vai, coniță dragă...

Cum deschise gura, cum o năpădi plînsul. Abia printre lacrimi și oftări izbuti să spuie ce-a pățit șoferul și că arde Ruginoasa. Nadina însăși, parcă n-ar fi pătruns cuvintele, nu-și dădu seama îndată de înțelesul lor și întrebă :

— Bine, bine, dar mașina e gata ? Fiindcă trebuie negreșit să plec...

Cînd apoi se dumeri, fu cuprinsă de o groază atît de violentă, că rămase împietrită în pat, cu pla-

poma pînă sub bărbie, uitîndu-se la Ileana cu nişte ochi măriţi, în care tremura o lucire sticloasă. Numai într-un tîrziu începu să bîlbîie cu un glas străin, frînt şi neputincios :

— Ce fac eu acuma, Ilenuţo ?... Acuma o să mă omoare şi pe mine, acuma...

Fata o iubea şi-i era milă de frica ei. Prinse curaj şi-i explică cu însufleţire şi cu vorbe pline de încredere că tatăl său s-a dus de multişor să vestească pe boierii din Gliganu despre ce s-a întîmplat şi boierii vor veni cu trăsura cea mai bună şi o vor lua-o, aşa că poate să fie liniştită şi să nu-şi facă inimă rea de loc. De altfel oamenii de aici nu sînt haini şi n-ar cuteza să se dea la răutăţi... Nadina o asculta şi nu pricepea bine, dar glasul ei o mîngîia şi-i alină în suflet rănile spaimei. Apoi deodată aruncă la o parte plapoma şi zise pripit :

— Atunci să mă îmbrac, să mă găsească gata... Dă-mi tu, fetiţo, halatul, repede şi pe urmă...

Se răsuci pe marginea canapelei, îşi potrivi tălpile în papucii moi, se ridică în picioare şi-şi scoase cămaşa de noapte, aruncînd-o pe aşternut. Rămase goală, cum îi plăcea atît de mult să umble acasă, în dormitorul ei, între oglinzile care-i răsfrîngeau toate rotunjimile corpului şi-i măguleau încrederea în frumuseţea ei. Acuma nu se gîndise să-şi admire goliciunea. Gestul fusese instinctiv. Deşi în odaie era cald, o cutremura un fior de frig.

— Aide, Ilenuţo, aide, că mi-e răcoare, murmură ea strîngîndu-şi sînii cu braţele încrucişate pe piept.

— Doamne, coniţă, frumoasă mai sînteţi ! făcu Ileana în extaz, aducîndu-i halatul şi văzînd-o goală-goluţă.

Nadina surîse fără să vrea. Admiraţia o încînta totdeauna... Pe cînd fata îi punea pe umeri neglijeul de mătase moale, albă, şi ea căuta să-şi vîre braţul în mîneca largă, se auzi afară, în curte, gălăgie de glasuri.

— Uite c-or fi şi sosit boierii, coniţă dragă ! strigă Ileana cu bucurie.

— Du-te repede, fetiţo ! şopti Nadina cu vocea uscată de emoţie. Şi întoarce-te să-mi spui !

Ileana o zbughi afară prin vestibul. Nadina îşi simţea inima zvîrcolindu-se de nerăbdare. Îi tremurau genunchii. Îşi împreună în faţă foile halatului şi se lăsă pe marginea canapelei. Asculta, încordîndu-şi cu desperare auzul. Percepea un zgomot confuz din care se desprindea uneori un glas cu timbrul vag cunoscut. Se silea să aleagă vocea arendaşului sau pe a avocatului şi nu izbutea, parcă ar fi pierdut amintirea lor.

„Dar dacă nu sînt ei ?“ îi trecu prin minte ca o străfulgerare.

Simţi o încleştare în inimă atît de dureroasă, că vru să ţipe. În clipa aceea însă auzi foarte desluşit nişte paşi bocănind grăbit în vestibul. Apoi uşa se deschise furtunos, parc-ar fi sărit din ţîţîni şi în faţa ei apăru un ţăran tînăr, voinic, osos, cu căciula neagră, înfundată ţanţoş într-o parte, cu ochii negri, încruntaţi, cu laibărul negru peste cămaşa lungă, cu

nişte bocanci grei în picioare. Trîntind uşa, Petre Petre se proţăpi înaintea Nadinei :

— Cucoană, de ce... ?

Glasul i se curmă brusc ca şi cînd o mînă furioasă i s-ar fi înfipt în beregată. Nadina, în primul moment de spaimă, a început gestul de a se scula în picioare. Genunchii însă n-au rezistat, încît la mijlocul mişcării a căzut înapoi pe marginea divanului. Aripile neglijeului atunci s-au desfăcut, dezvelindu-i sînii, pîntecele, picioarele, fără ca ea să-şi mai dea seama. Ochii ei îngroziţi priveau pe ţăranul care năvălise în camera ei. Într-o frîntură de secundă i se păru cunoscut, îşi reaminti că este vizitiul care a plimbat-o cu sania cînd s-au speriat caii, şi cît a impresionat-o atunci forţa lui neobişnuită şi siguranţa lui liniştită, apoi că totuşi acuma tocmai acelaşi om a venit s-o omoare. În aceeaşi vreme îi auzea întrebarea răcnită şi îi vedea ochii. Observă în clipa următoare că i se îneacă glasul şi în privirea lui o strălucire nouă în locul încruntării. Strălucirea aceasta lacomă şi tulbure a remarcat-o de atîtea ori în ochii mai tuturor bărbaţilor şi totdeauna a măgulit-o, socotind-o ca dovada cea mai sigură a pasiunilor ce le deşteaptă frumuseţea ei. Privirea ţăranului o ardea ca o flacără. O simţea cum i se plimbă pe corp şi deodată înţelese că corpul i-e dezvălit. Sări în picioare strîngîndu-şi halatul pe piept şi strigînd desperată :

— Ce vrei să faci ?... Ajutor !... Nu !... Ajutor !...

Petre tălmăci strigătul ei ca o chemare. Sîngele îi fierbea în vine şi-i roşise toată faţa, pînă şi bulbii ochilor. Nu mai vedea nimic afară de figura ei îngrozită şi cu atît mai ispititoare, şi de haina albă, uşoară, sub care îi zărise carnea. Întinse instinctiv braţele cu mîini mari, noduroase, ca şi cînd ar fi vrut să oprească o pornire ce nu se mai poate înăbuşi, bîlbîind neputincios :

— Apoi... de ce... să nu... te...

Nadina dădu să fugă spre cealaltă fereastră. O mînecă largă a halatului atinse o mînă întinsă a lui Petre. Degetele o înşfăcară singure.

— Lasă-mă, lasă-mă !... Ajutor !... Nu ! striga Nadina, zbătîndu-se să-şi smulgă mîneca din mîna lui.

Deodată simţi braţul lui vînjos cuprinzîndu-i mijlocul. Cu o lunecare de şopîrlă se smulse din haină, lăsînd-o în mîinile lui, iar ea, goală, alergă în colţul dinspre sufragerie şi se piti după speteaza unui fotoliu. Lucirea mată a trupului ei stîrni mai aprig pornirea bărbatului. Zvîrli haina ce-o ţinuse în mîini parcă i-ar fi oferit-o să se îmbrace şi se apropie de fotoliu cu braţele deschise ca la un joc de-a ascunselea.

— Nu te-apropia !... Ajutor !... Ce vrei să faci ? ! ţipă Nadina cu capul deasupra spetezei, urmărindu-i mişcările cu ochii holbaţi de spaimă.

Cînd Petre ajunse lîngă fotoliu, Nadina ţîşni din ascunzătoare să treacă spre uşa vestibulului şi pe acolo afară. Braţul lung al lui Petre îi aţinu calea şi-i încolăci mijlocul.

— Lasă-mă !... Ajutor !

Petre o ridică în sus ca pe o păpuşă şi o întoarse cu faţa spre dînsul, cuprinzîndu-i cu celălalt braţ picioarele peste şolduri. Îşi lăsă capul pe spate ca să-şi înalţe privirea spre ochii ei. Nadina, zvîrcolindu-se, întîlni privirea aprinsă şi-i văzu obrajii inundaţi de o bucurie mare. Începu să-l izbească cu pumnii peste faţă, peste cap, îi smulse căciula şi-l lovi peste ochii în care pofta ardea ca o vîlvătaie. El răbdă loviturile ei ca nişte mîngîieri pînă ce, luîndu-şi seama, îşi ascunse obrajii pe pîntecele ei. Nadina nu simţise mîinile aspre care-i strîngeau şoldurile şi mijlocul, dar acuma simţea cum îi zgîrie pielea mustăţile şi buzele lui fierbinţi. Zbătîndu-se necontenit, corpul ei alunecă uşor în jos pînă ce gura ţăranului ajunse să se scufunde între sînii ei mici şi rotunzi. Buzele lui însetate se opriră deasupra unuia, mozolindu-l pătimaş cîteva clipe şi, în sfîrşit, dinţii muşcară ca într-o piersică pîrguită.

— Mă doare !... Ajutor !... Dă-mi drumul ! ţipă Nadina, începînd iarăşi să-l izbească peste cap.

Atunci băgă de seamă că Petre, strîngînd-o şi sărutînd-o, se retrăsese pînă aproape de divanul cu plapoma boţită de pe care se sculase ea adineaori. Şi, fără a-şi fi ridicat faţa dintre sînii ei, călăuzit numai de lăcomia instinctului, o aşeză încet pe spate, de-a curmezişul canapelei, încolăcindu-i mijlocul cu un braţ, iar cu celălalt sprijinindu-se. Nadina îşi înfipse degetele în părul lui, zgîlţîind cu furie. Deodată simţi mîna lui grea ca un mai între pulpele ei lipite,

despărţindu-le şi făcînd loc genunchilor lui. Aceeaşi mînă îi pipăi o clipă pîntecele cu mişcări aspre. Nadina se zvîrcolea neputincioasă sub greutatea bărbatului, legănîndu-şi capul pe dunga canapelei :

— Nu vreau !... Ajutor !... Ajutor !

Petre îşi ridică atunci capul dintre sînii ei şi mormăi răguşit :

— Stai binişor... Stai, că doar nu te mă... Uite-aşa!

Nadina avu o cutremurare dureroasă. Se mai zbătu cîteva clipe, apoi ţipetele ei deveniră tot mai slabe, iar mîinile ei loveau numai ca nişte aripi plăpînde. Apoi scîncetele ei se transformară în gemete sacadate, dominate, şi acelea, de gîfîiturile flăcăului. Cu ochii strînşi şi gura întredeschisă, capul Nadinei se legăna mereu, în timp ce braţele ei încolăceau inconştient gîtul bărbatului care-i răscolea toată fiinţa într-o înfiorare ameţitoare. Se simţea pătrunsă de o bucurie atît de intensă, parcă s-ar fi împărtăşit dintr-o taină necunoscută, amară şi dulce, mai presus de toate.

Rămase istovită cu faţa-n sus, nemişcată, cu pleoapele închise. Deodată, glasul lui Petre, puţin batjocoritor, răsună ca dintr-o depărtare mare :

— Apoi vezi, cucoană, degeaba ai ţipat şi te-ai zvîrcolit, că doar nu te-am...

Nadina se ridică, parcă s-ar fi trezit dintr-un coşmar. Îşi învăli goliciunea cu cămaşa de noapte ce-i era la îndemînă şi-şi acoperi faţa cu mîinile, simţind numai o scîrbă infinită de corpul pe care şi-l adorase.

Petre îşi luase căciula de jos şi o înfundase în cap. Stătu o clipă examinînd pe Nadina, parcă de-abia acuma ar fi văzut-o mai bine. Murmură în sine cu o ridicare din umeri :

— Cucoană, necucoană...

Apoi adăugă cu un glas care se silea să fie porun-citor :

— Dacă ţi-e dragă viaţa, cuconiţă, să fugi !... Ai auzit ? Să fugi îndată, altfel...

Nadina se uită la dînsul, ca şi cînd n-ar fi înţeles, fiindcă, apărîndu-şi trupul, a uitat primejdia adevărată. Din înfăţişarea lui se dumeri, îşi aduse aminte şi zise scîncit :

— Unde să fug ?... Scapă-mă !... Ce să fac ?

Petre nu voia să se înduioşeze. Repetă mai aspru :

— Fă ce te-o îndrepta Dumnezeu, cucoană, numai nu zăbovi de loc...

Ieşi morfolindu-şi sfîrşitul. Nadina îi auzi bocancii pe duşumele. Îşi căută ciorapii, bălăbănind cu mîna lîngă canapea şi şoşăind din buzele uscate, parcă ar fi vorbit cu cineva :

— Trebuie să plec... Unde să plec ?... Doamne, Doamne, unde să plec ?

3

Platamonu ieşind azi-noapte, ca în toate nopţile, să dea o raită prin curte, a văzut lumina focului spre răsărit. Şi-a zis că trebuie să fie în Teleorman, la graniţa judeţului, sau poate la Izvoru. În orice caz era semn că răzmeriţa se apropie şi mîine-poimîine va izbucni şi pe aici. Hotărî deci că vor profita şi ei de plecarea Nadinei şi se vor agăţa de maşina ei pînă la Piteşti. Era cît p-aci să scoale pe nevastă-sa, să se sfătuiască ce să ia de prin casă afară de bani şi bijuterii.

Azi-dimineaţă a deşteptat mai devreme şi pe Aristide, care obişnuia să doarmă pînă spre amiazi. Aristide s-a cam bosumflat că i-a stricat somnul cel mai dulce şi l-a ironizat că a ajuns şi dînsul fricos ca avocatul Stavrat care, de cînd a venit, numai într-un tremurici o duce. Totuşi s-a sculat fiindcă în realitate lui îi era mai frică şi parada doar, ca să-şi dea aere eroice şi să se facă mai interesant în faţa tatălui său de a cărui dragoste profita şi abuza în toate felurile.

Pe la şapte erau toţi trei gata de drum. Olimp Stavrat barem se pregătise de aseară şi dormise îmbrăcat, ca să nu-l surprindă un eventual atac nocturn. Fireşte, Platamonu se ferise să vestească pe cineva dintre slugi sau argaţi, să nu meargă cumva vestea prin sat şi să se alarmeze ţăranii ori să se încurajeze la tulburări. După ce vor fi plecat se va întîmpla ce-o vrea Dumnezeu.

La opt jumătate, pe cînd se impacientau că Nadina nu soseşte, desigur pentru că n-a renunţat la lenevie şi cochetărie nici în momentele acestea de pericol, se pomeniră cu Dumitru Ciulici. După un minut de consternare, avocatul Stavrat îşi exprimă in-

dignarea că „cucoana asta are să ne nenorocească pe toţi", adăugînd că de ce n-a venit şi dumneaei cu căruţa acestui om de omenie, că nu i-ar fi căzut de loc boieria, în loc să oblige pe toată lumea să aştepte acuma cine ştie cît pînă ce se vor năpusti ţăranii asupra lor să-i masacreze. Aristide propuse să meargă repede Dumitru cu careta şi s-o aducă încoace, iar pînă atunci să se pregătească trăsura cu care apoi să plece cu toţii la Costeşti. Platamonu găsi însă mai cuminte să se îmbarce îndată în trăsura cea mare, să treacă prin Lespezi s-o ia pe Nadina şi de acolo să iasă prin Cantacuzu în şoseaua judeţeană, care e sigură şi probabil păzită de jandarmi sau armată. Porunci deci să puie caii imediat.

Stăteau cu toţii în cerdac, aşteptînd să iasă trăsura şi cerînd în răstimp de la Dumitru Ciulici amănunte. Doamna Platamonu se mai învîrtea prin casă, plîngînd şi dînd mereu în grija slujnicilor să ia seama şi să-i apere lucrurile, că pe urmă nici ea n-are să le uite pe ele. Dumitru, învîrtind căciula în mîini, tocmai spunea lîngă scară că lespezenii sînt liniştiţi şi le pare rău că se amînă mereu muncile, cînd o ceată de vreo patruzeci de ţărani năvăli pe poartă cu mare gălăgie, cîţiva învîrtind nişte beţe în aer. Cei trei încremeniră pe scaune. Într-o clipire oamenii înconjurară cerdacul strigînd, suduind, învălmăşindu-se, parcă fiecare ar fi vrut să ajungă mai în faţă. Dumitru singur rămăsese cu capul gol în mijlocul mulţimii mînioase. Argaţii ieşiră de prin grajduri,

privind miraţi. Vizitiul apăru cu caii să-i înhame la trăsura scoasă din şopron.

Platamonu se reculese, se sculă în picioare şi întrebă cu o mutră nedumerită şi prietenească :

— Da ce-i, oameni buni ?... Cine v-a supărat ?

Zeci de glasuri răspunseră deodată, răcnind care de care mai vîrtos. Erau sudălmi şi ocări, şi ameninţări, toate topite într-un vacarm asurzitor, din care nu se înţelegeau decît frînturi de vorbe murdare... Platamonu îşi rotea ochii holbaţi peste feţele strîmbate de furie şi recunoştea ţărani din Amara, din Lespezi şi din Gliganu. Îşi opri privirea asupra lui Chirilă Păun, care era mai în faţă, alături de fratele învăţătorului Dragoş, şi-i zise cu blîndeţe :

— Spune tu, Chirilă, care e necazul şi ce poftiţi de la noi, că tu ştii mai bine că eu nu mă codesc niciodată să...

Chirilă Păun începu cu glasu-i moale, obişnuit, şi vorbind, urcă cele patru trepte ale cerdacului, sprijinindu-se în băţul nou, încă verde, ce-l avea în stînga :

— D-apoi ce poftesc dumnealor au să-ţi spuie singuri, că au gură, dar eu am o răfuială mai veche pentru Gherghina cu tîlharul ăsta, care...

Ajunse în cerdac şi cînd rosti vorba „tîlharul", se repezi la Aristide, care şedea aiurit şi cu un zîmbet nepriceput pe buze, şi-i trăsni peste obraz o palmă atît de zdravănă, de plescăi, parc-ar fi dat cu o lopată.

— Nu da, Chirilă ! apucă să strige Platamonu.

În clipa aceea, însă, ţăranii tăbărau peste ei cu pumnii şi cu picioarele, tăvălindu-i pe duşumelele cerdacului. Avocatul Stavrat ţipa desperat :

— Nu mă omorîţi, fraţilor !... Eu nu-s de aici !... Aoleu !

Din casă izbucniră strigătele doamnei Platamonu şi ale femeilor, care se amestecau în zgomotul loviturilor şi al răcnetelor. Încăierarea ţinu numai cîteva momente. Apoi răsună glasul lui Nicolae Dragoş, ca o poruncă :

— Ho !... Opreşte !... Lasă-l, nea Chirilă !... Staţi, măi oameni, că noi n-am alergat pînă aci pentru niţică bătaie !... Nu mai da în el, băiete, n-auzi ?... Pe grecoteiul ăsta am venit să-l jugănim, ca să nu mai poată sări pe fetele şi nevestele oamenilor !

Urmă o secundă de zăpăceală. Unele glasuri întrebară „ce-a zis", altele strigară „vrea să-l jugănească", iar alţii urlau „dar mai bine să-l omoare, că nu-i nici o pagubă". Aristide, uluit mai mult de năvala de lovituri ce se abătuse asupra lui, îngrămădit printre bocancii şi opincile ţăranilor, se gîndea cum s-ar putea furişa mai la o parte şi apoi să se facă nevăzut. Platamonu însă începu să zbiere îngrozit :

— Iartă-l, Chirilă !... Oameni buni, fie-vă milă !... Măi Nicolae, iartă-l şi tu !

Nu-l asculta nimeni. Cineva strigă : „Luaţi seama cu cei bătrîni !" Alţii adăugară : „Faceţi loc !... La o parte !"

Nicolae Dragoş apucă de un picior pe Aristide, care izbutise să se strecoare puţin mai departe, şi-l

trase la mijloc, întorcîndu-l cu faţa în sus. Pe urmă strigă ca un căprar cînd împarte corvezile :

— Aideţi, voi, Terente cu Vasilică, ţineţi-i mîinile, tu Costică şezi pe el să nu se mişte, voi ţineţi-l de picioare, aşa !... Ţineţi bine, băiete !... Hai, nea Chirilă, hai, scoate cuţitul, c-ai jugănit destui porci şi eşti meşter !

El însuşi începu să descheie pantalonii lui Aristide care, dîndu-şi acuma seama ce i se pregăteşte, răcnea din răsputeri.

— Ia resfiraţi picioarele, băieţi ! strigă Chirilă Păun, îngenunchind tacticos cu cuţitul în dreapta. Ţine bine !

Ţăranii se îngrămădeau roată, privind cu ochii lacomi spectacolul. Platamonu se aruncă nebuneşte între dînşii :

— Nu tăia, Chirilă !... Aoleu !... Omorîţi-mă pe mine, măi oameni !... Aoleu !

Cîteva braţe îl opriră pe loc, cîţiva pumni îl izbiră, iar din mijlocul cercului glasul lui Chirilă rosti cu imputare :

— Uite, aşa mă jăluiam şi eu cînd mi-am văzut pe Gherghina cu burta plină şi hoţul ăsta rîdea şi mă batjocorea !

Aristide scoase atunci un urlet de zîngăniră geamurile :

— Ajutor !... Ajutor !... Aoleu !... Tată, nu mă lăsa !

În vreme ce vaietele lui de durere se îngroşau şi răguşeau şi se transformau în grohăituri şi apoi în

gemete cu sughiţuri, Chirilă Păun tăia şi vorbea liniştit, parc-ar fi operat un purcel :

— Taci, cocoşelul tatii, taci, că ţi-ai bătut joc destul de muierile noastre, de-acu să mai stai şi cuminte... Ehei, cum m-a usturat inima pe mine toată iarna, şi m-am plîns, şi m-am zbătut pe la toţi oamenii...

Nicolae Dragoş, întunecat, se uita şi bombănea şi din cînd în cînd arunca ochii spre Platamonu care, mai deoparte, se zvîrcolea în mîinile ţăranilor, hohotind de plîns.

— Na, gata, uite-le ! făcu Chirilă, ridicîndu-se.

— Pune-i-le pe piept, nea Chirilă, să-şi facă tocană din ele ! zise gros Nicolae Dragoş, întorcîndu-se cu scîrbă.

Cîteva rîsete izbucniră, apoi strigăte ş-apoi gălăgia, care se potolise un răstimp. Aristide rămăsese întins pe duşumele, gemînd. Arendaşul se smulse dintre ţăranii ce-l ţinuseră şi se aruncă la fiul său :

— Dragul tatii, dragul tatii... Of, tîlharii !

Chirilă Păun coborî cu Nicolae în curte, iar ceilalţi îi urmară, lărmăluind în neştire. Platamonu, însă, se dezmetici brusc, chemă pe nevastă-sa, care leşinase de cîteva ori de groază, îi spuse că trebuie să plece imediat cel puţin la Costeşti, la un medic, altfel se prăpădeşte băiatul. Pe urmă, cu o sforţare desperată, ridică pe Aristide de jos, îl luă în braţe ca pe un copil mic şi porni cu el printre ţăranii gălăgioşi, care totuşi se dădură la o parte şi-i făcură loc, să traverseze ograda pînă la trăsura pregătită

de adineaori lîngă care vizitiul se învîrtea uluit. Şi păşind greu, cu feciorul în braţe, urmat de doamna Platamonu şi de două servitoare bătrîne, arendaşul strigă :

— Mitrofane, repede, caii, să plecăm la spital, că moare băiatul !

Oamenii, auzindu-l şi văzîndu-i, se mai liniştiră, ca şi cînd i-ar fi mişcat durerea părintelui. Numai Dragoş bufni cu aceeaşi ură dispreţuitoare :

— Duceţi-vă, duceţi-vă, că poate să i le puie la loc doftorii !

Nu mai rîse nimeni. Toţi se uitau cum se aşează arendaşul în trăsură, ţinînd mereu pe braţe pe Aristide, cum îi înveleşte doamna Platamonu şi cum apoi se urcă pe capră, lîngă vizitiu, cum Dumitru Ciulici şi cele două slujnice se sileau să le fie de ajutor. Apoi caii porniră spre poartă. Trecînd pe lîngă grupul de ţărani, Platamonu, cu ochii plînşi şi glasul amărît, strigă :

— Lasă, Chirilă, că Dumnezeu e sus şi are să te bată mai rău de cum m-ai lovit tu pe mine !

— Pînă la Dumnezeu m-aţi pedepsit voi destul ! răspunse Chirilă Păun.

— Mama voastră de grecotei ! sudui printre dinţi Nicolae Dragoş.

Trăsura ieşi uruind spre poartă. După cîteva clipe Nicolae, mai răcorit, zise :

— Acu noi am isprăvit ce-am avut de isprăvit şi ne putem întoarce acasă, că mai avem şi alte treburi !

Un vlăjgan, nemulţumit, îl înfruntă:

— Da noi cum rămînem, măi vere? Că doar nu ne-am ridicat noi numai ca să puteţi jugăni pe feciorul grecului!

— Cum, băiete, noi să vă învăţăm ce să faceţi dacă aţi scăpat de ciocoi? se înfurie Dragoş. Voi n-aveţi cap şi minte? Ori sînteţi copii de ţîţă?... Hai, nea Chirilă! Haideţi, măi oameni, care sînteţi din Amara, că noi om şti ce să facem şi nu i-om întreba pe dînşii!

— Aşa-i, aşa-i! făcură cîteva glasuri. Umblaţi sănătoşi, că nici noi n-om sta de pomană!

Totuşi, după ce se depărtară amăranii, rămaseră în curtea conacului, încurcaţi, încît unul chiar exclamă:

— Ce-a fost asta, măi creştini?

Apoi deodată, parcă s-ar fi mîniat că nu sînt în stare să facă nimic, începură să strige care de care, să înjure, să se îndemne:

— Puneţi-i foc, măi, ca la Ruginoasa!... Staţi, măi, să nu plecăm cu mîna goală!... De ce foc, fraţilor, mai bine să ne luăm fiecare, că-s pline hambarele!... Dumnezeu şi Maica Precista!... Hai, băieţi, nu pregetaţi!... Ce ţi-e frică, Ioane, că nu mai sînt boieri!

Unul năvăli spre ceardac unde slujnicile dereticau lăcrimînd. Ceilalţi, ca oile, năvăliră după el. Femeile fugiră în casă cu ţipete de spaimă. De pe uliţă soseau mereu alţi ţărani care prinseseră de veste că se strînge lumea la curte. Cei pătrunşi în casă se înverşunau lărmăluind şi spărgînd, ca şi cînd s-ar fi

luptat cu nişte duşmani de moarte. Cîte unul ieşea încărcat cu cine ştie ce lucruri care i s-au părut lui mai de preţ şi pleca să le ducă acasă, chiuind de mulţumire, grăbit să se întoarcă, să mai aleagă ceva pînă nu se prăpădeşte tot. Prin ogradă adulmecau cei veniţi în urmă, iar mulţi dădeau tîrcoale hambarelor. Conacul deveni curînd un furnicar de bărbaţi, femei, copii, toţi îngrijoraţi să nu le ia alţii înainte la împărţire...

În răstimp, avocatul Stavrat, după vijelia de pumni care-l ameţise de tot în primul moment, profitînd de vălmăşeala ce a urmat în jurul tînărului Platamonu, s-a furişat în casă şi de acolo, pentru că cunoştea suficient distribuirea ieşirilor (le studiase în aceste două zile tocmai în vederea eventualităţii care s-a realizat acuma), trecînd prin bucătărie, a ajuns în dosul clădirii, într-o curticică de serviciu. Deşi aiurit de lovituri şi tăvăleală, a avut prezenţa de spirit să nu se ascundă prin vreo dependinţă a conacului, cum îi trecuse întîi prin minte, ci a escaladat gardul de uluci dinspre grădina de zarzavaturi şi a pornit curajos peste cîmp să iasă în şosea, prin dosul caselor sătenilor. Niciodată n-ar fi crezut ca, la cincizeci şi şase de ani, să fie capabil de sforţări fizice atît de extraordinare. Nici nu-şi mai aducea aminte că sufere puţin de cord, că are un început de astmă, că medicul i-a interzis să alerge... Păşea ca un vînător de munte prin brazdele năclăite, prin ochiuri de bălţi, adus puţin de spinare, să nu-l observe cineva, asudînd şi cu un sentiment de fericire

care îi înnoia mereu puterile. În sfîrşit ultima casă ! Îl ispitea gîndul să se oprească, să răsufle şi să-şi usuce puţin năduşeala, dar îşi birui prudent lenea şi continuă marşul în diagonală, ca să se apropie de şosea. Deodată zări o trăsură. O recunoscu, începu să strige. Glasul i se pierdea în uruitul roţilor. Îl cuprinse o clipă deznădejdea. Dacă se va întîlni pe drum cu vreo ceată de ţărani ? Trăsura se depărta în galopul cailor.

„Ce tîmpiţi şi ţăranii ! îşi zise dînsul cu amărăciune. Se năpustesc asupra arendaşului să-l omoare şi pe urmă îl lasă să plece cu trăsura... Dacă ştiam, rămîneam şi eu pe loc şi nu mă mai chinuiam prin hîrtoapele astea !"

4

— Trebuie să plec numaidecît ! murmură Nadina necontenit, îmbrăcîndu-se cu o grabă desperată, ca şi cînd s-ar fi aprins casa. Unde mi-e pălăria ?... A, trebuie să plec !

Îşi adună micile obiecte de toaletă, şi ceasornicul şi cîteva mărunţişuri, le înfundă în poşeta de piele roşie cu monograma de aur. Trecînd pe lîngă oglindă, îşi aruncă ochii fără să vrea şi se înfioră văzînd o figură străină, parcă.

— O, săraca de mine ! bîlbîi pierdută. Şi toate astea numai pentru că... A, să plec repede, să...

Petre trecuse din vestibul în ceardac şi coborîse în curte unde, între timp, se mai adunaseră alţi lespezeni. Toader Strîmbu se hărţuia cu muierea lui Dumitru Ciulici din pricina Ilenei, care tot dădea să intre în casă, la cucoana ei, iar Toader îi tot aţinea calea, ba o dată i-a făcut şi vînt, de fata a început să bocească.

— Bine că vii, Petre, că erau să mă sfîrtice muierile ! zise Toader cu un rîs larg. Da ştiu c-ai stat şi tu, Petrică ! Ori nu te-a mai lăsat cucoana să ieşi cînd a dat de bine ?

— Ia taci, măi Toderiţă, nu te mai porcăi ! se încruntă flăcăul. Că doar eşti om, nu cîine !.. Am muştruluit-o eu de ajuns, n-ai grijă tu... Uite-acu pleacă şi ne lasă şi moşie, şi tot !

— Bună treabă ! făcură vreo doi lespezeni.

Toader Strîmbu însă se roşi deodată :

— Da ce, măi Petrică, aşa ne-a fost vorba ?... Apoi d-aia mi-am tocit eu picioarele pînă aci ?

— Dar tu ce vrei, Toderiţă ? întrebă Petre.

— Parcă ziceai că ne-a batjocorit destul şi...

— Pe tine te-a batjocorit, ori pe mine ?

— Dacă tu te laşi, treaba ta ! urmă Toader mai înfocat. Dar eu sînt văduv, mă, şi stătut şi... Na, Ilie, ţine-mi... adăugă brusc, întorcîndu-se către Ilie Cîrlan şi agăţîndu-i de braţ toporul. Că n-am să mă iau eu după alţii care...

Se repezi bodogănind în ceardac şi dispăru în casă. Ileana, îngrozită, apucă pe Petre de mînecă :

— Petrică, nu-l lăsa, că vrea s-o omoare !

— Dar fire-ar ai dracului dacă nu m-ascultă, mormăi flăcăul, stăpînindu-se. Că eu i-am spus şi...

În clipa cînd Toader pătrundea în vestibul, Nadina îmbrăcată, cu poşeta în mînă, ieşea din odaia de dormit. Zărind-o, ţăranul se îndreptă spre ea, zicînd cu o glumă batjocoritoare :

— Unde pornişi, porumbiţă frumoasă ?... Stai, dă-mi şi mie o guriţă !

Nadina ezită un fragment de moment, apoi ţîşni ca o săgeată în salon şi închise uşa cu cheia. Întărîtat, Toader, fără a mai încerca clanţa, puse umărul în uşă şi o împinse înlăuntru.

— Ajutor !... Ajutor ! ţipă Nadina cu ochii ieşiţi din orbite.

— Nu-ţi plac, cucoană, ai ? rînji Toader. Lasă, că tu îmi placi mie !

O trînti jos, îi ridică fustele-n cap. Cu o supremă sforţare Nadina mai răcni :

— Ajutor !... Ajutor !

— Nu zbiera, putoarea dracului ! mormăi ţăranul, înfigîndu-i mîinile în beregată.

Glasul Nadinei se stinse, parcă l-ar fi smuls din rădăcină...

Peste cîteva minute Toader Strîmbu reapăru în ceardac, cu poşeta Nadinei ascunsă în buzunarul sumanului, cu un rînjet de mulţumire pe faţă. Îşi luă toporul de la Ilie zicînd cu un glas hîrîit :

— Hai, du-te şi tu, Ilie, că poate să mai fie caldă !

Oamenii îl priveau cu o curiozitate speriată. Ileana însă izbucni :

— Aoleu, să ştiţi c-a omorît pe coniţa !... Ucigaşule ! Ucigaşule !

— Aoleu ! făcu şi Petre. N-oi fi făcut una ca asta, Toderiţă !

Toader Strîmbu răspunse liniştit :

— Ba a murit ca un pui de găină, zău aşa ! Cum am strîns-o niţel să nu urle, cum n-a mai suflat...

— Aoleu ! făcu Petre iarăşi, mai abătut... Rău ai făcut, Toderiţă, că de-acuma...

Ţăranul se uită la Petre, apoi la ceilalţi cu o mirare ce se schimba treptat în indignare şi în mînie. Pe faţa-i lătăreaţă, ţepile nerase de cine ştie cînd se burzuluiau, ochii mici, înfundaţi în cap, însîngeraţi, scînteiau ca doi cărbuni aprinşi peste care suflă un vînt năprasnic. Începu să urle ca o fiară scoasă din minţi, mişcîndu-se de ici-colo, parcă ar fi călcat cu tălpile goale pe jăratic, gîngăvind şi spumegînd :

— Da ce-i dacă a murit ?... Dar muierea mea cum a murit de nemîncare cu zilele şi că nici n-am putut-o duce la doftor ? Sărit-a vreun ciocoi că de ce-a murit nevasta lui Toader Strîmbu ? Că şi azi mai sînt dator şi la oameni, şi la popa pentru înmormîntare, şi-s cu copilaşii flămînzi, şi-s fără o palmă de loc, şi-s stors de vlagă, şi muncesc pînă-mi sar ochii, şi n-ajung să-mi hrănesc copiii... Şi voi vă supăraţi că i-am făcut de petrecanie în loc să săriţi cu toţii s-o scuipaţi, aşa moartă, că ea de bine şi de huzureală a venit, să nu ne lase nouă pămîntul şi să-l dea la ciocoii ei... Dar eu îi omor pe toţi... care-mi pică în drum îi dau cu

toporul... să nu mai rămîie picior de ciocoi, să le piară viţa şi sămînţa!

Învîrtea toporul deasupra capului... Glasul răguşit avea izbucniri de trîmbiţă spartă:

— Destul am răbdat şi-am suferit... Acu vreau să mă răcoresc!... Trebuie să beau sînge de ciocoi, altfel îmi ard bojocii!

Se repezi cu toporul la ferestrele conacului. Geamurile şi cercevelele se risipiră ţăndări, pe rînd. Ceilalţi ţărani, molipsindu-se îndată de furia lui distrugătoare, se năpustiră şi ei, cu ce le cădea în mînă, să spargă ori să dărîme ceva. Muierea lui Dumitru ţipa şi-şi smulgea părul că-i vor prăpădi şi lucruşoarele ei; în aceeaşi vreme Ileana dădu fuga în casă, să vadă şi ea ce s-a întîmplat cu coniţa Nadina. Pavel Tunsu ochise dintru început automobilul. Descoperise într-o magazie un tîrnăcop, se apucă să izbească în maşină cu atît mai mînios, cu cît nu izbutea să sfărîme destul de iute şi de vizibil. Cînd însă băgă de seamă că a spart rezervorul de benzină, lăsă jos tîrnăcopul, smulse o mînă de fîn din podeţul de lîngă şopron, făcu un şomoiog, se scotoci prin buzunare pînă găsi un chibrit, aprinse binişor fînul, aşteptă niţel să ardă cu flacără şi pe urmă îl aruncă sub automobil, pe băltoaca ce se scursese între timp. O flacără albăstruie învălui deodată maşina, se ridică pînă la acoperişul de şiţe, se prelinse în podurile cu fîn de alături. În cîteva clipe acareturile erau cuprinse într-un nor uriaş de fum, din care ţîşneau limbi galbene în răsuciri neliniştite.

— Foc!... Foc! izbucniră oamenii cu o bucurie sălbatică.

— Uiuiu, cum îmi încălzeşte inima! răcni Toader Strîmbu cu faţa jilavă de sudori, alergînd spre acareturile aprinse, parc-ar fi vrut să se arunce-n foc.

Lîngă cerdac, Petre Petre rămăsese zăpăcit, uitîndu-se ca prin vis la lumea ce viermuia prin curte. Numai într-un tîrziu văzu că nici Matei Dulmanu nu s-a clintit din loc.

— Măi Petrică, ia să scoatem pe cucoana din casă, că dă focul peste dînsa şi-ar fi mare păcat să ardă în flăcări...

— Că bine zici, nea Matei, aprobă repede Petre. Că oamenii şi-au pierdut de tot minţile!

Tocmai atunci Ileana ieşea din casa primejdiilor, ţinînd în braţe pe Nadina, învălită într-un cearşaf alb.

5

Drapelul părea în doliu. Cînd veni, joi dimineaţa, pe la zece, la redacţie, Titu Herdelea nu văzu nici măcar pe Roşu la faimosul birou încărcat de ziare. Află, ce-i drept, că a fost şi a plecat adineaori, lăsînd vorbă că se întoarce într-o jumătate de oră.

Tînărul Herdelea întîrziase pentru că trecuse pe la Interne, la Modreanu, după informaţii despre Argeş, cum promisese ieri lui Grigore Iuga. N-a aflat nimic. De altfel aseară Grigore a vorbit la telefon

cu directorul prefecturii de la Piteşti, care i-a spus că prefectul Boerescu e tocmai prin judeţ şi e aşteptat să sosească în cursul nopţii, că deocamdată e linişte şi nu s-au semnalat nicăiri tulburări, deşi pericolul contaminării e mare din pricina vecinătăţii cu nebunia din Teleorman. Titu l-a căutat ieri toată după-amiaza şi de-abia seara l-a găsit la Predeleanu. Grigore s-a scuzat cu gluma că, totdeauna cînd vrea să-l găsească sigur, să întrebe întîi la casa Predeleanu, fiindcă în vremea din urmă mai mult stă aici decît acasă. Herdelea a zîmbit ; cam observase el că, în afară de prietenia lui Predeleanu, ochii frumoşi ai domnişoarei Olga Postelnicu nu sînt chiar străini de asiduităţile tînărului Iuga.

Pe Gogu Ionescu l-a întîlnit ieri după prînz. Şi el telefonase la Piteşti. Era mai abătut şi avea ochii mereu umezi, parcă o presimţire i-ar fi ros sufletul, oricît încerca Eugenia să-l liniştească.

Fireşte, Titu Herdelea îşi împărţise timpul aşa încît să fie acasă la cinci, cînd trebuia să vie Tanţa. A venit foarte punctual, şi s-au îmbrăţişat, şi au plîns puţin amîndoi de bucuria revederii. Lucrurile importante pe care i le prevestise în scrisorică nu prea aveau importanţă. Că Jenică s-a despărţit de doamna Alexandrescu a treia zi după ce s-a mutat Titu, că nu i-a cerut el să îndepărteze pe Titu, ci doamna Alexandrescu a vrut să-i rămîie camera, pentru că pe Mimi a izgonit-o definitiv bărbatul ei, că doamna Alexandrescu a căutat să facă scandal, că a venit la ei şi s-a certat cu toţi foarte urît, chiar Tanţei i-a

strigat în gura mare că s-a tăvălit cu chiriaşul ei, că totuşi Jenică a rămas bun despărţit de ea şi s-a logodit îndată cu fata subdirectorului, că de altfel Jenică s-a purtat ca un adevărat cavaler, dezminţind energic ocările Lenuţei faţă de părinţii lui... Titu Herdelea a ascultat cu mult interes toate acestea, întîi fiindcă i le spunea Tanţa şi apoi pentru că tot ce-o privea pe ea îl pasiona în realitate mai mult ca orice. Înduioşat, îi mărturisi că, dacă ar avea o situaţie materială cît de cît asigurată, mîine ar lua-o de nevastă şi că, în orice caz, ea tot a lui trebuie să fie pentru totdeauna. Iar drept legămînt, de aci încolo, în loc de alte mîngîieri, are să-i zică numai „mireasa mea"...

— Venişi, puiule ? Bravo ! murmură Roşu intrînd şi găsind pe Titu cu nasul în jurnale. Va să zică gata, ai ?... După amiazi avem guvern nou !

Şi după ce mai răsfoi cîteva gazete :

— Ai văzut cum au schimbat macazul onorabilii ?... Acuma nu mai e vorba de lupta sfîntă a ţăranilor. Acuma sînt numai tulburătorii ordinii publice împotriva cărora trebuiesc mijloace energice de represiune. Nu ţi-am proorocit eu toate astea de-acum trei săptămîni, puiule ? Dar să vezi curînd-curînd cum o să puie şi tunurile în bătaie ca să sugrume lupta sfîntă pe care au glorificat-o pînă ieri ! Nu observi ? I-au dat zor cu „lupta sfîntă" şi cu „să nu curgă o picătură de sînge românesc" exact pînă ieri, adică pînă în ceasul cînd au fost siguri că vin la putere. Ceea ce înseamnă că au dat foc ţării cu premeditare şi fără nici un scrupul, căci ruina ţării, pentru

ei, n-are importanţă, ci numai acapararea guvernului, chiar al unei ţări ruinate... Degeaba, sînt odioşi, amice ! Eu nu fac politică şi-mi sînt indiferente partidele cu aşa-zisele lor ideologii, dar ăştia sînt îngrozitori !

Zbîrnîitul telefonului îi întrerupse indignarea :

— Alo !... Da, da, Drapelul !... Domnul Herdelea ? Aici... Poftim !

Era Gogu Ionescu care cerea ştiri noi, pentru că azi i-a fost imposibil să mai vorbească la Piteşti. Titu îi promise că va trece de la Modreanu pe la dînsul.

— De, bieţii oameni, se frămîntă şi suferă pentru că domnii ăştia au vrut cu orice preţ să ia guvernul ! zise secretarul de redacţie iar, parcă întreruperea l-ar fi întărîtat. Şi cîţi o să mai sufere, şi cît sînge are să mai curgă ! Că ăştia vor ucide pe ţărani cu aceeaşi dezinvoltură cu care i-au îndemnat la răzmeriţă ! Ba, te asigur, că vor găsi chiar instigatori ai dezordinilor. Evident nu pe ministrul care a proclamat lupta sfîntă. Nu, dragă ! Pe tine, pe mine, pe vreun învăţătoraş sau preot care nu e în partidul lor, pe vreun socialist...

Iar întrerupse telefonul. Grigore Iuga anunţa că va trece să ia pe Titu, să meargă împreună la Interne. Apoi mai bine de o oră şi jumătate Roşu îşi revărsă asupra docilului redactor toată înţelepciunea-i politică.

Deşi extrem de hărţuit, mai ales cu schimbarea guvernului, Modreanu primi pe Grigore Iuga cu mare afabilitate, îi reaminti întîlnirea din tren şi palavrele lui Rogojinaru şi pe urmă spuse că i-a parvenit azi-dimineaţă o notă telefonică de la Piteşti cum că în

cursul nopţii s-a semnalat incendierea de către ţărani a unui conac în sudul judeţului, cătunul Ruginita sau Ruginoasa, nu s-a putut recepta exact numele fiindcă prefectul, care telefona personal, era foarte agitat şi morfolea vorbele. Modreanu adăugă că, pentru a avea desluşiri complecte în privinţa Argeşului, a chemat el acum vreo oră Piteştii şi a vorbit cu prefectul, care i-a comunicat că legătura telefonică şi telegrafică cu partea de jos a judeţului ori s-a deranjat, ori a fost distrusă, aşa că nu are nici o informaţie mai nouă pînă ce îi vor sosi prin eventuali curieri. Prefectul a mai subliniat că ştirea despre arderea cătunului Ruginoasa a raportat-o cum a primit-o şi el telefonic de la Costeşti, cu toate că el personal n-o crede exactă, poate să fi fost vreo farsă de prost-gust, deoarece dînsul numai azi-noapte a sosit din judeţ şi a constatat tocmai în regiunea respectivă ordine perfectă.

— Prefectul dumneavoastră e o persoană foarte distinsă, dar de un optimism excesiv de robust ! surîse Modreanu.

Grigore Iuga îi mulţumi călduros. Mai vorbiră două minute despre schimbarea guvernului. Tînărul Iuga spuse că pentru postul de prefect la Argeş ar fi desemnat prietenul său, avocatul Baloleanu ; cel puţin el o ştie de la Baloleanu însuşi. Modreanu cunoştea, fireşte, pe Baloleanu şi socotea că ar fi un prefect eminent, tocmai pentru vremurile acestea tragice...

Pe drum Grigore comunică lui Titu că, dacă întradevăr va fi numit Baloleanu, va pleca şi el neapărat

spre Amara în tovărăşia noului prefect. Mărturisi că e foarte îngrijorat de soarta bătrînului. Oprindu-se în faţa Teatrului Naţional, pe trotuar, Grigore Iuga îşi consultă ceasornicul şi şopti cu o tristeţe amară în glas :

— Douăsprezece şi jumătate... Doamne, Doamne, ce-o fi acuma la Amara ?

6

Pînă la amiază toată Amara ştia isprăvile celor ce plecaseră de dimineaţă la Lespezi şi la Gliganu. Fireşte, trecînd din gură-n gură, întîmplările se umflau. Astfel se povestea că au fost jugăniţi amîndoi grecii, şi bătrînul, şi feciorul, că pe grecoaică a omorît-o cu securea un om din Gliganu şi că avocatului din Bucureşti i-au tăiat limba ţăranii şi apoi l-au izgonit din sat, desculţ şi numai în izmene. La Lespezi toţi bărbaţii şi-au bătut joc întîi de cucoana cea frumoasă, pe urmă Toader Strîmbu i-a sucit gîtul ca unui pui de găină şi a azvîrlit-o în foc, iar Pavel Tunsu a bătut pe neamţ pînă l-a lăsat mort lat... Totuşi ţăranii s-au întors mai mult răsfiraţi, nu grămadă cum porniseră, şi de aceea nu s-a prea băgat de seamă cînd au trecut spre casele lor. Numai Pavel Tunsu a trecut chiuind ca un nebun şi pe Toader Strîmbu l-ar fi văzut cineva cu o traistă grea în spinare despre care alţii au aflat c-ar fi fost plină cu galbeni şi giuvaiere luate de la cucoana omorîtă.

Primarul Ion Pravilă lăsase azi pe secretar la cancelarie, iar el stătu pe-acasă. Ştia toate cîte se petreceau în sat, dar nu voia să se mai amestece în nici un fel. Aflase că sînt unii oameni care şi-au pus în gînd să-l bată măr şi să-i aprindă casele din ură că i-ar fi năpăstuit cîndva. Şi din pricina asta socotea cuminte să-i lase pe săteni să-şi facă mendrele, cum îi taie capul. De ce să-şi primejduiască dînsul viaţa şi averea dacă lumea s-a smintit ? O să-i dezmeticească curînd-curînd stăpînirea şi atunci se vor căi amarnic. Pînă atunci el trebuie să joace cu lupii, ca să nu-l sfîşie.

Secretarul Chiriţă Dumitrescu, plictisindu-se singur în toată cancelaria, a chemat înlăuntru cele două străji şi dezbătea cu ele întîmplările. Dezaproba şi dispreţuia sălbăticiile ţăranilor, şi lua partea boierilor cu entuziasm, considerîndu-se făcînd parte din boierime. Avea oglinjoara pe birou şi vorbind îşi arunca deseori ochii să se admire sau să-şi mai aranjeze gulerul şi cravata...

De la curtea Iuga pînă la jandarmerie, după întoarcerea de la Ruginoasa şi întrevederea cu bătrînul Miron, primarul a avut de dimineaţă o mică ciocnire amicală cu Boiangiu, fiecare căutînd să treacă asupra celuilalt atribuţiile poliţieneşti şi menţinerea ordinii în sat. La despărţire, Pravilă a declarat că el se spală pe mîini, că nu mai are nici o putere. Plutonierul i-a răspuns cu o înjurătură în general şi apoi cu observaţia acră că numai la greu e bun jandarmul, încheind ameninţător :

— Să nu mă scoateţi pe mine din ţîţîni, că pe urmă vă împuşc pe toţi ca ciorile, mama voastră de ţopîrlani !

Boiangiu îşi făcea curaj în afară, dar în sineşi era pierit rău. Deocamdată socotea să se mai odihnească puţin, fiindcă azi-noapte de-abia apucase a aţipi cînd l-au sculat, şi acum se simţea frînt de somn. Unde să mai aibă răgaz de odihnă ? A trebuit să se certe vreun ceas cu Didina, de era gata-gata s-o bată dacă nu sărea caporalul. Pe urmă a aflat despre plecarea grupului de ţărani spre Lespezi, desigur nu cu gînduri paşnice. Pe urmă au venit veştile despre isprăvile oamenilor. Şi în sfîrşit Lazăr Odudie, vătăşelul arendaşului Cosma, adineaori, speriat, că o seamă de oameni dau mereu tîrcoale conacului şi că i-e frică să nu-i puie foc.

Între timp, după ce a isprăvit cearta cu nevastă-sa, a ţinut un fel de consiliu de război cu toţi patru jandarmii. Pentru că sînt puţini trebuie să se prefacă a ignora dezordinile din satele vecine, care s-au petrecut sau care se vor petrece. Chiar în Amara vor închide ochii faţă de abaterile mai mici, cum au şi făcut de altfel de vreo cîteva zile de cînd se frămîntă mai stăruitor lumea, dar vor împiedeca cu energie devastările sau incendiile. În caz de nevoie, întreg postul va ieşi complet înarmat ca să facă impresie mai puternică. Armele însă nu vor fi încărcate, ci se vor încărca la faţa locului, de asemenea pentru a speria mulţimea. Dacă, Doamne fereşte, s-ar ajunge să fie silit a comanda foc, prima oară vor trage peste capetele oamenilor şi numai cînd nici asta n-ar avea rezultatul dorit, se va trage în plin. În aşteptare, nimeni nu mai părăseşte postul şi toţi vor fi pregătiţi pentru orice eventualitate cu echipamentul şi armamentul la îndemînă.

— Măi Odudie, măi — zise Boiangiu vătăşelului reclamant — ia seama, că vouă acuma numai a revoluţii vi se năzare cum vedeţi doi oameni stînd de vorbă, aşa de viteji sînteţi, măi Odudie !

— Dom'le plutonier, eu nu mai răzbesc cu oamenii ! făcu Lazăr Odudie resemnat. Matale să faci ce vrei, dar eu a trebuit să-ţi spun, că pe urmă, cînd s-or întoarce boierii, să nu mă ia pe mine la rost că n-am purtat de grijă avutului dumnealor...

Plutonierul trimise mai tîrziu pe jandarmul Bogza, care era mai dezgheţat, să constate situaţia reală. Bogza aduse veşti mai rele. Conacul propriu-zis încă n-a fost atins, dar încolo e haram şi oamenii cară fără sfială cu sacii şi cu tîrnele porumb, fasole, grîu, ce se găseşte. Au venit mulţi şi din Vaideei la împărţeala pe tăcute. Toate hambarele au fost sparte încă de azi-noapte. Un argat i-a spus că pîndarii arendaşului sînt cei mai înverşunaţi şi că tocmai ei ar fi chemat lumea la pradă. De fapt, chiar Odudie pare a se fi înţeles cu ţăranii, că lui nu-i pasă ce fac dînşii cu hambarele şi cu celelalte, numai de conac să nu s-atingă, dar acuma a prins de veste că oamenii umblă să dea foc conacului, sau măcar să-l strice şi de aceea a venit să reclame. Acolo totuşi nu e multă lume, căci fiecare ia ce doreşte şi pleacă. În bătătura

cîrciumii însă sînt vreo cincizeci, poate şi mai mulţi, care stau de vorbă sau complotează.

Boiangiu se încruntă. Va să zică nu se astîmpără de loc ţopîrlanii ? Totuşi, prudent, hotărî să-i lase în pace. Dacă nu fac tărăboi, de ce să-i stîrnească ?

Peste mai puţin de jumătate ceas, un jandarm, care stătea prin ogradă, năvăli în biroul şefului, raportînd cu sufletul pe buze :

— Dom' plutonier, foc !... Arde conacul !

Şeful ieşi speriat afară. Da, în direcţia conacului lui Cosma Buruiană bolboceau nori groşi de fum. Nu mai putea rămîne nepăsător. Ar risca să fie trimis în judecata Consiliului de Război dacă s-ar afla, şi s-ar afla cu certitudine, că jandarmii nu s-au mişcat nici cînd ţăranii au pus foc conacului. Dădu cîteva ordine şi se echipă repede şi dînsul, în vreme ce Didina striga, frîngîndu-şi mîinile :

— Silvestre, Silvestre, ia seama, să nu te omoare !

Boiangiu era calm. Se stăpînea. Îşi zicea că mare lucru n-are să fie nici acuma. Doar să patruleze puţin, să facă act de prezenţă. Nu vrea să aţîţe pe ţărani, ci să-i liniştească. Nu va lua cunoştinţă că focul a fost pus, ci va proceda ca şi cînd ar fi un incendiu oarecare... Mai tîrziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia şi se va răfui cu toţi zurbagiii de azi.

În colţul cîrciumii, la încrucişarea spre conac, uliţa era cuprinsă de ţărani. Plutonierul, în fruntea celor patru jandarmi, se apropia cu paşi rari, cu o figură deschisă şi puţin surîzătoare, ca să le arate că nu

vine cu intenţii duşmănoase. Ţăranii tăceau şi îi priveau parcă cu indiferenţa cu care privesc îndeobşte pe trecătorii străini. Numai cînd jandarmii ajunseră la doi paşi, le făcură atîta loc cît să se strecoare prin mulţime. Boiangiu întrebă în glumă :

— Da ce, băieţi, nu ne lăsaţi să trecem ?

— Apoi ce să mai treceţi, că arde el şi singur ! strigă un glas batjocoritor.

Plutonierul se făcu a nu pricepe batjocura şi se opri în mijlocul lor, zicînd :

— De ars văd eu că arde, dar noi trebuie să ne facem datoria ! Ori tu zici că nu, măi Serafime ? adăugă către Serafim Mogoş, care se afla chiar în faţa lui, întunecat şi dîrz.

Mogoş dădu din umeri, fără a răspunde. În locul lui glăsui Trifon Guju :

— Datoria matale lasă c-o ştim noi... E uşor să baţi oamenii cînd ai puterea în mînă, să-i chinuieşti !

— De, dacă aşa e slujba, Trifoane ! făcu Boiangiu tot împăciuitor, mai ales înţelegînd că ţăranii umblă să-l întărîte.

— Dar tu ai gustat din papara asta, ori nu ? bufni deodată Serafim Mogoş. Ca să-ţi arăt eu cum e, soarele, şi anafura, şi...

Îi cîrpi, una după alta, fulgerător, două palme zdravene pe obraji. Boiangiu nici nu mai avu timp să se dumerească. Într-o clipire loviturile îl copleşiră din toate părţile. Văzu ca prin vis că Trifon Guju i-a smuls puşca de pe umăr. Îşi ferea capul,

lăsîndu-l pe piept și instinctiv nu căuta decît să scape din mijlocul mulțimii. Țăranii urlau și loveau. „Dă bine, mă !" „Arde-l !" „Fugi ! Fugi !" În spate auzea glasurile jandarmilor, spăimîntate : „Nu da !" Se avîntă cu capul înainte să-și croiască o trecere. Iureșul ținu numai cîteva minute. Cu toată răpăiala de pumni, Boiangiu izbuti să înainteze și simți curînd că s-a rărit mulțimea după rărirea loviturilor ce le primea. În urma lui încăierarea continua însă cu aceeași furie, parcă țăranii n-ar fi băgat de seamă că el s-a smuls dintre dînșii.

— Fugi !... Fugi ! răsunau împrejurul lui glasurile batjocoritoare.

Fără să-și dea el seama, picioarele ascultau singure îndemnul și alergau mîncînd pămîntul. Alți pași tropoteau în urmele lui. Ar fi vrut să vadă cine sînt, dar îi era frică să se uite înapoi. Strigătele continuau. După cîteva clipe de goană zări la dreapta o poartă deschisă larg. Recunoscu casa lui Marin Stan. Dădu buzna pe poartă, trecu prin ogradă spre grădină. Un cîine încercă zadarnic să-i ație calea hămăind cu mare furie. De-abia între pomii din dosul casei își încetini fuga și întoarse capul. După dînsul veneau cu aceeași iuțeală desperată cei patru jandarmi, la intervale care arătau în ce ordine au scăpat din încăierare. Toți patru erau fără arme, ca și șeful, iar doi în capul gol, pierzîndu-și capelele pe cîmpul de luptă. Țăranii victorioși, ajungînd în dreptul casei, se opriră și numai de acolo huiduiau și înjurau, arătîndu-și pumnii și învîrtind puștile rămase în mîinile

lor. Mai liniștit oarecum, după ce a constatat că subalternii îl urmează, plutonierul întoarse iar spatele oamenilor care vociferau și continuă retragerea prin grădini, într-un ritm mai cumpătat, gîndind că se va uni cu trupa la adăpost și zicîndu-și, pe măsură ce se reculegea :

— Noroc că n-au fost încărcate armele, altfel tîlharii ne omorau !

Pe cînd jandarmii dispăreau, pipăindu-și cucuiele și coastele, țăranii comentau bătălia cu rîsete și glume, cu sudălmi și ocări. Trifon Guju bălăbănea o pușcă în aer, și chiuia, și striga cu o vioiciune ce nu se potrivea de loc cu fața lui morocănoasă :

— Acu-i acu, fraților !... Acu-i acu !

Vestea izgonirii jandarmilor se răspîndi repede dintr-un capăt la altul al satului, împrăștiind o bucurie, parcă tuturor li s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă. Băiețelul cel mai mic al Smarandei, care se nimerise prin preajma cîrciumii și văzuse bătaia, goni într-un suflet pînă acasă și începu din ogradă :

— Nea Petrică ! Mamă ! I-au alungat... pe jandarmi... oamenii... și i-au bătut... și...

Petre venise de la Lespezi mai demult și nici nu mai ieșise din casă. Era bosumflat și tăcut, ca și cînd ar fi băut numai fiere. De-abia a schimbat două vorbe cu maică-sa și nici nu a vrut să mănînce. Bombăni cu imputare :

— Bine că s-au dus dracului, că n-au fost buni la nimic !

7

Pe la ora şase Bucureştii răsunau de strigătele ţigănuşilor :

— Ediţie specială !... Noul guvern !... Manifestul către ţară !

Grigore Iuga, de cînd se întorsese de la ţară, mînca în fiece seară la Predeleanu. I-ar fi fost peste putinţă să stea acasă cu mătuşă-sa Mariuca, să-i asculte fleacurile clevetitoare, sau pe la restaurante, ori la club cu prieteni care pînă ieri mureau de dragul ţărănimii şi propovăduiau împărţirea moşiilor, cu gîndul ascuns că tot nu se va întîmpla şi cu mîndria că totuşi pot părea drept spirite înaintate, iar azi reclamau vehement să fie rase cu tunul toate satele care s-au revoltat şi ţăranii să fie bătuţi pînă la sînge, toţi, fără excepţie, ca să servească de pildă şi să nu mai îndrăznească nici pe viitor să ridice capul niciodată. Cu Victor se înţelegea, ca totdeauna, şi apoi găsea la ei o atmosferă care-i era necesară mai ales acuma, cînd tatăl său sta singur la ţară în primejdie, iar el aici fără nici o posibilitate de a-i sări în ajutor.

Mergînd, strînse toate ediţiile speciale, să le citească şi să le comenteze împreună cu Victor. Pe el nu-l interesa compoziţia guvernului, ci manifestul în care se zvonea că vor fi anunţate mari reforme care vor opri imediat agitaţiile ţăranilor, fără să fie nevoie de represiune armată.

Pînă la masă avură timp să răsdiscute toate măsurile cuprinse în manifest, fără a se putea pune totuşi

de acord. Predeleanu socotea că guvernul debutează excelent şi că manifestul e o ramură de măslin în mîna celor ce vor fi trimişi să liniştească pe ţărani. Mai mult nu se putea promite, îndeosebi sub presiunea tulburărilor. Grigore credea dimpotrivă că pentru lumea satelor răsculate reformele promise vor părea o batjocură. Oamenii vor pămînt, au dat foc şi au făcut cruzimi, ca să rămîie stăpînii pămîntului, iar guvernul nou vine şi, în loc de pămînt, îi scuteşte de nişte taxe, le făgăduieşte să le arendeze lor moşiile statului, să uşureze învoielile cu boierii şi alte asemenea lucruri, care ar fi fost foarte bune înainte de izbucnirea răzmeriţei, pe cînd azi...

— Eu am fost la Amara numai acum cîteva zile şi am pipăit pulsul ţăranilor ! urmă Grigore. Cu vreo lună înainte umblau şi se zbăteau să cumpere moşia Babaroaga. Azi nici prin gînd nu le mai trece aşa ceva. Azi pretind foarte simplu să li se împartă toate moşiile. Şi acestor oameni vrei dumneata să le duci acuma pe tavă făgăduieli de scutiri de taxe ?... Ridicol !

— Ei, bine, atunci va trebui să intervie forţa, ca să-i potolească întîi, iar pe urmă, cînd se vor dezmetici, vor pricepe şi ei însemnătatea măsurilor ce s-au luat în favoarea lor ! zise Predeleanu senin.

— Da, aşa ! aprobă tînărul Iuga. Să nu umblăm cu ipocrizii ! Ţăranii s-au revoltat — să iasă armata să-i pedepsească. Punct. Reformele se discută cu oameni sănătoşi, nu cu bolnavi sau cu exaltaţi. Manifestul e o ipocrizie în plus, de aceea mă supără. Po-

tolirea răscoalei nu se poate face fără vărsare de sînge. În loc să tragă cu gloanțe direct în răsculați, guvernul trage întîi în vînt, cu manifestul, ca să se poată spăla pe mîini mai tîrziu că n-a vrut vărsare de sînge, dar... Un bizantinism ieftin, care va exaspera pe nenoriciții de țărani și va face să se cheltuiască mai mult sînge.

Tecla le interzisese să discute la masă despre răscoale și politică. Vorbiră aproape numai despre Miron Iuga. Doamna Predeleanu observă într-un rînd :

— Numai cînd îmi închipuiesc că Victor ar putea fi singur la țară în zilele astea, parcă îmi vine să înnebunesc !

Grigore Iuga aruncă o privire spre Olga. Tocmai atunci Predeleanu întrebă :

— Apropo, Grigoriță... Să mă ierți dacă sînt poate indiscret sau, știu eu, nedelicat. Am auzit că nevasta-ta...

— Fosta ! rectifică Grigore repede, roșind.

— Da, fosta ta nevastă ar fi plecată acuma la țară... Adevărat ? Fiindcă ar fi ceva...

— Nu știu ! murmură tînărul Iuga, întunecîndu-se. Pentru mine e moartă de mult.

8

Logofătul Bumbu ținea în curent pe bătrînul Iuga cu cele ce se petreceau în sat, cum îi poruncise. De azi-dimineață, de cînd a aflat despre Ruginoasa, boierul l-a chemat de cîteva ori, luîndu-l cu aceeași întrebare :

— Ei, ce ispravă au mai făcut oamenii noștri ?

Bumbu i-a ascuns numai uciderea Nadinei de teamă să nu se încăpățîneze și să plece la Lespezi să se convingă. Cînd l-a întrebat de soarta cuconiței, a răspuns că n-a auzit nimic, dar probabil că nu mai este în sat. Iuga a exclamat bucuros.

— Evident. Nici n-avea ce să caute ea aici acuma. Bine c-a avut automobilul, să o poată șterge la timp, altfel cu oamenii noștri cine știe ce batjocură i se putea întîmpla...

După cină, bătrînul a ieșit în curte, singur, ca în toate serile bune, să facă puțină mișcare înainte de a se culca. Cerul era curat, vînăt-închis, cu stele tremurătoare ca niște picături de rouă. Răcoarea primăverii îi înviora pașii. Ocoli clădirea cea nouă pe aleea prunduită, curățată proaspăt, merse spre poarta cea mare dinspre uliță. Printre copacii parcului vedea în față, aproape, parcă numai la cîțiva metri, focul ce mistuia conacul lui Cosma Buruiană. Ardea potolit, fără flăcări mari, cu o roșeață ce păta văzduhul. Era ora zece. Furia incendiului se mulcomise, ca și gălăgia țăranilor, care se auzise pînă aici în liniștea amurgului. Satul dormea, parcă toate cîte se întîmplaseră în cursul zilei ar fi fost în vis. Numai lumina focului dovedea că n-a fost vis... În stînga, mai departe, altă pată roșie pe cer. Acolo a ars și arde conacul din Lespezi, dacă nu și cel din Gliganu. Chiar și în dreapta, spre Ruginoasa, mai stăruia o undă roză. Ce mai ardea ardea tihnit, fără grabă, cum se cuvine cu rămășițele.

„Niciodată n-aş fi crezut că oamenii mei să fie cei mai ticăloşi, ca tocmai ei să ducă la vecini ticăloşia şi să-i învețe neomeniile ! îşi zise Miron Iuga, oprindu-se o clipă lîngă poartă. Toate silințele mele cu ei n-au folosit nimic ! Degeaba, țăranul e destinat să rămîie sălbatic pînă la sfîrşitul lumii."

Se întoarse, ocoli casa pe dincolo, trecu pe lîngă clădirea veche în grădina mare din dos, unde nu erau arbori şi se deschidea o vedere mai largă. În suflet îi picura tristețea din ce în ce mai apăsătoare. Pînă azi-dimineață, în ciuda tuturor întîmplărilor şi zvonurilor, a fost convins în adîncul său că oamenii lui vor sta liniştiți, chiar dacă de jur împrejur toate satele s-ar răscula. Se simțea atît de înfrățit cu ei prin toată viața sa şi a înaintaşilor săi, încît i se părea peste putință ca țăranii să nu aibă instinctul aceleiaşi frății.

„Ar fi trebuit să mă duc totuşi la Ruginoasa să-i dojenesc ! îi fulgeră iar prin creier gîndul care-l frămîntase toată ziua şi pe care-l înlăturase mereu. Te pomeneşti că țăranii vor crede că mi-a fost frică şi..."

Ajunsese la marginea grădinii, unde începea ogorul. Conacul rămăsese în urmă. Felinarele din curte pîlpîiau galben de departe, ca nişte sfioase candele de veghe. Se opri şi se întoarse pe loc să mai vadă cum ardea conacul lui Buruiană. Bătrînul avu subit o strîngere de inimă. Privind de aici, focul părea că mistuie chiar propriile-i clădiri. Pata roşie pe cer era mai sîngeroasă şi pe ea se zugrăveau contururile conacului Iuga ca nişte ruine arse şi încă fumegînd. Gîndul i se risipi. Altele îi luară locul, înăbuşite însă de ele :

„Asta nu se poate !"

La stînga se desluşea mai bine incendiul de la Lespezi, parcă s-ar fi apropiat şi s-ar fi înviorat. Între cele două focuri însă bătrînul Miron descoperi o nouă rană purpurie pe orizont, mărindu-se văzînd cu ochii şi înălțîndu-se pe cer.

— Într-acolo vine Cantacuzu... Va să zică şi la căpitanul Grădinaru au început ! murmură privind cu atenție şi examinînd limbile de flăcări ce se îngroşau.

Învîrtindu-se spre stînga în direcția Babaroaga şi Vlăduța, adăugă în sine :

„Colonelul văd că a scăpat pînă acuma..."

Spre Curteanca însă, mai la stînga, ardea conacul lui Popescu-Ciocoiu, apoi în jos, pe valea Teleormanului, conacul generalului Dadarlat la Humele şi al lui Ioniță Rotompan la Goia.

„Ei, săracul Ioniță ! îşi zise Miron. Şi pe dînsul l-au prădat..."

Focul de la Goia apărea, de unde privea bătrînul, alături de Ruginoasa, dar mult mai viu, semn că începuse mai recent.

Alte învolburări de flăcări se zăreau mai jos de Ruginoasa, poate la Orodelu sau la Izvoru. Apoi altele deasupra pădurii Amara, poate la Dumbrăveni...

„Pretutindeni, pretutindeni foc şi prăpăd ! se gîndi Miron, ajungînd iarăşi cu fața spre conacul său, după ce făcuse pe loc înconjurul orizontului. Am rămas ca o insulă."

Noaptea înnegrise văzduhul complect. Nici o adiere şi nici un zgomot pe întreg cuprinsul. Bătrînul nu au-

zea, în tăcerea profundă ce-l împresura, decît propria-i respirație, care părea aspră ca un horcăit. Și de jur împrejur, focurile mute ca plăgile unui trup uriaș răstignit pe pămînt, din care se înalță aburii roșii, cutropind întreg văzduhul.

Stînd nemișcat în întuneric, Miron Iuga simți o înfiorare, parcă s-ar fi lăsat brusc un val de frig. Porni înapoi cu ochii la conacurile lui, deasupra cărora se zvîrcoleau luminile focului. Și iar murmură dîrz :

„Asta nu se poate !“

C a p i t o l u l X

SÎNGELE

I

În zorii zilei de vineri, țăranii din Amara se sculară fiecare cu grija să nu-i ia ceilalți înainte. Unii mai sîrguitori au cărat pînă noaptea tîrziu de la conacul arendașului ce-au putut mîntui din flăcări. Barem Pavel Tunsu s-a bătut, de erau să se omoare, cu Iacob Mitruțoiu, din pricina unui juncan pe care pusese mîna să-l ia acasă și de care pîndarul zicea că-i al lui, că l-a ochit mai bine de o săptămînă, cum poate mărturisi și Zamfir Chelaru... Cînd a izbucnit focul s-au bucurat grozav toți, dar pe urmă le-a părut rău că l-a pus cine l-a pus înainte de-a fi adunat ce era folositor, mai ales după ce au scăpat de grija jandarmilor. Acuma s-au prăpădit degeaba atîtea bunătăți în flăcări. Și tocmai cei săraci s-au ales cu mai puțin, că ei întîi n-au îndrăznit și cînd au îndrăznit nu mai aveau ce alege.

Ignat Cercel se făcu borș de cum deschise ochii, fiindcă muierea nu era mulțumită de loc, că n-a luat și un purcel, ca să aibă și copilașii ei cu ce să-și mai îndulcească inima. În zadar îi amintea bărbatul că a

adus trei saci de porumb, să le ajungă pînă-n miezul verii, de era să-şi rupă spinarea, că toată noaptea l-a durut mijlocul, ea o ţinea lanţ cu purcelul.

— Măi muierea dracului, dar cum era să aduc eu cogeamite porcul ? În spate ? strigă Ignat. Că doar porcul nu merge ca omul ori ca boul, să-l mîi dinapoi !

— D-apoi alţii cum au luat, bărbate ?... Şi încă oameni care au tăiat cîte doi porci de Crăciun, nu ca noi de ni l-a mîncat perceptorul, mînca-l-ar şerpii şi pe el să-l mănînce ! Doar îmi spuse aseară Tinca lui Ioniţă că şi ginerele popii şi-a băgat în coteţ trei purceluşi de la arendaşul...

Aici Ignat ar fi recunoscut dreptatea muierii dacă n-ar fi fost prea supărat. De fapt dînsul, lăcomindu-se la porumb, ca săracul care n-are de mămăligă, nici nu s-a gîndit ieri de loc că s-ar putea sau ar trebui să-şi rostuiască un porc. Răspunse deci furios :

— Ba să se bage dracii-n pielea ta cea afurisită, că te faci a nu şti că popa şade numai peste drum de conac şi-i venea uşor lui Filip să treacă drumul cu toţi porcii arendaşului !

Se mai învîrti puţin prin casă şi prin bătătură, apoi luă un ştreang şi plecă drept la locuinţa perceptorului. Ştia că Bîrzotescu a fugit, împreună cu nevastă-sa, încă de ieri dimineaţă cu noaptea-n cap, îndată ce a văzut focul de la Ruginoasa. De frică nici n-au cutezat s-o apuce pe drum, ci prin grădini şi peste cîmp, fiecare cu cîte o bocceluţă în spinare. Vreo doi oameni i-au întîlnit, dar i-au lăsat dracului, că prea erau speriaţi. În casă rămăsese numai o toantă de slujnică să păzească averea ce şi-o încherbălise Bîrzotescu de cînd a fost mutat aici goluţ şi sărmănuţ de-ţi era mai mare mila... Ignat Cercel intră în ogradă şi merse glonţ la coteţul în care grohăiau şi guiţau trei porci. Slujnica încă nu le dăduse de mîncare. El îi scoase binişor afară, îi cîntări, îşi alese pe cel mai grăsun, îi înnodă ştreangul de piciorul dinapoi şi-l porni spre portiţa rămasă deschisă. Slujnica, nemaiauzind guiţatul obişnuit de dimineaţă, ieşi repede din casă cu o strachină de porumb în mînă. Ignat, fără nici o vorbă, îi înhăţă strachina şi o luă înainte scuturînd boabele, iar porcii după el. Toanta, dezmeticită, începu să ţipe :

— Aoleu ! Săriţi !... Hoţii !... Mi-a furat porcii ! Ajutor !

Ignat, parcă nici n-ar fi auzit-o, ieşi pe poartă urmat de toţi trei porcii. În mijlocul uliţei le aruncă un pumn de porumb, aşteptă pînă ce culeseră boabele şi apoi îşi continuă calea. Ţipetele servitoarei făcură pe vreo doi vecini să iasă să vadă ce s-a întîmplat.

— I-ai luat, nea Ignate ? îl întrebă unul cu o prietenie invidioasă.

— D-apoi că şi dînsul mi l-a luat pe-al meu ! răspunse Ignat foarte natural, adăugînd apoi cu rîvnă şi scuturînd strachina. Ţug, ţug, ţug, ţugul, ţugul !

Ajunse cu bine acasă. Numai ştreangul s-a pierdut pe drum, căci l-a uitat la piciorul porcului de s-a tîrît pînă s-a dezlegat. Intrînd în ogradă cu porcii, făcu falnic către nevastă-sa, trecîndu-i strachina :

— Porumb ai, porci ţi-am adus, dar să nu mai cîrteşti acuma, că să ştii că mă pun cu parul pe spinarea ta, fire-ai să fii a dracului de muiere !

Femeia holbă întîi nişte ochi cît cepele, apoi venindu-şi în fire, bolborosi lacom :

— Aoleu, Maică Precistă !... Ţugu mamei, ţugu, ţugu, ţug !

Melentie Heruvimu se sculase cum s-a crăpat de ziuă, încetinel, ca să nu trezească pe nevastă-sa, care se zvîrcolise în dureri toată noaptea, aţîţă focul, jumuli o găină şi o puse să fiarbă, apoi aşternu o faţă de masă. El, de cînd a plecat arendaşul Cosma, tot pe lîngă conac s-a învîrtit, să fie acolo de s-ar întîmpla ceva. Şi-a adus dînsul cîţiva saci de porumb, dar grija cea mare îi era să apuce oarecare lucruri mai bune de mîncare, să-şi poată ospăta o dată boiereşte muierea şi copilaşii, că prea mult au flămînzit. Era convins că biata femeie numai de nemîncare a căzut la pat şi zace de atîta amar de vreme şi că, hrănită zdravăn măcar cîteva zile, s-ar împiciorongi mai bine decît cu orice leacuri. Apoi, văzînd că oamenii numai prin hambare scotocesc, s-a repezit el singur la vătăşelul Lazăr şi l-a luat de piept, să-l dea la o parte, ca să poată intra în casă. Lazăr, mai voinic, era mai-mai să-l biruiască, dacă nu săreau şi alţi oameni care, după ce l-au smintit pe Lazăr în bătaie, s-au împrăştiat prin toate odăile să strice şi să ia ce le poftea inima. Melentie a mirosit pînă ce a nimerit în cămara plină cu de toate. A încărcat în două coşuri, găsite acolo, borcane

de dulceaţă, sticle de vin şi de lichioruri, brînză, o pîine albă, mezeluri, un muşchi şi o şuncă, măsline şi ce i-a căzut în mînă. Cînd a sosit cu coşurile acasă era seară. Nici nu le-a mai arătat, ci le-a ascuns în tindă cu gîndul că mîine dimineaţă să întindă o masă ca-n basme.

Golind acum coşurile şi înşirînd pe faţa albă toate bunătăţile, Melentie avea o strălucire de bucurie, care-i îmbujora obrajii tăbăciţi. Cînd isprăvi şi se dădu un pas înapoi să admire minunea, întîile raze ale soarelui tocmai rîdeau în geamurile murdare. Întoarse capul spre patul femeii. Ochii ei, mari, negri, îl priveau puţin speriaţi. Bărbatul, surprins, zise zîmbind şi ca o scuză :

— Credeam că dormi... Uite, ce bunătăţi ! Pentru tine le-am adus toate, că copiii mănîncă orice, numai mîncare să fie, dar tu trebuie să te hrăneşti cu lucruri mai bune, ca să te înzdrăveneşti, c-ai zăcut destul ş-ai suferit. Am pus şi o găină în oală să-ţi fac o ciorbă fierbinte şi...

Se întrerupse deodată. Ochii îl priveau mereu, nemişcaţi, cu aceeaşi umbră de spaimă, deşi gura întredeschisă parcă voia să vorbească.

— Aoleu, doar n-oi fi murit ? bîigui Melentie zăpăcit.

Se apropie, pipăi braţul uscat sprijinit pe dunga patului şi cu degetele atîrnînd în jos.

— A murit ! făcu omul abătut, uitîndu-se lung în ochii încremeniţi cu privirea spre masă. Tocmai acuma s-a prăpădit şi ea cînd...

În pat, la picioarele moartei, copilaşul cel mai mic se ridică, scîncind şi frecîndu-şi ochii. După cîteva clipe, văzînd pe tatăl său, se însenină şi întinse mînuţele spre dînsul. Melentie îl luă în braţe şi iar se uită la femeie, parcă nu i-ar fi venit a crede, strîngînd la piept şi mîngîind în neştire copilaşul. Apoi sculă pe ceilalţi doi :

— Hai, c-aţi dormit destul ! Hai, că nu-i vreme de dormit !

Copiii se urniră anevoie şi bombănind. Cînd descoperiră însă masa încărcată, se înviorară şi-şi amintiră că li-e foame. Melentie îi aşeză pe toţi trei pe laviţă :

— Mîncaţi ce vă place, copii, pînă vă săturaţi !... Numai să nu vă bateţi şi să nu faceţi gălăgie că măicuţa a murit şi ar fi ruşine !... Păvăluc, tu că eşti mai mare, iar seama să nu dea în foc oala asta de ciorbă, că eu mă duc să chem o vecină s-o scalde !

Colonelul Ştefănescu sări din pat, îşi puse halatul şi, în papuci şi capul gol, ieşi repede afară. Soarele de-abia răsărit îl izbi drept în faţă, încît în primul moment, fiind şi după somn, nici nu văzu bine mulţimea de ţărani ce năpădise curtea lărmăluind. Strigă la întîmplare :

— Da ce, măi băieţi, din somn şi în izmene mă luarăţi ?

Cei de pe aproape, care-l auziră, izbucniră în rîsete, ceilalţi însă vociferau mai aprig. Atunci observă bătrînul pensionar că mulţi au venit cu furci, cu topoare, cu sape, ca la o bătălie. Colonelul îşi păstrase din mili-

tărie curaj şi îndrăzneală în faţa primejdiei. Frică i-a fost de o eventuală ridicare a ţăranilor numai din pricina fetelor pe care le iubea ca lumina ochilor şi-i era să nu se întîmple să se năpustească asupra lor ticăloşii, să le nenorocească pentru toată viaţa. Acum însă se simţea la largul său. Fără să se impresioneze de urletele lor, strigă iarăşi mai tare, să-l audă toţi :

— Ho ! Ho ! mai lăsaţi răcnetele, să mă auziţi şi să vă aud !... Ei, ce-i ? C-aţi venit cu arme, văd, voi mai mult de o sută şi eu unul singur !... Ce-i ? Ce poftiţi de la mine ?

Ţăranii, care se liniştiseră o clipă, porniră din nou să ţipe într-un cor infernal :

— Să pleci de aici !... Nu mai vrem învoieli !... Lasă moşia, don' colonel, că-i a noastră !... I-uite cum ne înfruntă hodorogul !... O să-ţi dăm bătaie !... Ne-ai înşelat şi ne-ai jupuit destul !... Pămîntul !... Pămînturile !... Pămîntul nostru şi munca noastră !

Bătrînul Ştefănescu privea şi asculta cu o faţă prietenoasă, ca şi cînd oamenii l-ar fi hiritisit. Apoi cînd se mai potoli puţin gălăgia, reveni :

— Voi vorbiţi o sută deodată, cum să vă înţeleg ?

După vreun sfert de ceas de tărăboi se aleseră doi ţărani care să parlamenteze. Colonelul dădu din cap mulţumit :

— Aşa, băieţi ! Acum ştiu cu cine vorbesc... Zi tu... Ioane !... Ori vrei tu, nu ştiu cum te cheamă, că nu te mai ţin minte...

— Io-s Găligan Ştefan, don' colonel ! făcu ţăranul umflînd pieptul.

— Bine zici, aşa-i... Îţi uitasem numele, Fănică, uita-te-ar necazurile ! strigă Ştefănescu jovial. Atunci zi tu, Fănică.

— Apoi ce să zicem, don' colonel ? Mata nu ştii c-a venit revoluţia ? zise Găligan cu mîndrie.

— Eu văd c-a venit, dar nu ştiu ce are cu mine revoluţia, că eu...

— Lasă că ştii matale prea bine ! făcu celălalt ţăran mai aspru. Numai te prefaci a nu şti... Ş-apoi, ori ştii, ori nu ştii, nouă ne trebuie moşia, că tălică ai stăpînit-o destul şi ne-a venit rîndul şi nouă !... Dacă o dai cu binele, bine de bine, dacă nu, noi tot o luăm !

— Dar luaţi-o, oameni buni ! vorbi colonelul dînd din mîini, parcă s-ar fi lepădat de diavolul. De ce, a mea e moşia ?... Băgaţi plugurile, copii, şi s-o stăpîniţi sănătoşi !... Din partea mea, vai de mine, toată voia !

— Zici matale aşa acuma, că ţi-e frică de noi, dar mîine ai să zici c-ai uitat ! reluă ţăranul. Nu ne mai înşeli tălică pe noi, don' colonel ! Că te-am păscut noi, slavă Domnului !... Dar să faci bine să-ţi strîngi bocceluţele şi să te duci de aici, că noi nu te mai răbdăm şi nu mai răbdăm picior de boier pe pămînturile noastre, iacă !

— Unde să mă duc, Ioane ? întrebă bătrînul cu candoare.

— De unde ai venit, dom'le colonel ! zise Ion. Că nu te-am adus noi şi nici nu te-am chemat !

— Cum să plec aşa, măi omule ? Cum ?... Să-mi las toată agoniseala mea de haram ? Se poate, Ioane ? stărui colonelul arendaş.

— Se poate ! Că din munca şi sudoarea noastră-s toate !

— Apoi aşa am venit eu aci, gol cum mă vezi, ai ?

— Ce mai la deal la vale, să-ţi pară bine că nici nu te-am înjurat şi nici nu te-am bătut, cum au păţit alţi boieri, că poate-i fi auzit şi matale ! zise ţăranul neînduplecat. Pleacă sănătos şi să ne vedem cînd ne-om vedea ceafa !

Colonelul nu se dădu învins. Încercă toate argumentele. Ajunse să le propuie să-l ia şi pe dînsul tovarăş la revoluţie, numai să-şi poată salva capitalul ce-l avea învestit în inventarul moşiei, aproape toată zestrea fetelor. Ţăranii ascultau, chiar rîdeau uneori de cîte o glumă de a lui, dar găseau replici la orice şi unde nu, se îndîrjeau că e munca lor şi revoluţia nu mai îngăduie să se amestece boierii în treburile oamenilor.

— Ne-om descurca noi, n-ai grijă matale, spuse Găliganu. Oamenii cu oamenii, boierii cu boierii. Tălică du-te la oraş, că acolo-s boierii şi-i locul matale !

Întîi ceruseră să plece pe jos numai cu o boccea cît poate duce în spinare. În cele din urmă i-au permis să meargă cu trăsura şi să ia ce poate duce în trăsură. Stînd atîta timp în răcoarea dimineţii cu capul gol, colonelul începu să strănute :

— Na, că m-am ales şi cu un guturai după toate necazurile celelalte !

— Dar care s-au ales cu bătaie ori mai rău, ce să mai zică ? strigă cineva.

— D-apoi m-aţi bătut voi destul, măi creştini, că mă lăsaţi pe drumuri, lipit pămîntului, om bătrîn şi cu trei fete de măritat ! făcu colonelul cu amărăciune.

Petre se apucase de dimineaţă să dreagă poarta dinspre uliţă din care numai stîlpii mai erau întregi în picioare. Nevoie aşa mare n-ar fi fost. Cum a stat un an şi jumătate, de cînd s-a prăpădit tatăl său, ar mai fi putut sta. Dar Petre voia să aibe de lucru ca să nu se mai ducă cu oamenii nicăiri şi să nu se mai amestece.

De cînd s-a întors ieri de la Lespezi, numai a bolit şi a rumegat. Mă-sa a auzit de la vecini ce s-a întîmplat şi era îngrozită. El n-a vrut să-i spuie nimic. Doar cînd Smaranda l-a învinuit că de la dînsul se trag toate, că aşa zic oamenii, a răspuns mînios că cine zice minte, fiindcă el n-are nici un păcat pe suflet, martor i-e Dumnezeu.

De altfel acelaşi lucru şi-l zicea mereu şi în sinea lui şi totuşi nu-şi putea mulcomi mustrările. Îi părea rău că nu şi-a căutat de necazurile lor de la început şi s-a tot vîrît ba să fie la cumpărarea moşiei, ba acum la împărţirea pămînturilor, pretutindeni. Cu el boierii s-au purtat destul de frumos. Barem Grigoriţă, părinte să-i fi fost şi mai mult nu-i putea face. Şi drept răsplată dînsul s-a înverşunat împotriva cucoanei Nadina, aşa, din senin. Că l-a batjocorit pentru că n-a vrut să le vîndă Babaroaga. Tocmai el s-a găsit dintre toţi mai batjocorit, iar ceilalţi au putut sta liniştiţi. I-a intrat în cap că trebuie s-o batjocorească şi el, încă de astă-iarnă, cînd au fost la Bucureşti. De atunci, numai asta visa şi parcă-i părea bine că se aţîţă oamenii, ca să-i poată veni şi lui mai lesne să-şi sare inima. Nu s-a gîndit mai dinainte ce anume răzbunare să fie, cum a făcut feciorul lui Dragoş cu Chirilă Păun. Îşi zicea că va vedea el atunci cum s-o ia. Acolo, la Lespezi, parcă i s-a aprins mintea. S-a repezit înlăuntru s-o strîngă de gît şi s-o omoare... Numai cînd s-a pomenit în faţa ei şi-a dat seama că mai curînd s-ar omorî el decît s-o omoare pe ea. Şi totuşi Toader Strîmbu a omorît-o... I-a trecut lui prin minte să nu-l lase pe Toader să intre şi nu l-ar fi lăsat dacă nu i-ar fi fost ruşine să nu zică oamenii că s-a dat de partea cucoanei cine ştie de ce. Şi pe urmă, în vreme ce oamenii dărîmau şi prădau la conac, lui mereu i-a venit să-l sugrume pe Toderiţă pentru că a săvîrşit nelegiuirea asta, şi numai de ruşine şi-a stăpînit mînia. S-a întors singur de la Lespezi, lăsîndu-i pe ceilalţi împrejurul focului. Dacă şi Matei Dulmanu s-a supărat că a omorît-o ! Nu îndrăznea să-şi mărturisească nici în străfundul său de ce l-a amărît într-atîta moartea cucoanei. Dar îşi zicea necontenit că el nu e vinovat şi, fiindcă s-a întîmplat omor fără voia lui, el se dă deoparte. Nici n-a mai ieşit din ogradă şi nici nu mai voia să iasă, orice s-ar întîmpla şi chiar de-ar rămînea, din pricina asta, fără pămînt, numai el, din tot satul... Azi-noapte a şi visat pe cucoana. Parcă o ţinea în braţe şi ea nu mai ţipa, ci îl mîngîia şi-i zicea : „De ce lăsaşi să mă omoare ?“ S-a deşteptat din somn cu glasul ei mustrător în urechi...

Acuma cioplea şi bocănea de zor, ca şi cînd ar fi vrut să uite sau cel puţin să înăbuşe amintirea întîmplării. Dar oricît se trudea, mereu îi săgeta în creieri cîte o întrebare şi fiecare îl durea, şi-l ustura, şi-l chinuia...

2

Două ceasuri după răsăritul soarelui era o viermuială în Amara de parcă satul ar fi pornit să-şi mute locul ca o şatră cînd s-a isprăvit popasul.

Pe bătătura din faţa cîrciumii se încrucişau toate veştile şi zvonurile. Şi veneau atît de multe şi de deosebite, că oamenii fierbeau aşteptînd mereu să se mai întîmple ceva, dar ceva mai însemnat decît cele întîmplate care acuma li se păreau lucruri de toate zilele.

Din cînd în cînd se găsea cîte cineva să pomenească de boierul cel bătrîn, mereu cu un semn de întrebare în privire. Ceilalţi schimbau vorba, parcă i-ar fi speriat întrebarea sau cel puţin n-ar fi vrut s-o înţeleagă. Chiar Trifon Guju, răguşit de cît răcnise şi se fudulise de cînd cu bătaia jandarmilor pe care el o socotea biruinţa lui proprie, numai mîrîia şi dădea din umeri.

Mai spre amiazi însă se pomeniră cu Anton nebunul. Sosea din jos, mai zdrenţăros de cum plecase acum cîteva zile, asudat şi murdar, însă cu faţa mîndră, ca şi cînd ar fi cules în sufletul său toate fericirile. Şi îndată se apucă să povestească cum n-a rămas nici

picior de boier între Roşiori şi Alexandria, pe unde a rătăcit el zilele astea, iar conacele toate le-au făcut oamenii una cu pămîntul, ca nici să nu se mai cunoască urmele unde au fost, apoi cum se adună pe acolo oamenii, cu mic cu mare, pe sate, şi se înarmează, şi stau de pază, să nu se mai întoarcă cumva înapoi ciocoii şi să-i împiedice la împărţeala pămînturilor, ba sînt unii care se pregătesc să se ducă pînă la Bucureşti, să mîntuiască pe vodă din prinsoarea boierilor, că numai boierii nu-l lasă de loc pe vodă să trimită porunci oamenilor precum că bine au făcut de au izgonit pe boieri şi să nu întîrzie de loc de-a face împărţeală dreaptă sărăcimii din toate moşiile.

Ţăranii erau obişnuiţi cu proorocirile nebunului şi-l luară mai mult în rîs. Unii, glumeţi, îl întrebară cum de n-a avut norocul să-l ia oamenii şi pe el drept boier şi să-i mai scurteze puţin limba, să scape lumea de năzdrăvăniile ce le vorbeşte. Pe cînd se hărşuiau astfel din gură cu nebunul, se ivi şi un om în toată firea, Marin Vîlcu de la Izvoru. Era cu căruţa şi se ducea la Costeşti cu un copil, să-l arate doftorului, că trăgea să moară. A oprit la cîrciumă să lase caii să îmbuce şi să-i odihnească puţin, că au iernat rău fără nutreţ şi de-abia se ţineau pe picioare. Marin povesti că azi-noapte s-a aflat pe la ei cum că vodă a scos din slujbă pe boierii care au cîrmuit pînă acuma, pentru că nu s-au purtat bine cu prostimea şi n-au vrut să le dea pămînt, şi a pus pe alţii care au făgăduit să nu mai rabde nici un boier la sate şi să împartă toate moşiile între oameni, ca fiecare să bage

plugul şi să-şi muncească numai locul său. Dar cîrmuitorii pe care i-a scos vodă s-au învoit între dînşii şi nu vor să asculte poruncile şi au făcut tocmeală cu generalii să omoare pe vodă şi pe urmă să pornească cu armata şi cu tunurile să ia înapoi moşiile de la oameni, pe unde le-au cuprins, şi să-i împuşte pe toţi care s-au sculat împotriva boierilor. Atunci vodă, ca să nu fie biruit de boierii cei neascultători, a trimis într-ascuns, noaptea, cîţi slujitori credincioşi a avut la îndemînă, să alerge şi să le poruncească să nu mai îngăduie nici un boier printre dînşii, să-i alunge pe care mai sînt şi să nu cumva să-i lase să-şi ia înapoi moşiile, că straşnic are să-i pedepsească pe cei ce se vor învoi cu boierii, pentru că boierii i-au călcat în picioare poruncile. Iar cei care sînt mai aproape de Bucureşti să se ridice degrabă şi să vie cu mulţime mare să-l ajute împotriva boierilor, că el numai cu oamenii ţine şi vrea să le facă dreptate şi de aceea îl năpăstuiesc şi pe dînsul boierii...

Dacă le-ar fi spus asta Anton şi încă s-ar fi mirat. Dar cînd ies din gura unui bărbat de omenie ? De altfel nici nu pornise bine Marin Vîlcu cu căruţa şi iată că mai pică un om din Găujani, care povesti aceleaşi porunci, auzite chiar din gura unui ţăran ce a trecut dis-de-dimineaţă prin satul lor, călare şi cu o cruce de argint pe piept. Pe urmă, ceva mai tîrziu, unul din Vaideei aduse aceeaşi veste sosită la ei prin Mozăceni...

Printre oameni se stîrni o îngrijorare grea. Se vedeau pedepsiţi şi rămaşi fără pămînt, fiindcă ei n-au împlinit porunca lui vodă. Adevărat că n-au ştiut-o, dar acum au aflat. Mai mulţi strigară că trebuie să meargă la boierul cel bătrîn, să-i spuie cum a venit porunca şi că nu-l mai pot îngădui între ei, că nu vor să se supere regele. Alţii adăugară că trebuie să meargă cu toţii, nu unii să stea ascunşi în casă pînă e greul, iar apoi să se îndese la cîştig. Cîţiva îndată pomeniră pe Filip Ilioasa, ginerele popii, care s-a codit de cîte ori l-au chemat oamenii, dar de la arendaşul Cosma a sărit să-şi tragă acasă trei porci cît viţeii.

— Hai la primărie ! răcni Trifon Guju. Să-l întrebăm pe dom' primar cum de nu ne-a spus porunca lui vodă pînă azi ?

Porniră cu urlete de însufleţire, dar găsiră numai pe secretarul Chiriţă şi un agent de percepţie, amărît şi înfricoşat, crezînd că au venit să-l omoare pe el, fiindcă el a umblat mai mult iarna trecută după biruri. Chiriţă se încolţi cu oamenii şi mîncă la repezeală nişte pumni de la Toader Strîmbu, care de mult îl păştea.

— Ai dat în mine, Toadere, să ţii minte ! zise tînărul Chiriţă Dumitrescu, grav şi jignit. După crima de ieri, asta ţi-a mai lipsit ! Nu-i nimic ! Ne-om răfui noi, n-ai grijă !

— Cum să nu dau dacă tu eşti porc de cîine, dom' Chiriţă ! strigă Toader rînjind. Şi am să mai dau, de nu te astîmperi !

Dacă i-ar mai fi plesnit o palmă peste obraz şi încă nu l-ar fi durut pe secretar cît tutuirea în faţa atîtor oameni. Nu mai spuse nimic, mulţumindu-se a întoarce spatele cu dispreţ. De altfel nici ţăranii nu-l mai luară

în seamă, căci primarul Pravilă, auzind că mulţimea a dat buzna în cancelarie, sosi într-un suflet, galben, speriat şi plîngător :

— Ce-i cu voi, măi creştini ? Nu v-ajunge să vă războiţi cu boierii de-aţi început şi cu statul ? Aţi nebunit, oameni buni ori nu mai aveţi mult ?

Trifon Guju, însă, sări, înfruntîndu-l :

— De ce-ai ascuns porunca lui vodă, dom' primar ?

Pravilă, aflînd numai acuma despre ce e vorba, se scuză că el n-a primit nici o poruncă de nicăieri de alaltăieri, cînd a plecat prefectul, că poşta nu a mai venit, iar telefonul s-a stricat tot de atunci, fie că s-or fi tăiat firele undeva, fie din altă pricină. Trifon îi ceru, cu glas poruncitor, parcă el ar fi fost mai mare în sat, să trimită străjile să cheme toată lumea la cancelarie ca pe urmă să se ducă cu toţii la boierul cel bătrîn.

— Ba eu nici nu trimit străjile şi nici nu mă duc cu voi ! zise Pravilă. Că dacă aţi făcut ce-aţi făcut cum aţi vrut şi fără mine, apoi eu nu mă mai bag şi nu mă amestec ! Treaba voastră cum vă descurcaţi, că eu sînt primar şi nu mă pot lua după vorbe şi basme !

— Ba ai să trimiţi, că de nu să ştii că mănînci bătaie ! se răsti deodată Trifon, ridicînd pumnul.

— Tu să dai în mine, măi Trifoane ? Tu să-mi porunceşti mie ? făcu primarul cu o înflăcărare mînioasă şi mîndră. Ia poftim Trifoane, dă !

Trifon se repezi înjurînd, dar ţăranii îl opriră. Urmă o hărţuială lungă, cu urlete şi răcnete, la care luară parte toţi cîte puţin, ca să-l convingă pe primar să fie alături de oameni, nu împotriva lor, că nu şade bine,

ameninţîndu-l chiar că altfel, nu va fi părtaş nici la pămînturi. Ion Pravilă, şi din ambiţie că o cîrpă de om ca Trifon Guju a îndrăznit să se răstească la dînsul, şi de teamă că mîine-poimîine, se vor întoarce lucrurile cum au fost, rămase nezdruncinat, declarînd chiar că mai bine se lipseşte de pămînt, decît să fie călcat în picioare. Trifon, atins, sări iarăşi :

— Matale te-ai învăţat să fii primarul boierilor, dar nouă ne trebuie primarul nostru, să ştii mata că nu mai merge cum a fost !

— Poate că oamenii te-o pune pe tine primar ? Iacă, să te puie ! zise Pravilă batjocoritor.

Atunci Trifon Guju, furios, chemă străjile şi le porunci el să meargă din casă-n casă şi să strîngă pe oameni la primărie. Observînd că toată lumea era de partea lui Trifon, primarul socoti cuminte să tacă. Doar după ce porniră străjile, în continuarea certurilor, se lăudă că i-ar fi putut împiedica, dacă ar fi vrut, căci în cancelarie numai el are dreptul să dea porunci.

Ţăranii nici nu mai plecară din curtea primăriei în aşteptarea celorlalţi. Plănuiau, şi strigau, şi se sfătuiau. Se înfuriau unul de la altul şi începeau să suduie ori să scrîşnească din dinţi. Se încurajau reciproc să nu le fie frică de nimeni, că dacă vodă s-a dat pe faţă de partea lor, apoi boierii nu vor mai îndrăzni să-i asuprească. Unii explicau că şi de-ar veni soldaţi, cît de mulţi, n-are de ce să le fie frică, fiindcă soldaţii sînt tot ţărani şi nu vor trage în oameni, ba, dacă s-or întărîta, vor trece şi ei de partea astălaltă şi atunci să-i vezi pe ciocoi... Se pomenea din ce în ce

mai des de boierul Miron, fără să se mai ferească nimeni. Se ridicau și glasuri care-l înjurau, iar Toader Strîmbu ajunse să strige în gura mare :

— Numai hoțul cel bătrîn e de vină că ne-a copleșit atîta de rău sărăcia, că ceilalți hoți după dînsul s-au luat de ne-au asuprit și ne-au flămînzit !... Dar și cînd i-oi pune mîna-n ceafă, ehehe, să te ții, moșule, cum ți-o fi de bine !

Alții erau înfricoșați că din pricina bătrînului vor pierde cîștigurile răzmeriței, că dînsul n-are să-și dea moșia din mînă de bunăvoie și cu sila cine să i-o apuce ?

— Da ce, acu merge pe voia lui ? se încruntară cîțiva. Ce, tot el are să ne poruncească ? D-aia a venit revoluția să suflăm noi în ciorba lui ori dînsul într-a noastră ?

— Lăsați, fraților, că țîțăie sufletul într-însul și numai să ne strîmbăm o dată la el că fuge, cîtu-i de bătrîn, de nu-l prinzi nici cu ogarii ! observă unul spîn și slab, stîrnind rîsete de mulțumire.

Trecuseră trei ceasuri de cînd cancelaria și curtea erau pline de oameni. Străjile se întorseseră, după ce colindaseră tot satul. Lumea însă nu se urnea, așteptînd mereu pe fruntași. Trifon, ca și cînd el ar fi fost capul satului, mereu ieșea pe afară și întreba : „N-a venit Luca Talabă, nici moș Lupu, nici Marin Stan, dar Filip Ilioasa ?..."

În sfîrșit sosiră unul cîte unul, parcă n-ar fi știut de ce sînt chemați. Se codiră fiecare în parte, că ei n-au ce să se amestece.

— Dar la împărțirea moșiilor o să vă îmbulziți ! strigă Toader Strîmbu. Lasă, că vă știm noi ! Ați umblat să cumpărați cu bani grei Babaroaga și nici n-ați vrut să ne cunoașteți pe noi, sărăcimea. Atunci era bun pămîntul. Acu, pentru că se împarte la toți, nu vă mai place.

— Ba mie-mi place, măi Toderiță, numai să-mi dați ! zise Marin Stan voios.

— Apoi ți-ai luat și de la arendașul Cosma ce-ai putut, dar acu te faci că nu ne cunoști ! vorbi Leonte Orbișor cu imputare.

— M-a chemat cineva pe mine, Leonte ? Spune tu... Apoi atunci ? făcu Marin înțepat deodată.

— Dar la cumpărat cine te-a chemat ? Și ai umblat cu limba scoasă ! sări din nou Toader.

Discuția se înfierbînta. Mulțimea se ațîța, socotind că bătrînii se împotrivesc numai ca să încurce pe cei săraci în dobîndirea pămînturilor. Cu cît șovăiau mai mult, cu atît participarea lor părea oamenilor mai trebuincioasă, de teamă că altminteri se vor învîrti lucrurile, așa încît la împărțire vor fi dați la o parte cei ce n-au și vor lua iarăși cei înstăriți, cum au făcut și cînd au umblat să cumpere moșia cucoanei... Vorbele se îngroșau și amenințările de sudălmi sporeau. Luca Talabă se înfurie că de ce-l înjură pe el, că nu e sluga nimănui. Filip Ilioasa, jignit, vru să plece acasă, dar cineva îi pomeni de porcii arendașului. Atunci se născu o încăierare. Filip, încercînd să-și facă loc de trecere, parc-ar fi rupt un zăgaz de mînie, se pomeni deodată cu o revărsare de pumni și ghionturi din

toate părţile, care nu se domoli decît cînd Luca strigă speriat şi dînsul :

— Da ce, mă oameni, ne-aţi poftit aci să ne luaţi la bătaie ?... Aşa merge treaba ?

— Aşa, nea Luca ! răspunse Trifon Guju dezvălindu-şi dinţii. Cine nu pricepe de vorbă trebuie să priceapă de bătaie !

3

— N-am mai fost la Cameră poate de trei ani, dar la şedinţa de azi aş fi fost în stare să şi plătesc numai să nu lipsesc ! zise Roşu către Titu Herdelea, urcînd Dealul Mitropoliei şi oprindu-se uneori să respire, fiind puţin astmatic. Trebuie să văd schimbările la faţă, că prea sînt extraordinare. Ştii cum vine afacerea asta ? Eu m-am certat cu tine şi atunci, ca să-ţi fac rău ţie, dau drumul de aci, din vîrful dealului, pe panta asta pe care, în sfîrşit, am suit cu ajutorul domnului, dau drumul zic, unei stînci formidabile să se rostogolească la vale pentru că, ameninţînd să prăbuşească tot în calea ei, şi casa ta, şi ale altora, tu ai să te sperii şi îmi vei cere scuze. Tu, cînd vezi că eu am nebunit, vii repede : „Hai, nene, să ne împăcăm !" Iar eu, deşteptul, încep să strig, ca să opresc rostogolirea mai departe : „Opreşte, că ne-am împăcat ! Nu mai e nevoie să distrugi !"

Tribuna presei era plină de astă dată, ca de altfel toate tribunele. O atmosferă de mare premieră la un teatru oficial. La Cameră şedinţele anunţate pentru

ora trei încep obişnuit după patru. Azi, la trei fără un sfert nu mai lipsea decît noul guvern. Şi Roşu numai cu ceartă izbuti să-şi cucerească un locşor de şezut. Titu Herdelea rămase în picioare în fund... Incinta gemea de lume, fiindcă veniseră şi senatorii să asiste la spectacol. Pe toate feţele însă se citea mai multă spaimă decît solemnitate, încît Stan Răcaru, primul-redactor al unui ziar independent şi efemer, apărut recent, zise în gura mare, desigur ca să-l audă şi lumea din tribunele vecine :

— Noul guvern, dacă ar fi democrat şi într-adevăr iubitor de ţărani, cum s-a lăudat în opoziţie, ar putea acuma să decreteze şi exproprierea moşiilor sau măcar s-o anunţe, iar ăştia de jos, cît sînt de îngroziţi de răscoala ţăranilor, ar aplauda cu frenezie, pe onoarea mea !

— Tu glumeşti, Nicule — replică reporterul *Universului* — dar să ştii că aşa este cum ai spus ! Eu am vorbit cu mulţi deputaţi şi senatori care declară că ei primesc ori ce reforme, oricît de radicale, chiar exproprierea, căci altfel nu mai e chip să se întoarcă la ţară, nici după potolirea tulburărilor.

— Spun oamenii multe, dar cînd a trecut primejdia şi mai multe se uită ! observă un fost deputat şi bătrîn gazetar cu barbă impozantă, recoltînd un succes de ilaritate, care-i făcu atîta plăcere, că pe urmă pufni de rîs toată vremea pînă la sfîrşitul şedinţei, enervînd lumea dimprejur.

Deodată se făcu rumoare generală. Noul guvern intrase. Şedinţa începea. Primul-ministru, un bătrî-

nel gîrbovit, cu glas de văduvă necăjită, începu o cuvîntare patetică, pomenind în fiece frază de „scumpa noastră țărișoară“, „țărișoara noastră scumpă“, „a noastră scumpă țărișoară“, întrerupîndu-se deseori să-și usuce lacrimile de pe obraji și încheind cu „țărănimea rătăcită“, „măsuri energice“, și „concursul tuturor bunilor români“. Îi răspunse fostul prim-ministru și actualul șef al majorității parlamentare, un bătrîn mai arătos și cu barba albă, gîngăvind de asemenea fraze despre „țărișoara noastră“ și făgăduind noului guvern concursul necondiționat al vechiului parlament. Atunci noul prim-ministru se duse la fostul prim-ministru la tribună, îi strînse amîndouă mîinile și apoi se sărutară pe amîndoi obrajii. Deputații și senatorii, împreună cu publicul din tribune acompaniară cu un uragan de aplauze scena aceasta de înfrățire patriotică. Mulți ochi se umplură de lacrimi și o duioșie înfioră chiar inimile cele mai rezistente. Numai prim-redactorul independent de adineaori nu-și ținu gura și spuse în tribuna presei :

— Pupăturile astea o să usture teribil spinarea țăranilor !

Atunci Max Streșin, vechi redactor la *Glasul poporului*, oficiosul noului guvern, nu se putu stăpîni și izbucni indignat :

— Nu-ți permit, domnule, să tulburi asemenea momente înălțătoare prin glume insipide, bune numai pentru presa dumneavoastră jidovească !

Stan Răcaru replică cu sînge rece :

— Ascultă, băiete ! Cu indignarea ta patriotică eu fac ceva, căci se știe cît e de dezinteresată, dar ce-oi fi avînd cu presa jidovească tocmai tu care, de, ești nițel cam jidov de-acasă ?

Streșin mai bolborosi cîteva cuvinte de revoltă și, profitînd de un nou ropot de aplauze, părăsi țanțos tribuna presei. În răstimp, în incintă manifestațiile de entuziasm continuau, susținute viguros de publicul spectator, deoarece, după îmbrățișarea șefilor, membrii noului guvern s-au coborît să strîngă mîinile membrilor vechiului guvern și altor fruntași, fiecare acoladă fiind pecetluită cu urale și aplauze cu atît mai prelungite, cu cît cei ce își împreunau emoțiile îmbrățișării fuseseră pînă ieri cei mai vajnici dușmani, ocărîndu-se și înjurîndu-se mai fără cruțare.

În atmosfera de concordie duioasă fură apoi votate cu aclamații proiectele de legi ale noului guvern, toate privind restabilirea ordinii și, în primul rînd, autorizația de a decreta starea de asediu unde va fi trebuință.

— Asta-i, fraților ! mormăi Stan Răcaru cu ironia-i mult gustată de confrați. Ce-mi umblați mie cu mofturi și acadele patriotice ! Că doar noi sîntem stăpînii !

Roșu, care nu scosese nici un cuvînt, zîmbi acum sarcastic și se întoarse după Titu Herdelea. Tînărul dispăruse. Zărise pe doamna Gogu Ionescu și ieșise s-o aștepte. Vroia să le spuie că Grigore Iuga, care pleacă mîine dimineață în Argeș, cu noul prefect Baloleanu, l-a rugat cu multă insistență să-l înso-

ţească şi el, să nu fie acum singur la Amara, unde nu ştie ce va găsi. El, deşi n-ar fi momentul să lipsească de la gazetă, nu poate refuza pe Iuga şi trebuie să meargă. Dacă s-a dus pentru distracţie odinioară, cu atît mai mult e obligat să fie lîngă Iuga acuma, cînd s-ar putea să-i fie folositor într-un fel sau altul.

Gogu urcă să ia pe Eugenia înainte de sfîrşitul şedinţei şi găsi pe coridor, la uşa tribunei, pe Titu. Trebuind să aştepte cîteva minute, Gogu Ionescu profită să spuie tînărului Herdelea, într-ascuns de Eugenia, pe care nu mai voia s-o amărască, fiind şi aşa destul de îngrozită, că un deputat piteştean i-a comunicat adineaori lucruri foarte grave despre caracterul ce l-au luat tulburările în sudul Argeşului. Nu se ştie încă nimic precis, căci legături directe nu mai sînt de vreo două zile între Piteşti şi părţile de jos ale judeţului, dar se zvoneşte că s-ar fi săvîrşit şi omoruri.

— Acuma închipuieşte-ţi inima mea, dragă Herdelea ! zise Gogu. Nadina în mijlocul revoltaţilor care comit asasinate ! Ce-o fi cu ea, a izbutit să fugă, a încăput pe mîinile ţăranilor ? Bietul tata îşi muşcă mîinile de desperare, că n-a oprit-o. Cum e bolnav şi bătrîn, şi cu slăbiciunea lui pentru Nadina, cred că s-ar prăpădi dacă ar afla că i s-a întîmplat ceva. În sfîrşit, o tragedie întreagă !... Să dea Dumnezeu să se potolească lucrurile, dar eu ştiu că nu mai vreau să aud de moşie şi de ţărani, măcar să trăiesc cît bolovanii. Sînt în stare să şi dăruiesc Lespezii, şi să scap.

Cît am îndurat noi zilele astea nu doresc nici duşmanilor mei !

Eugenia era mişcată de solemnitatea şedinţei. Ea sfătui pe Titu, secondată fără convingere de Gogu, să nu se ducă la ţară, să nu păţească şi el ca Nadina, mai ales că armata poate să tragă şi să se întîmple cine ştie ce bătălii sîngeroase. Tînărul Herdelea răspunse cu o modestie de erou pornind la război :

— O, doamnă, de mine n-ar fi nici o pagubă !

4

De-abia cînd soarele se apropia de asfinţit, mulţimea izbuti să se urnească de la primărie, în jos, spre curtea Iuga, sporovăind şi gîlcevind, parc-ar fi mers la nuntă. Cît s-au tot certat mai mult s-au întărîtat, încît acuma toţi erau înfierbîntaţi. La gălăgie se adunaseră şi copiii să caşte gura.

— Măi nea Cristache, ia mai lasă tejgheaua ! strigă Trifon în fruntea mulţimii, trecînd pe la cîrciumă şi văzînd pe Busuioc în uşă. Că ori eşti de-al nostru, ori de-al altora, ca să ştim şi să te însemnăm pe răboj !

— Iacă viu, măi frate Trifoane ! răspunse cîrciumarul grăbit şi înfricoşat. Se poate să lipsesc eu cînd e tot satul ?... Măi muiere ! adăugă apoi înlăuntru. Auzi tu ? Ieşi şi stai în prăvălie, că eu mă duc cu oamenii !

Dinlăuntru, glasul femeii boscorodi ceva, dar Cristea Busuioc se amestecă în mulţime, cu o mutră ve-

selă, potrivită împrejurărilor. Inima îi veni puţin la loc observînd printre oameni şi pe fruntaşii satului şi chiar pe primarul Pravilă.

— Aşa, da, fraţilor! făcu cîrciumarul către cei dimprejurul său. Dacă ne ţinem de mînă cu toţii, nu mai poate să ne înfrunte nimeni!

Miron Iuga ştia de întrunirea sătenilor şi de pregătirile lor împotriva lui. Isbăşescu, care pînă azi nu scosese nasul din registre, socotind că pe dînsul nu-l interesează controversele dintre proprietari şi săteni, el fiind un simplu negustor de cifre — fu cuprins de groază cînd logofătul Bumbu îi spusese, mai mult în glumă, că ţăranii tocmai pe el îl urăsc mai tare din pricina catastifelor cu datoriile şi evidenţele învoielilor. Astfel de-azi-dimineaţă, îndată ce auzea vreun zvon de pe la argaţi sau alţi oameni umblători pe la curte, se ducea repede să-l comunice bătrînului Miron, adăugînd mereu că părerea lui ar fi să profite de ezitările ţăranilor şi să părăsească Amara cît mai e timp, căci orice rezistenţă ar fi inutilă faţă de starea spiritelor prea încărcate. Miron Iuga asculta, dar se făcea că nu aude poveţele contabilului. Numai cînd Isbăşescu îşi permise să insiste, bătrînul se enervă puţin şi-l admonestă să-şi caute de registele lui şi să-l scutească de poveţe.

— Vin ţăranii, coane Miroane! strigă în cele din urmă Isbăşescu desperat, năvălind în apartamentul stăpînului. E tot satul, cucoane!... E prăpăd mare!... Doamne, Doamne, cum nu m-aţi ascultat şi pe mine!

— Ia mai închide gura şi nu mi te prăpădi cu firea! zise liniştit bătrînul Iuga. Lasă-i să vie! Bine că vin, ca să ne lămurim!

Isbăşescu se hotărîse să rămîie cam primprejurul boierului. Ce-o păţi boierul, să păţească şi el, îşi zicea, în speranţa că boierul, fiind foarte respectat de oameni, nu va păţi nimic şi prin urmare nici dînsul.

— Ce faceţi, cucoane? întrebă contabilul iar, observînd că bătrînul se plimbă prin odaie cu mîinile la spate. Nu ieşiţi înaintea lor, să nu dea cumva buzna aici, peste dumneavoastră?

Miron Iuga îşi continuă plimbarea fără a-i răspunde, mormăind numai în sine vorbe neînţelese. În realitate nici el nu ştia ce să facă cu oamenii aceştia care, numai în cîteva zile, au ajuns să dărîme toate zăgazurile autorităţii şi, dintr-un sat organizat, să se transforme într-o turmă inconştientă, trasă şi împinsă de pofte primitive după bătaia vînturilor. Fireşte, alungarea jandarmilor, incendiile, devastările şi toate destrăbălările ultimelor zile au fost numai concluzia inerentă a unor permanente abdicări ale autorităţii, provocate de nedestoinicia guvernanţilor şi de demoralizarea lor sistematică prin promisiunile înşelătoare ale demagogilor, care toate au încurajat naşterea şi propagarea spiritului de nemulţumire întîi şi în sfîrşit de răzvrătire în sufletul simplist al ţăranului. Pornirile anarhice trebuiesc curmate în primul moment, cînd sînt în germene. Atunci e suficientă persuasiunea energică. După ce au prins rădăcini şi au început să se manifeste, numai forţa brutală le

mai poate stăvili distrugerile. Îşi dădea deci perfect seama că dînsul singur nu mai poate lupta cu mulţimea care şi-a pierdut cumpătul. Dar nici nu putea dezerta de la datoria de a-şi apăra pămîntul. Simpla-i prezenţă, prin prestigiul persoanei sale, constituia o piedică în dezlănţuirea anarhiei complecte. Ţăranul are instinctul respectului de bătrîni şi fruntaşi, cu atît mai mult de stăpînul din moşi-strămoşi. Unde şi cît va fi prezent dînsul, oamenii se vor sfii a trece la prădăciuni. Au pus foc la Ruginoasa, fiindcă el nu era acolo... Desigur, mai ales după incendierea conacului din vecini al lui Cosma Buruiană, chibzuind azi-noapte îndelung, şi-a pus întrebarea dacă totuşi n-ar fi mai înţelept să se retragă deocamdată pînă ce vor interveni forţele care să dezmeticească pe nebuni ? A înfrunta o ceată de răzvrătiţi care şi-au pierdut judecata nu e oare şi din parte-i o nebunie, cînd nu se bazează pe altă armă decît teama şi ruşinea ce poate să le inspire persoana lui ? Şi în clipa cînd zăgazul respectului s-ar rupe, n-ar fi socotită prezenţa lui ca o sfidare, aţîţînd mai violente dezlănţuiri de furie ?... Şi-a întrerupt întrebările atunci, fiindcă i s-au părut primele simptome ale laşităţii. Numai laşitatea scormoneşte după argumente şi considerente care s-o justifice. Ce va fi se va vedea atunci cînd va fi să fie...

Acuma Miron, plimbîndu-se prin odaie, auzea afară glasurile care-i spuneau că a sosit momentul hotărîtor. Lîngă o fereastră, Isbăşescu privea înfrigurat, cu interjecţii de spaimă. Îşi zicea că ar trebui să iasă, să-i întîmpine, dar amîna mereu, parcă fiece minut de întîrziere ar fi fost un cîştig pentru dînsul.

Afară, zgomotul de paşi şi de glasuri se înteţea. Mulţimea se revărsase din uliţă în ograda şi în parcul conacului ca un rîu care şi-a schimbat brusc albia. Pe aleea prunduită şi curăţită de curînd, ţăranii se îmbulzeau şi se fereau să nu calce pe marginile cu firicele de iarbă de-abia încolţită. Ici-colo cîte-un glas dojenea :

— Fereşte, măi creştine, nu strica iarba, că-i păcat de muncă !

De altfel gălăgia mai contenise, ca şi cînd le-ar fi fost ruşine şi s-ar fi simţit vinovaţi că au intrat prin parc, pe unde ţăranii n-aveau voie să umble. Numai lîngă rondul din faţa castelului Trifon Guju îndrăzni să chiuiască gros şi prelung, parc-ar fi vrut să-şi încerce curajul şi să spargă liniştea care-i amorţea pe toţi...

Cei mai mulţi, intraţi pe dincolo, prin curtea conacului, erau mai gălăgioşi. Dinaintea lor porumbeii se ridicară în văzduh, iar orătăniile se împrăştiară orăcăind speriate. De prin grajduri şi acareturi apăreau slujitori şi argaţi de toate felurile, privind cu o curiozitate copilărească sosirea satului, rîzînd, schimbînd glume, parc-ar fi venit la clacă cu lăutari. Numai bătrînul Ichim se uita mirat şi nedumerit. Logofătul Bumbu se oprise, cu tremurături în genunchi şi cu o înfăţişare resemnată, lîngă uşa locuinţei sale, în fund, în vreme ce nevastă-sa dîrdîia înlăuntru, pîndind de după perdea.

— Ați venit, ați venit ? întrebă prostește logofătul cînd oamenii din capul cetei ajunseră lîngă dînsul. Auzind că alții au intrat prin parc, trecu și el dincolo, parcă s-ar fi supărat că au îndrăznit să intre pe acolo și ar fi vrut să-i alunge. Curtea interioară dintre castel și conacul vechi era plină de țărani. Logofătul, mai zăpăcit, aruncă cîte o vorbă bună cînd unuia, cînd altuia, iar pe urmă se proțăpi în dreptul ușii, între doi stîlpi ai cerdacului, parcă s-ar fi pregătit să oprească lumea de-a năvăli asupra stăpînului său, dar cu fața mereu umezită de un surîs sortit să-i ascundă frica și să-i cîștige bunăvoința tuturor.

Înmulțindu-se mereu, oamenii se îmbulzeau și vacarmul creștea. Unele glasuri înțepau și pe logofătul zîmbitor care, cînd înțelese, făcu vinovat :

— Ce-i, băieți ? Ce vreți voi ?... Spuneți-mi mie că...

Rîsete batjocoritoare și cîteva huiduieli îi acoperiră vorbele. Bumbu se fîstîci complect. Deodată Lupu Chirițoiu care, fără să vrea, fusese împins aproape în față, strigă :

— Du-te, omule, nu mai sta, și spune boierului să iasă pînă afară, c-a venit satul !

— Iacă mă duc, mă duc ! bolborosi Leonte Bumbu, dezmeticindu-se și repezindu-se în casă.

Bătu la ușa bătrînului Miron și, fără a mai aștepta răspuns, intră :

— Poftiți, conașule, c-a venit satul !

Miron Iuga se întoarse, parcă vestea l-ar fi surprins, cu toate că de cîteva minute auzea de afară

murmurul de oameni din ce în ce mai neliniștitor. Se uită un moment în ochii logofătului :

— Bine, Leonte !... Să mergem să vedem ce mai poftește satul !

Își luă de pe o mobilă căciulița ce o purta obișnuit prin curte, și-o potrivi bine pe cap și păși spre ușă. Bumbu îl opri o clipă, apucă din cuierul de lîngă ușă o haină scurtă de piele căptușită cu blană și i-o ținu s-o îmbrace, bîiguind supus :

— E cam răcoare, conașule, și puteți răci dacă...

— Ce dracu mă mai întorseși din cale ! mormăi Miron, îmbrăcînd totuși haina și încheind cu atenție toți nasturii, parc-ar fi plecat la drum lung.

Isbășescu, stană de piatră lîngă fereastră, nu clintise nici cînd a intrat logofătul. Văzînd pregătirea de ieșire a boierului, i-a venit inspirația să rămîie el mai bine pe loc. E mai prudent pentru orice eventualitate. De ce să se expuie de prisos el care, în fond, e un biet proletar aflat în situația dramatică de-a fi urît de niște oameni la fel de săraci și de oropsiți ? Leonte Bumbu, urmînd pe Miron, îi făcu o întrebare mută : „nu vii ?" Mut răspunse și Isbășescu : „nu".

Apariția bătrînului Miron Iuga în cerdac stinse subit toate glasurile. Cîteva căciuli și pălării se ridicară instinctiv. În marginea cerdacului, la nivelul oamenilor, Iuga se opri. Dintr-o singură ochire observă că țăranii au cuprins toată împrejurimea conacului pînă la castelul lui Grigoriță și toată ograda argaților. Soarele coborîse spre asfințit în spatele ca-

selor, adumbrind cerdacul şi însîngerînd sutele de capete cu privirile strîmbate de puterea luminii.

— Văd că într-adevăr aţi venit tot satul, cu căţel cu purcel ! zise Miron calm, cercetînd feţele, parc-ar fi vrut să vadă cine lipseşte.

— De, cucoane ! răspunseră cîteva glasuri nesigure, între care bătrînul Iuga recunoscu pe al lui Ignat Cercel, zărindu-i chiar mutra plîngăreaţă undeva, fără să-l intereseze însă, ci numai ca o fulgerare a conştiinţei.

Trecură cîteva clipe. Pauza păru tuturor nesfîrşit de lungă. Pe urmă brusc, Miron Iuga strigă poruncitor :

— Cine v-a chemat pe voi aci, să-mi stricaţi straturile, şi rondurile, şi potecile la care am muncit din greu cu oamenii ?... Cine v-a dat voie ?... Adică dincolo în curte, nu puteaţi aştepta ? Acolo nu mai e bine ? V-aţi boierit, ai, de cînd umblaţi cu revoluţia şi cu blestămăţiile ?

Vorbind, se aprindea şi nu se mai putea domina, deşi îşi dădea seama că merge prea departe şi riscă să provoace tocmai efectul contrar celui scontat. Într-adevăr, cineva îl întrerupse obraznic :

— Da ce, noi am venit să ne probozeşti matale ori să te probozim noi pe mata ?

Miron Iuga ezită o fracţiune de clipă dacă să reţină obrăznicia ori să n-o audă. Continuă cu acelaşi glas :

— La mine nu merge cu boieria, băieţi, că eu muncesc ca şi voi şi cu voi împreună, aşa că noi putem

vorbi, ca totdeauna, şi dincolo, între noi, nu aici unde e loc de odihnă... Dar acuma, dac-aţi venit, nu face nimic... Aide, să vă aud durerile !

Atunci ieşi în faţă obraznic, cu căciula pe ceafă, Trifon Guju :

— Cucoane, s-au dus vremurile alea... Mata n-ai auzit porunca lui vodă, ori nu vrei s-o asculţi ?

Bătrînul Iuga făcu o sforţare cumplită să nu-l plesnească imediat peste ochi, în loc de orice alt răspuns. Îl ştia pe Trifon leneş şi rău, deci dintre ţăranii cu care dînsul nici nu obişnuia să stea de vorbă. Ca şi cînd nici nu l-ar fi auzit, Miron întoarse capul să întrebe pe alţii despre ce anume poruncă e vorba. Isbăşescu îl pusese în curent de ieri, dar credea că e bine să se facă a n-o cunoaşte. Cîţiva oameni de treabă se grăbiră să-i explice cum şi ce s-a aflat. Boierul asculta liniştit şi se pregătea să vorbească. Trifon întrerupse din nou, mai provocator, jignit că nu l-a întrebat pe el :

— Stai, cucoane, să te lămuresc eu, că dînşii sînt proşti şi nu...

— Eu cu oameni necuviincioşi şi fără obraz nu vorbesc, zise bătrînul Miron, măsurîndu-l cu dispreţ, şi apoi urmă către ceilalţi : Spune tu, Profire, va să zică...

Ascultînd spusele încurcate ale celor întrebaţi, Miron Iuga simţea cum i se urcă tot sîngele în obraz. Îndrăzneala lui Trifon îi fierbea creierii, oricît se sforţa să se calmeze şi oricît îşi dădea seama că ticălosul înadins caută să-l scoată din sărite ca astfel să

atîţe pe ceilalţi. În acelaşi timp şi Trifon Guju se socotea umilit că boierul nu-l lăsa pe el să explice, deşi el s-a străduit mai mult de i-a ridicat şi i-a adus pe toţi aci. Cum şi mulţi alţii păreau a fi de partea lui, bombănind că de ce să-l bruftuluiască boierul şi nici nu-i dă voie să vorbească, Trifon mai rău se umfla şi se înfuria.

În sfîrşit, bătrînul Iuga nu mai avu putere să asculte bîiguielile cu porunca regelui şi, tăindu-le vorba cu mîna, întoarse faţa spre mulţimea ce începuse a prinde glas:

— Apoi după basme d-astea vă luaţi voi, măi băieţi, şi daţi buzna aci de-mi călcaţi şi-mi stricaţi grădina? Şi veniţi claie peste grămadă, oameni în toată firea, adică să mă speriaţi pe mine, ori ce?... Ei, ruşine să vă fie! Şi mai ales vouă care eraţi oameni de omenie şi v-am cinstit! Uite, primarul satului! Frumos îţi şade, n-am ce zice! În loc tu să potoleşti pe cei smintiţi şi fără chibzuială, te bagi între ei la răzmeriţă... Halal de aşa primar!

— Să ne iertaţi cucoane, dar dacă ne-a luat satul noi ce putem face? boscorodi Pravilă umil şi plecat.

— Şi tu, Luca! urmă Miron înflăcărîndu-se mereu. Şi tu, Lupule, om bătrîn, cu plete cărunte, mare ca mine, între neisprăviţii ca alde Trifon! Ei, măi creştini, mi-e silă de voi!

Vorbind îi trecea neîncetat prin minte că şi-a pierdut cumpătul, dar nu se mai putea opri întocmai ca alergătorul, care din greşeală şi-a luat vînt pe o coastă piezişă şi e dus la vale irezistibil, deşi ştie că

se apropie de o prăpastie. Efectul dojanei de altminteri îl încuraja să continue. Gloata de ţărani amuţea pe măsură ce glasul lui se înăsprea şi biciuia. Parcă instinctul de frică şi supunere s-ar fi redeşteptat brusc în sufletele tuturor, oamenii clătinau din cap îngrijoraţi sau murmurau scuze monosilabice.

Pe cînd cuvintele bătrînului Iuga şerpuiau ameninţător peste capetele mulţimii surprinse, ca pleasna unui bici în mîna îmblînzitorului, gata să se abată în fiece moment, Trifon Guju îşi legănă deodată trupul, parcă şi-ar fi strîns mijlocul cu o curea, şi izbucni cu glas spart:

— Ia stai, cucoane, că noi nu ne-am sculat de florile mărului...

Glasul lui se încurcă şi se ciocni în văzduh cu glasul bătrînului Miron Iuga. O clipă glasul lui Iuga, surprins, se înecă. Dar imediat se ridică cu o furie nouă, pornită parcă să ardă tot în calea ei:

— Tu să taci, ticălosule!... Să taci, tîlharule!... Să taci!... Să taci!...

Cu ochii bolbocaţi, cu o spumă subţire în colţurile gurii, Miron Iuga răcnea scuturînd pumnul spre Trifon Guju care însă, după o secundă de şovăire, îi înfruntă privirea cu un rînjet obraznic. Apoi, fiindcă boierul nu mai contenea cu „să taci“, deşi abia mai hîrîia de oboseală, Trifon strigă gros şi sfidător:

— Da de ce să tac?... Iacă, nu vreau să tac!... Ai să-mi porunceşti dumneata? Ce, sînt sluga dumitale?

Miron Iuga nu mai vedea, dar fiece cuvînt îi plesnea obrajii de-i țiuiau urechile. Continuă cu aceeași mînie :

— Să taci... și să ieși îndată din curtea mea !... Ieși afară, ticălosule ! Acu să ieși, hoțule, că altfel !...

Trifon Guju își resfiră picioarele și întinse genunchii, ca să se înfigă mai puternic pe loc, răspunzînd în același timp mai dîrz și încruntat :

— Uite că nu ies, cucoane ! Nu vreau să ies !... Că nici nu mai e curtea dumitale și nici n-am poftă să ies, uite-așa !

— Nu ieși ?... Din ograda mea ?... Să mă înfrunți tu pe mine ?... Ei, stai atunci că te învăț eu pe tine omenie, tîlharule !

Vocea bătrînului Iuga se schimbase și se înmuiase. Intră repede în casă. La fiece pas își zicea că trebuie să se calmeze. Îi tremurau însă și mîinile, și genunchii, numai în inimă îi bătea un ciocan cu lovituri asurzitoare. În camera de culcare, deasupra patului, atîrna o pușcă de vînătoare, veșnic încărcată. O smuci din cui.

Afară toate limbile se dezlegară. Numai Luca Talabă îi strigă lui Trifon că nu face bine împungîndu-se cu boierul cel bătrîn. Din toate părțile se ridicau în schimb aprobări gălăgioase :

— Bine făcuși, Trifonică !... Nu te lăsa !... De ce să-l asuprească și să-l batjocorească ?... Trebuia să-i pui mîna-n beregată și...

Un glas subțire strigă, mai departe, stîrnind veselie împrejur :

— S-a încins moșul, fraților, nu-i fie de deochi !

Ignat Cercel bîlbîi îngrijorat :

— Ia vezi, Trifoane, să nu te pomenești cu boierul că te...

Cînd reapăru Miron Iuga cu pușca în mînă și cu ochii umflați și roșii ca cepele, fu întîmpinat cu un murmur de mirare și de nemulțumire. Bătrînul se opri la trei pași de Trifon Guju, unde fusese adineaori, și porunci fără să mai țipe, dar mai apăsat și cu o voce grea de energie :

— Imediat să ieși de aici, hoțule, ori de unde nu, o să ieși pe targă !

— I-ascultă, boierule, nu vreau să ies, ai înțeles ?... strigă întărîtat Trifon. Și încearcă numai să... c-apoi vezi dumneata pe dracu, cît oi fi de boier, că doar...

Nu apucă să isprăvească. Iuga ridicase arma la ochi după primele lui cuvinte. Răsunară două detunături, una după alta, atît de apropiate parcă a doua ar fi fost ecoul celei dintîi. Fața lui Trifon Guju, cu gura largă de vorbe, primind descărcăturile în plin se ciurui brusc ca de vărsat negru. Ochii mici avură o clipire mirată. Se prăvăli ca un sac greu.

— Tîlharule ! mormăi Miron Iuga, văzîndu-l cum se frînge cu o satisfacție care-i îngrășa inima.

Cînd răsunară împușcăturile, cîțiva oameni de pe lîngă Trifon își feriră capetele, retrăgîndu-se cu spaimă peste cei dinapoia lor. Țipete țîșniră într-o îmbrînceală generală. Printre glasurile speriate însă porniră deodată înjurături și amenințări. Toader

Strîmbu, la cîţiva paşi, răbufni cu o mutră roşie de ură :

— Ce, boierule, vrei să ne omori ?

În aceeaşi clipă mişcarea mulţimii se învolbură. Deasupra lui Trifon se aplecaseră cîţiva să-l sprijine. Oamenii se îmbulzeau valvîrtej, într-o înnebunire subită. Pe cînd rostea Toader Strîmbu întrebarea, un băţ de rădăcină cu măciuca cît un pumn de copil se înălţă în aer lîngă Miron Iuga. Măciuca îl lovi în cap cu atîta sete, că se auzi împrejur un pîrîit. Căciuliţa boierului se turtise în creştet.

— Cum îndrăzneşti, hoţule, să ridi... ? începu Miron fără să mai poată sfîrşi.

Zeci de alte beţe se agitau, izbind la întrecere într-o vălmăşeală furioasă. Bătrînul Miron Iuga, fără cunoştinţă, cu ţeasta zdrobită, rămase în picioare în mijlocul ţăranilor care, îndesîndu-se să-l lovească, parcă-l sprijineau să nu cadă.

Cerdacul deschis cu stîlpii pătraţi se umplu de oameni care izbeau în dreapta şi în stînga, în neştire, parcă pretutindeni şi chiar în aer ar fi fost numai duşmani. Geamurile ferestrelor ţipau strident, sfărîmîndu-se. Mulţimea, frămîntată ca o baltă răscolită de o furtună năprasnică, se îndoia cînd încoace, cînd încolo, căutînd parcă să-şi descarce mai repede furia ce o sugruma. Urletele pe toate glasurile, înjurăturile îmbălate se încrucişau într-un vuiet prelung, care înăbuşea strigătele desperate ale celor cîteva slujitoare de la curte... În izbucnirea de furie, descătuşată într-o singură clipire, ca un trăsnet clocit mult

între nori şi căzut fără obişnuitele tunete şi fulgere pregătitoare, ţăranii se năpustiră şi asupra argaţilor, în vreme ce logofătul Bumbu, deşi aflat lîngă bătrînul boier, a scăpat numai cu îmbrînceli, parcă în toiul vijeliei, nimeni nu l-ar fi recunoscut.

După numai cîteva clipe, cei ce se oţărau împrejurul bătrînului Iuga îl părăsiră unul cîte unul, răcoriţi sau flămînzi de alte fapte. Fără sprijinul ţăranilor, Miron Iuga se prăbuşi cu faţa-n jos, scormonind pămîntul şi mirosindu-i mai lacom ca totdeauna aroma dulce-amară, pentru ultima oară. Nimeni nu se mai sinchisea de dînsul. Ţăranii, îmbrîncindu-se fără odihnă, treceau peste trupul lui, îl călcau în picioare, apăsîndu-l şi frămîntîndu-l cu pămîntul în care îşi înfipsese din viaţă toate rădăcinile.

5

— Petrică, sai că oamenii au omorît pe boierul cel bătrîn ! strigă în gura mare Marioara, năvălind în ogradă. Vino, Petrică, degrabă, să nu se apuce de vreo poznă şi mai mare !

Petre Petre isprăvise poarta şi ciocănea în fundul bătăturii, la grajd, numai ca să aibă de lucru şi să nu fie mînat a se mai amesteca în nimica. A auzit de la maică-sa Smaranda că satul a pornit la curtea boierului cel mare şi l-a ispitit un moment să meargă şi el, nu să strice ori să aţîţe, ci dimpotrivă să oprească ce s-ar putea să facă alde Toader Strîmbu şi alţii de teapa lui. Dar s-a încăpăţînat să rămîie

acasă, ca şi cînd ar fi vrut să-şi rumege mai îndelung durerea ce-i clocea în inimă, precum şi pentru că socotea peste putinţă ca oamenii să îndrăznească a se atinge de boierul Miron, chiar ducîndu-se la dînsul cu răzmeriţa.

— Vai de mine şi de mine! făcu deodată Petre, parcă l-ar fi lovit în moalele capului.

Nici nu se uită la Marioara, cu toate că o iubea şi avea planul să facă nunta după Paşti. I se părea străină, şi necunoscută, şi indiferentă. Numai glasul ei îi zbîrnîia în urechi urît ca niciodată.

Fără altă vorbă îşi curmă lucrul şi porni grăbit, aproape fugind. Marioara îl urma ca un căţel şi-i povestea gîfîind întîmplările de la curte. Petre o auzea din urmă şi cuvintele ei parcă-l împingeau înainte. Îşi zicea, totuşi, în acelaşi timp, că se duce degeaba, căci el singur n-are să se poată lupta cu tot satul şi nici să oprească pe oameni de-a se răcori.

De departe curtea Iuga vuia de gălăgie. Petre îşi iuţi mai mult mersul. Era fără suman, ca la muncă, şi avea în mînă barda cu care cioplise şi pe care a luat-o fără să-şi dea seama, ca un băţ cînd pleci la drum.

În ograda cea mare a conacului, oamenii alergau de ici-colo năuciţi, cu feţele aprinse, vociferînd şi neştiind ce să facă. Unii se hărţuiau cu argaţii, alţii se certau între dînşii din senin, gata să se ia de piept. La fîntînă cîţiva îngrijeau pe Trifon Guju care gemea. Petre aruncă o privire, dar nu se opri. La uşa locuinţei lui Leonte Bumbu se grămădeau unii cu răcnete ameninţătoare pe care însă le întreceau ţipetele nevestei logofătului, dinlăuntru. Alături, în cancelarie, se învîrteau mai mulţi, spărgînd ce le cădea în cale şi războindu-se mai ales cu registrele în care erau însemnate învoielile şi datoriile oamenilor.

Petre trecu în curtea cealaltă. Între cele două clădiri înghesuiala era mai mare. Mulţimea se frămînta în acelaşi loc, aşteptînd parcă o poruncă sau măcar un semn.

— Unde-i boierul cel bătrîn? întrebă Petre într-un grup de mînioşi.

— Adineaori l-au dus în casă, răspunse totuşi un glas.

Flăcăul nu recunoscu nici pe cel ce-i răspunse, nici pe ceilalţi, parc-ar fi fost din altă lume. Intră în conacul vechi. În cerdac se rărise lumea. Geamurile sparte căscau guri negre în pereţi. Pe uşile deschise larg unii intrau şi alţii ieşeau, ca la moară. În a treia odaie erau cîţiva oameni tăcuţi, cu capetele goale. Aici se plimbase adineaori Miron Iuga, cu mîinile la spate. Acuma zăcea întins, cu mîinile pe piept, pe canapeaua dintre două ferestre. Hainele îi erau mînjite de pămînt, iar pe faţă parcă purta o mască de lut. Bătrînul vizitiu Ichim l-a cules dintre picioarele ţăranilor, bucătăreasa Profira a aşternut cearceaful alb pe canapea şi i-a aprins la căpătîi o lumînare a cărei flacără se perpelea între ferestrele sfărîmate. Profira se trudea să curăţe puţin pămîntul de pe hainele şi figura mortului. Primarul Ion Pravilă, aflat acolo printre alţi oameni, îi zise domol:

— Lasă, muiere, lasă-l să se odihnească aşa cum a orînduit Dumnezeu...

Voia să spună că pînă va veni vreo anchetă care să stabilească împrejurările morţii, dar nu îndrăznea.

Petre privea lung faţa noroită a bătrînului boier. Vedea pe obrazul stîng o dîră de sînge năclăit cu humă, ca o panglică de catifea neagră ieşită de sub căciula turtită. Tresări cînd auzi glasul primarului cu o imputare ascunsă:

— Mi se pare că nu fuseşi aci, Petrică?

— Bine că n-am fost, Doamne iartă-mă! bîigui flăcăul. Că ce-o mai ieşi din toate astea numai Cel-de-sus poate să ştie!

— De, se vede că ne-a fost nouă scris să...

Pravilă iar nu cuteză să sfîrşească. De altfel Ichim îi luă vorba din gură:

— Du-te tu, Petrică băiete, că pe tine poate să te asculte, şi nu lăsa să mai jefuiască şi să strice, că-i destul cît au făcut şi ce-au făcut! De-aia am şi trimis pe Marioara după tine... Aide, du-te, că şi boierii ţi-au făcut bine şi te-au ajutat cînd ai fost la necaz!

Petre mormăi întunecat:

— Multora le-a făcut bine, şi uite răsplata!

— Şi dumnealui a fost prea proclet şi iute, Dumnezeu să-l ierte! făcu atunci Luca Talabă foarte blînd.

Tăcură toţi un răstimp. Apoi Petre, luîndu-şi seama, rosti aspru:

— Care n-aveţi treabă aici să faceţi bine să ieşiţi afară!

Nu mai aşteptă să vază dacă l-au ascultat, ca şi cînd ar fi fost sigur că va fi. Şi în curînd mortul rămase numai cu Ichim, cu Profira şi cu Marioara să-l privegheze.

Petre, cu acelaşi glas hotărît, cărăbăni pe toţi ţăranii care mai rătăceau prin casă. Cînd ajunse în cerdac, se întîlni cu o ceată care nu se îndura să plece cu mîna goală. Se înfurie:

— Ce, voi nu înţelegeţi de vorbă bună, că-i mortul în casă? Nu v-ajunge că l-aţi omorît, nici să se odihnească nu vreţi să-l lăsaţi în pace?

În vreme ce oamenii se retrăgeau bombănind, Petre observă că alţii se îmbulzesc să intre în castelul cel nou ale cărui uşi fuseseră smulse din ţîţîni. Îi trecu prin gînd că e tocmai clădirea lui Grigoriţă, căruia el îi datorează numai recunoştinţă. Şi se repezi într-acolo, strigînd speriat:

— Nu stricaţi, oameni buni!... Faceţi loc!... Daţi-vă la o parte!... Nu mai intraţi, că n-aveţi ce lua!... Nea Serafime, fii tălică mai cuminte!

Îşi croi drum cu coatele şi pătrunse înlăuntru. În marele hol de la parter oamenii umblau cu oarecare sfială, pipăiau lucrurile, vorbeau încet. Petre strigă mai mult rugător decît poruncitor:

— Ieşiţi afară, măi oameni!... Ia ieşiţi, că n-aveţi ce căuta aici!

Auzi paşi sus, la etaj. Urcă în goană pe scara de stejar. În camerele deschise cotrobăiau după obiecte pe care să le poată căra. O femeie strînsese într-un cearceaf diferite boarfe, bolborosind într-una jeluitor

că de ce să se piardă toate astea și să nu le folosească mai bine ea, care-i sărmană. Petre năvăli într-o odaie unde zărise mai multă lume, repetînd mereu aceleași vorbe :

— Ia ieșiți afară, măi oameni, că...

Era odaia de culcare a Nadinei, cu patul larg, cu fotografia ei mare la căpătîi, pe perete. Petre străbătu pînă lîngă pat și dădu brusc cu ochii de Nadina. Se buimăci, parc-ar fi fost vie. Glasul i se uscă în gîtlej, numai buzele i se mișcau, arse. Aproape goală, Nadina se uita tocmai la dînsul cu priviri galeșe, în care însă juca un dispreț jignitor. Oamenii se holbau ca și dînsul și nici nu cutezau să deschidă gura în prezența ei. În sufletul flăcăului răsărise întîi numai bucurie, ca și cînd ar fi regăsit ceva ce căuta în zadar. În clipa următoare, îi căzu vălul de pe ochi. Disprețul privirilor ei îi sfredelea inima și i-o otrăvea. Se simțea înșelat și pălmuit. Izbucni deodată răgușit :

— Uite drăcoaica asta cum ne batjocorește !

Își aminti numai atunci că și-a luat barda. O învîrti deasupra capului, sări pe pat și izbi cu toată puterea. Zgomotul sticlei zdrobite păru o tînguire prelungă și ințepătoare. Cioburile împroșcau din locul loviturii ca stropii de sînge dintr-o rană. Cîteva țăndări îl plesniră peste obraji, zgîriindu-l ca niște gheare de pisică. Petre lovea repede, gîfîind lacom. Trupul Nadinei, ciopîrțit, se scoroji în zdrențe de carton, dar ochii rămaseră disprețuitori și galeși, chiar cînd figura se umplu de crestături.

— Dați, băieți, ce stați ! răcni Petre cu ochii însîngerați de mînie.

Parcă de mult și numai atîta ar fi așteptat, oamenii se năpustiră. În cîteva clipe sfărîmară tot ce se găsea în odaie, zvîrlind pe ferestrele scoase din pervaze picioare de scaune rupte, rufe sfîrtecate, oale de noapte, perne spintecate și cu fulgii împrăștiați, rame de tablouri...

— După mine, fraților ! strigă Petre peste un răstimp.

Prin celelalte odăi și la parter toată lumea spărgea și urla. Petre alerga ca un nebun, agitînd barda.

— Foc !... Foc !... Praf și cenușă să se aleagă ! poruncea Petre coborînd în parter către cei ce soseau de afară.

— Puneți foc, fraților ! strigau alții învîrtindu-se pe loc.

— Apoi așa da, Petrică ! făcu Serafim Mogoș văzîndu-l cu barda știrbită. Că destul am răbdat toate nedreptățile !

Petre se pomeni afară. Soarele scăpătase în spatele conacului vechi. Amurgul își cernea lin întunerecul. Oamenii păreau mai grăbiți și mai mînioși. Fața flăcăului lucea de sudoare și de amărăciune.

— Da ce-i, Petrică ? întrebă primarul Pravilă, văzîndu-l atît de schimbat.

— Dumneata nu vezi ce-i, ori nu vrei să vezi ? se strîmbă Petre cu răutate.

— D-apoi că rușinea asta... începu Lupu Chirițoiu, care se afla alături, cu glas de dojană și părere de rău.

Petre nu-i dădu răgaz să isprăvească :

— Ia mai tacă-ţi clanţa, hodorogule ! Că destul ne-ai bătut capul şi ne-ai ţinut în loc cu braşoavele şi cu miorlăielile tale !

— Ai nebunit şi tu, băiete, vai de tine ! bîlbîi bătrînul, crucindu-se. Numai să nu-ţi pară rău pe urmă !

— Ce să-mi pară rău, că doar o singură moarte are tot omul ! strigă Petre depărtîndu-se, grăbit, fără să ştie unde.

În cîteva ferestre ale castelului se iviră fuioare de fum.

— Focul !... Focul ! răcni un glas cu bucurie sălbatică.

Dar focul se încingea greoi. Ardea numai înlăuntru şi mai mult afuma. De-abia cînd se înnoptă de-a binelea flăcările mari izbucniră prin coperiş ca o coroană luminoasă, scăpărînd milioane de scîntei. Oamenii umblau în jurul focului, parcă n-ar mai fi avut nici somn, nici case. Toţi răguşiseră urlînd şi totuşi urlau mereu vorbe fără şir şi sudălmi cu care voiau să răscumpere toate tăcerile trecutului.

În spatele castelului în flăcări, vechiul conac apărea negru şi adormit. Cînd se uitau într-acolo oamenii se cutremurau involuntar. Ignat Cercel, ca să-şi încălzească inima, bolborosi singur :

— Iacă, l-a săturat Dumnezeu şi de pămînt, şi de toate !

Capitolul XI

PETRE PETRE

1

Toată noaptea spre sîmbătă cerul Amarei fu însîngerat de jocul flăcărilor ce mistuiau castelul Iuga. Mulţimea de ţărani, furioasă şi gălăgioasă, nu se dădea de loc dusă, parcă şi-ar fi pierdut somnul. Chiotele unei bucurii năprasnice înăbuşeau trosniturile focului. În lumina roşie, oamenii viermuiau ca nişte umbre fără odihnă, cu glasuri aspre, hîrbuite, care se topeau într-un zgomot straniu, izbucnit parcă din rărunchii pămîntului... Tîrziu, după miezul nopţii, coperişul cu căpriorii arşi se prăbuşi peste tavanul etajului. Un nour uriaş de scîntei răbufni brusc şi se împrăştie în văzduhul roşu, urmat de un cîrd de flăcări proaspete, desprinse din mormanul de jăratec. Din sute de piepturi porni, ca la o comandă supremă, un urlet prelung de mulţumire. Apoi, ca şi cînd numai acest semn de izbîndă deplină l-ar mai fi aşteptat, ţăranii se risipiră încetul cu încetul. Doar cîţiva se încăpăţînară a rămînea, de teamă să nu se mai întîmple ceva şi ei să lipsească. Astfel, înspre ziuă, curtea se

mai liniști de oameni și focul însuși ardea mai potolit și sătul, cu pîlpîiri somnoroase.

La fereastra bătrînului conac veghea aceeași lumină sfioasă. Scînteile mari zburătăceau ca fluturii pe coperiș și se stingeau atingînd olanele bătrîne, parc-ar fi căzut pe gheață. Ichim închise ușile spre cerdac, să nu mai intre nimeni să tulbure odihna casei. Un răstimp a privegheat el lîngă boierul ucis, apoi bucătăreasa, apoi logofătul, apoi bărbatul bucătăresei. Acuma, de vreun ceas, clipocea Marioara pe jilțul din colț, în camera mortului. Îi era somn și, mai ales, frică. Nu se uita de loc spre canapeaua pe care zăcea Miron Iuga. O spăimîntau de ajuns umbrele ce se legănau pe pereți ca niște stafii neostoite. Pe geamurile sparte intra răcoarea din ce în ce mai tăioasă. De cîteva ori i s-a părut, tocmai cînd închisese ochii, că aude un fîșîit ciudat. O singură dată a îndrăznit să privească într-acolo. Cum se clătina flacăra lumînării, mortul părea că se mișcă. S-a închinat repede de trei ori... După ce își mai veni puțin în fire, auzi deodată, foarte deslușit, un suspin greu și dureros ca un geamăt. De groază nici nu putu scoate glas, dar sări în picioare. În aceeași clipă o voce speriată rosti :

— Marioară, să nu țipi, că mă nenorocești !... Sînt eu, Isbășescu !

Ieși anevoie de sub canapea. Era amorțit. Se ascunsese de cînd a văzut pe bătrînul Miron că ia pușca, bănuind ce are să se întîmple. Chircit acolo a mulțumit lui Dumnezeu că i-a dăruit ideea salvatoare, altfel desigur brutele l-ar fi masacrat. I-a fost teamă dintîi să nu aprindă casa țăranii și să ardă ca un șoarece. Se gîndise să nu miște pînă va simți el că a trecut orice primejdie, chiar de ar fi să stea o săptămînă. Pe urmă, cuprins și de neputințe, și de groaza mortului ce zăcea deasupra lui, și-a zis că ar fi mai cuminte să o ia cumva la sănătoasa, mai cu seamă cînd a văzut că a venit la priveghi Marioara, în care inima lui avea mai mare încredere.

Ca să nu-l zărească cineva de pe afară, se piti după o perdea și de acolo întreba cu de-amănuntul pe Marioara asupra tuturor celor petrecute. Cînd auzi că țăranii au bătut și pe Leonte Bumbu, ba și pe nevastă-sa, și i-au cam prădat locuința, se gîndi în sine că pe dînsul cu siguranță l-ar fi jupuit de viu. Fata îi mai spuse apoi că poate să plece fără frică, prin grădină, că abia de mai sînt oameni prin curte. Atunci îi veni o nouă inspirație : Numai îmbrăcat țărănește ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele cîteva sate pînă la Costești. Trimise pe Marioara să ceară un rînd de haine, oricît de rupte, de la unchiul ei și să le aducă prin dos, să n-o vadă nimeni, făgăduindu-i o răsplată bună și recunoștință veșnică. Cu hainele veni însăși Profira, să-i ia în schimb pe cele nemțești, ca să nu păgubească dacă cumva contabilul nu s-ar mai întoarce.

— Ei, țațo Profiro, Dumnezeu să-ți răsplătească binele ce mi l-ai făcut, că mi-ai salvat viața ! zise lăcrimînd și strîngîndu-i mîinile. N-am să vă uit niciodată.

Pe cînd se crăpa de ziuă Isbăşescu se strecura prin grădină spre Bîrlogu, fără să fi văzut cum arde castelul Iuga şi fără să se mai uite înapoi...

Apoi, puţin înainte de răsăritul soarelui, tavanul etajului, prefăcut de mult într-o băltoacă de jăratec, se scufundă, uruind şi trosnind, peste tavanul parterului, care, încins şi slăbit, se prăbuşi de asemenea. În cuprinderea zidurilor înnegrite, prin găurile ferestrelor, se vedea clocotul flăcărilor cu răsuciri mînioase de scîntei.

Curînd începură să se adune iar ţăranii, unul cîte unul. Se uitau la foc, clătinau din cap, aruncau cîte o vorbă şi repede întorceau ochii spre conacul vechi. Li se părea, chiar spusese cineva, că treaba nu e sfîrşită cît timp tocmai casa cea bătrînă boierească rămîne în picioare. Dar din pricina mortului nu cuteza nimeni să se apropie, oricît jinduiau. De altfel, cei mai mulţi veneau pentru pradă. Sărăcimea se lăcomea mai cu seamă la porumb. Un hambar de sămînţă a fost golit de aseară. Mai erau două magazii cu rămăşiţe. Pavel Tunsu aduse înadins un drug de fier şi izbuti să iasă cel dintîi cu un sac plin în spinare, numai pînă în vecini, la baba Ioana, soacră-sa, care se necăjea cu păsările şi cu odorul de nepot, Costică.

— Hai, soacră, hai, nu sta, să-ţi iei şi tălică niţel porumb, că oamenii se îndeasă la pomană şi pe urmă degeaba te-ai mai duce! strigă Pavel sfătos, înapoindu-se degrabă la conac.

— Fire-ar a dracului! bombăni baba, văzîndu-şi de treburi, parcă nici nu l-ar fi văzut şi nici auzit.

În vreme ce mulţimea se îmbrîncea în jurul magaziilor, unii mai îndrăzneţi se ciorovăiau din pricina vitelor. Marin Stan scoase din grajduri o pereche de boi şi voia să-i ducă acasă, Leonte Orbişor era indignat şi răcnea:

— Să-ţi fie ruşine să pui tu mîna pe boi, că doar tu ai şi nu-ţi fac trebuinţă, iar eu nu mi-am putut agonisi niciodată şi n-am cu ce munci!... D-aia fii bun şi lasă boii, Marine, că eu fac şi moarte de om, dacă nu-i laşi!

— Adică asta-i dreptatea, să ia ce-i mai bun tot care au, iar noi să fluierăm a pagubă? ameninţă altul.

— Eu nu vreau să ştiu nimic! făcu Marin Stan furios. Aici nu merge pe tocmeală, că nu e bîlci. Cine ce a apucat e bun stăpîn!

Leonte Orbişor îi puse mîna în piept. Se smuciră cîteva clipe şi se suduiră. Marin, simţind că toţi îi sînt potrivnici, se înmuie:

— Apoi lasă c-om vorbi noi altă dată, dacă-i aşa povestea!... Nu face nimic, Leonte, ai să mai vii tu la moara mea!

— De ce nu te-ai agăţat de cai, procopsitule, că n-ai şi ţi-ar prinde bine! strigă Orbişor în batjocură. Ce zici, nea Ichime?

În uşa grajdului, alături, stătea Ichim cu furca de fier în mînă. Răspunse:

— De căişorii mei nu se atinge nimeni cît oi trăi eu!

— Ia seama c-o să-ţi dăm foc şi dumitale, nea Ichime, că vezi bine cum mai arde de frumos conacul ! mormăi un glas.

— Mai bine să ardă decît să ajungă de batjocura voastră ! făcu bătrînul vizitiu cu o mîndrie, parcă el ar fi fost boierul.

Ţăranii nu voiau să-şi puie mintea cu Ichim, şi că era bătrîn, şi că îl ştiau trăsnit din fire, cu toate că se credeau în drept să ia fiecare ce-i place şi ce poate, că doar din munca lor s-a făcut averea boierului şi deci între ei trebuie să se împartă. Unul îi şi impută mînios :

— Degeaba umbli să te faci stăpîn pe munca noastră, nea Ichime, că nu te-om răbda ! Dacă n-am răbdat noi nici pe boierul cel mare, darmite pe tălică !... Stai niţel, să vie Petrică şi ai să vezi !

Petre însă dormea dus. Se dusese tîrziu acasă şi atît de ostenit cum nu s-a mai simţit niciodată. S-a trîntit pe laviţă, îmbrăcat cum era, căciula drept pernă, şi îndată a adormit ca mort. Acuma toată casa se sculase, numai el nu se urnea. Pentru că nu i se mai întîmplase să-l găsească soarele în pat, Smaranda încercă să-l deştepte. Flăcăul murmură cu ochii închişi :

— Lasă-mă, mamă, să mă mai odihnesc, că vai ce somn mi-e !

— Dormi, dragul mamei, dormi ! zise femeia. Mai bine să dormi toată ziua, decît să te mai duci pe unde-ai fost !

2

— Am plecat foarte exact ! observă Titu Herdelea examinîndu-şi ceasul şi văzînd că la nouă jumătate precis trenul s-a pus în mişcare.

— Măcar de-am sosi cu bine ! zise Grigore Iuga cu o emoţie abia stăpînită.

Baloleanu, cu capul scos pe fereastra compartimentului, agita o batistă de mătase şi murmura într-una cu vocea înecată :

— La revedere, Melanie !... La revedere !... La revedere !

Cînd se aşeză, după ce ieşiră din gară, avea ochii umezi. Surîse totuşi :

— Sărăcuţa !... A rămas foarte îngrijorată... Ce-i drept, cred şi eu că are de ce, cu toate că m-am silit s-o conving că nu e nici un pericol. Dacă nu mi-ar fi cerut-o şeful cu insistenţă, nici n-aş fi primit o misiune atît de covîrşitoare ! Vă dau cuvîntul meu, n-aş fi primit !... Biata femeie, cum mai plîngea ! Mi se rupea inima...

Trenul era compus numai din cîteva vagoane, şi acelea aproape goale. În afară de cîţiva noi prefecţi, doar nişte ofiţeri şi negustori au cutezat să mai părăsească Bucureştii. Mecanicul era instruit să conducă garnitura cu mare atenţie, pentru că circulau zvonuri că ţăranii ar avea intenţia să ridice şinele şi să oprească trenurile, ca să întîrzie sosirea trupelor în regiunile răsculate.

Numai Titu Herdelea își păstrase seninătatea. El era ferm convins că toate știrile cu tulburările țăranilor trebuie să fie mult exagerate. Observase că în România oamenii nu cunosc decît extremitățile, zeflemeaua sau tragedia, deopotrivă de gălăgioase și nestatornice. Așa cu răscoala aceasta; întîi toată lumea a luat-o ca o diversiune politicianistă, un ingenios mijloc de a răsturna guvernul, iar acuma toată lumea e desperată și anunță prăbușirea țării.

Grigore Iuga era mai îngrijorat chiar decît Baloleanu. Aseară, la Predeleanu, a fost sfătuit să nu se hazardeze inutil, pînă ce se va pacifica județul. Nimeni nu știe precis ce e la țară. Ori că merge, ori că așteaptă la București, el nu mai poate fi de nici un folos bătrînului Iuga. Iar argumentul suprem s-a rostit mai în șoaptă: dacă soldații vor refuza să tragă și vor trece de partea țăranilor?... Tocmai acest argument l-a încăpățînat să plece. Altfel poate s-ar fi răzgîndit, mai cu seamă că și Olga îl reținea cu o privire umedă de duioșie. Mai tîrziu, găsindu-se o clipă singuri, ea i-a șoptit brusc: „Rămîi, dacă mă iubești!" Grigore a fost așa de surprins că, sărutîndu-i mîna, de-abia a putut răspunde: „Trebuie să plec tocmai fiindcă te iubesc atît de mult!" Acasă, pe urmă, replica aceasta i s-a părut complect idioată și i-a fost rușine că a rostit-o, deși Olga n-a găsit-o probabil așa de proastă, pentru că n-a rîs nici atunci și nici mai tîrziu.

Șoapta Olguței i-a răscolit sufletul și i-a trezit întrebări pe care nu le cunoscuse pînă acuma sau pe care poate le înăbușise înadins. Se simțea demascat în fața sa însuși. Prietenia lui cu Victor era veche, evident, dar se pare că ochii Olguței au strîns-o mai mult în ultima vreme. Și, totuși, el nu și-a mărturisit niciodată că s-ar putea ca vizitele și mesele lui cotidiane la Predeleanu să aibă și alte motive. Nu s-a gîndit că iubește pe Olga, cu toate că iubirea îi umplea inima și nici vreo aluzie de dragoste nu i-a făcut măcar în glumă. Cel mult ochii lui au vorbit, fără voia lui.

Se învinovățea însă, că, în momentele acestea de durere generală, preocuparea lui cea mai mare e o iubire nouă. Îi mijea în minte gîndul că repudierea Nadinei, atît de ireconciliabilă, a făcut-o ca să-și înlesnească apropierea de Olga. Desigur, Nadina l-a jignit așa de crunt, că nu mai putea fi vorba de a continua împreună căsnicia. Totuși, dacă n-ar fi fost Olga la mijloc, el n-ar fi avut tăria s-o alunge cu atîta brutalitate. Cu deosebire începea să-l chinuiască ideea că a lăsat pe tatăl său singur la țară, numai din egoismul de-a rămîne aproape de Olga, de a nu renunța să o vadă, cel puțin în fiece zi. Degeaba își zicea că și-a făcut datoria ducîndu-se acasă și oferindu-se să stea acolo, că a trebuit să respecte ordinul bătrînului părinte. Acum era sigur că, în alte împrejurări, adică de n-ar fi fost îndrăgostit, nu s-ar fi mișcat din Amara...

Emoția lui Baloleanu se manifesta printr-o irezistibilă avalanșă verbală. Din clipa cînd a fost desemnat pentru postul de prefect al unui județ răzvrătit, a simțit nevoia să se înfățișeze pretutindeni ca un mar-

tir trimis la eşafod. Prin Bucureşti se vorbea în taină că armata nu mai e de loc sigură şi că, pînă la urmă, va trebui, totuşi, să se facă apel la austriaci pentru adevărata pacificare. Se zice că nici noul guvern n-are încredere mare în soldaţii ţărani, dar nu vrea să cheme ajutor străin înainte de a face o supremă încercare.

— Dragii mei, trăim cea mai cumplită tragedie din istoria neamului românesc! zise Baloleanu cu glas înecat. Însuşi şeful a fost mişcat ieri după-amiazi, cînd ne-a dat instrucţiile pentru executarea penibilei misiuni. Recunoştea că avem o sarcină extrem de dificilă şi mai ales primejdioasă. „Contez — zice — pe tactul, pe inteligenţa şi energia dumneavoastră! Aveţi manifestul cu reformele care satisfac doleanţele cele mai urgente. E o armă pacifică excelentă, pe care s-o mînuiţi cu toată abilitatea. Unde însă persuasiunea nu va fi suficientă, unde veţi întîmpina rezistenţă războinică, veţi utiliza forţa armată cu toată hotărîrea şi toată vigoarea. La violenţă veţi răspunde prin violenţă, căci ordinea trebuie restabilită cu orice preţ..." Aşa a vorbit şeful. Eram zguduiţi de emoţie. Momentul era istoric. Ne-a îmbrăţişat apoi pe fiecare... Se pune acum întrebarea ce vom găsi la faţa locului? Eu sînt democrat prin toată educaţia mea şi umanitarist convins. Vă închipuiţi ce-ar fi pentru sufletul meu, dacă ar trebui să ordon o represiune sîngeroasă. Şi totuşi, interesele superioare ale neamului!... Îngrozitoare dilemă!

Titu Herdelea îl asculta cu toată gravitatea cuvenită, dar în sinea sa se gîndea că acest Baloleanu e un mare farsor. Îşi aducea aminte cu cîtă emfază predica odinioară, la Enache, împărţirea moşiilor la ţărani. Şi acuma cum caută să justifice mai dinainte uciderea acelor ţărani, dacă nu se vor mulţumi cu reformele în care nici pomeneală nu mai este de împărţirea pămînturilor. Îi venea mereu să-i reamintească promisiunile de odinioară... În locul său vorbi Grigore, parcă şi pe el l-ar fi muncit aceleaşi gînduri:

— Cînd ţăranii au apucat să se scoale pentru pămînt, greu se vor mulţumi numai cu reforme platonice!

— Cum, crezi că ar trebui să li se împartă moşiile? făcu Baloleanu puţin surprins.

— Eu nu, dar tu credeai! răspunse Grigore, simplu.

— O, bine, altceva e o credinţă intimă şi alta e posibilitatea realizării, zise prefectul confuz. În orice caz asemenea măsuri revoluţionare nu se pot decreta sub presiunea terorii ţăranilor, nu-i aşa? De altminteri chiar tulburările actuale atît de tragice arată cu elocvenţă că ţăranul nostru are încă nevoie de multă, multă educaţie socială. Barbariile pe care le-au săvîrşit, dacă ar fi numai pe jumătate adevărate, justifică toate aprehensiunile, dragul meu. Şi fii sigur că eu, care, cum ştii, iubesc pe ţăran, nu voi şovăi să pedepsesc cu cea mai mare severitate orice sălbăticie. A iubi pe ţărani nu înseamnă să le tolerezi nebuniile şi nici să le accepţi tîlhăriile. Ţăranul trebuie să fie supus

şi respectuos de lege şi de avutul altuia, ca toată lumea. Altfel unde ajungem ?

Grigore Iuga surîse ironic :

— Eu mă îndoiesc numai de efectul reformelor în care tu ai încredere. Atît. Îţi închipui că eu aş avea poate şi motive personale să reclam toate fulgerele împotriva ţăranilor mai ales dacă, după cum se pare, nu ne-au cruţat de loc nici pe noi, care am trăit între ei şi ne-am făcut totdeauna datoria faţă de dînşii...

— Care va să zică sîntem de acord, Grigoriţă ! făcu Baloleanu. M-aş fi mirat să fie altfel, că doar amîndoi iubim deopotrivă ţara aceasta scumpă şi pe ţăranii noştri. Astăzi nu mai e vorba de politică, ci de salvarea României !

Iar se încălzi şi povesti amănunte înduioşătoare despre despărţirea lui de Melania, despre presimţirile ei, despre curajul lui... Vorbea toată vremea numai de el. Doar prin gări se întrerupea şi examina cu atenţie lumea. De cîte ori descoperea un grup de ţărani, îi arăta cu o uşoară spaimă, zicînd încet, parcă să nu fie auzit de el :

— Uite-i cum complotează !... Degeaba, ţăranul nu înţelege decît de frică !

Apoi îşi reluă firul despre reforme, despre şef şi iar despre Melania, cînd mişcat, cînd cu patetism şi mereu cu un tremolo care să-i acopere înfricoşarea.

În răstimp, trenul înainta prudent, fumegînd mai abondent ca altă dată... Sirena locomotivei, agitată des şi prelung, avea un răsunet zgîrietor, ca ţipătul cucuvelei.

3

— Ia seama, tăicuţule, să nu păţeşti ceva cu oamenii ! zise Niculina, văzînd că preotul Nicodim şi-a luat patrafirul şi crucea. Doar ştii bine cît sînt de apucaţi...

— Hai, dascăle, hai la datorie ! murmură bătrînul preot fără să asculte pe fiică-sa. Că ne-a fost stăpîn şi ne-a zidit biserica, şi ne-ar bate Dumnezeu dacă nu i-am da toată cinstea creştinească ! Ş-apoi după-amiazi avem înmormîntarea femeii lui Melentie... Hai, hai !

Mergea greu şi se sprijinea în cîrjă şi se oprea să se odihnească pe drum. La curtea Iuga se mărise gălăgia. Castelul ardea mereu, înfundat. Bucătăreasa Profira sărută mîna preotului şi-l conduse în odaia mortului.

— Of, Doamne, Doamne, amară soartă ai hărăzit omului ! bolborosi preotul, punîndu-şi patrafirul, după ce s-a uitat o clipă la cadavrul boierului Miron. Ascunse sînt cărările tale, Doamne, blagoslovit fie numele tău în vecii vecilor, amin !

Sosirea preotului nu stînjeni de loc fierberea ţăranilor. Cîţiva se uitară după el pînă intră în casă, apoi îşi continuară sfătuirile. În timp ce unii mai urlau în neştire sau umblau să mai găsească ceva de luat, cei mai mulţi, grupuri răzleţe, vorbeau numai despre împărţirea pămînturilor, sperînd fiecare să aibă o parte mai mare. Acum că nu mai sînt boieri, socoteau că ar fi bine să nu tărăgăneze măsurătoarea, că dacă vor apuca să-şi ia ce li se cuvine, apoi degeaba

se vor mai întoarce ciocoii, că oamenii nu vor da înapoi pămîntul nici morţi. Toţi aveau păreri cum ar trebui făcută împărţirea, ca să fie mai dreaptă, fireşte fiecare chibzuind că adevărat dreaptă nu poate fi decît cea care i-ar atribui lui lotul cel mai bun, şi mai aproape de sat, şi mai măricel. Cînd cineva spuse că şi celelalte sate s-ar putea să ceară parte din moşie, a sărit toată lumea cu mare mînie, gata să-l ia la bătaie. Sărăcimea ar fi vrut să înlăture de la împărţeală pe cei care mai au pămînt. Li se imputa că au alergat cu limba scoasă să cumpere Babaroaga şi că s-au codit la revoluţie, aşteptînd să le vie toate de-a gata. Se tocmeau aşa între ei, fiindcă toţi erau oameni mai slăbuţi şi nimeni nu avea autoritatea de a se impune ca conducător şi a se face ascultat. Încerca el Toader Strîmbu să ridice glasul, dar oamenii nu-l luau în seamă cînd era vorba de o treabă aşa de însemnată. El şi Trifon erau buni la sfadă, unde trebuie numai gură şi obrăznicie. Acum trebuiau oameni aşezaţi, gospodari şi cuminţi, care ştiu să cîntărească şi să judece înţelept. Dacă popa Nicodim ar fi fost mai tînăr şi mai sprinten, el ar fi fost chemat să facă dreptate, sau şi mai bun învăţătorul Dragoş, dacă nu l-ar fi închis boierii.

— Văd că nici Petrică n-a mai venit şi doar se lăuda aseară că nici de odihnă nu mai vrea să audă pînă ce n-om avea dreptatea deplină ! zise într-o vreme Ignat Cercel într-un grup mai mare. Dînsul ar fi bun la sfat, că-i dezgheţat, şi ne-ar putea îndrepta pe calea cea bună !

— Apoi aşa fac toţi, că li-e frică !

— Ce face ? sări Ignat. Lui Petrică ?... Fugi, omule, ce băzneşti ? Petrică se joacă cu trei ca tine şi tu zici că i-e frică !

— Apoi atunci de ce şade acasă ? Că uite, s-a făcut de amiazi !

— Ei, o fi avînd şi el ale lui, ca orice om... Dar cînd a început Petrică o treabă, n-o lasă neisprăvită ! Că şi tatăl său, fie iertat, a fost om de frunte şi de ispravă !

Tocmai în clipa aceea pică şi Petre împreună cu Nicolae Dragoş. Petre s-a certat rău cu maică-sa, care n-a vrut să-l lase să mai iasă din casă şi plîngea şi se jeluia că are să se nenorocească. Barem Nicolae a avut să ţie piept şi părinţilor, dar şi cumnatei sale, cea mai înfricoşată, ca pe urma faptelor lui să nu pătimească Ionel al ei. Cei doi flăcăi s-au înţeles fără cuvinte. Şi-au făcut socoteala în sine că de acuma nu mai pot da înapoi şi deci trebuie să meargă pînă la capăt, orice s-ar mai întîmpla. Amîndoi şi-au dat seama, după ce s-au trezit puţin din beţia mîniei, că ei vor ispăşi mai crunt pentru faptele tuturor, dacă cumva se vor întoarce lucrurile iarăşi cum au fost... De aceea, venind, au intrat pe la postul de jandarmi. Casa era pustie, uşile vraişte, obiectele răsturnate şi răvăşite. Ei sperau să găsească măcar cîteva cartuşe pentru armele luate de la jandarmi, ca să se poată apăra de va fi trebuinţă. N-au găsit. Nevasta plutonierului se zicea că s-a ascuns la cineva în sat, nimeni nu bănuia unde.

Cum se amestecară în mulţime, fură iar cuprinşi de ameţeala obştească. Discuţia asupra împărţirii mo-

șiilor o reluară de la început. După multă vorbărie zadarnică, Petre hotărî :

— Asta nu e treabă de oameni ca noi, degeaba, că noi ne-om sfădi, și ne-om bate, și nu ne-om potrivi. Asta e treabă de ingineri ! Să mai așteptăm să se așeze lucrurile și să se facă pace și atunci stăpînirea o să trimită ingineri să facă împărțirea cum se cuvine, fiecăruia după dreptate, să măsoare și să taie tuturor cît se ajunge... Nu zic bine, oameni buni ?

— Bine... așa e ! încuviințară oamenii. Să ne trimită ingineri, că d-aia îi plătește stăpînirea !

— Apoi da, că inginerul, dacă nu-s boieri, împarte drept și cum scrie la carte ! adăugă Ignat foarte mulțumit.

— Cu boierii am isprăvit ! strigă Leonte Orbișor țanțos. Nu ne mai trebuie boieri !

— Noi am isprăvit, Leonte, dar poate că n-au isprăvit ei ! zise gros Nicolae Dragoș.

Atunci toți din toate părțile protestară că nu mai vor boieri și că mai curînd mor pînă la unul decît să fie iarăși batjocoriți și asupriți.

— Apoi las' să vă vedem la treabă, că de gură știu că sînteți buni ! făcu Petre.

4

În gara Pitești aștepta un alai întreg de proprietari și arendași refugiați. În fruntea lor se afla fostul prefect Boerescu care, avînd în vedere primejdia națională, a lăsat la o parte considerațiile de adversitate politică și s-a hotărît să dea în primire prefectura noului titular și mai ales să-l puie în curent cu situația. Mai mult, însă, decît motivele superioare, era la Boerescu amorul propriu, profund jignit de țăranii nerecunoscători, care-l făcea să-și calce pe inimă și să stea de vorbă cu urmașul său. Cînd el personal s-a ostenit de a cutreierat mai toate satele și i-a sfătuit și i-a dăscălit ca un părinte și ei, totuși, s-au dedat la ticăloșii cum a întors spatele — asta nu le-o putea ierta țăranilor. Unde să mai pui că netrebnicii nu s-au rușinat să incendieze și să devasteze chiar conacul lui de la Rociu...

Grigore Iuga făcu prezentările, căci Baloleanu, străin, nu cunoștea pe nimeni. Pe urmă el, cu Titu Herdelea, se retrase, ca să nu-l încurce în afacerile oficiale, înțeleși să se întîlnească diseară și să ia masa împreună.

Mulțimea de sinistrați înconjurase pe noul prefect și-l asalta cu tot felul de plîngeri. Baloleanu asculta pe unii, compătimea pe alții, dar văzînd că astfel nu se va putea urni din gară, strigă cu glas tremurat de emoția obligatorie :

— Domnilor, înțeleg durerea dmneavoastră și apreciez revolta firească ce fierbe în sufletul tuturor din cauza nelegiuirilor, ale căror victime sînteți ! Am venit să iau măsurile de îndreptare și de represiune pe care le reclamă situația. Dați-mi deci un răgaz de cîteva ore să mă orientez întîi, să iau cunoștință oficială de cele ce s-au petrecut în acest județ, iar pe urmă

voi aviza. Vă rog să aveţi încredere că vom face tot ce este posibil ca să vă alinăm măcar în parte suferinţele!

La braţ cu Bocrescu îşi croi drum printre oamenii desperaţi şi înfuriaţi. Numeroase glasuri lăcrimoase repetau acelaşi strigăt:

— Ne-au sărăcit tîlharii!...

Cel mai gălăgios şi mai amărît era colonelul pensionar Ştefănescu, care-l petrecu pînă la trăsură, jelindu-se:

— Am rămas calic, domnule prefect!... Toată munca mea de patruzeci de ani e cenuşă şi ruină!... N-am avut nici o apărare. Şi-au bătut joc de noi hoţii cum au vrut... Numai viaţa mi-au lăsat-o, domnule prefect!

Grigore Iuga strînse în pripă multe mîini cunoscute şi auzi crîmpeie de tînguiri. Era nerăbdător să afle ceva despre tatăl său şi despre Amara, totuşi nu cuteza să întrebe direct pe nimeni, dîndu-şi seama pe de o parte că toţi aceşti oameni sînt prea plini de suferinţele lor şi deci fără înţelegere pentru suferinţa altora, dar mai ales de teama să nu se confirme presimţirile ce-l zbuciumau cu atît mai dureros, cu cît se apropia momentul cînd va trebui să descopere realitatea. Deodată îi răsună în spate un glas foarte cunoscut:

— Coane Grigoriţă!... Coane Grigoriţă!

— Ei, domnule Buruiană! Şi dumneata pe aici? zise tînărul Iuga bucuros de întîlnire. Ce-i pe la noi? Spune, spune repede că dumneata nu se poate să nu ştii!

Cosma Buruiană nu voia să-i mărturisească numaidecît că el a fugit înainte de a se fi întîmplat ceva. Mai plîngător ca de obicei, răspunse totuşi:

— Păcatele noastre, coane Grigoriţă! Pîrjol şi prăpăd!... Uitaţi-vă, aşa am scăpat, cum mă vedeţi! Cînd vă spuneam eu că ţăranii noştri sînt cîini, dumneavoastră mă batjocoreaţi şi nu credeaţi... Şi iată, nicăiri n-au fost mai multe blestemăţii ca la Amara! Acolo e cuibul revoluţiei şi de acolo au pornit toate!... Ce să vă mai spui, nenorocire mare! Şi încă eu tot mulţumesc lui Dumnezeu că mi-am salvat cel puţin viaţa şi familia, că dacă ascultam pe conu Miron, cine ştie ce aş fi pătimit. Dar eu, prudent cum mă ştiţi, n-am mai aşteptat să izbucnească focul şi m-am încărcat cu familia în trăsură şi mînă, şi mînă!

— Dar tata a rămas pe loc, ori...? insistă Grigore.

— De, coane Grigoriţă, eu, drept să vă spun, acolo l-am lăsat! zise arendaşul cu o ezitare. Că dumnealui, îl ştiţi dumneavoastră...

— Ei, şi ce anume s-a întîmplat la noi? urmă tînărul Iuga mai nerăbdător.

— Pe aici se vorbesc multe, coane Grigoriţă, reluă Cosma Buruiană mai încurajat. Dar nu poate să ştie nimeni adevărul, că de miercuri noaptea s-a întrerupt legătura telefonică şi nu se poate comunica de loc cu comuna. Ce veşti umblă sînt aduse din gură în gură, încît nu ştii ce să alegi. Bine însă nu poate să fie, coane Grigoriţă. Şi stricăciuni trebuie să fi făcut multe oamenii noştri, că sînt capabili de orice. Aşa ieri dimineaţa mă întîlnii cu judecătorul de la Costeşti. Ce

mi-a povestit, m-am crucit. A venit în tren cu un avocat de la Bucureşti care a fost cu coniţa Nadina la Lespezi pentru vînzarea Babaroagei. Poate că-l şi cunoaşteţi ? Ei, cîte a îndurat bietul om, ţi se face părul măciucă. Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte alergînd peste cîmpuri de la Gliganu pînă la Costeşti, unde a ajuns într-un hal fără hal. N-aş fi crezut totuşi, dacă azi nu mă întîlneam cu Platamonu, care...

Buruiană povesti cu multe înflorituri păţaniile lui Platamonu, ca astfel să evite a-i spune ce se vorbea prin oraş despre Miron Iuga şi Nadina. Ieşiră din gară şi o luară pe jos pe bulevard, spre oraş. Din urmă îi ajunse grăbit colonelul Ştefănescu, care căuta pe Grigore, fiindcă-l văzuse în tovărăşia noului prefect. Îl şi rugă îndată să-i mijlocească o întrevedere cu prefectul căruia voia să-i ceară un detaşament de soldaţi, dacă se poate şi tunuri, ca să-şi recucerească averea şi să pedepsească pe bandiţii care l-au izgonit şi l-au prădat. Apoi, după ce îşi zugrăvi în toate amănuntele suferinţele fără margini, spuse lui Grigore fără nici un înconjur că pe aici se zvoneşte că Miron Iuga ar fi fost măcelărit de ţărani, adăugînd totuşi că el nu crede să fie adevărat, fiindcă tîlharii au săvîrşit toate blestemăţiile, ce-i drept, dar sînge n-au vărsat. La fel umblă vorba că ar fi omorît-o şi pe Nadina, după ce în prealabil ar fi fost necinstită de o ceată de netrebnici. Ştirile acestea trebuiesc primite cu multă rezervă. Trecînd din om în om, toate se deformează şi se exagerează.

— Nu e nevoie de exagerări cînd adevărul adevărat e mai mult decît îngrozitor ! urmă colonelul. Parcă trebuie să te omoare, ca să te nefericească ? Iacă eu, dacă nu m-aş fi gîndit la bietele fete, care rămîneau singure în lume, m-aş fi luat de piept cu bestiile...

Reluă povestea suferinţelor sale, întrerupt des de Cosma Buruiană, care încerca să-şi istorisească din nou pe ale sale. Grigore Iuga nu-i mai auzea. Pricepuse suficient chiar din ezitările lui Buruiană. Adaosurile colonelului, prin brutalitatea lor cazonă, mai mult l-au indispus decît l-au impresionat. Din fericire la grădina publică reuşi să scape de amîndoi. Titu Herdelea numai atunci îndrăzni să-l consoleze fără convingere :

— Poate totuşi să nu fie adevărat tot ce...

— E adevărat, dragă prietene, zise Grigore abătut. Am presimţit că are să se întîmple nenorocirea de cînd am fost deunăzi la Amara. Regret numai că atunci n-am rămas acasă, chiar împotriva voinţei tatii. Dacă eram eu, poate n-ar fi ajuns aci lucrurile.

Între timp, Baloleanu sosi la prefectură, unde aştepta alt grup de refugiaţi de la ţară. Boerescu îi prezentă cîţiva funcţionari şi pe urmă, cu harta judeţului pe birou, îi indică localităţile răzvrătite şi-i predă dosarul cu rapoartele despre tulburări, neuitînd să-i atragă atenţia că pînă şi conacul lui a fost devastat. După mulţumiri şi diverse mici amabilităţi avocăţeşti, Baloleanu se cotorosi de dînsul, înţelegînd că îşi pierde vremea zadarnic. Şi nu voia să piardă nici un minut.

Avea ambiția să dovedească șefului că a fost bine inspirat cînd a făcut apel la Baloleanu.

Convocă imediat pe primul-procuror, pe căpitanul de jandarmi și pe comandantul trupelor din regiunea Pitești, precum și pe președintele tribunalului, mai mult, însă, ca un gest de deferență pentru justiție. Pînă la sosirea lor, studie dosarul cu rapoartele și harta județului.

— Domnilor, în maximum trei zile vreau să avem ordine, liniște și pace în județ ! declară dînsul grav și solemn către cei patru șefi de autorități, în cabinetul său.

Le ținu un mic discurs patriotic vibrant și energic. Făcu impresie. Primul-procuror, Toma Grecescu, slăbuț, spîn și placid, se uita cu admirație la figura plină și impozantă a prefectului, care răspîndea atîta siguranță. Căpitanul de jandarmi Corbuleanu aproba din cap fiecare cuvînt al noului său șef. Președintele tribunalului, Manole Obogeanu, bătrîn, zgîrcit, îmbrăcat prost, se simțea străin la consfătuirea aceasta, dar avînd și el o mică proprietate prin apropiere și fiindu-i frică să nu i-o devasteze țăranii, era bucuros să cunoască măsurile de protecție pe care le prepară noul guvern. Numai generalul Dadarlat, obișnuit cu familiarismul lui Boerescu, a încercat să întrerupă de două ori și s-a pomenit admonestat foarte fin, dar categoric.

— Acuma aveți dumneavoastră cuvîntul, domnule general, căci eu am terminat ! făcu Baloleanu cu un surîs ironic, drept încheiere.

Generalul voise numai să arate că și el a fost păgubit de rebeli. Acuma mai observă, tușind viguros, că, după părerea lui, trebuie procedat cu ultima energie, altfel focul va cuprinde și părțile unde țăranii încă nu s-au mișcat.

— Tocmai de aceea am fost trimis în acest loc de grea răspundere ! zise prefectul cu gravitate.

După ce află de la Corbuleanu că în satele răzvrătite jandarmii au fost bătuți și alungați pentru că erau puțini și n-au avut voie să facă uz de arme, Baloleanu întrebă pe generalul Dadarlat dacă trupele de sub ordinele lui sînt sigure pentru orice eventualitate.

— Domnule prefect, trupa totdeauna execută ordinele ! răspunse generalul cu mîndrie.

— Evident, nu m-am îndoit de trupe — zise Baloleanu, puțin încurcat. Nu m-ați înțeles exact. Am vrut să spun dacă soldații, mai ales rezerviștii, sînt siguri ? Căci, poate știți, pe-alocuri au fost mici defecțiuni și n-aș dori să avem și noi surprize.

— Nu, nu, domnule prefect, eu garantez pentru oamenii mei ! repetă generalul.

— În orice caz, spre a evita orice eventuale ezitări, vă rog să luați măsuri, domnule general, ca în detașamentele desemnate pentru represiune să nu fie înglobați soldați din regiunea tulburată ! zise prefectul cu mai multă gravitate.

Pe urmă discutară puțin itinerariul expediției de pacificare. Baloleanu hotărî ca un detașament de o mie de oameni cu șase tunuri să fie mîine, duminecă,

la ora opt dimineaţă lîngă gara Costeşti, unde va sosi şi dînsul cu reprezentanţii parchetului.

— Orice rezistenţă va fi imediat reprimată cu forţa armată, fireşte, după somaţiile legale! sfîrşi marţial Baloleanu.

— Ce ne facem, domnule prefect, dacă în spatele trupei se ridică din nou satele? zise generalul Dadarlat, care ţinea negreşit să dovedească tuturor că are idei şi e circumspect, ca orice bun comandant.

— Satele acelea vor fi complet rase cu tunul, domnule general! făcu prefectul ridicînd semeţ capul şi scoţînd înainte burta.

— Aşa da, perfect! recunoscu Dadarlat.

Pînă seara apoi Baloleanu primi pe moşierii sinistraţi care se văitau mai vehement şi reclamau despăgubiri imediate sau cel puţin ajutoare băneşti substanţiale ca să nu moară de foame pe trotuarele oraşului. Cei mai mulţi cereau trupe speciale, să-i însoţească la moşiile lor şi să-i păzească de furia ţăranilor, pe cînd alţii doreau neapărat tunuri spre a distruge pe cei care le-au distrus averea. Prefectul le oferi tuturor multe promisiuni bune, scuzîndu-se că deocamdată nu se poate ocupa de doleanţele lor, prima sa grije fiind restabilirea ordinei. Îi asigură că vor fi despăgubiţi şi-i invită să depună cererile respective cu specificarea detailată a stricăciunilor suferite.

De-abia pe la nouă se întîlni cu Grigore Iuga şi cu Titu, la restaurant. Deoarece aflase de la Boerescu despre Miron, prefectul îmbrăţişă patetic pe tînărul Iuga:

— Nu-ţi închipui cît m-ar durea, dacă ar fi adevărat, dragă Grigoriţă! Dar să sperăm că providenţa va fi fost mai îndurătoare!

Mîncă şi bău cu mare poftă, uitînd că se balonează, sporovăind necontenit şi mai ales lăudîndu-se cu dispoziţiile ingenioase ce le-a luat. Găsi un prilej să le explice că mîine îi primeşte bucuros şi pe ei să-l însoţească la Costeşti, dar mai departe, cu regret, n-ar putea, pentru că intră în exerciţiul dureroasei funcţiuni pe teren unde persoanele neoficiale nu pot fi admise.

— Cu toate astea, chiar fără permisiunea ta, eu te voi urma la o distanţă oarecare! zise Grigore Iuga ferm. Pentru mine e o datorie, Alexandre!

— Negreşit, nici nu încape discuţie! reveni prefectul cu elan. Să nu crezi că eu nu înţeleg starea ta, iubitule! Am vrut numai să spun că în mod oficial!...

— Dacă oficialitatea n-a fost în stare să oprească nenorocirea, măcar piedici să nu-mi puie! zise Grigore cu imputare.

— Evident, dar evident! făcu Baloleanu împăciuitor şi, căutînd să schimbe vorba, urmă mai volubil: De altfel, să vezi, am dat ordine foarte severe ca...

5

Duminecă dimineaţă se răspîndi vestea în Amara că vine armata. Nişte cărăuşi din alte sate, mai devale, întorcîndu-se spre Piteşti, au întîlnit pe drum sumedenie de soldaţi şi tunuri, iar un ofiţer călare i-ar fi şi înjurat de mamă şi că „vă arăt eu vouă revoluţie".

Alţi oameni, sosiţi din comunele de sus, povestiră că împrejurul Costeştilor e armată cîtă frunză şi iarbă, gata să pornească încoace, să aducă înapoi pe boieri, dacă cumva n-o fi şi pornit...

Amara începu să clocotească. Întîi ştirea, făcînd ocolul satului, stîrni curiozitatea. Ţăranii şi-o împărtăşeau cu mirare şi nedumerire, clătinînd din cap şi întrebîndu-se din ochi. Pe urmă, pe măsură ce se convingeau că trebuie să fie adevărată, mirarea se transformă în uimire :

— Dar ei nu ştiu porunca lui vodă ?... Ori nici ei nu vor să asculte poruncile şi s-au dat de partea ciocoilor ?

Şi încetul cu încetul satul fu cuprins de indignare şi de mînie. În bătătura cîrciumii se strînse repede o mulţime de oameni şi femei. Toţi vorbeau răstit şi pe toate feţele era încrustată o desperare aprigă. Întrebările se ciocneau într-un vîrtej :

— De ce mai vine armata ?... Să ne omoare pe noi ?... Ce le-am făcut noi lor ?... Cîini sîntem ori oameni, de nu ne lasă să trăim ?... Nu ne-au asuprit destul boierii ?

Porneau răspunsuri de ici-colo, mai sfioase la început, apoi îndrăzneţe şi răcnite :

— Să vie şi armata, că noi tot nu ne lăsăm !... Mai bine murim cu toţii, ca să scăpăm de toate !... Nu ni-e frică nouă de armată !... Cu furcile o să-i alungăm, dacă vin asupra noastră !... Nu mai răbdăm, fraţilor !... Puneţi mîna pe topoare !...

Femeile ţipau mai vîrtos ca bărbaţii. Anghelina lui Nistor Mucenicu, atît de amărîtă şi de plîngăreaţă, cu copilaşul în braţe, zbiera ca o năucă, cu ochii ieşiţi din orbite :

— Mi-au ucis bărbatul în regimentele lor şi tot nu le ajunge, mînca-i-ar cîinii ! Mînca-i-ar toate relele şi boalele ! Arde-i-ar focul iadului cum mi-au ars mie inima !...

Cîrciumarul Busuioc, ieşit în faţa prăvăliei, cu o figură satisfăcută, ascultînd un răstimp gălăgia, n-avu de lucru şi zise în chip de mustrare :

— De, măi oameni, n-aţi ascultat pe cine vă învăţa să vă astîmpăraţi ş-acu...

Parcă i-ar fi atins cu un sfîrc de bici, ţăranii se năpustiră asupra lui cu sete, bucuroşi că pot să-şi mai răcorească puţin sufletul. Cu chiu cu vai Busuioc reuşi să se refugieze în prăvălie şi de acolo în casă. Cîrciuma fu invadată. Unii spărgeau şi sfărîmau ce se nimerea, alţii se repezeau la sticlele cu băuturi.

Iureşul ţinu însă numai cîteva minute. Afară sosi Petre cu un pîlc de bărbaţi mai tineri şi flăcăi.

— Vine Petrică !... A venit Petrică !... Uite-l pe Petrică ! Staţi, c-a picat Petrică !

— Da ce-i, oameni buni ? întrebă dînsul, văzînd vălmăşeala în cîrciumă. Ce-a mai făcut nea Cristache, de v-aţi apucat să-l jăcmăniţi ca pe-un ciocoi ?

În vreme ce unii ocărau pe cîrciumar, alţii se frămîntau să-i vestească apropierea armatei, care cu spaimă, care cu mînie şi toţi cu priviri întrebătoare,

ca şi cînd de răspunsul lui ar fi atîrnat soarta tuturor. Ignat Cercel vorbi mai jalnic :

— Acu ce-i de făcut, Petrică ?... Învaţă-ne tu, să ştim cum să ne purtăm fiecare !

Petre scrută cu ochii lui aprinşi mulţimea care-l înconjura. Pe faţa-i osoasă, muşchii jucau sub pielea oacheşă întinsă şi lucitoare. Şi deodată gura i se strîmbă într-un rîs larg şi plin de dispreţ :

— Apoi dacă vi-e frică de armată, de ce n-aţi stat mulcom ?... Nu trebuia să vă sculaţi asupra boierilor dac-aţi crezut că boierii or sta cu mîinile în buzunar şi ne-or lăsa pe noi să le luăm moşiile, ba să-i şi cotonogim ici-colo ! Pămînt de pomană nu se află nicăiri ! Ori îl plăteşti cu bani, ori cu altceva, dar fără plată nu se poate !

— Nu ni-e frică nouă nici de armată, în zadar ne batjocoreşti ! mormăi Ignat cu glasu-i plîngăreţ. Dar dacă vine, trebuie să ştim se facem !

— Nici n-ar trebui să ne fie frică — urmă Petre — că armata vine numai să ne sperie !

— Aşa-i, Petrică ! strigă Toader Strîmbu mînios. N-au voie să ridice armele asupra noastră, că şi noi am fost soldaţi şi ştim !

Iar Nicolae Dragoş, ca fost sergent, adăugă că, chiar dacă ar comanda foc ofiţerii, soldaţii nu vor trage în oameni, ci în vînt, ba s-ar putea să nici nu mai asculte comenzile şi să treacă unde sînt fraţii şi părinţii lor.

— Bine-ar fi să fie cum ziceţi voi ! făcu Serafim Mogoş necrezător. Numai că în nădejdea asta să nu ne lăsăm, că peste cîteva ceasuri, de nu şi mai curînd,

ne-om pomeni în sat cu compăniile şi cu jandarmii ş-apoi atunci să vedeţi bătăi şi schingiuiri !

Recunoscu şi Petre că Serafim are dreptate. Soldaţii nu vor trage în oameni, dar vor aduce înapoi pe jandarmi şi pe boieri.

— Nu, nu !... Nu putem răbda să intre peste noi armata ! strigă Petre. N-are ce să caute armata în satul nostru !... Nu ne trebuie aici armata !... Să stea la oraşe, să păzească pe boieri, că noi ne păzim şi singuri !

Strigînd, se înflăcăra şi se înfuria, ca şi cînd s-ar fi sfădit cu duşmani nevăzuţi. Ţăranii, împrejur, gîfîind încă de ostenelile din cîrciumă, răcneau cînd şi cînd, ca să-şi dovedească puterile şi curajul. Cei care nimeriseră la băuturi nu se mai urneau din cîrciumă şi horeau cu foc un cîntec vitejesc, înjurînd pe Busuioc sau pe ciocoi.

— Toată lumea, cu mic cu mare, să iasă în capul satului ! porunci Petre, ascuţit şi sec, ca la armată.

Trebui să explice de mai multe ori că nimeni să nu vie cu mîna goală, ci fiecare să se înarmeze cu ce poate, măcar cu o furcă de fier.

— Apoi de-acuma ce-o vrea Dumnezeu ! murmură Petre, închinîndu-se.

6

— Dragă Grigoriţă, acuma ne despărţim, zise Baloleanu în clipa cînd trenul intra în gara Costeşti. Dacă vrei să asculţi sfatul meu, tu opreşte-te şi aşteaptă aici un cuvînt de la mine. Sper că pînă diseară

vom reuşi să pacificăm satele, inclusiv Amara voastră. Atunci vei putea merge fără primejdii. Aşa, dragul meu! Va să zică, la revedere!... La revedere, domnule Herdelea!

Le strînse mîinile foarte mişcat. Faţa lui durdulie era palidă. Emoţia îi schimbase vocea. Coborî pe peron grav, aproape întunecat. Maiorul Tănăsescu, comandantul trupelor, mustăcios şi sprîncenos, cu privirea tăioasă şi glasul aspru, se prezintă raportînd că, conform ordinelor primite atît direct de la generalul Dadarlat, comandantul diviziei, cît şi de la comandantul regimentului său, se pune la dispoziţia prefectului.

— Ce trupe aveţi, domnule maior? întrebă Baloleanu.

— Un batalion cu efectiv de război şi o baterie cu şase tunuri! zise ofiţerul.

Prefectul mulţumi rece şi se uită împrejur. În afară de cîţiva ofiţeri, un grup compact de refugiaţi ocupa şi aici peronul. Socotind că este în interesul popularităţii sale personale şi a partidului său, se apropie de ei:

— Domnilor, am venit să restabilim ordinea şi vom restabili-o fără întîrziere! Aveţi deci toată încrederea şi ajutaţi-mă şi dumneavoastră prin puţină răbdare!

Colonelul pensionar Ştefănescu, sosit cu acelaşi tren, nu se ostoi pînă ce nu mai şopti comandantului trupelor să nu cumva să-l uite, fiindcă într-însul şi-a

pus toată nădejdea. Dumnezeu şi norocul lui au făcut ca tocmai Tănăsescu să fie însărcinat cu conducerea detaşamentului mixt, vechiul camarad în familia căruia se adăposteau azi fetele de frica ţăranilor şi unde s-a retras şi dînsul cînd a fost izgonit.

Prefectul Baloleanu trecu apoi repede la primărie, urmat de membrii parchetului şi comandantul trupelor. Administratorul de plasă îi comunică toate informaţiile ce le avea asupra situaţiei din comunele răsculate. Nu erau de loc îmbucurătoare, mai ales că prevedeau o rezistenţă dîrză din partea ţăranilor. Ştirile veneau negreşit de la oamenii care au fugit sau au fost fugăriţi din sate, răspîndind spaimă şi groază de puterea, îndărătnicia şi sălbăticia răzvrătiţilor. Totuşi Baloleanu, oricît îi tremura sufletul, îşi păstra aparenţa de linişte şi hotărîre:

— În orice caz, noi vom proceda fără pripire şi fără ură! Noi aducem pacea pentru cei paşnici. Faţă de ceilalţi avem constrîngerea. Nu dorim vărsare de sînge, dar nu vom şovăi a întrebuinţa arma unde va fi nevoie. Acestea sînt normele generale, domnule maior şi domnilor procurori!

Apoi cu harta judeţului pe masă, repetă itinerariul pe care-l discutase aseară la prefectură în Piteşti. Decisese ca el cu primul-procuror, să meargă, într-o trăsură, în fruntea coloanei. Maiorul îi atrase atenţia că ar fi periculos şi-l rugă să-i permită să întrebuinţeze prescripţiile militare în privinţa înaintării. Baloleanu îşi dădu seama că era să-şi rişte viaţa şi acceptă propunerea comandantului ca o patrulă puternică, în

frunte cu un ofiţer, să recunoască întîi satele şi să impună respectul ordinii...

În acest timp, Grigore Iuga, rămas în gară cu tînărul Herdelea, fu înconjurat de diferiţi cunoscuţi care se îmbulzeau, cu mutre de circumstanţă, să-i exprime condoleanţele lor sincere. Grigore dădu cu ochii de Isbăşescu:

— Vino-ncoace, vino, domnule, să aflu în sfîrşit şi eu ce-a fost !

— Să trăiţi, coane Grigoriţă ! făcu contabilul zăpăcit. Să mă iertaţi că n-am îndrăznit... De altfel mai sînt pe aici şi alţii de la noi, care numai Dumnezeu ştie cum au scăpat din ghearele tîlharilor !

Grigore nu observase pe plutonierul Boiangiu şi nici pe perceptorul Bîrzotescu, deşi se găseau împreună cu Isbăşescu. În mai puţin de douăzeci şi patru de ore primise atîtea veşti dureroase că sufletu-i era complect răscolit. Şi totuşi în fond nu ştia nimic precis. Toate informaţiile le auzise de la oameni care şi ei numai le auziseră. Nesiguranţa îl chinuia mai mult decît ar fi cunoscut adevărul, oricît de crud. Nerăbdarea lui de a ajunge grabnic la Amara îl tortura mai cu seamă din dorinţa de a dobîndi certitudinea. Avea convingerea că o dată cu certitudinea va veni şi liniştea sufletească.

Plecară cu toţii şi pe drum trebuiră să-i povestească pe rînd fiecare ce ştia. Bîrzotescu îl plictisi cu peripeţiile fugii sale. Îl şi întrerupse. Boiangiu se plînse întîi că i-a rămas nevasta în mijlocul ţăranilor. Cît l-a rugat ea mereu să o ducă undeva ! Dacă o fi păţit ceva, va avea-o pe conştiinţă pînă la moarte... Pe urmă

spuse cum l-au dezarmat şi fugărit rebelii. Fireşte, ca să nu iasă coborît, îşi ticluise o versiune oarecum eroică : Îndată ce a izbucnit focul la Ruginoasa, a alergat, a luat măsuri pentru localizarea incendiului, cum scrie la regulament. Din nenorocire a întîmpinat rea-voinţă din partea ţăranilor pe de o parte, iar de altă parte a lipsit apa, aşa că nu s-a putut salva nimic. Dar cel puţin a putut să descopere urmele răufăcătorilor care au pus focul. Dimineaţa a raportat boierului Miron, care a poruncit să închidă ochii, ca să nu aţîţe mai rău pe ţărani. N-a apucat nici să răsufle bine că i-a venit vestea că şi la Lespezi s-a pus foc, ba s-ar fi săvîrşit şi răutăţi mai mari. Şi apoi, numaidecît, că arde conacul domnului Cosma. Atunci, fără zăbavă, a ieşit să facă ordine, chiar de-ar trebui să verse sînge. Era clar că hoţii lucrau după un plan şi că este la mijloc un complot în toată regula. Aproape de cîrciumă a întîlnit o îngrămădire de săteni care păreau liniştiţi şi paşnici. A pătruns în mulţime şi...

Grigore Iuga ascultă pînă-şi isprăvi povestea. Afla cel puţin începutul tulburării. De la Isbăşescu avea să afle restul. De altminteri vestea uciderii lui Miron Iuga de la Isbăşescu a aflat-o lumea. De ieri, de pe la ora zece, cînd a sosit, îmbrăcat ţărăneşte, în tîrguşorul Costeşti, a fost eroul zilei. A trebuit să istorisească cel puţin de douăzeci de ori tuturor domnilor din Costeşti ororile petrecute la Amara. Administratorul plăşii a telefonat ştirea imediat oficial prefecturii, îngrozind pe demisionarul Boerescu, de la care a cunoscut-o curînd tot oraşul. Primarul i-a oferit ospitalitate

chiar în familia sa și i-a făcut rost de la judecătorul supleant de un costum de haine nemțești pe care însă Isbășescu, spre a-și păstra cît mai mult aureola de martir, nu le-a îmbrăcat decît azi-dimineață.

— Povestea mea e mai lungă, coane Grigoriță ! zise contabilul cu glas jalnic potrivit împrejurării. Dacă vreți să mă ascultați, ar fi mai bine să vă osteniți pînă la gazda mea, la primarul tîrgului, că sîntem aproape, să vă spun toate din fir în păr !... O, Doamne ! Prin cîte am trecut și ce-am văzut parcă nici mie nu-mi vine a crede că s-au întîmplat aievea ! Și barem eu am scăpat cu viață, slavă Domnului, pe cînd sărmanul conu Miron, Dumnezeu să-l ierte...

— A murit ? făcu Grigore sugrumat.

— L-au ucis tîlharii...

— Cînd ?... De mult ?

— Alaltăieri, vineri, spre seară ! răspunse Isbășescu.

— Aidem la gazda dumitale să-mi spui tot ! murmură Grigore cu glas bolnav.

Conferința prefectului cu militarii și procurorii se prelungi. Baloleanu avea obiceiul să repete de zece ori o explicație în toate amănuntele, ca să fie sigur că a fost înțeles bine. Făcea el aceasta acasă, în cancelaria lui, cu secretarul, pentru mici lucruri de procedură, dar azi, cînd e vorba de niște hotărîri atît de grave, de care poate să depindă viața lui sau soarta țării ! În sfîrșit, socotind că s-au lămurit deplin, rosti sacramental și într-o atitudine eroică :

— Și acuma, domnilor, înainte la datorie !

Deși trăsura în care luase el loc cu primul-procuror era precedată de o companie de soldați cu armele încărcate și cartușierele pline de gloanțe, Baloleanu își simțea inima sfîrîind. Îi veni în minte Melania, plînsă și îngrijorată, cum a lăsat-o pe peronul Gării de Nord. Măcar de n-ar fi o prevestire ! Cu țăranii ăștia, cuprinși de nebunie colectivă, nu poți fi sigur de nimic. Sînt așa de mulți, că nici o armată nu i-ar putea stăpîni. Ce-ar fi să se pomenească înconjurați și atacați din toate părțile de cîteva mii de desperați ? În realitate nici în armată nu poți pune absolută încredere cînd pornești împotriva țăranilor ; în orice moment te poți aștepta să te măcelărească proprii tăi soldați.

— Domnule prim-procuror, cum îți explici dumneata că tocmai în acest județ frumos, dezordinile au luat niște proporții atît de întristătoare ? întrebă deodată Baloleanu ca să-și risipească gîndurile negre și să-și alimenteze curajul.

Toma Grecescu nu făcea teorii sociologice decît rareori, în rechizitoriile de la jurați, cînd era silit să combată pe vreun apărător mai pretențios. Firește, atunci se pregătea. Întrebarea prefectului îl zăpăci. El n-a avut răgazul să mediteze asupra cauzelor răscoalei actuale. În timpul liber se distra și dînsul, ca toată lumea bună piteșteană, la vreo partidă de pocher. Răspunse tatonînd :

— A fost o relaxare generală a spiritului de ordine și de autoritate, domnule prefect. Nu știu cum

și de ce, fiindcă nu intră în atribuțiile mele asemenea cercetări, dar parcă în ultimul timp a slăbit disciplina socială cam pretutindeni. La țăran, ca la toți primitivii, reacțiunea se manifestă fatal în explozii de sălbăticie...

Maiorul Tănăsescu, încălecînd un roib impozant, plecase în trap leneș înaintea grosului coloanei și chiar a avangardei, pe urmele patrulei de recunoaștere. Baloleanu îl văzu venind înapoi într-un galop furtunos. Se cutremură. În aceeași direcție se zărea conturul unui sat. Puse mîna pe brațul procurorului, să-i oprească sforțarea intelectuală :

— Un moment... Ce s-o fi întîmplat oare, de gonește așa maiorul ?

Tănăsescu se grăbea doar să-i anunțe că satul Vlăduța e liniștit. Au dat foc conacului și au prădat, adevărat, dar acum oamenii s-au dezmeticit și cer iertare. Pentru a se evita orice poftă de eventuală reizbucnire a dezordinii, va lăsa în sat o secție de soldați sub comanda unui ofițer.

— Perfect, domnule maior ! Mulțumesc ! zise Baloleanu ușurat.

În uliță, în fața ruinelor conacului, era adunat tot satul. Cînd sosi trăsura cu prefectul, maiorul Tănăsescu, care galopase iar înainte, strigă :

— În genunchi, hoților, că vă fac piftie !

Toată lumea căzu la pămînt. Baloleanu, recunoscător maiorului pentru energia ce o desfășura, coborî din trăsură și se apropie de mulțimea prosternată, strigînd și el, dar cu o milă oficială în voce :

— Ce-ați făcut, nenorociților !

— Iertați-ne, dom'le prefect !... Fie-vă milă ! gîngăviră sute de guri plîngătoare.

— Vă pare rău de ce-ați făcut ? continuă prefectul.

— Păcatele noastre !... Milă și îndurare ! plînse corul în genunchi.

După ce le puse în vedere că vor trebui să plătească toate pagubele pînă la un ban și că cei ce se vor dovedi vinovați vor suferi asprimea legii, le citi manifestul guvernului, însoțindu-l cu multe explicații. Peste vorbele lui, promițătoare și iertătoare, maiorul adăugă o cruce :

— Cine va mai face vreo nelegiuire, oricît de mică, sau nu va asculta o poruncă, va fi imediat împușcat fără judecată. Nimeni n-are voie să iasă din sat fără voia ofițerului care rămîne aici cu trupa !

Ordonă apoi sublocotenentului să stea la dispoziția colonelului Ștefănescu, care are să sosească în curînd, și să-i dea tot concursul său și al trupei.

Prefectul era foarte mulțumit. Așa-l voise și el pe comandantul trupelor. Dacă se va menține pînă la capăt, se gîndea să-l propuie pentru decorație. El, ca civil și reprezentant politic al guvernului, trebuie să fie mai indulgent. Guvernul are nevoie de simpatiile cetățenilor și chiar ale țăranilor. Armatei i-e indiferentă simpatia oricui. Toată lumea e obligată să o iubească. Cine n-o iubește sau se ridică contra ei, mănîncă pușcărie. Ce bine-ar fi dacă și guvernul ar putea impune poporului o iubire perpetuă !

În satul Ioneşti, următorul, prefectul ţinu o cuvîntare mai caldă fiindcă nu fusese nici o dezordine, adevărat că nici conac boieresc nu se găsea.

Îndată ce ieşi coloana din Ioneşti, maiorul Tănăsescu trecu la compania din urmă să dea ultimele dispoziţii căpitanului însărcinat cu pacificarea satelor de pe malul drept al Teleormanului pînă la Izvorul. Într-o brişcă, un procuror cu administratorul de plasă reprezentau autoritatea civilă...

În Babaroaga un pluton, comandat de un locotenent, fu detaşat pe linia Gliganu-Lespezi ca flancgardă. Avînd informaţii că în Gliganu dezordinele au fost mai grave, locotenentul urma să-şi ia toate măsurile de precauţie. Dacă va fi nevoie, va rămînea cu plutonul întreg să ţie ocupat satul, trimiţînd o simplă patrulă la Lespezi, locul de raliere, pentru a raporta despre situaţie.

Coloana principală continuă calea spre Bîrlogu pe drumul mai puţin umblat de care. În Bîrlogu, prefectul fu agreabil surprins văzînd mai în fiecare poartă cîte o bucată de pînză albă, atîrnată ca o închipuire de steag al păcii.

— Ei da, asta e comună de omenie! declară Baloleanu, aflînd că nu s-a întîmplat nimic rău şi că modestul conac, nelocuit şi servind doar ca magazie, a rămas neatins.

Un grup de ţărani aştepta la primărie sosirea armatei. După ce îi lăudă că au fost cuminţi, prefectul le spuse patetic că şi guvernul are grijă de nevoile lor şi a hotărît să facă toate înlesnirile celor ce s-au

purtat bine şi să-i ajute în toate. Iar ca o dovadă a solicitudinii guvernului, citi rar şi cu glas muiat în emoţie manifestul cu reformele, lămurind pe graiul poporului ceea ce i se părea mai puţin lămurit. Ţăranii ascultară cu capetele goale, cu frunţile încreţite, cu priviri ciudate şi nedumerite.

— Rămîneţi sănătoşi, oameni buni, şi să nu vă abateţi nici în viitor de pe calea cea dreaptă! strigă Baloleanu sfîrşind şi urcîndu-se în trăsură.

Pînă la Lespezi, o jumătate de oră, nu mai conteni a scoate în valoare meritele acestor bravi săteni care, în mijlocul furiei incendiare ce a cuprins toată regiunea, au avut tăria sufletească să păstreze ordinea. Primul-procuror Grecescu îşi permise să observe, bazat pe vechea sa experienţă în materie penală, că ar fi mai practic să întreprindă imediat, în satele prin care trec, cîte o cercetare sumară, să afle pe agitatorii şi răufăcătorii principali şi să-i aresteze, ca astfel să împiedece mai sigur reînceperea dezordinelor.

— Evident, din punct de vedere procedural aşa ar fi! zise prefectul foarte volubil. Dar trebuie să ţinem seama şi de factorul politic, domnul meu! Dezordinile s-au generalizat prea mult şi spiritele sînt prea înfierbîntate. Primul scop trebuie să ne fie o pacificare a spiritelor. Ţăranii să se liniştească fără teama unor represiuni care i-ar putea exaspera şi care deci ar agrava situaţia. Vinovaţii vor fi pedepsiţi, negreşit, exemplar, dar după ce vom asigura o destindere generală. Pe urmă va începe şi opera justiţiei, care

va aplica sancţiuni necruţătoare spre a evita în viitor repetarea unor astfel de nenorociri naţionale !

În Lespezi, la marginea comunei, maiorul Tănăsescu raportă clocotind de indignare :

— Domnule prefect, aici e un sat de criminali ! Aici s-au comis omoruri !... Aici trebuie să...

— Calm, calm, domnule maior ! zise Baloleanu speriat. Sarcina noastră e prea dureroasă şi tocmai de aceea trebuie să ne păstrăm sîngele rece.

Bombănind şi scrîşnind înjurături, maiorul conduse pe Baloleanu direct la biserică. Un preot tinerel şi spîn, în odăjdii, aştepta în poartă, cu o faţă onctuoasă şi îngrozită, căci, adineaori, maiorul Tănăsescu îl înjurase şi-i făgăduise că-l va împuşca.

— Domnule prefect, noi am fost neputincioşi să împiedecăm ce... îngînă preotul cu o plecăciune umilă.

— Dă-te la o parte, banditule ! sîsîi maiorul, înlăturîndu-l cu cotul din uşă.

Lîngă altar, pe un catafalc improvizat, acoperit cu un giulgiu, zăcea cadavrul Nadinei. Maiorul ridică un colţ, dezvăluind figura învineţită şi scofîlcită. Baloleanu întoarse privirea, bîlbîind :

— O, bestiile, bestiile !... Sărmana femeie !

Ieşi repede afară. În nări îi stăruia un miros nesăcios şi atît de răscolitor, de parcă-i întorcea stomacul pe dos. Îşi umplu plămînii de cîteva ori cu aer proaspăt, gîfîind cuvinte de revoltă, pînă ce dădu cu ochii de tînărul preot care rămăsese înlemnit lîngă intrarea bisericii.

— Bine, părinte, cum aţi putut îngădui asemenea nelegiuire ?... Bietul Grigoriţă ! Are să fie zdrobit cînd...

Preotul se scuză plîngător. Toate s-au petrecut aşa de năprasnic, că nici el, nici nimeni n-a putut interveni. Ulterior a aflat şi dînsul că nişte oameni din Amara ar fi fost aţîţătorii relelor şi le-ar fi săvîrşit chiar pe cele mai mari. El îi ştia pe toţi vinovaţii, cum îi ştia tot satul, dar nu îndrăznea să-i divulge de frică să nu-şi facă traiul imposibil în Lespezi. Povesti prefectului cum a salvat Matei Dulmanu cadavrul cucoanei cînd norodul a pus foc conacului, cum apoi dînsul l-a aşezat în biserică, aproape de altar, ca nu cumva vreun smintit să-l pîngărească în vreun fel, ceea ce s-ar fi putut întîmpla în zilele acestea de răsturnări fără seamăn. În sfîrşit, mai spuse cum a adăpostit el şi a ascuns, cu multe riscuri, în propria casă, pe şoferul neamţ, rănit şi ameninţat a fi masacrat de mulţimea pornită pe răzbunări...

— Destul ! strigă Baloleanu înfuriat. Vom lua la timp măsurile cuvenite ! Pînă atunci... Unde este primarul comunei ?

— Noi n-avem primar în sat, fiindcă ţinem de Amara...

Pe Baloleanu nu-l mai interesa răspunsul preotului. Se întoarse spre primul-procuror şi-i vorbi despre Nadina şi Grigore, plîngîndu-i pe amîndoi deopotrivă.

— Şi totuşi trebuie să ne păstrăm calmul, să ne stăpînim ! oftă dînsul întristat şi demn. Înainte, la datorie.

Coborî în uliţă morfolind în minte cuvîntarea ce voia s-o ţină ţăranilor adunaţi în faţa ruinelor rămase din conacul lui Gogu Ionescu. Era hotărît să-i mustre sever, dar fără să-i exaspereze, spre a nu compromite opera de liniştire pornită sub auspicii suficient de favorabile... Maiorul, care se depărtase să mai dea ordine, se înapoie mai furios :

— Tîlharii ăştia nu pricep de vorbă, domnule prefect !... dacă continuăm aşa, riscăm să fim atacaţi, domnule prefect !... Bandiţii îşi închipuiesc că ni-e frică de ei, domnule prefect !

De la locotenentul plutonului trimis spre Gliganu a primit un raport că trebuie să rămîie pe loc, situaţia fiind prea tulbure. În acelaşi timp li s-a atras atenţia asupra unui nour de fum din direcţia Bîrlogu. Drept răspuns la vorbele bune şi laudele de adineaori, la reformele şi înlesnirile din manifestul guvernului, ticăloşii au incendiat conacul îndată ce trupele au părăsit satul. Asta era grav. Dacă ei îndrăznesc să se răscoale şi în spatele armatei, înseamnă că duhul răului e mai adînc înrădăcinat decît se crede... Maiorul Tănăsescu declară ritos prefectului că, avînd răspunderea întreagă pentru siguranţa trupelor, el nu poate îngădui să fie încercuit. Baloleanu fu cuprins de spaimă. Se şi vedea înconjurat de cete de ţărani sălbătăciţi, bătut, schingiuit şi omorît. Presimţirea Melaniei sale era aproape să se împlinească.

— Domnule maior, vă rog luaţi dispoziţiile pe care le credeţi utile ! zise dînsul brusc, cu glasul puţin tremurat.

Un detaşament de două plutoane fu trims să restabilească ordinea în Bîrlogu. Va fi pedepsit exemplar şi imediat tot satul, bărbaţi, femei, copii, fără nici o excepţie, prin bătaie. Dacă s-ar schiţa vreo rezistenţă, se va trage în plin şi, la nevoie, se vor aduce tunurile şi se va distruge cuibul de rebeli din temelii.

În clipa cînd cele două plutoane porneau în marş forţat spre Bîrlogu, dinspre Amara sosi patrula de recunoaştere, raportînd că ţăranii de acolo, înarmaţi cu coase, furci, topoare, cîteva arme de foc, s-au concentrat la marginea satului şi au refuzat să permită trupei să-şi continue calea, ameninţînd pe ofiţer cu moartea dacă ar încerca să pătrundă în comună.

Baloleanu păli. Avea impresia că a căzut într-o capcană îngrozitoare. Administratorul de plasă a avut dreptate că ţăranii sînt bine organizaţi şi în stare să înfrunte chiar armata.

— Ei, domnule maior ? Acuma ? întrebă perplex şi răguşit.

Maiorul Tănăsescu avea scăpărări furioase în ochi. Răspunse războinic :

— Domnule prefect, avem noi ac de cojocul tîlharilor !

Dădu ordine. Trupele îşi reluară înaintarea. Urcîndu-se în trăsură, Baloleanu parc-ar fi încercat suprema supapă de siguranţă, mai întrebă o dată pe Tănăsescu, încet, să nu-l audă alţii :

— Oamenii dumneavoastră sînt, sper, siguri, domnule maior ?

— Soldatul român execută ordinele, domnule prefect. E cel mai leal soldat din lume!

Ieşind din Lespezi, prefectul se spovedi confidenţial şi primului-procuror:

— În asemenea situaţii, îţi închipui ce-ar fi dacă n-am putea conta pe disciplina armatei!... Ce catastrofă!... Vorbesc, fireşte, în general, fără să ne mai gîndim la soarta ce ne-ar aştepta pe noi ăştia care ne sacrificăm aici pentru fericirea ţării!

7

În marginea satului ţăranii trepădau de nerăbdare, umplînd şoseaua şi împrejurimea. Cu feţele roşii, cu ochii înflăcăraţi aşteptau şi se îndemnau ca la o nuntă mare. Toţi aveau de spus cîte ceva, ca şi cînd ceilalţi n-ar fi ştiut nimic sau nici n-ar fi fost de faţă, şi toţi spuneau acelaşi lucru şi aproape cu aceleaşi cuvinte. Uneori, arar, se făcea linişte şi atunci toţi se simţeau cuprinşi de o înfiorare apăsătoare, pe care încercau apoi să o alunge cu alte urlete mai năvalnice, parcă le-ar fi fost frică tuturor să nu se trezească dintr-o beţie fericită.

— Uite-i că iar vin! strigară deodată cîteva glasuri.

Toate capetele se întoarseră spre Lespezi. Ştiau că iar vor veni, că trebuie să vie şi fiecare nădăjduise în taină că totuşi nu vor reveni.

— Să vie, să vie, că doar pe ei îi aşteptăm! răcni Petre Petre cu un glas subţire, atît de schimbat, parcă nici n-ar fi fost al lui.

Nicolae Dragoş, alături, strîngînd o furcă de fier în mînă, mormăi cu o ură care-i învineţea vorbele:

— Lasă, că le facem noi de petrecanie, soarele, şi dumnezeii, şi precista, şi...

Sudălmile i se încîlciră în cerul gurii pînă se înecară într-un scrîşnet. Chirilă Păun, ţinîndu-se pe lîngă Nicolae, ţipa ca o babă, ameninţînd cu o puşcă luată de la jandarmi şi întrebuinţată în chip de măciucă. Mai departe, în mijlocul unei îmbulzeli, Toader Strîmbu, înarmat la fel, se jura că n-are să se astîmpere pînă ce nu va zdrobi căpăţîna ofiţerului care comandă trupele, măcar de-ar fi gheneral. Tăcut şi încruntat, Serafim Mogoş avea de asemenea o armă, chiar pe a plutonierului, pe care o purta agăţată de curea pe umăr ca un recrut silitor, cu toate că nu făcuse armată niciodată. În dosul lui Petre, parc-ar fi fost umbra lui, se zbuciuma Ilie Cîrlan, agitînd şi el o puşcă şi hăpăind într-una, ca şi cînd n-ar fi fost în stare să găsească altceva: „Nea Petrică!... Nea Petrică!..." Strigătele şi înjurăturile răbufneau cînd ici, cînd colo. Furia ţîşnea din ochi şi din gîtlejuri ca un abur otrăvit, încingînd sutele de oameni în aceeaşi ceaţă invizibilă. Coase, topoare, furci, sape se învîrteau în aer, cercînd parcă să sperie şi să oprească prin ameninţări apropierea primejdiei. Glasuri ascuţite de femei şi copii spintecau lărmuirea bărbaţilor ca împunsături de ace într-o pînză groasă de cîlţi.

În vreme ce ţăranii se vînzoleau, coloana de soldaţi se tîra pe şosea ca o uriaşă rîmă neagră. Raze de

soare jucăuşe, căzînd pe luciul baionetelor înfipte pe arme, se resfrîngeau cu sclipiri speriate în văzduh. În curînd se deosebiră rîndurile şi cei cîţiva călăreţi, şi trăsura cu prefectul şi procurorul, apoi tunurile trase de cîte şase cai, încheind trupul apocaliptic ca o coadă turtită cu solzi metalici.

Cu cît oastea tăcută se apropia, cu atît gălăgia ţărănească se învolbura ca un cor sălbatic ameţitor. Grămădirea de oameni se resfira în părţi de-a curmezişul şoselei, subţiindu-se, parcă toţi ar fi vrut să vadă mai bine pe vrăjmaşi şi să-i înfrunte.

O comandă aspră răsună în vîrful coloanei militare. Două companii se desfăşurară în linie, una în dreapta şi alta în stînga şoselei, oprindu-se apoi la o distanţă numai de vreo sută de paşi de gloatele ţărăneşti. Între ele, pe şosea, apărea trăsura prefectului Baloleanu, escortată de maiorul călare.

— Calm, domnule maior ! Să nu ne pierdem calmul ! bolborosi Baloleanu, foarte galben, coborînd şovăitor din caleaşcă, urmat de primul-procuror, care părea cel mai liniştit dintre toţi.

— Cum ordonaţi dumneavoastră, domnule prefect ! făcu maiorul Tănăsescu, agitîndu-şi atît de vijelios cravaşa cu mîner de argint, încît calul ciulea urechile. Deşi acuma îi vedeţi şi-i auziţi, şi vă puteţi convinge că nu merită altceva decît gloanţe şi baionete !

— Nu, nu ! bîigui Baloleanu. Trebuie mai întîi să...

I se împleticeau picioarele şi-i clănţăneau dinţii.

O frică nătîngă îi rodea inima, că soldaţii se vor înfrăţi cu ţăranii şi-l vor măcelări.

Mulţimea de ţărani începu deodată o mişcare pe loc ca o apă bătută de un vînt nehotărît. Era o legănare într-o parte şi într-alta căreia clocotul de urlete îi împrumuta o înfăţişare războinică.

— Nu ne trebuie boieri !... Aţi venit să ne omorîţi ?... Noi nu ne speriem de soldaţi !... Destul ne-au batjocorit ciocoii !... Huo ! huo !... Să nu trageţi, fraţilor !...

Prefectul împietrise pe şosea, privind vălmăşagul de ţărani şi murmurînd în neştire :

— Calm, calm, domnilor...

Primul-procuror Grecescu rămăsese cîţiva paşi mai înapoi, iar maiorul, abia strunindu-şi nerăbdarea, gîdila cu pintenii coastele calului, care dansa şi trepida.

Apoi din gloata ţărănească ţîşni deodată Anghelina lui Nistor Mucenicu, cu copilaşul cel mic în braţe, cu basmaua alunecată pe spate şi părul ciufulit.

Ajunse pînă aproape de Baloleanu, zbierînd şi blestemînd cu un glas desperat.

Ca şi cînd ar fi vrut s-o apere, Anton nebunul fugi după ea şi o smunci înapoi strigînd :

— Să n-o ascultaţi pe muierea asta, că e amărîtă şi nu ştie ce-i iese din gură !... În lături, Anghelino ! Şi taci mulcom şi lasă să le spun eu ce mi-a poruncit Dumnezeu !... Că a venit ceasul judecăţii şi oamenii trebuie să afle adevărul !... Nu staţi, fraţilor, încrun-

taţi la faţă şi cu armele întinse spre fraţii voştri cei oropsiţi! Întoarceţi armele asupra diavolului care v-a trimis să ucideţi nevinovaţi şi să...

Cuvintele se revărsau ca o vîltoare de scîntei gata să aprindă tot ce întîlneşte în cale. Glasul se ridica stăpînitor peste vuietul mulţimii, parc-ar fi fost al unui cîntăreţ extraordinar acompaniat de un uriaş cor barbar.

În faţa gloatelor gălăgioase soldaţii, de o parte şi alta a şoselei, stăteau neclintiţi, negri şi reci ca nişte maşini în formă de oameni. Numai ochii pe feţele negricioase clipeau cu luciri arzătoare.

Pe şosea, între cele două ziduri de soldaţi, ca într-o poartă deschisă spre altă lume, se agitau într-o zăpăceală galbenă prefectul Baloleanu, primul-procuror şi maiorul Tănăsescu, avînd în spate trăsura cu doi cai cu trupul nemişcat al grosului armatei în coloană de marş cu bateria de tunuri în coadă.

— Ce facem, ei, ce facem? strigă prefectul nervos cu manifestul guvernului mototolit în dreapta. Domnule maior, ce facem?... Domnule prim-procuror?

— Tîlharii au înnebunit de tot, făcu maiorul, învîrtindu-şi calul încoace şi încolo ca la o paradă. Sînt în stare să atace trupa, aveţi să vedeţi, domnule prefect!

— Totuşi trebuie să le comunicăm manifestul, domnilor! reluă Baloleanu, complect buimăcit, cu ochii mereu la mulţimea furioasă de ţărani care părea

că se apropie, deşi stătea pe loc în aceeaşi aţîţare. Dumneata ce zici, domnule prim-procuror?

— Să nu ne pierdem capul! zise Toma Grecescu cu spaimă. Legea trebuie respectată, domnule prefect!

— Trompet, trompet! răcni Tănăsescu. Unde umbli, zevzecule?... Aici lîngă mine să stai, înţelegi?

Trompetul batalionului, un sergent călare, sosi în galop cu trîmbiţa sprijinită reglementar pe genunchiul drept:

— Ordonaţi, domnule maior!

Tănăsescu întoarse spatele. Auzea vorbele lui Anton, care-l supărau mai mult ca orice, parcă l-ar fi insultat pe el personal. Se gîndea să se repeadă la dînsul şi să-l cravaşeze în faţa mulţimii, ca să fie pildă şi altora care ar mai cuteza să sfideze trupa. Se pomeni însă răstindu-se aproape la prefect:

— Domnule prefect, dumneavoastră nu auziţi îndemnul la nesupunere şi rebeliune către trupele de sub comanda mea?... Eu trebuie să iau măsuri, domnule prefect!... Eu am răspundere pentru siguranţa trupelor, domnule prefect!

— Domnule maior, nu-ţi permit să ridici tonul! strigă deodată, înfuriat, Baloleanu. Dumneata eşti aici sub ordinele mele, nu eu la ordinele dumitale!

În acelaşi moment, Anghelina, care nu încetase a zbiera, începu să alerge prin faţa frontului, cu copilul în braţe, arătînd şi bătîndu-şi bucile:

— Să vă fie ruşine! Soldaţi sînteţi voi, ori tîlhari?... Ruşine!... Nu mi-e frică de puştile voastre,

dacă !... Trageți colea, dacă îndrăzniți !... Trageți !... De ce nu trageți ?... Uite colea ! Uite colea !

Tănăsescu, văzînd-o, agită iar cravașa :

— Uite, scîrnăvia dracului cum își bate joc de trupă !... Mama ei de scîrnăvie !... Puneți mîna pe ea, băieți !...

Zidul militar nici nu clipea parcă ar fi fost de oțel, în schimb, din mulțimea răzvrătită porniră brusc alte strigăte :

— N-o lăsați, măi oameni, s-o omoare !... Săriți, băieți !... Pe ei, fraților !

Ici-colo cîte un pîlc de îndrăzneți se avînta spre frontul soldaților, în timp ce alții împroșcau cu bulgărași de pămînt sau cu pietre. Calul maiorului, lovit de un bolovan rătăcit, se ridică speriat în două picioare.

— Dumneata aștepți să ne masacreze bandiții ? se răsti Tănăsescu la primul-procuror. Nu vezi că au început să ne bombardeze ?

Apoi continuă cu glas de comandă :

— Trompet, sună !... Trompet !

În secunda următoare văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trîmbiței. Calul trompetului mișca urechile după cum obrajii sergentului se umflau și se roșeau.

— În numele legii...

Cuvintele procurorului, înfricoșate și uscate, nu le auzi prefectul Baloleanu. Numai glasul trîmbiței, necruțător și amenințător, șerpuia peste capetele oamenilor ca un bici de foc. Pe cînd trîmbița suna, maiorul

Tănăsescu ridică sus cravașa cu o comandă scurtă. Două sute de țevi de pușcă se îndreptară cu același gest spasmodic asupra țăranilor. Vociferările sălbatice se curmară o clipă, parcă le-ar fi retezat un paloș, dar numai spre a reizbucni mai tumultuoase :

— N-au voie să tragă !... Nu-ți fie frică, moșule !... Hai, băieți, că nu vă împușcă !... Aoleu, că v-a întrecut Anghelina !

Apoi răsunară alte comenzi aspre, ascuțite ca niște scîrțîituri de fierăstrău ruginit. Zidul de soldați executa mașinal, sacadat, aceeași mișcare de arme. Țevile cu cîte o dungă albă de soare se ridicară deodată la ochi, degetele apăsară deodată pe trăgaci și salva de gloanțe umplu cerul cu o răpăială pripită.

În vreme ce, cu aceleași gesturi automate, soldații coborau armele de la ochi și le reîncărcau, din mulțimea de țărani izbucniră țipete de spaimă. Ca și cînd o perdea de uragan ar fi măturat cîmpia, oamenii se simțeau cuprinși într-un început de mișcare de fugă.

— Au tras în aer ! răcni Petre cu ochii bolbucați. N-aveți frică, fraților ! Stați pe loc !... Unde te îndeși ?... Nu fugiți !... Înainte, oameni buni ! Pe ei !... Să le luăm puștile și gloanțele !

Parcă pînza de gloanțe, cu pocnetele ei, ar fi spălat toate zgomotele ce murdăreau văzduhul, se făcuse o clipă de tăcere mare și dureroasă. O groază mare părea că a rărit și risipit aerul, încît pe fața pămîntului n-a mai rămas decît un vid imens, chinuitor de suflete. În tăcerea aceasta goală, glasul lui

Petre cădea ca o ploaie fierbinte, asmuţitoare. Din toate piepturile izbucni deodată un urlet care parcă aprinsese văzduhul mai violent ca salva de gloanţe de adineaori. Pe urmă glasurile se vălmăşiră iar într-o larmă tulbure şi cleioasă ca o băltoacă răscolită de grindină.

— Domnule maior ! strigă prefectul Baloleanu cu pălăria pe ceafă, cu faţa pămîntie. Ne asaltează ţăranii, domnule !... Nu vezi ?... Domnule procuror !...

I se părea că mulţimea smintită îşi ia vînt să se năpustească asupra armatei. Frica îi sfîşia inima, dar în acelaşi timp îl sugruma şi o furie mare împotriva comandantului care îl lăsa să fie măcelărit de banda răzvrătiţilor.

Maiorul Tănăsescu nu mai auzea nimic, atît era de enervat, îndeosebi din pricina prefectului care, cu tergiversările lui de laşitate, l-a pus şi pe el în situaţia de-a tolera necuviinţele, insultele şi chiar loviturile ţăranilor.

— Trompet, izbucni maiorul. De ce nu suni, ticălosule ?... sună mereu, trompet, să audă şi domnul prefect, că aici nu mai e politică !... Hoţii vreau să ne bea sîngele, onorate domnule prefect !... Vedeţi, domnule prefect ?

Calul îl învîrtea într-un cerc, înnebunit de vociferările mulţimii. Trîmbiţa sfîrteca aerul cu o insistenţă, parcă ar fi răsucit un cuţit într-o rană vie.

Buimăciţi de glasul de alarmă, grupuri de ţărani, cu beţe, furci şi coase, ca şi cînd s-ar fi apărat de lupi, se avîntau spre frontul trupelor.

Maiorul Tănăsescu ridică cravaşa. Două comenzi lacome fură subliniate de două zgomote metalice, simple, ritmice. Apoi la intervale foarte scurte, se auzi foarte ascuţit numai cîte un cuvînt scurt :

— ...ochi !... foc !...

Gloatele de ţărani se poticniră, parc-ar fi primit fiecare cîte un pumn în piept, numai o clipă, cît pîrîi salva şi pînă cînd ţevile cu gura fumegîndă alb reveniră în poziţia orizontală. Trîmbiţa nu-şi întrerupse de loc ţipetele de aramă... Zdrenţele zgomotului împuşcăturilor încă nu se risipiră şi nici şuierul gloanţelor încă nu apucase a se potoli cînd din vălmăşagul de oameni ţîşniră stropi de sînge şi urlete de durere. Multe trupuri se prăbuşiră, scormonind pămîntul, care cu unghiile, care cu dinţii, toate zvîrcolite de chinuri ca nişte rîme zdrobite :

„Aoleu !..." „M-a omorît, mamă !..." „Aoleu, fraţilor !..." „M-a împuşcat, oameni buni !..."

În acelaşi moment mulţimea se întoarse înapoi, cuprinzînd în fuga ei şi pe puţinii care nu-şi pierduseră îndrăzneala. Spaima îşi înfigea tentaculele nenumărate în cetele zguduite de focul soldaţilor, împingîndu-le într-o goană zvăpăiată spre sat...

Maiorul Tănăsescu îşi ţinea strîns roibul, cu luciri de oţel în ochi, cu o uşoară încruntare a muşchilor figurii. Alături trompetul îşi umfla mereu obrajii ca nişte foi automate, legănînd uşor trîmbiţa, în vreme ce calul lui, cu gîtul încordat şi capul în piept, îşi rodea zăbalele cu clăbuci de spumă cenuşie. Mai înapoi, în şosea, prefectul Baloleanu cu picioarele

înţepenite, cu ochii rătăcitori, spunea într-una procurorului, care parcă asculta şi nu auzea :

— Ne trebuie sînge rece, ca să nu se verse sînge nevinovat...

Îşi dădea seama că vorbeşte de sînge, vroia să evite cuvîntul şi cuvîntul îi venea mereu pe buze şi-i ardea gura ca o năvală de sînge fierbinte.

Cravaşa maiorului se înălţă iarăşi în aer, glasul lui tăios se sfredeli iar printre sunetele trîmbiţei, armele făcură iarăşi cîteva mişcări scurte şi împuşcăturile trosniră cu acelaşi pîrîit prelung.

— Domnule maior, domnule maior ! strigă prefectul fără să-şi poată dezmorţi picioarele. Baia de sînge...

Se opri amărît că iar i-a venit sîngele pe limbă. Ba acuma parcă şi mirosul îi gîdila nările. Tănăsescu întoarse capul spre el, dar nu răspunse decît printr-o privire dispreţuitoare. În schimb rosti cîteva comenzi care puseseră în mişcare zidul de soldaţi...

Ţăranii fugeau mîncînd pămîntul, îmbulzindu-se, strivindu-se, urlînd. Se îngrămădeau mai ales pe şosea, dar mulţi se împrăştiau şi prin grădini, prin curţile caselor de margine, fiecare grăbit să dispară în faţa gloanţelor. Pe cîmp rămîneau doar cîteva zeci de trupuri, unele zvîrcolindu-se şi văitîndu-se, altele înţepenite cum le-a găsit moartea. Lîngă şanţul şoselei, Anghelina zăcea cu faţa-n sus nemişcată, lovită de un glonte în frunte ; copilaşul în braţele ei moarte plîngea şi vrăjea din mînuţele goale, parcă ar fi căutat să se smulgă de la pieptul mamei. Aproape

de ea, un bătrîn se zvîrcolea între un băieţel ucis, cu faţa strîmbată de spaimă, şi Chirilă Păun, care horcăia nemişcat, vărsînd la fiecare horcăit sînge negricios, năclăindu-i barba, gîtul, pieptul, închegîndu-se în dungi groase... Pete albe însemnau pe pămîntul gras de la marginea Amarei numai trupurile ţăranilor morţi reci sau agonizanţi, căci cei loviţi mai uşor goneau sau se tîrau printre ceilalţi fugari, vrîstînd calea cu dîre de sînge.

— Nu fugiţi, fraţilor !... Opriţi, fraţilor ! Dumnezeul lor de...

Petre striga cît îl ţinea gura, precum a strigat de la primul moment, dar era tîrît şi el în goana mulţimii, neputincios, ca o frunză pe un puhoi de ape ce au rupt zăgazurile. Ilie Cîrlan, strîngînd cu mîndrie puşca goală, gîfîia lîngă Petre, desperat de desperarea lui. Mai departe, Nicolae Dragoş se zvîrcolea să se apropie de Petre, să schimbe împreună două vorbe. Dar mulţimea îngrozită îi cuprindea pe toţi, irezistibil, în aceeaşi fugă dezmăţată, spre un adăpost împotriva morţii care le ţiuise tuturor în urechi...

În urma gloatei fugare un detaşament de soldaţi pornise pe şoseaua presărată cu cadavre. În frunte păşea un lanţ strîns de trăgători, cu armele gata de a trage, ocupînd corpul şoselei din şanţ în şanţ, iar pe amîndouă marginile cîte un pluton în coloană de marş, mijlocul rămînînd rezervat pentru maiorul Tănăsescu, însoţit de trompetul batalionului. Din cînd în cînd maiorul răcnea comenzi scurte, trupa se oprea,

puştile trosneau, apoi marşul reîncepea pe uliţa satului, printre casele care păreau pustii.

Tănăsescu vedea cum, la fiecare salvă, mai mulţi sau mai puţini din fugari se rostogoleau la pămînt, parcă şi-ar fi pus piedecă ei între ei, cum unii încercau să se mai ridice şi apoi se prăbuşeau fără să mai clintească. Dar goana ţăranilor îl întărîta, ca şi cînd i-ar fi socotit laşi sau ar fi dorit o împotrivire ca să justifice gloanţele. Suduia neîncetat printre dinţi, răcorindu-şi puţin nervii, apoi iar comanda :

— ...stai !... ochi !... foc !...

Grosul trupelor rămăsese la marginea satului pe loc, aşteptînd întîi curăţirea terenului. Împreună cu ele rămăsese şi prefectul Baloleanu cu primul-procuror, lîngă trăsura lor. Baloleanu nu-şi mai dădea seama cum s-au întîmplat lucrurile, dar se simţea profund jignit că maiorul a plecat să urmărească pe ţărani, iar pe el l-a lăsat acolo caraghios, deşi el are toate puterile şi toate răspunderile. Începu să explice procurorului că maiorul şi-a depăşit rolul şi că el nu va permite să i se încalce autoritatea, fiindcă pacificarea tulburărilor e o operă delicată, care cere calm şi tact, iar nu orgie de sînge. Procurorul, cu ochii holbaţi, aproba dînd mereu din cap şi tresărind de cîte ori auzea o nouă salvă.

—... stai !... ochi !... foc ! urla maiorul Tănăsescu în clipele cînd prefectul Baloleanu se zbuciuma la marginea satului.

Ceata fugarilor scăzuse la mai puţin de o treime. În afară de cei prăbuşiţi de gloanţe, mulţi se refugiau prin ogrăzi ca să scape de urmărire, mai cu seamă cînd ajungeau la casele lor. Chiar şi Nicolae Dragoş, dîndu-şi seama că nu mai e chip să răzbească pînă la Petre şi că ar fi de prisos să mai încerce vreo împotrivire, cînd îşi văzu casa părintească se gîndi să se oprească. Valul îl ducea înainte. Numai după ce trecu, izbuti să se smulgă din strîmtoarea fugarilor şi să iasă la marginea uliţei. În şanţ zări pe Gherghina lui Chirilă plină de sînge şi scofîlcită. Se vedea că, după ce s-a prăbuşit, a fost călcată în picioare de ceilalţi. Sări peste trupul ei stîrcit, dînd să se abată în curtea şcolii, care se afla mai aproape. Tocmai cînd ajunse la poartă, din urmă răbufni o nouă salvă.

„Vor să ne omoare pe toţi, nu le-ar ajuta Dumnezeu !“ îşi zise cu o undă de bucurie că el totuşi a scăpat.

Atunci simţi o înţepătură în coşul pieptului, uşoară ca un junghi, şi gura i se umplu de fierbinţeală.

„Mi se pare că...“ îi trecu prin minte.

Gîndul i se curmă într-o bruscă întunecare. Căzu grămadă ca un sac, cu mîna întinsă spre a deschide, izbindu-se cu capul de stîlpul porţii...

Mulţimea împuţinată continua goana pe uliţă, acuma însă tăcută, ca şi cînd le-ar fi fost frică să mai strige şi să se vaiete, ca nu cumva prin glasurile lor să atragă asupră-le gloanţele din urmă. Numai glasul lui Petre, tot mai răguşit, nu înceta de loc :

— Nu fugiţi !... Unde fugiţi ?... Nu fugiţi !

Totuşi fugea şi el, cu toate că nu-l mai împingeau alţii din spate. Îi era ruşine că fuge, dar nu se mai putea opri şi numai din gură îndemna pe ceilalţi să se oprească, parcă astfel ar fi căutat să-şi ascundă fuga lui. Îşi dădea seama că s-a sfîrşit tot şi-i părea rău că s-a sfîrşit aşa, oricît nu se putea sfîrşi altfel. El credea şi în clipele acestea că dacă oamenii nu s-ar fi speriat de întîile împuşcături şi s-ar fi repezit la soldaţi, soldaţii s-ar fi lăsat dezarmaţi şi astfel ar fi împiedicat întoarcerea boierilor. Acuma s-a isprăvit. Acuma toate speranţele s-au prăbuşit, plătite cu sînge. Care nu va fi ucis de gloanţe va fi omorît în bătăi şi-n închisori, iar în loc de pămînt vor fi înjugaţi ca vitele. Barem el n-are să se aştepte la nici o milă sau cruţare, căci el va fi arătat chiar de sătenii lui drept căpetenia tuturor relelor.

— Nea Petrică, nea Petrică, noi ce facem ? strigă lîngă dînsul Ilie Cîrlan cu faţa galbenă de spaimă, cu cămaşa înroşită de sînge.

— Eu nu mă las, Ilie, mai bine să mă omoare ! făcu Petre fără să se uite la dînsul, parcă i-ar fi fost ruşine.

Cînd sosi în bătătura cîrciumii, la încrucişarea drumurilor, se opri. Mulţimea se împrăştiase. Cîteva grupuri de oameni mai alergau, unii pe uliţă spre Vaideei, alţii spre Ruginoasa. El rămăsese numai cu Ilie Cîrlan, care iar întrebă :

— Nea Petrică, ce facem, spune, că eu nu mă despart de tălică !

— Facem pace, măi Ilie ! mormăi Petre, văzîndu-l însîngerat. Da unde eşti împuşcat tu de ţi s-a roşit cămaşa ?

— O fi în umărul ăsta, că parcă nici nu-l mai simt, zise băieţandrul privindu-l cu un zîmbet de mîndrie.

— Mama lor de tîlhari !

Petre avea o puşcă încărcată, luată de la pîndarii arendaşului Cosma. O ţinea de ţeavă ca o ghioagă. Un necaz mare îi înăbuşea inima ca un năduf. Îi trecea prin creier să fugă şi el acasă, ca ceilalţi toţi, dar îi era ruşine de băiatul de lîngă el, care îi arăta o încredere neţărmurită.

— Atunci stai, nea Petrică, să facem semn de pace, să nu ne mai omoare degeaba ! strigă bucuros Ilie. Îşi scoase cămaşa însîngerată şi ruptă, o agăţă de ţeava armei cu care se mîndrise atîta, ca un steag alb, şi o ridică în sus, s-o vadă soldaţii care erau încă departe. Puşca era grea pentru braţul lui găurit şi ţeava cu cămaşa în vîrf se bălăbănea ca bătută de vînt.

Stătură aşa un răstimp, împrejur linişte mare şi nici o mişcare, parcă satul ar fi fost mort. Uşa cîrciumii era închisă. Petre bombănea şi scrîşnea, aşteptînd cine ştie ce minune. Atunci din vale, pe uliţă, spre curtea lui Iuga, auzi glasul babei Ioana, supărat ca totdeauna :

— Păsărelele mamei, păsărele, păsări...

— Maica Ioana tot cu găinile ei ş-acuma, nea Petrică, auzi ? zise Ilie bucuros c-a auzit glas de om în tăcerea asta dureroasă.

— D-apoi că ea nici n-are alte griji, bîigui Petre morocănos.

După alt răstimp, ciocănit de chemările babei, soldaţii începură a se vedea mai bine cu maiorul călare, la mijloc. Petre îi privea cu nişte ochi neîncrezători şi parcă numărîndu-le paşii. Deodată răsună iar trîmbiţa, prelung ca o prevestire. Şi îndată Petre auzi frînturile de comenzi :

— ...stai !... ochi !... foc !...

Ilie începu să legene mai tare steagul alb, să nu cumva să nu-l observe soldaţii. Trosnitura salvei păru mai asurzitoare. Cămaşa însîngerată cu puşca se prăvăli scurt, ca un drapel cînd dă onorul. Ilie se frînse icnind :

— Aoleu !

Două gloanţe loviseră şi pe Petre, dar nu le simţi. „Nici pacea noastră nu le mai ajunge ! se gîndi dînsul cuprins de o indignare subită pentru că soldaţii au împuşcat semnul păcii. Apoi atunci..."

Trupa îşi reluase înaintarea automat. Petre, parcă numai atunci şi-ar fi adus aminte, ridică puşca la ochi şi trase cu sete. Arma se descărcă cu un pocnet năbuşit. După o clipă comanda răsună din nou :

— ...stai !... ochi !... foc !...

Şi înainte chiar de a se auzi ultimul cuvînt, salva trosni. Petre rămase în picioare, cu puşca goală în mînă, sfidător :

— Paştele şi anafura voastră de...

Căzu întîi în genunchi. Pe cămaşa-i albă ţîşniră cîteva pete de sînge.

— Foc !... Foc !... Foc ! ţipa furios glasul maiorului.

Împuşcăturile pîrîiau, parcă o morişcă s-ar fi pornit singură undeva să se învîrtească. Petre îşi simţi capul greu-plumb. Lăsîndu-l jos pe piept nu-şi mai putu păstra echilibrul şi se rostogoli, gemînd cu o ultimă sforţare de mînie :

— Dumnezeul... soarele... pămîntul...

Mai devale baba Ioana, în mijlocul uliţei, striga cu atît mai nerăbdătoare cu cît împuşcăturile se apropiau :

— Păsărelele mamei, păsărele...

Găinile, în şanţul celălalt, ciuguleau nepăsătoare. Îngrijorată să nu i le omoare, baba nu contenea chemările, uitîndu-se doar din cînd în cînd mai urît spre cîrciumă, de unde venea zgomotul armelor :

— Păsărelele mamei... fire-aţi ai dracului cu focurile voastre să fiţi !... Păsări, păsări, veniţi la maica !

Apoi deodată se răsuci pe loc, mînioasă, bombănind :

— Fire-aţi ai dra...

Se prăbuşi zvîrcolindu-se şi mişcînd numai buzele, fără glas.

Trăsura cu prefectul Baloleanu şi primul-procuror, escortată de trompetul batalionului pe care maiorul îl trimisese cu ordine la grosul trupei, opri pe bătătura cîrciumii, înconjurată de soldaţii cu baioneta la armă.

— Domnule maior, vă rog, am crezut că... zise Baloleanu îngrozit de cadavrele şi răniţii întîlniţi pe drum.

Maiorul Tănăsescu, călare, se apropie de trăsură cu mîna la cozoroc, cu glas triumfător :

— Domnule prefect, am onoarea a vă raporta că în Amara s-au restabilit liniştea şi ordinea !

Baloleanu văzu la cîţiva paşi cadavrul gol de la brîu în sus al lui Ilie Cîrlan şi trupul ciuruit de gloanţe al lui Petre, iar între ele cămaşa albă, desfăşurată ca un drapel prosternat. Bolborosi înfricoşat, întorcînd capul :

— Da... liniştea şi ordinea... Prea bine, domnule maior !... Mulţumesc !

Capitolul XII

APUSUL

1

Pînă la amiazi, Grigore Iuga îşi stăpîni răbdarea în Costeşti. A ascultat toate relatările despre întîmplările din Amara, despre moartea tatălui său şi a Nadinei, liniştit şi fără lacrimi, încît Titu Herdelea se mira în sine de atîta tărie sufletească.

— Trebuie să înştiinţez pe Gogu ! zise în cele din urmă tînărul Iuga.

Se duse numai cu Titu pînă la poştă să telegrafieze. Voia să scape puţin de toţi cei care îi dăduseră toate veştile rele ca de nişte duşmani. Simţea o nevoie mare de singurătate şi de tăcere. Ieşind de la oficiul telegrafic, spuse lui Herdelea, încet şi trist, parc-ar fi vorbit cu inima sa :

— Niciodată n-aş fi crezut că un om poate suferi atîta !

Pe urmă, îndată după-prînz, porunci lui Isbăşescu să-i tocmească o trăsură, să plece spre Amara. Isbăşescu încercă să-l convingă că ar fi mai bine să aştepte totuşi pînă mîine... Grigore îi aruncă o privire atît de

mustrătoare, că contabilul nu îndrăzni să mai continue.

Pe la ora două erau pe drum. Isbăşescu, pe capră, avea inima cît un purice. Vrînd să-şi facă puţin curaj şi observînd că Grigore nu e dispus să-i mai audă glasul, începu o conversaţie pe şoptite, despre ororile ţăranilor răsculaţi, cu birjarul care tremura de frică să nu-şi găsească moartea în călătoria asta şi regreta că s-a lăsat ispitit de preţul mare ce i s-a făgăduit, ca să plece.

În Vlăduţa, în dreptul conacului ars, uliţa era închisă de o mulţime de ţărani pe brînci, păziţi de soldaţi cu baioneta la armă. Un sergent ieşi înaintea trăsurii :

— Înapoi !... Înapoi... Nu e voie !

Toate încercările de a-l îndupleca fură zadarnice. Grigore Iuga trebui să se dea jos şi să obţină permisiunea ofiţerului pentru a putea trece. Auzi de departe pe colonelul pensionar Ştefănescu, strigînd furios în mijlocul ţăranilor :

— Spuneţi, tîlharilor, care aţi pus focul !... Nu spui ?... Măi, spuneţi, că vă bat pînă vă omor pe toţi !... Spuneţi, măi, care aţi furat !

Recunoscînd pe Grigore, colonelul i se plînse amărît, arătîndu-i ruinele :

— Uite, domnule, ce mi-a rămas din toată agonisela vieţii !... Uite ce mi-au făcut hoţii ăştia !... Apoi nu merită oare să fie împuşcaţi toţi, fără cruţare, dacă nici ei n-au avut milă de bătrîneţele mele ?... Credeam

că nu-mi vor fi devastat tot-tot, de aceea am alergat şi iacă ce-am găsit !

Îi tremura glasul de durere şi de mînie.

— Daţi-vă la o parte să treacă trăsura ! strigă sublocotenentul după ce bătrînul Ştefănescu îşi vărsă amarul faţă de tînărul Iuga.

Ţăranii încercară să se ridice, ca să facă loc. Ofiţerul răcni speriat :

— Jos ! Jos !... Soldat, pocneşte-l !... Dă, soldat !

Trăsura îşi urmă calea, prin Babaroaga şi Gliganu, pînă la Lespezi, unde făcu un popas mai lung. Grigore, fără să-şi mărturisească, avusese mai mare groază de întîlnirea cu cadavrul Nadinei decît de al tatălui său. De la serbarea „Obolului" n-a mai văzut-o de loc, şi astfel i-a rămas în minte cu torsiunile, flexiunile şi vibraţiile din dansul apaşilor, o imagine dureroasă pentru inima lui. Acuma, în biserică, în faţa catafalcului pe care zăcea corpul ei rece, de cîteva zile, învăluit în cearceaful ordinar, îi apăru în suflet aceeaşi imagine, dar caldă, felină şi frumoasă, parcă nu s-ar fi despărţit de ea nici o clipă. Îi fu frică să ridice colţul cearceafului şi să-şi distrugă pe vecie chipul pe care l-a iubit şi care i-a dăruit toate suferinţele şi bucuriile iubirii. Se aşeză în strana de la căpătîiul catafalcului, cu fruntea în mîini şi rămase acolo, singur, îndelung. Pe tăblia stranei erau cîteva cărţi liturgice, vechi, cu scoarţe de lemn şi filele murdare. Mirosul greu de mort îl îneca şi totuşi nu-l supăra. Gîndurile îi rătăceau leneşe. Aci îşi zicea că singur el are dreptul şi obligaţia să se ocupe de

înmormîntarea ei, fiindcă divorţul lor, deşi pronunţat, încă nu s-a transcris, aci că soarta a vrut ca ea să moară tocmai la ţară, poate ca o pedeapsă sau o ironie că i-a fost atît de urîtă ţara, apoi iarăşi că, de s-ar fi întîmplat nenorocirea aceasta peste două săptămîni, el ar fi fost un simplu străin chiar în faţa cadavrului ei...

Titu Herdelea ieşise de mult din biserică, neputînd suporta aerul dinlăuntru. Un ofiţer îi spuse că la Amara trebuie să se fi întîmplat lucruri grozave, deoarece s-au auzit pînă aici împuşcăturile. Grigore Iuga, aflînd mai tîrziu, vru totuşi să continue. Ofiţerul se împotrivi. A trimis o patrulă să-i aducă ştiri. Pînă nu se întoarce nu poate permite trecerea ; s-ar expune la sancţiuni grave. Abia pe înserat porniră mai departe spre Amara ; totuşi, Grigore nu se mai întoarse în biserică...

La marginea Amarei şi apoi pe uliţă, cadavrele zăceau în aceleaşi locuri. Ici-colo, cîte-un muribund gemea ori se zvîrcolea încă. Birjarul arăta cu biciul mereu :

— Uite colea un mort !... Şi dincolo... Asta parcă mai suflă, vezi ?

Isbăşescu recunoscu pe Chirilă Păun, apoi pe Nicolae Dragoş... Titu Herdelea exclamă îngrozit :

— Aici trebuie să fi fost bătălie mare !

Numai Grigore tăcea, cu ochii în gol, parcă n-ar fi văzut nimic.

O patrulă îi opri în dreptul bisericii, alta la cîrciumă. La conac trăsura rămase în uliţă. Grigore cu

Titu şi Isbăşescu intrară pe jos, pe poarta cea mare cu columbarul. Perechi de porumbei albi se drăgosteau gîngurind melancolic. Parcul cu aleile erau răvăşite, ca şi cînd ar fi trecut cirezi de vite sălbăticite. Altfel, însă, liniştea era aşa de mare, că din uliţă se auzi căscatul prelung al birjarului, urmat de o scuturare de clopoţei a unui cal care-şi destindea osteneala. Zidurile rămase în picioare din castelul cel nou se profilau mai negre pe cerul albastru-vînăt al înserării.

Grigore privea cu băgare de seamă, ca un cercetător străin, întorcînd capul cînd încoace, cînd încolo, fără a zăbovi însă lîngă ruine. Deodată din ograda argaţilor apăru logofătul Leonte Bumbu, speriat, parcă nu şi-ar fi crezut ochilor, iar din conacul vechi bucătăreasa Profira, care începu să bocească cu un glas răguşit ca de bărbat, repezindu-se să sărute mîna şi umplîndu-i-o de lacrimi. Tînărul Iuga puse cîteva întrebări şi ascultă răspunsurile cu o figură rece, ca şi cînd le-ar mai fi auzit sau nu l-ar fi interesat.

În ceardacul conacului vechi stătea căpitanul Lache Grădinaru, lăsat în comună cu compania lui pentru menţinerea ordinii şi orice altă eventualitate. După ce exprimă lui Grigore condoleanţele cele mai sincere, în nişte fraze ceremonioase şi false, căpitanul spuse că prefectul Baloleanu cu maiorul Tănăsescu s-au închinat înaintea rămăşiţelor pămînteşti ale regretatului Miron Iuga şi apoi au trecut spre Ruginoasa şi mai departe, dar că mîine speră să se poată reîntoarce. Grigore mulţumi cu vorbe la fel de ceremonioase, de care se

rușina și totuși le pronunța, pe urmă își curmă o frază și intră brusc în casă.

Tatăl său părea că doarme cu lumînarea la căpătîi. Grigore îl privi cîteva minute, îngenunche ca la rugăciune și mai stătu așa iar cîteva minute și, în sfîrșit, se întinse și sărută mîna rece, cenușie, cu unghiile învinețite. În clipa aceea, lacrimile îl năpădiră singure, îmbelșugate, picurînd pe mîinile împreunate ale mortului, lucind ca niște pete de ulei... Grigore se ridică, scoase batista, cu gîndul să șteargă mîinile mortului, dar pînă ce o desfășură se răzgîndi și-și acoperi cu ea obrajii...

Peste un răstimp, reculegîndu-se, trecu în altă cameră, urmat de ceilalți, afară de căpitanul, care se retrăsese discret spre a nu-i tulbura durerea.

— Leonte, trebuie să pleci îndată la Costești ! zise Grigore cu glasul puțin plîns, dar liniștit, parcă lacrimile i-ar fi redat stăpînirea de sine.

Logofătul fu însărcinat să aducă chiar astă-seară două cosciuge și cele necesare pentru înmormîntare. Unul va fi lăsat la Lespezi ; preotul de acolo va îngriji ca trupul Nadinei să fie așezat în sicriu pentru a putea fi transportat aici mîine dimineață... Socotea măsura aceasta absolut urgentă, cea mai urgentă, deoarece cadavrele aveau nevoie de odihnă.

A doua zi, luni, de dimineață, porni cu Titu Herdelea să examineze proporțiile distrugerilor, întîi aci, apoi la Ruginoasa. Vizitiul Ichim le înșira pe drum cîți și care oameni au fost împușcați în răzmerița de la marginea satului.

În Ruginoasa se întîlniră cu trăsura prefectului Baloleanu care petrecuse noaptea, împreună cu primul-procuror Grecescu, în castelul Ghica de la Izvoru, scăpat ca prin minune de furia țăranilor. Condoleanțele fură lungi și lăcrimoase. Baloleanu apoi purcese cu rîvnă la povestirea activității sale de pacificare. Era mișcat și plin de admirație pentru propriul său eroism. Zugrăvea în culori poetice primejdiile nemaipomenite care i-au amenințat viața și din care a scăpat ca prin urechile acului, de se miră și el. Se felicita că a reușit să restabilească liniștea atît de repede și aproape fără vărsare de sînge.

— Săraca mea Melania, dacă ar bănui ea prin ce am trecut ! suspină dînsul înduioșat. Numai sîngele rece și tactul meu proverbial au putut face minunea asta, dragă Grigoriță !... Dar opera mea încă nu e terminată. Pacostea cea mai grea de-abia începe. Nu e destul să combați răul, trebuie să-i stîrpești rădăcinile, ca să nu mai revie ! Nu-i așa, domnule prim-procuror ?...

2

Maiorul Tănăsescu s-a întors aseară tîrziu la Amara, întovărășit numai de aghiotantul său și de trompetul detașamentului. Ar fi putut dormi și el la Izvoru, dar a ținut să dovedească prefectului că ordinea este atît de mare, că poate merge noaptea și singur prin satele care au fost răsculate. Și pe urmă voia să ia personal

conducerea anchetei preliminare în Amara, cuibul întregii mişcări de răzvrătire.

Dis-de-dimineaţă, Ion Pravilă aştepta în curtea primăriei, tremurînd şi sfătuind cu straja despre secretarul Chiriţă Dumitrescu care de două zile stătea ascuns cine ştie unde, de frica oamenilor, şi de care poate să fie nevoie acuma.

— Tu eşti primarul tîlharilor ? întrebă maiorul dînd cu ochii de el.

Primarul nu apucă să răspundă. Tănăsescu îi cîrpi cîteva perechi de palme de văzu stele-verzi, strigînd :

— Vă satur eu acuşica de revoluţie, n-ai grijă ! Pe toţi vă satur, să ţineţi minte !

Aseară dăduse ordine severe ca morţii să fie lăsaţi unde se găseau spre a servi de pildă tuturor celor vii. Acuma porunci primarului bătut să identifice, sub controlul unui plutonier, pe cei căzuţi, iar pe urmă cadavrele să fie cărate la cimitir spre a fi îngropate mai tîrziu, cînd va hotărî dînsul. Căpitanul Lache Grădinaru fu însărcinat să ia măsuri ca toţi sătenii, fără nici o excepţie, inclusiv femeile şi copiii, să fie adunaţi degrabă în curtea şi grădina primăriei, pentru cercetări.

Apoi, cu concursul aghiotantului, un sublocotenent tînăr şi timid ca o fecioară medită un plan metodic de lucru pentru a descoperi fără întîrziere pe ucigaşii Nadinei şi ai lui Miron Iuga, pe criminalii care au mutilat pe fiul arendaşului Platamonu, pe incendiatorii conacelor, pe cei ce au lovit şi dezarmat pe jandarmi, pe cei ce au furat şi în sfîrşit pe cei ce au participat la insultarea trupelor...

— Pînă una-alta să trimitem pe cineva la Lespezi şi la Gliganu să ne aducă şi pe tîlharii principali de acolo, să-i putem confrunta şi judeca împreună cu ăştialalţi ! zise maiorul Tănăsescu, întrerupîndu-se nerăbdător.

Peste cîtva timp se prezentă căpitanul Corbuleanu, sosit să reinstaleze postul de jandarmi. Maiorul se bucură. Avea nevoie de jandarmii cunoscători ai oamenilor şi împrejurimilor localnice. Nimeni, din acest sat de criminali, nu-i inspira nici o încredere. Dacă şi preotul bătrîn s-a amestecat între rebeli şi a fost împuşcat printre ei, în cine să aibă încredere ? (În realitate preotul Nicodim fusese să citească rugăciunile legiuite la căpătîiul boierului Miron şi, întorcîndu-se de la curte cu crucea înfăşurată în patrafir, a fost ucis de un glonte rătăcit, pe uliţă, aproape de casele sale.)

Plutonierul Boiangiu găsi în locuinţa sa devastată pe Didina, puţin slăbită, dar altfel veselă. Se îmbrăţişară. Femeia plînse niţel, povesti cum a avut noroc cu baba Ioana, care a ascuns-o în podul colibei sale, şi a hrănit-o, şi a îngrijit-o, căci de-ar fi dat peste ea, ţăranii ar fi omorît-o, negreşit. Şi plutonierul lăcrimă puţin şi apoi alergă la primărie, la datorie.

Pe la orele nouă, cînd sosi trăsura cu prefectul şi prim-procurorul, ancheta era în toi. De la cîrciumă se auzeau vaietele şi ţipetele mulţimii de ţărani ce umplea uliţa, curtea şi grădina primăriei. Cordoanele de soldaţi vegheau ca nu cumva să fugă cineva înainte de a fi cercetat.

Totuşi, rezultate deosebite încă nu se obţinuseră. Două echipe de soldaţi cu vergi şi cu pari băteau fără alegere şi cu rîndul, spre a nu obosi. Ţăranii urlau, implorau milă şi iertare, dar nu voiau să mărturisească crimele şi nici să denunţe pe criminalii principali. Numai graţie plutonierului Boiangiu au putut fi descoperiţi şapte inşi care au lovit şi dezarmat pe jandarmi, între ei Serafim Mogoş şi Trifon Guju.

— De ce-ai lovit pe plutonier, hoţule ? strigă maiorul cu ochii injectaţi. Cum ai îndrăznit să ridici mîna, tîlharule ?

— Apoi...

Atîta îngînă Serafim Mogoş uitîndu-se drept în ochii maiorului liniştit, parcă şi-ar fi dat seama că orice răspuns ar fi zadarnic. Tănăsescu tăbărî asupra lui cu cravaşa pînă ce-l umplu de sînge, lihăind :

— De ce-ai dat, ticălosule ?... De ce-ai dat ?... De ce...

Serafim Mogoş răbda lovitura fără a se clinti şi fără a scoate un glas, cu aceeaşi privire care înfuria pe maior, părîndu-i-se sfidătoare.

— Caporal ! răcni apoi Tănăsescu, obosind. O sută de beţe banditului ! Imediat !... Şi pe urmă în lanţuri !

Trifon Guju lipsea. Cineva spuse că a fost împuşcat de boierul cel bătrîn şi că acuma zace acasă. Fu adus degrabă pe sus. Toată faţa îi era o rană neagră. Rămase întins pe pămînt, gemînd.

— Sus ! În picioare, tîlharule ! urlă maiorul, izbindu-l cu botul cizmei în coaste.

Ţăranul se ridică. Ochii îi erau umflaţi şi închişi. Se clătina, parcă în fiece clipă ar fi fost să se prăbuşească.

— De ce te-a împuşcat boierul, hoţule ? întrebă ofiţerul. Ai ridicat mîna asupra dumnealui, nu-i aşa ?... Ai vrut să-l omori, ai ?... Tu ai fost capul ucigaşilor !

Trifon gemu ceva neînţeles.

— Dar plutonierului de ce i-ai smuls arma ?... De ce l-ai lovit ?... Spune, tîlharule !

Îl plesni cu cravaşa peste capul ciuruit de răni vii. Omul scoase un urlet înfiorător, ca şi cînd i s-ar fi dezghiocat carnea, şi se prăvăli ca o buturugă găunoasă. Mai furios, maiorul îl călcă în picioare, necontenind cu „hoţule“ şi „tîlharule“. Apoi deodată se retrase cîţiva paşi şi ordonă rece, tăios :

— Sergent !... Tu ! Da !... Ia şase oameni !... Duceţi pe tîlharul ăsta în fundul grădinii !... Acolo să fie împuşcat !... Împuşcat !... Ai înţeles, sergent ?...

— Trăiţi, domnule maior ! făcu sergentul, îndesat şi negricios, bătîndu-şi călcîile, parcă s-ar fi cutremurat.

Soldaţii înşfăcară pe Trifon şi-l tîrîră prin mulţimea deasă de ţărani. Cu o supremă sete de viaţă Trifon Guju gemea rugător :

— Iertare... iertare...

Dispăru cu soldaţii. În urma lor rămase o tăcere amară, întretăiată numai de vîjîiturile cravaşei cu care maiorul Tănăsescu spintecea aerul într-o încordare nervoasă. Trecură minute. Cravaşa îşi iuţea dumicările. Apoi răbufni o detunătură din fundul grădinii, scurtă, înăbuşită, fără ecou.

— Ceilalţi ! strigă maiorul îndată, destrămînd pînza tăcerii pe care detunătura o clătinase puţin. Voi cum aţi îndrăznit să ridicaţi labele asupra jandarmilor ?...

Ţăranii porniră să se jure şi să se vaiete că ei nu sînt vinovaţi, că nici n-au fost acolo cînd s-a întîmplat fapta aceea... Maiorul Tănăsescu gîfîia. Începuse să se îngraşe în vremea din urmă, avea puţină burtă, iar un doctor îi spusese de curînd că are grăsime şi la inimă. În orice caz obosea repede. Ca să nu-şi pericliteze sănătatea cu bandiţii, ordonă să se aplice fiecăruia din cei cinci cîte o sută la spate. Ordinul tocmai se executa, indivizii se întreceau în urlete la fiece lovitură, cînd trăsura prefectului opri în uliţă.

În vreme ce bătaia continua, caporalul numărînd cu glas tare loviturile, ca să nu se întîmple vreo lipsă, maiorul Tănăsescu se plînse prefectului şi primului-procuror de încăpăţînarea tîlharilor de a nu mărturisi şi a nu denunţa pe vinovaţii cei mari. Pe Baloleanu ţipetele ţăranilor îl supărau şi-l enervau. După ce caporalul rosti suta şi ţăranii bătuţi fură închişi în cancelarie, prefectul, ca să-şi redobîndească siguranţa, strigă către mulţimea cu faţa la pămînt că crimele şi ticăloşiile lor au înspăimîntat lumea şi că numai prin pocăinţă şi mărturisiri sincere îşi vor putea uşura soarta... Ca la comandă, sutele de oameni ridicară capetele cu o mişcare, parc-ar fi vrut să se scoale în picioare, bîiguind într-un singur glas prelung ca murmurul unei furtuni trecute :

— Iertaţi-ne...

Baloleanu încremeni de groază, ca şi cînd mişcarea şi glasul mulţimii ar fi fost începutul unei noi răzvrătiri. Aceeaşi frică subită cuprinse şi pe procuror, şi pe maior, ca şi pe toţi ofiţerii, şi chiar pe soldaţi. Singur plutonierul Boiangiu nu-şi pierdu cumpătul şi răcni deodată :

— Jos !... Jos !... La pămînt !... Jos !...

În clipa următoare strigătul lui Boiangiu fu reluat de mai multe glasuri, iar soldaţii începură să lovească în dreapta şi în stînga pe spinările încovoiate, repetînd speriaţi :

— Jos !... Jos !..

Prefectul renunţă la continuarea admonestării. Se trecu îndată la interogatoriul lui Toader Strîmbu, pe care Boiangiu îl indicase ca ucigaş al Nadinei.

— Spune cum ai omorît-o ! zise prim-procurorul.

— Apoi, domnule, eu n-am omorît pe nimeni şi nu-s vinovat ! răspunse ţăranul cu faţa pămîntie.

— Atunci cine a omorît-o ?

— Eu nu ştiu, domnule ! Poate Petrică a Smarandei, că el a intrat în conac înaintea mea, dar eu n-am omorît-o !

— Să iasă Petre a Smarandei ! strigă prim-procurorul liniştit.

— Mort... mort ! răsunară mai multe glasuri.

Maiorul Tănăsescu fierbea. Nu se putu stăpîni. Ţăranul acesta i se părea de o viclenie revoltătoare. Se năpusti brusc asupra lui :

— De ce nu spui, tîlharule ?... De ce-ai omorît-o, tîlharule ?... Şi de ce ai batjocorit-o şi ai necinstit-o ?...

Ai poftit la trup de cucoană mare, spurcăciune blestemată ?

Toader Strîmbu își ferea capul de plesniturile cravașei și bocea ca o muiere :

— Aoleu !... Aoleu !... Nu-s eu, dom'le maior ! Iartă-mă, dom'le maior, că nu-s vinovat !

Atunci trecu pe uliță carul cu patru boi, aducînd cosciugul simplu cu rămășițele pămîntești ale Nadinei. În urma carului mergea preotul din Lespezi în odăjdiile cele mai bune, cu crucea într-o mînă și cădelnița în cealaltă. Dascălul, bătrîn și slăbănog, cînta versurile morților, uitîndu-se curios spre curtea primăriei plină de oameni pe brînci și mai ales la anchetatorii în picioare.

Se făcu tăcere pînă ce trecu carul mortuar. Toți se descoperiră, iar Baloleanu murmură cu o întristare indignată :

— Biata femeie, biata femeie !... Ce crimă odioasă !

Primul-procuror, auzind indignarea prefectului, se răsti și el la Toader :

— Ce ți-a făcut ție cucoana asta bună și frumoasă, nemernicule, de ai omorît-o ?

— Eu n-am omorît-o ! tăgădui țăranul cu îndărătnicie.

Sosi și convoiul de țărani din Lespezi, escortat de soldați. Primul-procuror Grecescu, ambițios să dovedească pe ucigașul doamnei Iuga, luă repede pe noii veniți să-i spuie ei adevărul, fiindcă în satul lor s-a întîmplat omorul și nu se poate să nu știe cine a omorît-o. Ileana mărturisi îndată :

— Nea Toader a omorît pe conița, domnule, după ce și-a făcut poftele cu dumneaei... Eu l-am văzut cînd a intrat în casă și l-am auzit pe urmă cum s-a lăudat și l-a îndemnat și pe Ilie Cîrlan să-și facă poftele cu conița pînă nu se răcește... Poate să spuie și nea Matei Dulmanu, c-a fost și dumnealui de față cu Petrică a Smarandei cînd am scos-o pe conița moartă din casă, dacă am văzut că nea Pavel Tunsu a dat foc mașinii...

— Eu n-am omorît-o, degeaba minte fata asta ! zise Toader Strîmbu fără să se uite la Ileana.

— Ba fata nu minte, măi Toadere ! făcu atunci Matei Dulmanu cu mustrare. De ce nu mărturisești c-ai omorît, dac-ai omorît ? De ce umbli să năpăstuiești pe alții, Toadere ?

— Ba, dacă-i pe spus, mai bine spune dumneata, nea Matei, cum ai spart capul neamțului, glăsui Toader întunecat.

— Apoi eu nici nu m-oi ascunde cînd m-or întreba boierii ! zise Matei răspicat și fără frică.

Procurorul asculta satisfăcut, uitîndu-se din cînd în cînd la prefect și la maior, parc-ar fi vrut să vadă dacă ei observă cît de abil a procedat și cum a reușit să-i facă pe țărani să vorbească.

— Mulți răufăcători mi-au trecut prin mînă, dar mai cinic și mai ticălos ca ăsta n-am pomenit ! rosti în cele din urmă procurorul către Baloleanu.

Maiorul Tănăsescu își smulgea mustățile ca să se stăpînească. Îi fu frică să nu-i plesnească vinele de atîta constrîngere nervoasă. Se puse deci cu pumnii și

cu cravaşa pe Toader Strîmbu, îl umplu de sînge, îl călcă în picioare... Cînd obosi, porunci caporalului să continue cu parul pînă-i va zdrobi ciolanele. Urletele ţăranului se transformau în gemete din ce în ce mai slabe şi mai horcăite.

— Sergent! strigă în sfîrşit maiorul. Ia-l şi pe ăsta... În fundul grădinii!... Împuşcat!... Repede, repede!

Ordinul maiorului îl deşteptă brusc din toropeală, parcă ar fi turnat peste el o găleată cu apă. Se tîrî la picioarele ofiţerului, gemînd:

— Iartă-mă, dom'le maior... Îmi rămîn copilaşii orfani... Fie-vă...

— Ia-l, sergent! răcni Tănăsescu, ferindu-şi cizmele de atingerea ţăranului. Aide!... Puneţi mîna pe el!

Tocmai în pauza cînd se aştepta detunătura, apăru şi Titu Herdelea în curtea primăriei. Fiindcă Grigore Iuga era ocupat cu pregătirile de înmormîntare, a socotit potrivit să nu-l încurce cu prezenţa lui. Auzind împuşcăturile din fundul grădinii, întrebă încet pe Baloleanu, care, spre a-şi arăta energia, răspunse cu o nepăsare firească:

— Nimic... A fost împuşcat ucigaşul doamnei Iuga...

Matei Dulmanu mărturisindu-şi vina, procurorul Grecescu îl declară arestat pentru a fi trimis în judecată tribunalului. Maiorul însă protestă:

— Pardon, domnule procuror! Pînă la judecată, bătaia e mai sfîntă!... Caporal, numără-i şi ăstuia douăzeci şi cinci!

Şi, pe cînd Matei Dulmanu primea bătaia fără a crîcni, Tănăsescu explică domnilor civili că tîlharii ăştia numai de bătaie înţeleg, că închisoarea e o adevărată recreaţie pentru ei şi că, în orice caz, osebit de ancheta civilă, el trebuie să aplice tuturor sancţiunile drastice cuvenite, pentru că au îndrăznit să se ridice împotriva armatei... Titu Herdelea avea pe buze un răspuns, dar tăcu văzînd că Baloleanu şi Grecescu, cei chemaţi să vorbească, primesc fără obiecţie rodomontadele ofiţerului.

— Pavel Tunsu!... Care eşti?... Vino-ncoace! strigă pe urmă procurorul.

Pavel se ridică de jos. Dîrdîia de spaimă că va fi şi el împuşcat. Bîlbîi în neştire, fără să mai aştepte vreo întrebare:

— Eu n-am omorît pe nimeni... Eu am stricat maşina şi i-am pus foc, că mi-au schilodit copilul, dar n-am vărsat sînge, că am copii...

Se socoti cel mai fericit cînd, snopit în bătaie, fu aruncat între ceilalţi arestaţi, în cancelarie. Îşi făcu cruce şi mulţumi bunului Dumnezeu, că a avut milă de copilaşii lui.

Spre a deosebi cît mai grabnic pe cei buni de cei răi, primul-procuror crezu necesar să schimbe ordinea cercetărilor şi să asculte în primul rînd pe fruntaşii satului de la care poate mai curînd să afle pe adevăraţii răufăcători şi instigatori.

— Să-mi spui cinstit, moşule, cum s-au petrecut blestemăţiile şi cine-s vinovaţii! întrebă pe Lupu Chiriţoiu.

— D-apoi, domnule, eu nu m-am amestecat, că-s bătrîn și nu mi-ar fi șezut frumos să...

— Bine, bine, te cred, dar cum a început răzmerița asta și cine a stîrnit-o ? Că din senin doar n-a venit, moșule ? insistă procurorul.

— Ba cam așa a venit, domnule ! întări bătrînul. A fost un vînt mare și i-a luat pe bieții oameni și i-a mînat ca oile...

— I-ascultă, moșule, să nu ne îmbeți pe noi cu basme, că n-avem vreme de d-astea ! interveni maiorul Tănăsescu enervat de sfătoșenia bătrînului.

Și, după cîteva replici, îi trăsni o pereche de palme. Lupu Chirițoiu îl privi drept în ochi și rosti rar :

— Apoi, domnule maior, Dumnezeu să-ți plătească rușinea asta pe bătrînețele mele !

— Ce ?... Ce ?... Ești obraznic cu mine, tîlhar bătrîn ce ești ? sări Tănăsescu. Caporal, numără-i cincizeci !

Titu Herdelea tremura lîngă prefectul Baloleanu tot timpul cît bătrînul suferea loviturile fără a scoate un glas de durere, parc-ar fi fost de piatră.

După ce mai fură bătuți cîțiva bătrîni, între care mai rău Luca Talabă, pentru că atitudinea lui a părut cutezătoare, după ce atît Filip Ilioasa cît și Marin Stan fură dovediți și recunoscură că s-au lăcomit fiecare la prădăciune, deși sînt oameni cu stare, veni rîndul lui Ignat Cercel. Ieri, cînd s-au potolit împușcăturile, ca să se ia bine cu armata, Ignat a spînzurat un ștergar alb într-un băț și l-a pus în poarta bătăturii, să-l vadă boierii cînd vor trece. Maiorul într-adevăr l-a observat și s-a înfuriat : „Ce-i asta, hoțule ?" — „Pace, dom'le maior !" a răspuns Ignat umil. „Pace, hoțule ? Da cu cine ai fost tu în război, tîlharule ? Cu armata română ?" Și l-a bătut de l-a omorît... Acuma îl recunoscu :

— Tu ești cu steagul alb, ai, și cu pacea, hoțule ?

— De, domnule maior, păcatele noastre, că nu știm cum am face mai bine, ca să nu greșim ! bîigui Ignat. Dacă Dumnezeu ne-a pedepsit să fim proști, de, păcatele noastre...

Pe cînd procurorul, mereu întrerupt de exploziile maiorului, isprăvea cu Ignat Cercel, veni primarul Ion Pravilă să raporteze că, precum i s-a poruncit, a adunat și identificat pe toți morții, adică patruzeci și patru, al patruzeci și cincilea fiind preotul Nicodim al cărui cadavru însă a fost ridicat din uliță încă de aseară de către fiică-sa Niculina. Maiorul Tănăsescu se făcu foc : cum a îndrăznit fata hoțului de popă să nesocotească ordinele lui ? Primarul îngheță, așteptîndu-se să mănînce iar bătaie și încă în fața satului întreg.

— Unde e bestia de muiere care a cutezat ? strigă maiorul cu ochii bolbocați.

Niculina ieși la iveală, palidă, cu copilașul de mînă. Fără nici o vorbă, maiorul Tănăsescu se repezi la ea cu cravașa. Femeia țipa, se ferea, iar copilul începu să urle îngrozit :

— Mămica mea !... Mămica mea !

— Aoleu, aoleu, ajutor ! zbiera Niculina, cu obrajii vrîstați de loviturile care nu conteneau.

— Caporal ! strigă maiorul obosit. Numără-i cincizeci !...

— Aoleu, oameni buni !... Aoleu !

Soldaţii o înşfăcară. Niculina, întinsă cu faţa în jos şi ţinută de patru soldaţi, se zvîrcolea ţipînd ca din gură de şarpe. Antonel se arunca la maică-sa, cu acelaşi scîncet de spaimă :

— Mămica mea !... Mămica mea !

Cînd un soldat începu să lovească, Titu Herdelea, care şoptise mereu „îngrozitor, îngrozitor", ca să-l audă prefectul Baloleanu, îşi pierdu deodată stăpînirea şi, apropiindu-se de Tănăsescu, îi zise revoltat :

— Domnule maior, ajunge !... E insuportabil !... Asta e...

Maiorul, parcă l-ar fi pălmuit, tresări :

— Ce-ai zis ?... Cine eşti dumneata... Ce cauţi aici ?... Cum îţi permiţi să te amesteci dumneata în...

— Mă numesc Titu Herdelea şi sînt...

— Nu vreau să ştiu nimic ! continuă Tănăsescu cu pumnii strînşi. Imediat să părăseşti primăria, altfel te arestez şi te pun între baionete !... Imediat !... Imediat !

Prefectul Baloleanu înmărmuri. Energia maiorului cu ţăranii nu-i displăcea, deoarece îl scutea pe dînsul de-a fi energic şi de-a se încărca cu eventuale răspunderi. Orice ar interveni ulterior, el se poate spăla pe mîini. Dar incidentul cu un ziarist bucureştean şi prieten al lui Grigore Iuga poate să creeze complicaţii cu repercusiuni mai mult decît plicticoase. Reculegîndu-se puţin din stupoare, interveni amical şi în franţuzeşte,

căutînd să calmeze pe Tănăsescu, care se îndîrjea din ce în ce mai tare :

— Eu nu permit nimănui !... Oricine ar fi !... Să fie şi Dumnezeu, eu nu permit !...

Titu Herdelea se făcuse ca ceara, şi de indignare, şi de emoţie. Îşi dădu îndată seama că amestecul lui, oricît de firesc omeneşte, a fost insolit. Totuşi, nu-i părea rău. Spre a nu aţîţa scandalul şi a nu se expune să fie într-adevăr arestat, întoarse spatele. Prefectul, vrînd să-l împace, îl luă de mînă să-l reţie :

— Domnule Herdelea, te rog... Fă-mi plăcerea !... Domnul maior are să...

— Decît să asist la asemenea barbarii, prefer să mă retrag, domnule prefect ! zise Titu, căutînd să-şi ia o mutră cît mai demnă.

— Ce rău îmi pare că... murmură Baloleanu, strîngîndu-i mîna şi lăsîndu-l totuşi să plece.

Şi Tănăsescu se îmblînzi văzîndu-l că se depărtează. Din clipa cînd a auzit de la prefect că e ziarist, furia i-a scăzut brusc, fără însă să arate că s-ar da bătut. Acuma cîţiva ani, fiind în garnizoană la Turnu Severin, a pălmuit la un chef pe un gazetăraş local. S-a făcut un tărăboi enorm ; toate ziarele din Bucureşti l-au luat în primire ; a ajuns la consiliul de reformă. Dacă n-ar fi avut în memoriu afacerea aceea, azi ar fi de mult locotenent-colonel.

— Nu pot permite să fiu înfruntat în exerciţiul funcţiunii ! făcu dînsul umflîndu-şi glasul, ca să-şi păstreze aparenţa de mînie. Eu am o răspundere aici ! Nu ne jucăm, nu-i aşa, domnule prefect ?... De la

Bucureşti e uşor să comanzi şi să scrii, dar uite pe tîlharii ăştia care au distrus, şi au jefuit, şi au prădat, şi au ucis !...

Cum ajunse la ţărani, vocea iar i se înăspri, revolta îi reveni parc-ar fi fost jignit şi devastat el însuşi, cu toate că el n-avea nici o avere.

— Satele astea ar trebui rase cu tunul de pe faţa pămîntului !... Pînă şi popa lor a fost tîlhar !... Ce-au făcut ăştia, blestemăţiile pe care le-au făcut n-au pereche !... În alte părţi au mai avut niţică ruşine, aici au fost în stare să măcelărească, şi femei, şi bătrîni...

Pe cînd maiorul Tănăsescu vorbea aşa, de jos, se ridică un ţăran cu părul vîlvoi, cu faţa luminată, şi se apropie cu glas arzător :

— Domnule, domnule, văd că te-ai pus să omori pe creştinii lui Dumnezeu şi nu vrei să asculţi poruncile care trîmbiţează în văzduhuri...

— Jos, jos ! strigară cîţiva soldaţi zeloşi.

— Ce porunci ?... Ce zice ?... făcu maiorul uluit de atîta îndrăzneală, după ce de azi-dimineaţă se sileşte să-l înmoaie.

— E nebun, domnule maior, trăiţi ! zise plutonierul Boiangiu.

— Nebun ?... Las' că cunosc eu nebuniile astea ! strigă Tănăsescu. De altfel banditul ăsta a fost ieri în fruntea rebelilor şi a îndemnat pe soldaţi la nesupunere... L-am auzit eu cu urechile mele !... Caporal, ia să-i numeri cîte i se cuvine !

În vreme ce soldaţii îl băteau, Anton urla cu mare bucurie, parcă nici n-ar fi simţit loviturile :

— Daţi, daţi, fraţilor !... Că judecata cea mare tot are să vie şi glasul lui Dumnezeu... Loviţi, loviţi !... Că d-aia m-am sculat de jos şi d-aia...

Maiorul Tănăsescu, plictisit că bătaia n-avea nici un efect, porunci caporalului :

— Ia daţi-i drumul să se ducă dracului de nebun !

Apoi, întorcîndu-se la primul-procuror, adăugă :

— Să continuăm !... Vă rog !...

3

Grigore Iuga îşi simţea sufletul sfîşiat de remuşcări, iar prin gînd îi trecea mereu :

„Poate dac-aş fi rămas aici nu s-ar fi întîmplat..."

Dar, în acelaşi timp, îşi dădea seama că toate recriminările sînt de prisos şi că alte datorii i se impun acuma. Corpul Nadinei îşi căuta de cinci zile odihna, al tatălui său de trei. Avea impresia că morţii zac neîngrijiţi de prea mult timp, că sufletele lor nu-şi pot găsi odihna, că se chinuiesc şi chinuiesc pe cei vii dimprejur, în primul rînd pe el, care de aceea suferă atît de mult şi e copleşit de mustrările conştiinţei.

Cînd a expediat ieri la Costeşti telegrama lui Gogu Ionescu, anunţîndu-i moartea Nadinei, nu s-a gîndit la înmormîntare, precum nu s-a gîndit la nimic material... De-abia aseară, după ce a văzut cadavrele, şi-a zis că cel puţin Gogu cu Eugenia ar trebui să vie la înmormîntarea Nadinei şi că deci trebuie să-i aştepte. Azi însă, după ce a văzut cosciugul în carul urmat de preotul din Lespezi, i-a venit în minte că Gogu n-are

să vie acum la țară nici chiar pentru înmormîntarea surorii sale și că de altfel nici nu e timpul pentru o înmormîntare pompoasă cînd satele se zvîrcolesc în dezmeticirea din nebunia furioasă și cînd ruinele încă fumegă ca și sufletele oamenilor. Atunci, în clipa aceea, s-a hotărît să facă îndată o înmormîntare simplă, potrivită împrejurărilor, lăsînd pentru mai tîrziu, cînd se va fi coborît liniștea adevărată, ceremonia cea mare. Și din clipa aceea i s-a risipit tulburarea care-i ținuse sufletul într-o neputință dureroasă de a se orienta, parcă-ar fi plutit într-o lume ireală.

— Ascultă, Leonte, după-amiază vom face înmormîntarea...

Calm, ca și cînd ar fi fost vorba despre lucrurile cele mai obișnuite, dădu logofătului dispoziții precise, amănunțite. Cîteva generații de ale familiei Iuga erau îngropate împrejurul bisericii de la Amara. Ultimul mormînt îl construise Miron Iuga. Într-însul odihnea de cîțiva ani soția lui. Era zidit în piatră, boltit și vast, destinat să-l adăpostească și pe el cînd îi va sosi ceasul. În același lăcaș va încăpea, cel puțin provizoriu, și sicriul Nadinei. Fiindcă bătrînul preot Nicodim s-a prăpădit, va sluji preotul din Lespezi care a întovărășit carul mortuar al Nadinei. Ajunge el singur...

Slujba se făcu în curte. Bătea vesel soarele primăverii. Arborii înmugureau văzînd cu ochii. Cosciugurile erau așezate fiecare pe cîte un car cu patru boi înjugați. În spate, conacul vechi, cu geamurile încă sparte, părea un moșneag cu ochii plînși. În față, zidurile înnegrite și grinzile arse ale castelului nou, profilîndu-se pe șirul de plopi dinspre uliță, alcătuiau un decor funerar parcă înadins pregătit. În odăjdiile noi, preotul spîn, cu bărbuța speriată, citea și cînta, și ridica mereu ochii spre cerul albastru pe care norașii albi, ca niște șiraguri de îngeri, se întreceau să asculte pomenirea morților. Preotul avea un glas mic, subțirel și totuși alinător. Glasul acesta se suia în văzduh ca o dîră de fum de tămîie, împrăștiindu-se în tăcerea îndoliată ce stăpînea nu numai conacul, ci toată împrejurimea. Răspunsurile dascălului, mașinale și fonfăite, rămîneau dedesubt, se amestecau cu rumegatul indiferent și mut al boilor, ale căror cozi lungi se legănau ritmic, alungînd muște imaginare.

Grigore Iuga stătea lîngă loitra carului cu cosciugul tatălui său, avînd alături pe Titu Herdelea ca un aghiotant credincios. În partea cealaltă, pînă la gardul dinspre ograda conacului, din care numai cîțiva stîlpi se mai aflau în picioare, se îngrămădeau toți oamenii curții, cu Isbășescu în frunte și cu argații la urmă. Nevasta logofătului și bucătăreasa Profira plîngeau cu sughițuri multe, dar fără bocete gălăgioase, rușinate parcă de răceala lui Grigore.

Ochii lui, roșii și tulburi, cuprindeau în aceeași privire amîndouă cosciugurile. Erau la fel de mari, din același lemn, parc-ar fi fost comandate de mult. În sufletul tînărului Iuga dăinuia o liniște resemnată. Gînduri multe îi fulgerau prin minte, se ciocneau, se alungau fără încetare și fără a se cristaliza, ca niște crîmpeie fără rost, vînturate de întîmplare. Numai în

inimă îi stăruia un simţămînt apăsător ca o rană deschisă, care te doare fără să-ţi mai dai seama.

Nici nu băgă de seamă cînd s-a isprăvit slujba, cînd au pornit spre cimitir. De-abia ajungînd în uliţă, şopti lui Titu Herdelea :

— Poate c-ar fi trebuit să-l anunţăm şi pe Baloleanu... În sfîrşit !

Mergea în urma carului al doilea în care era cosciugul tatălui său. La cîţiva paşi mai înapoi se auzeau paşii celorlalţi şi plînsetele femeilor, mai zgomotoase. Înaintea celuilalt car văzu strălucirea odăjdiilor preotului şi apoi îi auzi şi glasul cîntînd parcă dintr-o mare depărtare.

Se miră de mulţimea adunată la primărie. Titu îi dădu cîteva lămuriri sumare. Nişte vaiete confirmau că ancheta continua cu aceeaşi ardoare. Cînd sosi convoiul funerar mai aproape, prefectul Baloleanu ieşi din curtea plină de ţărani, urmat de primul-procuror Grecescu, de maiorul Tănăsescu şi de căpitanul de jandarmi Corbuleanu. (Căpitanul Lache Grădinaru, care ar fi dorit să se asocieze ca unul ce a cunoscut pe bătrînul Miron şi i-a fost oaspe de multe ori, fu obligat să continue instrucţia rebelilor cît vor lipsi anchetatorii.)

— Să mă ierţi şi să ne ierţi, Grigoriţă dragă, că n-am ştiut nimic, altfel lăsam toate şi veneam să aduc ultimul omagiu venerabilului tău părinte ! murmură Baloleanu cu o mutră întristată, strîngîndu-i mîna prelung.

Ceilalţi, luîndu-şi fiecare înfăţişarea îndoliată potrivită, îi strînseră de asemenea mîna pe rînd, cu clipiri din ochi care voiau să spună că durerea lor nu găseşte cuvinte să o exprime destul de elocvent.

Grigore Iuga voi să ceară el scuze prietenului său Baloleanu că a neglijat să-l vestească. În momentul cînd deschise gura, îl văzu scoţînd grăbit batista şi ştergîndu-şi ochii, parc-ar fi vrut să-şi înăbuşe lacrimile. Gestul i se păru atît de nesincer, că renunţă să mai răspundă şi continuă mersul întrerupt cîteva clipe, iuţind paşii, ca să ajungă din urmă carul care nu se oprise.

Convoiul intră curînd în curtea bisericii. Preotul mai cîntă puţin, apoi cosciugurile fură coborîte pe rînd în mormîntul deschis, lîngă care stăteau cei trei argaţi trimişi de logofătul Bumbu să ridice, cu băgare de seamă, lespedea şi pe urmă să o aşeze la loc cum a fost. Alţi oameni de-ai curţii trebuiră să dea ajutor celor trei, cosciugurile fiind prea grele. Preotul repetă de mai multe ori „veşnica lor pomenire", acompaniat şi de mormăielile dascălului, apoi încetă brusc, cu o plecăciune umilă spre Grigore Iuga, care privea cu ochi rătăcitori şi fără să facă vreo mişcare. La un semn al logofătului, cei trei oameni se apucară să acopere mormîntul. Baloleanu şi ceilalţi exprimară iarăşi sincere condoleanţe, pe care Grigore le ascultă tăcut, dînd doar puţin din cap în semn de mulţumire. Auzi, însă, foarte clar cuvintele maiorului Tănăsescu către căpitanul de jandarmi :

— Fiindcă tot sîntem aici şi avem pe popă la îndemînă, să te duci să îngropaţi şi pe ţărani, la cimitirul satului, nu ştiu unde vine, popa trebuie să ştie. Găseşti acolo pe primar. Te rog, puiule, ca să scăpăm şi de formalitatea asta !... Dar ştii, scurt, fără multă ceremonie. Şi atîta e prea mult pentru nişte tîlhari !... Să nu uitaţi pe cei executaţi adineaori la primărie !

Grigore avu o tresărire, parcă şi-ar fi adus aminte de ceva foarte important. Zise repede către Titu :

— Aş fi vrut să fiu şi eu la înmormîntarea ţăranilor, dar nu mă simt de loc capabil acuma... Vrei dumneata să te duci în locul meu ?

— Desigur ! răspunse scurt tînărul Herdelea.

Preotul conduse pe Titu Herdelea şi pe Corbuleanu. Trecură prin grădina bisericii, prin alte două grădini şi o livadă. Morţii erau înşiraţi în cimitir pe două rînduri, înţepeniţi şi strîmbaţi cum i-a lăsat moartea. O groapă lungă şi largă era săpată gata alături.

— Scurt, părinţele, că n-avem timp ! îndemnă căpitanul Corbuleanu.

Stătu ca pe spini cele cîteva minute cît fură pomeniţi morţii, mai stătu alte cîteva minute pînă ce-i văzu aruncaţi în groapa comună, apoi plecă fără a mai întoarce capul.

Titu Herdelea rămase numai cu preotul, privind tăcuţi amîndoi cum pămîntul slăninos, cu bulgări grei, izbea cadavrele, zvîrlite şi îngrămădite în groapă ca nişte crăci putrede, cum morţii, încetul cu încetul,

îşi potriveau culcuşul, se amestecau şi se topeau cu pămîntul care îi ascundea de toate primejdiile.

„Cît s-au zbătut ei să aibă pămînt şi iată că pămîntul i-a cules pe toţi ! îşi zicea Titu Herdelea cu o strîngere de inimă. Şi cînd te gîndeşti că, în cele din urmă, toate străduinţele noastre tot aici sînt sortite să sfîrşească !“

Vreo zece ţărani asudau cu lopeţile, muţi, gîfîind. Primarul Pravilă îi zorea mereu, speriat, parcă palmele primite de la maior l-ar fi zăpăcit cu desăvîrşire.

— Cîţi au fost, primarule ? întrebă Titu cînd văzu că pămîntul i-a înghiţit pe toţi.

— Patruzeci şi şase, domnule, împreună cu Trifon şi cu Toader pe care numai adineaori i-am adus de la cancelarie, zise primarul apropiindu-se cu încredere fiindcă fusese de faţă cînd Titu a avut ciocnirea cu maiorul. Părintele Nicodim a rămas acasă. A bătut-o el domnul maior pe Niculina, dar tot s-a îmblînzit pe urmă şi n-a mai poruncit să-l ridicăm din casă, c-ar fi fost şi ruşine să-l arunce laolaltă cu toţi sărmanii, că doar dumnealui n-a avut nici o vină, că citise rugăciunea la căpătîiul boierului Miron şi... Of, Doamne, apără-ne şi ocroteşte-ne, că mare greutate a dat peste noi !

După o pauză, tînărul Herdelea întrebă iar :

— Dar revoluţia asta ce-a fost, primare ?... Cum v-a venit să faceţi atîtea nelegiuiri, atîta stricăciune şi răutate ?

— De, domnule, s-au iuţit oamenii şi au păcătuit fără dreptate ! răspunse Pravilă amărît. Dar nici aşa

cum s-au întors lucrurile, parcă nu-i cu dreptate ! Că prostimea-i prostime şi nu-i mirare să greşească, boierii însă sînt înţelepţi şi...

Titu nu răspunse. Întoarse ochii spre groparii care se luptau greu cu pămîntul morţilor. Primarul amuţi deodată, ca şi cînd şi-ar fi luat seama şi i-ar fi fost frică să nu fi vorbit prea mult...

Pentru cină, atît Baloleanu cu Grecescu cît şi ofiţerii au fost invitaţii lui Grigore Iuga la conac. Prefectul improviză un mic discurs pentru proslăvirea memoriei celor două victime ale răzvrătirii criminale care a umplut ţara de ruine şi de doliu. Pe urmă, spre a menaja pe amfitrion, nici nu mai pomeniră de cei morţi. Se vorbi mult despre cruzimile şi prădăciunile ţăranilor... Observînd că tînărul ziarist bucureştean tace ca şi Grigore, Baloleanu se simţi dator să facă un apel la unirea tuturor în faţa primejdiei ce o prezintă turma rătăcită de nişte instigatori criminali, care vor fi negreşit descoperiţi.

— Trebuiesc uitate micile ambiţii personale, precum trebuiesc scuzate eventuale mici jigniri involuntare şi provocate de împrejurările anormale ! exclamă dînsul patetic. Nu-i aşa, domnule Herdelea ?

Titu ridică din umeri, parc-ar fi vrut să spuie că astea n-au nici o importanţă. Grigore se uită mirat la Baloleanu, neînţelegînd aluziile.

— A, nu ţi-a spus nimic ? zise prefectul surprins. Ei, iacă, domnilor, sufletul fin şi delicat ! Vedeţi cum se cunoaşte imediat ?...

Şi după ce dumeri pe Grigore în cîteva cuvinte, goli un pahar de vin pentru uitarea incidentului. Maiorul Tănăsescu strînse peste masă mîna lui Titu în aplauzele admirative ale tuturor. Pe urmă toţi îşi dădură multă silinţă să explice tînărului ardelean că ţăranul îndeobşte e aşa de ticălos şi de încăpăţînat în răutăţi, că numai forţa brută poate să-l înfrîneze de la crimele cele mai oribile.

— Să nu uităm că ne aflăm într-o casă de două ori îndoliată de aceşti tîlhari, devastată şi incendiată ! făcu maiorul Tănăsescu cu o indignare muiată într-un glas dulce.

— E suficient să priveşti împrejur, ca să-ţi dai seama cît sînt de sălbatici ! adăugă Corbuleanu, răsucindu-şi mustaţa, parc-ar fi fost şi femei de faţă.

Primul-procuror Grecescu, taciturn din fire, se făcu foarte ascultat povestind în ce fel s-au reprimat în alte ţări asemenea răzmeriţe şi scoţînd în evidenţă că cele cîteva beţe aplicate aici pe spinarea barbarilor noştri pot fi privite ca nişte inofensive mîngîieri părinteşti.

Pe Titu Herdelea discuţia îl înflăcăra. El simţea că domnii aceştia n-au dreptate, dar nu-şi putea concretiza obiecţiile într-o replică convingătoare.

— Pe mine numai nedreptatea mă revoltă ! strigă el de cîteva ori, ca şi cînd prin aceasta ar fi vrut să se deosebească.

Apoi, mai tîrziu, inspirat de focul discuţiei, declară cu o siguranţă care-l uimea şi pe el însuşi :

— Eu înţeleg şi admit orice sancţiune, cu singura condiţie să fie dreaptă şi legală. Dumneavoastră,

care reprezentaţi statul şi aveţi la dispoziţie toată puterea statului, dumneavoastră nu vi-e permis să cădeţi în vina ţăranilor, care au călcat legile şi au săvîrşit crime. Călcînd legile, săvîrşiţi şi dumneavoastră crime, iar crimele dumneavoastră sînt mai grele, pentru că le săvîrşiţi sub scutul statului şi abuzînd de forţele lui de constrîngere. Ţăranii, cînd s-au răsculat şi au săvîrşit nelegiuirile, au riscat, în fiecare moment, să întîlnească forţa statului, armata, sau poliţia, sau jandarmii, care să-i pedepsească. Dumneavoastră, în loc să le aplicaţi rigorile legilor, batjocoriţi şi schingiuiţi pe nişte oameni încătuşaţi şi fără posibilitate de apărare, pentru că ştiţi că nu veţi întîlni pe nimeni care să vă pedepsească !

— Iubitule, iubitule ! surîse Baloleanu cu indulgenţă. Eu sînt om de legi şi de drept ! Ei bine, statul are nu numai dreptul, dar chiar datoria să-şi apere existenţa, cînd i-e ameninţată, prin orice mijloace ! Legal şi drept este orice contribuţie la menţinerea şi întărirea statului !

— Aşa mi-a vorbit odinioară şi un ofiţer de jandarmi ungur ! răspunse ironic Titu. Deosebirea este doar că el vorbea ungureşte, iar dumneavoastră româneşte !

— Dar nici să tolerăm revoluţia...

— Legea învinge revoluţia. Numai fărădelegea provoacă şi propagă revoluţiile ! zise Titu Herdelea cu mîndria omului care a făcut o mare descoperire.

4

A doua zi, înainte de amiazi, un convoi de vreo cincizeci de ţărani fu pornit spre Piteşti, încadrat de soldaţi cu armele încărcate, sub comanda unui plutonier bătrîn şi rînzos. Dovediţi sau bănuiţi a fi fost capii răzvrătirii şi a fi săvîrşit diferite crime, erau ferecaţi în lanţuri şi apoi toţi împreună legaţi de un singur lanţ gros şi lung, doi cîte doi. Cîţiva soldaţi purtau şi bîte grele cu care să îmboldească la mers pe eventualii şovăitori.

Curînd după-amiazi îşi luară rămas bun de la Grigore Iuga, unde prînziseră, Baloleanu, Grecescu şi maiorul Tănăsescu. Se duceau, spunea prefectul, să constate efectele pacificării în toate comunele care au fost contaminate de spiritul răzvrătirii. Mai ales că au primit rapoarte confidenţiale cum că, în unele sate, moşieri, întorşi acasă sub ocrotirea armatei şi găsindu-şi avutul prădat, au început să se facă singuri instructori, judecători şi executori ai presupuşilor vinovaţi.

— Asta nu se poate ! declama Baloleanu cu o nobilă indignare. Eu nu voi tolera represalii ! Unde-am ajunge dacă fiecare s-ar apuca să-şi facă singur dreptate după capriciile sale ? Legea trebuie să fie egală pentru toţi !... (Întîlnind privirea ironică a tînărului Herdelea.) Una e apărarea interesului general şi alta e interesul particular, cu răzbunările lui dispreţuitoare de legi !...

Ziua următoare plecă şi Titu Herdelea. Grigore l-ar mai fi reţinut, dacă nu s-ar fi gîndit că în împre-

jurările acestea, cînd la țară e numai jale, și durere, și ruină, aceasta ar însemna mai mult egoism decît prietenie.

— Ai fost prea bun că ai stat lîngă mine în zilele de primejdie și de suferință, îi zise la despărțire. Nu vreau să abuzez de prietenia dumitale... Îți mulțumesc și nu voi uita niciodată devotamentul adevărat cu care ai înțeles și ai suportat toanele și tăcerile mele !... De altfel nici eu nu voi zăbovi mult pe aici acuma. Singurătatea și toate umbrele care rătăcesc aici în aer m-ar neurasteniza complect. Trebuie însă să iau dispoziții pentru muncile încă neîncepute și pentru reparația celor ce se mai pot repara...

Cu aceeași brișcă galbenă și cu același Ichim pe capră părăsi Titu și acuma Amara. Ulița era tot pustie, parcă oamenii încă n-ar fi îndrăznit să iasă de prin case sau ascunzători. Curtea primăriei era tot plină de țărani culcați la pămînt, cu fața în jos și păziți de soldați. Ancheta continua cu aceeași intensitate, numai anchetatorii s-au schimbat. Căpitanul Lache Grădinaru a luat locul maiorului, iar plutonierul Boiangiu pe al procurorului.

Pînă la Costești, în toate satele văzu semne de anchete similare. În gara Costești se întîlni cu Cosma Buruiană, care îl descusu îndelung asupra stărilor din Amara și-i spuse că mîine se va întoarce și el acasă, deocamdată singur, pînă va constata că într-adevăr nu mai e nici o primejdie...

În București, primul drum îl făcu în aceeași zi la Gogu Ionescu. Îi era penibil să fie crainicul nenorocirii, dar își zicea că, după telegrama laconică a lui Grigore, amănuntele pe care le aducea dînsul vor fi totuși o consolare. Casa din strada Argintari cu scara monumentală și scoica deasupra intrării, care cu vreo șase luni în urmă, cînd venea mișcat și înfricoșat să se intereseze de sosirea boierilor, i s-a părut atît de veselă și de fericită, acuma avea o înfățișare posomorîtă, cu toate că razele asfințitului îi mîngîiau zidurile și se jucau în geamuri, iar în grădinița cu potecile curate, straturile de iarbă tînără verzuiau ca niște covorașe de catifea întinse la soare. Găsi numai pe Eugenia acasă. Îl puse să-i povestească tot înainte de a sosi Gogu. Eugenia era îngrozită, dar mai mult de durerea soțului ei. Ea l-a oprit să plece la Amara pentru înmormîntarea Nadinei. I-a fost frică să nu se mai întîmple ceva pe acolo... Sosi și Gogu curînd. În cele cîteva zile de cînd nu l-a văzut Titu, parc-ar fi îmbătrînit cu zece ani. Își uitase cochetăriile și-și pierduse jovialitatea. Cum dădu cu ochii de Titu, începu să plîngă cu hohote, ca o femeie incapabilă să se stăpînească. Numai acuma simțea cît de mult a iubit-o pe Nadina, mai mult decît pe o soră, ca pe un copil al său. Ascultînd pe Titu, care trebui să repete povestirea, ofta mereu : „Bietul tata !... Cum o să suporte el vestea asta !“ Bătrînul Tudor Ionescu întreba mereu dacă s-a înapoiat Nadina, răsfățata inimii lui bolnave, de la țară, pentru că a aflat și el despre întinderea răscoalei din Argeș...

Seara Titu Herdelea trebui să povestească și soților Gavrilaș, la masă, ce a pățit și ce a văzut la țară.

Astfel se culcă tîrziu şi numai în pat îşi aruncă ochii pe gazetele de după-amiazi. Zîmbi trist citind că, graţie măsurilor cuminţi luate de noul guvern, tulburările sînt aproape pretutindeni potolite, fără vărsare de sînge. I se părea o batjocură. În suflet îi mocnea mereu revolta înăbuşită. Se visă la Amara, în curtea primăriei, în mijlocul mulţimii tăvălite la pămînt. Maiorul tăia capetele plecate cu sabia lui ştirbită şi ruginită de sînge. Cînd o ridică asupra unui copilaş care plîngea sfîşietor, Titu s-a aruncat asupra maiorului, i-a smuls-o din mînă şi a azvîrlit-o... „Te arestez ! Te arestez !" răcnea maiorul. Titu se văzu înhăţat de soldaţi furioşi şi apoi deodată cravaşa maiorului începu să-i sfîrtice obrajii...

La *Drapelul*, a doua zi, Roşu îl îmbrăţişă, parcă s-ar fi întors din mormînt. Îl introduse şi la Deliceanu, să-i istorisească metodele de pacificare ale noului guvern. Veşnic ispitit de a ridica *Drapelul* prin ceva de mare senzaţie, secretarul redacţiei se gîndea să publice impresiile tînărului redactor, inclusiv conflictul cu maiorul sanguinar.

— Nu, nu, Roşule ! îl opri directorul. Noi ne-am obligat moralmente să le dăm concursul pentru potolirea dezordinilor. Trebuie să ne respectăm angajamentul ! Noi nu putem fi murdari şi criminali cum au fost ei !

— Bine ! făcu Roşu. Ştiam anticipat. *Drapelul* e condamnat să vegeteze în vecii vecilor !

Peste cîteva zile Titu, prezentîndu-se regulat la *Drapelul*, găsi pe Roşu mai negru ca totdeauna. Crezu că a avut vreo neplăcere particulară şi-l lăsă în pace, aşezîndu-se să fabrice articolaşele anodine cotidiane pe care se obişnuise acuma a le produce în redacţie. Într-un tîrziu, secretarul izbucni singur :

— Ce oroare !... Ce ticăloşie !... Ce barbarie !...

Nu-i se potriveau exploziile teatrale. Glasul lui suna gol ca al unui actor fără talent. Parcă şi-ar fi dat seama, se scufundă iar în tăcere şi numai după vreun sfert de oră reluă sarcastic :

— Ei, ce facem cu revoluţia noastră, puiule ?... S-a terminat, ai ?... I-am pus cruce ?... Adică ce cruce ?... Mii de cruci !

Titu Herdelea se apropie ca de obicei spre a arăta că-l interesează.

— Ai observat, sper, că rubrica tulburărilor ţărăneşti a dispărut aproape complect din ziare ?... Ceea ce înseamnă că represiunea a fost eficace. Liniştea s-a restabilit în toată ţara... Ce linişte ?... Mii de morminte proaspete semnalează că ordinea cea mai perfectă domneşte iarăşi în România !

Apoi, după o mică pauză, cu faţa congestionată de indignare :

— Măi băiete, ce-ai văzut tu în Argeş a fost o glumă de salon faţă de cruzimea şi barbaria ce s-a abătut asupra tuturor satelor din ţară de cînd au luat ăştia conducerea !... Cei împuşcaţi sau în general ucişi de expediţiile represive sînt cei fericiţi şi norocoşi, pentru că au scăpat de schingiuirile spăimîntătoare pe

care trebuie să le îndure cei vii... În sfîrşit, a fost o baie de sînge colosală, ceva cum nu s-a mai pomenit nicăiri în lume în veacul din urmă, nici chiar în colonii sau faţă de triburile sălbatice. Şi toate pe tăcute, să nu afle Europa şi lumea. Tunurile au bubuit, au nimicit din temelii sate multe, puştile au trosnit neîncetat... Victimele sînt aruncate în gropi colective, fără cruce, să nu lase nici o urmă... Şi nimeni nu poate protesta, nimeni nu cutează să crîcnească, fiindcă sînt în joc interesele ţării şi fiindcă interesele ţării cer ca atîtea milioane de ţărani să muncească flămînzi şi goi pentru a procura cîtorva mii de trîntori bogăţiile care să fie risipite în lux şi luxură !

— Dacă n-am unde să scriu ? zise tînărul Herdelea. Eu aş protesta !

— Mai bine că n-ai unde, puiule, căci cu tine ar isprăvi repede : te-ar expulza din ţară ca pe orice străin indezirabil !

— Eu ? străin ? În România ? zîmbi Titu cu superioritate ironică.

— Nu uita, puiule, că tu nu eşti cetăţean român, oricît te-ai crede tu mai român ca alţii ! Aşa că îndată ce vei deveni periculos ordinii publice, nu vei mai fi frate, ci duşman, şi ca atare... Dar fii liniştit !... Într-o săptămînă, două numai tribunalele vor mai păstra amintirea răzmeriţei de ieri prin judecarea zecilor de mii de ţărani, strînşi cu arcanul de pretutindeni, care umplu toate închisorile ţării... Încolo, toată lumea

va fi profitată şi mulţumită. Cei devastaţi vor fi repede şi gras despăgubiţi de către stat ca să-şi refacă gospodăriile, ba chiar să le îmbunătăţească. Iar ţăranii, dacă vor fi cuminţi, vor primi o nouă avalanşă de discursuri, şi promisiuni, şi vorbe goale, fiindcă, să nu uităm, parlamentul va fi dizolvat curînd-curînd şi se vor face alegeri noi...

Într-adevăr, peste vreo zece zile nici chiar Roşu nu mai pomenea despre mişcările ţărăneşti. Ziarele discutau tot mai insistent despre alegerile în perspectivă. Ici-colo, mai ales în presa partidelor, se cerea descoperirea şi pedepsirea instigatorilor. Primăvara trezea noi pofte de viaţă. Grădinile de vară îşi pregăteau deschiderile. Cafenelele şi cîrciumile acaparau trotuarele cu mesele scoase la aer. Pe calea Victoriei, între Bulevard şi Palat, femeile frumoase întinereau în toalete ispititoare. Plimbăreţii cotidiani de ambele sexe îşi şopteau pe trotuare obişnuitele chemări : „iubire", „păpuşico"...

Titu Herdelea stătea acuma mai puţin pe acasă, deşi camera lui era drăguţă şi prietenoasă. Tocmai într-o după-amiază pe care se hotărîse să o jertfească unei cărţi interesante, se pomeni cu vizita doamnei Alexandrescu, însoţită de surîzătoarea Mimi. Tînărul se miră. Fosta-i gazdă îi spuse că s-a abătut pe-aici şi fiindcă a avut drum, şi i-a fost dor de dînsul, că nu l-a uitat cît a fost totdeauna de gentil, dar mai cu seamă fiindcă Mimi a cicălit-o : „Hai,

mămico, să-l vedem dacă m-a uitat..." Pe urmă aduse vorba despre Jenică, ocărîndu-l c-a fost o lichea și s-a purtat ca un ordinar, că într-o bună zi m-a mai dat pe la ea și i-a trimis pe hodorogul de tată-său să-i notifice sfîrșitul aventurii. Ce mai faier le-a tras ea tuturor, n-o să uite nici în cer!... Mimi, sărăcuța, nu l-a putut suferi de la început pe Jean, că i s-a părut antișat de persoana lui și lipsit de educația fină pe care Mimi a primit-o de la mămica ei. Dar ea, naivă, de, ca femeia cinstită, n-a luat seama la nimic și s-a încrezut în vorbele lui. Ce regretă mai mult e că, din pricina lichelei și a ofticoasei de so-ră-sa, a despărțit două inimi care se iubeau. Că Mimi, drăgălașa de ea, i-a mărturisit deschis, ca unei mame bune, din prima zi: „Mămico, tare-i simpatic chiriașul tău!" Și de atunci n-are peri în cap de cîte ori i-a spus: „Mămico, mi-e drag și mi-e drag!" În sfîrșit, acuma a dat Dumnezeu de a rămas liberă și Mimi, a scăpat și ea de Jenică, așa că acuma...

— Ei, hai, pupați-vă, hai, că eu mă întorc cu spatele! zise deodată doamna Alexandrescu, drept încheiere.

Mimi se agăță de gîtul lui Titu frecîndu-și buzele de buzele lui. Tînărul Herdelea se rușina de toată scena asta și îngîna, fîstîcit, cuvinte galante de care îi era și mai rușine. În sfîrșit, doamna Alexandrescu îl pofti să le viziteze. La plecare, Mimi rămase în urmă, iar se frecă de el și-i șopti languros:

— Să vii negreșit, bebe!

Întîmplarea aceasta hotărî pe Titu Herdelea să se ducă chiar a doua zi la Tanța, în dosul gării, la părinții ei. De două săptămîni, de cînd s-a întors de la țară, nu s-a întîlnit de loc cu Tanța. Ea nu s-a mai arătat, iar el n-a îndrăznit s-o caute. Fu primit bine de toată familia. Tanța se minuna, și se bucura, și se îmbujora de fericire. Jean i-a strîns mîna parcă numai ieri s-ar fi despărțit. Vorbiră mai mult de nunta lui, care era fixată peste cîteva săptămîni după Paști. Jean îi propuse să-i fie cavaler de onoare. Titu acceptă cu condiția să aibă de pereche o domnișoară de onoare simpatică. Adică pe Tanța. Ochii doamnei Ionescu se înduioșară de mulțumire; chiar bătrînul Ionescu se sili să surîdă și reuși.

Grigore Iuga sosi la București abia peste trei săptămîni după Titu. Deși avea figura obosită, în ochi îi pîlpîia parcă o nouă încredere.

— S-au întors, firește, toți cei fugiți, răspunse dînsul curiozității tînărului Herdelea. S-a întors și Platamonu, dar fără fiul său, mutilat, care probabil bolește undeva, în vreun sanatoriu... Numai morții nu se mai pot întoarce!

Căutînd să-i alunge tristețea, Titu încercă să schimbe vorba, Grigore însă continuă liniștit:

— Am început și am terminat semănăturile de primăvară!... Oamenii s-au întors la ogoare, parcă episodul răzvrătirii ar fi fost un vis urît. S-au reluat

muncile cu mai multă rîvnă, cu un fel de desperare mută... Din nenorocire, aproape un sfert dintre ţărani sînt închişi pe la Piteşti. Toate beciurile oraşului s-au transformat în temniţe. Noi nu învăţăm nimic din nici o nenorocire... Fără să-ţi mai spun că lipsa atîtor braţe, în împrejurările astea, e şi o mare pierdere pentru economia ţării !... În sfîrşit, ne silim să ştergem urmele uraganului pe cît se poate. De altfel, natura însăşi ne ajută. Pretutindeni e o năvală de viaţă nouă. Pomii şi copacii au înflorit. Ruinele focurilor, tăciunii, scrumul, peste toate a pus stăpînire primăvara...

— Dar sufletele oamenilor ? întrebă Titu.

— Dumnezeu ştie, numai Dumnezeu ! zise Grigore. Mie mi s-a părut, de cîte ori am vorbit cu vreun ţăran care a fost bătut, şi doar toţi au fost, că nu regretă nimic, ba dimpotrivă... A rămas în mintea tuturor întrebarea pe care n-o mai poate smulge nici o represiune : „Apoi cum să trăim fără pămînt ?“

5

Grigore Iuga avu lungi consfătuiri agricole cu Victor Predeleanu. Rămas prin voia sorţii singurul stăpîn al domeniului Amara, voia să-şi puie în practică planurile de reorganizare a exploatării. Îi trebuia însă neapărat un agronom, cinstit şi priceput, care să-i fie colaborator credincios, cu care să se înţeleagă şi pe

care să se poată bizui deplin pentru orice eventualitate. Socotea să se stabilească în Bucureşti, ca şi Predeleanu, şi numai în timpul muncilor principale să stea la ţară. Castelul ars nu se mai gîndea să-l refacă. Dacă va fi nevoie va moderniza vechiul conac cruţat de furia focului.

Predeleanu se interesă, căută şi găsi omul care-i trebuia lui Grigore. Era un tînăr simpatic, vioi, inteligent şi chipeş, cu cîţiva ani de practică agricolă în Germania şi alţi cîţiva ani de conducere, cu bune rezultate, a unei mari ferme model a statului.

— Uite-l ! Se numeşte Stelian Halunga... Îţi place ? întrebă Predeleanu, prezentîndu-l.

— Îmi place ! zîmbi Grigore. Şi sper că vom fi buni prieteni !

Înainte de a se duce la Amara să instaleze pe noul administrator, Grigore mai avea să limpezească unele chestiuni, care, tocmai pentru că erau rămăşiţe de ale trecutului, ar fi putut încurca viitorul. Cu Gogu Ionescu a trebuit să discute despre mormîntul Nadinei. Cum Nadina numai prin lipsa unei mici formalităţi procedurale a mai putut figura ca soţia lui, Grigore nu se credea îndreptăţit să decidă nimica în privinţa ei. Gogu, deşi încă neconsolat, credea că de vreme ce destinul a mînat-o la ţară, în zilele cele mai periculoase, nicăiri n-ar avea odihnă mai mare sufletul ei atît de neastîmpărat în viaţa aceasta, decît acolo unde a găsit-o moartea. La parastasul de trei luni, vor

merge cu toţii. De altfel, cu aceeaşi ocazie, el ar vrea să-şi vîndă moşia lui de la Lespezi, poate şi pe a Nadinei de la Babaroaga. Evenimentele acestea l-au zdruncinat prea mult. N-ar mai avea inimă să trăiască şi să se simtă acasă în locurile şi între brutele care au asasinat pe soră-sa.

— Atunci vinde ţăranilor! zise Grigore. Au plătit şi ei cu destul sînge măcar dreptul de a cumpăra pămînt!

— Nu, nu! făcu Gogu cu groază. Nu vreau să mai am de-a face cu ţăranii, nici un fel de legătură, nici măcar de vînzare-cumpărare. Eu aş vinde cel mai bucuros unei bănci care n-are decît să parceleze proprietăţile pentru ţărani... Degeaba, dragă Grigoriţă, eu n-am afinităţi cu pămîntul ca tine, şi nici cu ţăranii. Eu sînt orăşan get-beget. Poate şi de aceea eu nu voi uita şi cu atît mai puţin nu voi ierta crimele lor care mi-au zdrobit inima!

Lui Dumescu, la Banca Română, i-a făcut mai multe vizite. Dumescu, în amintirea prieteniei cu Miron, s-a oferit să-l ajute în toate încurcăturile financiare. Grigore n-a vrut să primească nici un fel de despăgubire de la stat, cum se îmbulzeau să cerşească cei mai mulţi dintre sinistraţi, care îşi umflau pagubele, ca să profite de pe urmele nenorocirii. Din toate cîte-i devastase focul numai castelul cel nou a fost asigurat. Totuşi, dacă societatea îşi va respecta angajamentul şi-i va plăti despăgubirea contractuală, din suma realizată el ar achita datoria la bancă, iar cu diferenţa şi-ar reface măcar în parte acareturile şi inventarul. Dumescu bănuia însă că societăţile de asigurare nu vor consimţi să plătească, considerînd răscoala ca un caz de forţă majoră, care anulează de drept obligaţiile lor. Ar fi bine dacă guvernul ar veni cu o lege care să reglementeze complicaţiile pe care le-au creat întîmplările acestea excepţionale. În orice caz el, Dumescu, se va interesa de toate.

Grigore interveni apoi la Mitropolie şi obţinu să fie adus la Amara, în locul vacant de preot, fiul bătrînului Nicodim, ca astfel măcar după moarte să i se împlinească dorinţa care l-a muncit atîta în viaţă. De altfel, tînărul a alergat acasă, tocmai din Gorj, unde-şi avea parohia, să slujească şi el la groapa părintelui său şi să fie de ajutor Niculinei, pînă ce va putea scăpa şi Filip, aflat închis la Piteşti cu ceilalţi oameni năpăstuiţi...

Pentru a contribui la potolirea şi mîngîierea sufletelor, Grigore Iuga, plecînd în sfîrşit la ţară cu noul administrator, se opri la Piteşti să elibereze din închisoare cel puţin pe învăţătorul Dragoş.

Prefectul Baloleanu se lăsa greu. Îşi formase convingerea că răscoala, îndeosebi în judeţul Argeş, a fost opera unor instigatori şi avea ambiţia să-i descopere, servind astfel interesele partidului său care începuse a fi acuzat, prin anume ziare anarhice, că ar fi autorul moral al tristelor evenimente. Dragoş îi

fusese indicat ca cel mai periculos agitator. Numai după două zile de tratative şi insistenţe, consimţi să-i dea drumul, dar pe garanţia personală a lui Grigore...

Amara îşi reluase înfăţişarea obişnuită. Cîrciumarul Busuioc, cu pălăria pe ceafă, cu burta în afară, tăifăsuia iar din prag cu oamenii care treceau pe uliţă. Primarul Ion Pravilă se abătea mai des să tragă cîte o ţuică, să-şi dreagă puterile pentru a putea ţine piept tuturor greutăţilor iscate de potopul revoluţiei.

— Cu oamenii ce se mai aude, mă dom' primar ?... întreba mereu cîrciumarul. Le dă drumul ori îi mai ţine prin cele puşcării să le putrezească oasele ?

— Apoi, de, Cristache, dacă nu m-au ascultat oamenii ? răspundea primarul grijuliu. Au luat-o razna şi s-au făcut mai deştepţi pînă ce au aflat ce-au căutat... Acu numai conaşul Grigoriţă să se milostivească şi să-i scape cum l-a scăpat şi pe dom' Nică.

— Da pagubele oare ni le plăteşte sau o să ne alegem cu nimic ? continua Cristea Busuioc care se înscrisese şi aici, şi la Piteşti, sperînd astfel să se aleagă cu un cîştig bun pe urma suferinţelor sale.

— Apoi tot la conaşul Grigoriţă e nădejdea ! zicea Pravilă. D-aci încolo numai bunătatea dumnealui mai poate să ne ajute...

La cancelarie trebăluia secretarul Dimitrescu, copleşit de hîrţoage, căci primarul era cînd la postul de jandarmi, cînd la curte. Plutonierul Boiangiu ar fi ţinut anchetele încă un an de zile dacă Grigore nu l-ar fi povăţuit să le isprăvească şi să se domolească.

— Cînd îţi spuneam eu că Amara e sat de tîlhari, nu mă credeai, imputa Boiangiu deseori primarului. Acu i-ai păscut şi tălică !... Dar lasă, că de-acu, eu sînt popa lor !...

Vechiul conac părea întinerit sub tencuiala nouă şi în cadrul pomilor înfloriţi. Ruinele castelului au fost curăţate, iar pe locul lor cîteva ronduri de flori dădeau parcului o înfăţişare mai vastă şi mai prietenoasă. Administratorul Halunga a luat în mînă conducerea, parc-ar fi fost aici de cînd lumea. Inspira încredere şi ţăranilor prin vorba-i blîndă, printr-o bunătate potrivită împrejurărilor, prin pilda lui de muncă şi energie. Doar Isbăşescu, ocupat cu refacerea registrelor distruse, îl urmărea cu o duşmănie ascunsă, socotindu-se jignit şi micşorat pentru că îi uzurpă locul ce i s-ar fi cuvenit lui şi numai lui după toate legile şi dreptăţile, mai ales că a suferit atît din pricina lealităţii lui faţă de Iuga.

Duminecile, Grigore strîngea pe ţărani la curte, să le asculte el însuşi necazurile şi păsurile. Auzea aceleaşi plîngeri, spuse cu mai multă rezervă, despre lipsa porumbului, şi greutatea datoriilor, şi nevoia de pămînt. Nici unul, niciodată nu aducea vorba despre întîmplările răzmeriţei, iar cînd întreba el, primea aproape mereu acelaşi răspuns :

— S-au iuţit oamenii, cucoane Grigoriţă, c-aşa a fost scris !

Singur Lupu Chiriţoiu a îndrăznit să spuie odată :

— N-a sosit încă ceasul dreptăţii, cucoane Grigo-

riţă, dar trebuie să sosească odată ş-odată, că lume fără dreptate nu se poate !

Cosma Buruiană venea mereu să ceară sfaturi şi ajutoare, şi mai ales să se jeluiască. Toate speranţele lui erau în despăgubirile de la stat, altfel şi-ar fi luat lumea în cap, că ţăranii i-au risipit şi cenuşa din vatră. De la dînsul a aflat Grigore că colonelul Ştefănescu, într-o clipă de deznădejde, a împuşcat cu mîna lui trei ţărani de la Vlăduţa, pe care i-a dovedit că au pus foc conacului...

La sfîrşitul lui mai, după ce Halunga se familiariză bine cu împrejurările de la Amara, Grigore Iuga plecă din nou la Bucureşti. Zicea că prezenţa lui e necesară în capitală, ca să fie aproape de Dumescu şi să urgenteze rezolvarea chestiilor financiare. În sufletul său însă recunoştea că este ceva mai important care-l atrăgea la Bucureşti, atît de important, că de asta depinde viaţa lui.

Totuşi, la Bucureşti lăsă să treacă zile după zile fără să îndrăznească a provoca o limpezire. Se ocupa tot de lucruri mărunte, parcă înadins ar fi căutat să amîne pe cele mari. Se ducea mai rar pe la Predeleanu, pretextînd diferite preocupări grave privitoare la Amara. De cînd s-a dizolvat Parlamentul, la începutul lui iunie, şi Baloleanu, renunţînd la prefectură spre a candida pentru Cameră, şi-a reluat reşedinţa în capitală, Grigore îl vizita aproape zilnic, ca odinioară pe Predeleanu. Nu dintr-o recrudescenţă de simpatie, căci Baloleanu, de îndată ce nu mai era într-un loc de răspundere directă, reîncepu teoriile radicale şi sporovăia iarăşi despre chestia ţărănească cu frazele goale, care pe Grigore îl supărau.

— Prima noastră lege are să fie o amnistie generală, care să vindece rănile nenorocirilor recente şi să aducă adevărata pace în suflete ! declară într-o zi Baloleanu cu mîndrie seniorială. Noi, care am sîngerat pînă în fundul inimii cînd a trebuit să facem ordine în ţară, ştim să facem şi dreptate, dragă Grigoriţă ! Miile de nenorociţi care umplu toate închisorile trebuie să se întoarcă la vetrele lor, pocăiţi şi îndreptaţi, spre a-şi relua munca în folosul şi pentru propăşirea României !

Prin influenţa lui Baloleanu, tînărul Iuga voia să dobîndească o slujbă pentru Titu Herdelea care, aflînd de la Roşu situaţia lui adevărată la *Drapelul*, era desperat că rămîne iar pe drumuri. În cele din urmă Baloleanu, prin secretarul general de la Ministerul Domeniilor, reuşi să-l plaseze într-un loc de referent la Direcţia Dobrogei !

— Şi ce voi avea de făcut acolo ? întrebă emoţionat Titu, pe care Grigore îl aduse să afle direct vestea bună.

— Să te duci o dată pe lună şi să-ţi încasezi leafa ! strigă Baloleanu jovial. Şi altminteri să faci versuri, dacă mai poţi ! Sau să te însori, dacă pofteşti !

Tînărul Herdelea roşi, ca şi cînd i-ar fi ghicit în suflet. Totuşi avu prezenţa de spirit să riposteze :

— Cred că urarea aceasta ar fi mai potrivită pentru domnul Iuga !

Grigore răspunse numai după o pauză şi aproape grav :

— Poate că n-ar fi rău...

6

Pe la mijlocul lui iunie, fără să fi isprăvit nimic, Grigore Iuga se hotărî să se întoarcă la Amara şi nici să nu mai vie pe la Bucureşti pînă la toamnă. Se duse la familia Predeleanu să-şi ia rămas bun. Victor era singur, Tecla şi Olga aflîndu-se pentru cumpărături prin oraş. După ce discutară despre toate actualităţile şi mai ales despre pagubele pe care le-au avut Predelenii la Delga (de altfel prea puţin însemnate), Grigore întrebă deodată, ca din senin, schimbînd vorba :

— Crezi că Olga ar vrea să fie soţia mea, Victore ?... Dar te rog să-mi spui sincer şi fără nici un menajament, fiindcă...

Predeleanu surîse cu o şiretenie străvezie :

— Ea ce crede ?... Ai întrebat-o ?

Atunci Grigore Iuga îi mărturisi pe nerăsuflate că o iubeşte de mult, că s-a luptat cu sine însuşi în zadar, că i s-a urît cu viaţa, că ar vrea să înceapă o viaţă nouă... Predeleanu îl lăsă să-şi răcorească inima, ascultîndu-l cu toată seriozitatea de rigoare în asemenea ocazii.

— Uite, dragă Grigoriţă, zise în sfîrşit Victor. Spuneai că vrei să pleci mîine la Amara. Amînă plecarea

cu o zi. Poimîine pleacă şi Olguţa acasă. Poţi s-o însoţeşti, să-i ţii de urît şi chiar să faci o vizită părinţilor ei la Craiova. Am eu, aşa, o bănuială că n-are să-ţi pară rău !

Trenul pleca la cinci. Grigore aştepta în gară de la patru. Întîi sosi Titu Herdelea cu un mic buchet de flori albe. Într-un moment de plinătate sufletească, Grigore i-a spus ieri, cînd au dejunat împreună, că e fericit şi că iubeşte pe domnişoara Postelnicu. Tînărul Herdelea a vrut să fie primul care să felicite pe Olguţa măcar printr-o floare, căci prin cuvinte încă nu-şi putea permite, ca să nu fie indiscret... Dar mai ţinea să comunice cu Grigore, şi bucuria mare ce a avut-o ieri după ce s-au despărţit, cînd Deliceanu, desigur în urma insistenţelor lui Roşu, i-a pus în vedere că rămîne mai departe la *Drapelul*, cu acelaşi salariu, fiindcă ziarul are nevoie de serviciile lui. Cu o strălucire plină de încredere, Titu exclamă :

— De-acum nu-mi pasă de viaţă... Alaltăieri mă credeam în pulbere, şi azi iată-mă cu două lefuri !... Am noroc şi pace !...

Trecuse şi pe la Tanţa, să-i spuie ce noroc a avut. Fata l-a însoţit pînă la gară şi-l aştepta la o cofetărie, în calea Griviţei, să meargă pe urmă să se bucure împreună toată ziua.

Pe cînd Titu vorbea cu entuziasm şi Grigore aştepta nerăbdător, sosi un tren în gară. În mulţimea călătorilor care alergau spre ieşire, Grigore recunoscu pe Ilie Rogojinaru, arendaşul de la Olena. Întoarse capul, parcă i-ar fi fost frică de el. Rogojinaru însă

îl zări și veni glonț, cu un geamantan în mînă, asudat și zîmbitor.

— Mă mai cunoști, cucoane ? întrebă dînsul, lăsînd jos geamantanul și ștergîndu-și fața și chelia cu o batistă mare. Am auzit și-am citit ce-ați pătimit ! urmă apoi cu alt glas și clătinînd întristat din cap.

Regretă în multe cuvinte moartea lui Miron Iuga și a Nadinei, întrebă dacă au avut altfel pagube mari, dacă au început să primească despăgubiri, dacă au fost uciși mulți țărani cu ocazia represiunii, întrerupîndu-se mereu cu aceeași observație :

— Nu vă spuneam eu că țăranii sînt ticăloși ?... V-aduceți aminte ?

Pe urmă istorisi cu mare lux de amănunte ce noroc a avut el de și-a salvat averea. O zi dacă mai întîrzia, deunăzi, cînd s-au întîlnit în tren spre Pitești, nu mai găsea decît praf și cenușă. Țăranii, mai îndrăciți în Dolj decît în alte părți, începuseră a da foc conacelor și a prăda. Au venit și la dînsul : cucoane în sus, cucoane în jos, să ne dai moșia c-altfel e moarte și prăpăd... Atunci ce s-a gîndit : ia să fie el mai al dracului ca tîlharii. Și s-a tocmit și s-a înțeles cu ei că le dă de bunăvoie moșia cu tot ce se afla pe ea, s-o împartă între dînșii cum le poftește inima, obligîndu-se să despăgubească el pe proprietar, dacă ar avea vreo pretenție. Ca să fie mai siguri au făcut și contract la primărie, cu sigiliu și iscălituri. În schimb ei l-au îngăduit să stea în conac pînă va trece revoluția. Peste două zile apoi a sosit armata și i-a săturat de pămînt... Rîdea cu mare mulțumire :

— Și iaca așa am scăpat cu fața curată, cucoane, de furia tîlharilor !

Pe Grigore rîsul arendașului îl enervă. Observă rece:

— Dacă noi nici dintr-o nenorocire ca asta nu învățăm nimic, atunci...

Rogojinaru întrerupse supărat :

— Adică ce să învățăm, cucoane ?... A-i ține mai bine în frîu ori a-i lăsa să ne măcelărească pe toți cum porniseră ?... Nu, nu, cucoane ! Aruncați în foc cărțile cu teorii și începeți a vedea pe țărani așa cum sînt și cum s-au arătat chiar acuma !... Lăsați-i să muncească, nu-i obișnuiți să aștepte să le dea statul ce nu sînt în stare să agonisească ei prin muncă !... Să nu credeți că țăranul va fi vreodată mulțumit. Dacă mîine îi dați pămînt de pomană, are să vă ceară pe urmă vite și unelte de pomană, pe urmă bani de pomană... veșnic cîte ceva !...

— Pînă una-alta au fost satisfăcuți cu gloanțe ! bombăni Grigore întunecat.

— Poate ai fi vrut dumneata, cucoane, să le dea plăcinte calde și felicitări oficiale ? strigă arendașul, umflîndu-se. Îmi pare rău ! Apoi dacă dumneavoastră, care ați pătimit ca nimeni altul, puteți vorbi, ce să mai zicem de cei care...

Spre fericirea lui Grigore, apărură Predelenii, și Rogojinaru rămase bodogănind cu geamantanul. Olga mulțumi cu un surîs lui Titu pentru flori.

— Poetul nu se dezminte niciodată ! strigă Predeleanu, strîngînd mîna tînărului Herdelea.

— Mai cu seamă cînd e vorba de o domnişoară aşa de fermecătoare ! zise tînărul cu pălăria în mînă şi cu o privire admirativă către Grigore.

Doamna Tecla Predeleanu era mai mişcată ca toţi. Îi părea rău că n-a luat şi pe copii la gară, să fie de faţă cînd pleacă Olga, deşi peste cîteva zile aveau să plece şi ei la ţară şi, în drum, să se oprească puţin la Craiova. Grigore, fericit şi încurcat, zîmbea mereu, fără să se uite însă la Olga.

— Ei, haideţi, urcaţi-vă în compartiment, că nu mai sînt decît trei minute ! zise Predeleanu.

— Sper că mai vii pe la Amara ! spuse Grigore lui Titu.

— Dacă o să mă primiţi, bucuros totdeauna ! răspunse tînărul Herdelea, îmbrăţişîndu-l în aceeaşi privire cu Olga.

Pe urmă trenul porni atît de uşor că nici nu se simţi. Din aceeaşi fereastră, Olga şi Grigore surîdeau celor rămaşi pe peron, repetînd cu toţii ca un refren :

— La revedere !... La revedere !... La revedere !

Glasurile se amestecau, se confundau, se pierdeau în zgomotul din ce în ce mai mare al lumii....

Valea Mare — Muscel,
decembrie 1930—septembrie 1932

CUPRINSUL

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024